СЕЛО ВРАБЕВО

– събития, традиции, легенди

Събрали и обработили:
Марин Георгиев Колев
Томи Тодоров Томев

с. Врабево 2001 год.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Уважаеми читателю,

Ние изпълнихме една отдавнашна идея да се събере писаното от много родолюбиви врабевени и предавано от поколение на поколение. Опитахме се да го систематизираме и обработим, да съберем допълнителни материали и да ги подредим. До колко сме успели, ще кажеш ти. Надяваме се, че няма да бъдеш много строг съдник и ще ни простиш за направените пропуски, неточности и грешки, водейки се от библейската максима "**Всички сме грешни**".

Ние нямаме претенции за литературни способности, нито за изследователски дарби.

Прекланяме се пред възрожденския дух на краеведите, чиито материали със съгласието на техните близки сме ползвали:

Христо Иванов Спасовски
Марин Цочев Петков
Пенчо Спасов Далеков
Христо Добрев Влашки
Спас Пенов Кънев
Димитър Маринов Кутровски

Благодарни сме на всички, които ни подкрепиха морално и с личното си участие при подготовката на материалите за книгата:

Павел Боржуков
Христо Касалийски
Стефан Павлов
д-р Михаил Чомпалов
Иван Бочев
д-р Велика Илиева
Спас Далеков
Христо Илиев
Николай Заяков
Лукан Михов Кунеков
Ради Кисьов
проф. Борис Боев
Йовка Илиева
Константин Карагьозов
Петър Венков
Борис Миленски
Милка Стратева

Убедени сме, че нашите деца и внуци с врабевски корен ще предават на следващите поколения тези легенди и традиции.

Надяваме се, че ще се намерят родолюбиви летописци да напишат за по-новите събития в края на XX век и през новия XXI век.

Ще сме благодарни на всички, които ни изпратят своите бележки и съображения към книгата.

юли 2001 г.
с. Врабево

Марин Георгиев Колев
Томи Тодоров Томев

БОГОСЛОВ ЗА ВРАБЕВО

Самото твое име е синоним на песен – на птича песен.

И наистина, в оня кратък миг, когато предутринната дрезгавина едва загатва за идващия ден, цялото поднебие зазвучава като храм, в който птиците отправят своя благослов към слънцето.

Дебнал съм този миг на стотици други места, но и сега си мисля, че само във Врабево птиците пеят тъй...

А когато предвечният инстинкт ги призове за есенния полет, все ми се струва, че там някъде, в другото полукълбо трябва да има още едно такова село, в полите на някаква сиера, под чийто покрив гнездят до пролетта.

Но дори тогава тук остава ек от този химн в свирките на врабците и трелите на славеите. Те поддържат вярата, че и след най-вълчата зима морето на житата пак ще плисне и слънцето ще се роди отново в слънчогледите.

А хората... хората му са тези, които са разказвали светостта на това място с набъбнали тракийски могили и потънали в древността селища.

Предхълмията на Балкана като две широки подкови са прегърнали тази земя от север и от юг.

Опустошавана и поругавана от поробители, връхлитана от нашественици, тъпкана от кръстоносци в нея никога не е загасвал пламенния огън на **българщината**.

Легендите, родени през миналите столетия, и днес вълнуват въображението на школарите. Традициите, макар и видоизменени, продължават да са ритуал в много домове. Дори и вярванията, приети със съмнението на съвременния врабевенин, често са надежда за изход от трудна ситуация.

Петдесетгодишните днес още помнят оня пъстър венец от три хора, който се виеше около “Камъка”, завихрен от енергията на земята и хората.

Широките поляни на “Хармането” по три дни се люлееха от човешки цвят на великденските празници.

Пламъците в нощта на Уруглюване танцуваха в прозорците като вещалки, а младежите прелитаха през тях като огнени змеьове.

На врабевския събор се стичаха гости от околиите в Балкана и полето, напусналите по градищата врабевени пристигаха като за причастие.

И колко още традиции изпълваха духовния живот и бит на хората! Много моменти от тях са съхранени в днешните празници на врабевени, оцветени с новите нрави на времето.

Едно нещо остана неизменно в осъвременението селско ежедневие – присъствието на полето и планината. Те са първия близък и далечен хоризонт, който човекът тук поема с раждането си. И не е случайно, че “Гяур баир” присъства като разпознавателен знак, като ориентир и легенда от раждането до смъртта в живота на хората.

Нали сте виждали как от иконите на майсторите Спасителят следи с очи богомолеца, където и да застане в храма? Така и този хълм на легендите сякаш извива лице към хората, откъдето и да го погледнат, накъдето и да тръгнат – от него или към него. Там, в подножието му е обетованата земя на врабевени.

Идвал е и в моите спомени, когато като един от блудните синове на селото, съм бил на хиляди километри от него... И ако в мъглявината на сънищата ми родната земя понякога е изплувала като една потънала Атлантида, първият връх, с който се е откроявала не е бил нито Мусала, нито Вихрен, а върхът, който пръв настръхва срещу градушките над родното село.

Това село е едно от малките неща на този свят, които ми внушават идеята за вечността. С нея човек би могъл да възприеме дори смъртта, не само като край, но и като начало.

Благословени сме по своему, родените тук, да носим в себе си зрелия мир на полето и неспокойното движение на планината до мига, в който се слеем с тяхната вечност.

София Павел Боржуков

В Р А Б Е В О

Бих искал тази нощ да няма свършек,
да няма други нощи, други дни.
И Врабево единствено и първо,
със всички вас да ме съедини.

Бих искал като някой ботев четник,
да те целуна мой единствен бряг.
И мисълта за тебе да ми свети,
додето съм живял немил-недраг.

Далече си, аз също съм далече.
Но ти си моят мъничък всемир.
И като знак, че няма да сме вечни,
над всички нас стои Гяур баир.

И ние плачем, движим се, живеем,
със свой живот, със свое си лице.
Но Врабево е нашата идея,
но Врабево е нашето сърце.

Но Врабево е цялата ни възраст,
разсипана на дребно в някой град.
Но Врабево е детството ни пъстро,
държавата ни, целия ни свят.

Не знам без него колко ще сме бедни,
и щяхме ли да бъдем тука днес.
Но знам, че село Врабево е редник,
пред който генерал отдава чест.

1987 г. Николай Заяков

ПЕСЕН ЗА ВРАБЕВО

Обичам те, любимо родно село,
понесло волно моите мечти.
Над теб Гяур баир издига чело,
окъпан в топли слънчеви лъчи.

На юг Балкана горд снага издига,
мълчи навъсен като воин той.
В Раздоле нощем вятърът разказва
легенди за незнаен смел герой.

Сред твоите поляни коленича,
целувам плодородната земя.
В студените извори обичам
да къпя искрената си душа.

Нали си моята усмивка детска,
нали си мойта слънчева мечта.
Сълзите във очите ми за теб са,
дори да съм на края на света.

1995 г. текст: Милка Стратева
музика: Иван Генков

МИЛО МОЕ РОДНО СЕЛО ВРАБЕВО

Мило мое родно село, сгушено под баирите, няма, няма никога да те забравя. Никога няма да забравя легендите, свързани с твоето име. Никога няма да забравя и годините на моята младост, прекарани в тебе. Знам, не беше рай на благини. Прихлупените ти къщурки с хубави сайванти, пръснати сред просторни градини, радваха моето сърце. Ние, тогавашните ти деца, тичахме из твоите прашни лете и кални зиме улици и се радвахме, че сме твои деца.

Щедра е била природата към теб, мое родно село. Лете над твоите покриви се извисява бездънно бледосиньо небе и през прозрачния въздух над близките хълмове се раздипля загадъчният Балкан.

В далечината – право на юг – е избуяла живописната гиздавост на “Мара Гидия”. До нея, като страж, мощно и спокойно, сред шеметни бездни, се извисява “Юмрук чал” (връх Ботев), сякаш бди над цялата страна. По-на запад се устремяват към висините като куполи на готическа катедрала “Купените”, а до тях поляга с женствено закръглени форми “Амбарица”. Над теб, като стари хайдути, вперили поглед в Балкана, стоят баирите “Сбирище” и “Гяур баир” и те пазят от северните ветрове. На изток и на запад са се ширнали плодородните ти полета.

При залез слънце дървесата по баирите се възправят като войници за вечерната заря. А в лунна нощ самите баири сякаш изтляват и стават безплътни като декор на старинна легенда, чието безмълвие ни връща към твоето минало, по-силно от всякакво слово.

През есента горите пламват във всички оттенъци на огнените краски, а полетата изпръхват от засъхналата трева. Всяко кътче от твоето землище е като приказка. Някога, многобройните пастирчета откарваха добитъка из тия кътчета и огласяха гори и хълмове с лиричния звук на кавали и свирки, които, уви, отзвучаваха с дните на нашето детство.

Зиме слънцето описва своята скъсена дъга от сутрин до вечер върху чистото небе. Припекът, на който си кацнало, родно село, и през зимата те прави топло и приятно. Тук не веят студените ветрове, няма ги и мъглите, които пълзят долу по течението на река Видима.

Пролетта в теб, родно село, е божи дар! Ябълките, сливите, крушите и другите скорозрейни дървета избухват с цвят и се открояват върху бледата още зеленина на тревата като усмивката на току-що събудено дете.

Такова те помня, мое родно село, и дори не сещах горчилото на дните, което се вдлъбваше в челата на отрудените ни родители. Между нас и тяхната несрета растяха по-големите ни братя, които носеха вярата на младостта за повече светлина в живота и ние се заразявахме с мечтите им.

Родно село – мое сърце, скъпо си ми, скъпо си ти на всички твои деца, дето и да се намират те!

Няма по-голяма радост за мене да чувам и виждам как трудолюбивите ти чеда не жалят сили и труд за твоето процъфтяване.

Сега ти, родно село, не си някогашното забравено от бога и царя селце. След войни и революции всеки път се възраждаше като птица – феникс от пепелта на пожарите, които опърлиха България.

Годините на политически прения за нас бяха години и на каптиране на пълния дебит на умовете, мишците и сърцата. Забързани в ежедневието на делника ние приемахме промените на прогреса като естествено движение към по-добрия ден, без да имаме време винаги за празник.

Но когато, прокудени от недоимъка, твои синове по чужди земи, се завръщаха и дивяха на просперитета ти, разбирахме, че сме имали много празници и в самия делник.

Един завет на моите близки оставям - когато смъртта ме сразi, тялото ми да бъде погребано там, дето почиват моите родители, моите братя и сестри и моите мили другари.

Родно село мое, моя поклон приеми!

Пенчо Спасов Далеков

май 1969 г.
с. Дебнево

ПРЕДВАРИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ

“Историята е вестителка на
древността, свидетелка на времената,
вечна памет, светлина на истината
и учителка на живота”.

Марк Тулий Цицерон
- римският оратор и писател

Тази характеристика на историята днес сме в състояние да допълваме и обогатяване, но не можем да я подминем без уважение. Защото всеки образован човек се оформя като пълноценна в обществено отношение личност чрез усвояване на познанията за историята на своя народ, на своето родно място – град или село. Необходимо е всеки да знае през колко размисъл и трудови усилия, през колко героизъм и жертви на миналите поколения се е стигнало до нашето време. Това, което днес е наше достояние и наша възможност за бъдещо развитие, е дело колкото наше, толкова и на нашите деди и прадеди. С една дума, ние, живите, никога не живеем сами, а винаги заедно с миналите поколения, чиито редици се губят в глъбините на тринадесет столетия исторически живот. Да знаеш миналото на своя народ, на своя роден край, то значи да тачиш и обичаш тия, които са живели преди тебе, които са работили и са се борили за свобода и щастие с вярата, че отстояват правата и бъдещето на всички поколения. Любовта към това дело ще ни направи по-мъдри, по-силни и с по-високо съзнание за собствено политическо и културно достойнство. Особено днес, когато ценностната система така бързо се променя, приемствеността на духа би рухнала, ако младите не познават миналото на своя народ, миналото на своето село или град.

Ето кое ни кара да се поровим из пепелта на отдавна изгаснали огнища, за да възкресим образа на нашето село от близкото и далечно минало.

“Като старите писачи и летописци и аз ще кажа:

- Не се чувствам достоен и аз нямам достатъчно сили да напиша история на родното си село Врабево, за което няма преки исторически или други документи, но предвид това, че за него няма писано нищо, аз се заех да запиша онова, което съм слушал от първите негови заселници след Освобождението, онова, което съм чул от своите родители и онова, което аз съм преживял в него.

Историята на с. Врабево е покрита с патината на миналите столетия. Едно любителско изследване може да бъде допълвано от фантазията на народните предания, напластена върху оскъдните понякога исторически факти. Това особено се отнася до най-старата история на Врабево, докато за по-ново време разполагаме с редица документи, които хвърлят достатъчно светлина върху близкото му минало." /Пенчо Далеков/

В землището на Врабево и на околните села са намерени каменни чукове, добре огладени, останали от новокаменната епоха. Тези и други каменни сечива говорят, че тук са живели първобитни хора и е имало селища. В махалата "Маргатина" например е намерен каменен чук от твърде здрав камък, с който си служили някогашните хора, живели по нашите места през неолита. Какви хора са живели тук след тях, а именно в медната епоха, не се знае. Носители на бронзовата епоха /1900 – 900 г.пр.н.е./ тук по нашите земи били траките, които, както говори историята, дошли от север около 1900 г.пр.н.е., изтласкали местните жители – фригите, и заели техните места.

Дълъг е историческият живот на траките. Навсякъде из страната ни се срещат изкуствени могили, останали от изчезналите траки. Може да се каже, че живеем върху земен пласт, под който лежат тракийски селища. **Врабевското землище също е било населено с траки.** И тук от тях са останали няколко изкуствени могили като тая на м. "Копито", наречена "Шумната могила", друга, близко до нея, и трета – могила в западния край на "Кара поле", сега разорана, наречена от турците "Куртова могила" /вълча могила/ и др.

Римското владение на земите в днешна Северна България започва от 9$^{-ата}$ година след н.е., когато тук се настанили римски легиони. След като завоюваните земи били разделени на стратегии, земите между р. Янтра и р. Вит влизали в стратегията Усдицесика, в която попадат и нашите земи. Когато римляните победили даките, за да заздравят своите северни граници, император Траян предприел строеж на укрепени селища, създал многобройни пътища и крепости,

останки от които се виждат и днес, например крепостите в съседните Дебнево, Градница и другаде. Римски път минавал и през Врабевското землище, останки от който има и днес в м. "Лъките" – големи каменни блокове на около 200 – 300 м. Този път сигурно е водил от Търново или Нюкюп /Никополис ад Хемус/ за Троянския път /прохода/. Всички римски крепости по-късно били използвани от българите. Това се потвърждава и от намерените монети, украшения, съдове и др. при сегашното /1974 – 1975 г./ разкопаване на "Калето" в с. Дебнево, които произхождат от Второто българско царство /13$^{-ти}$ век/. Когато турците завзели България /1393 г./, също започнали да използват тия крепости и ги наричали "Кале". Такива калета има в много селища, съседни на Врабево.

През VI век византийските императори напразно строяли крепости от Дунав до Стара планина, за да спрат нахлуването на славяните от север. На вълни славяните нахлували в днешна Северна България, стигайки до Балкана, и се заселвали в свободните земи.

Началото на село Врабево може да се приеме, че е по това време, втората половина на VI век от н.е., когато славяните окончателно заселили днешната Северна България и станали част от населението на Византия. Тогава една голяма група славяни – една общност, състояща се от няколко задруги, стигнали до днешните места, огледали ги, харесали ги затова, че те били покрити с хубави гори и пасища, че тук имало много слънце и вода и турили началото на селото на днешната местност "Грамадето" на 0,5 км югоизточно от сегашното село. Така се пръкнало първото славянско селище тук. Жителите му построили своите малки къщурки /землянки/ и заживели мирен живот.

Малкото славянско селце през VII век укрепнало. Околностите му били покрити с буйна трева и гъсти гори, пълни с най-различни животни и птици, а полето обработено и засято. Изкласилите жита привлекли несметни ята врабци, които летели на орляци, нападали посевите и им нанасяли големи щети. От името на тия птици /врабците/, според мнението на проф. Игнат Пенков[1], е получило името си селището /врабец, врабци/ Врабево.

След време заселниците от малкото славянско селище разбрали, че ще е по-добре да го изместят по южните склонове на хълмовете, от двете страни на дола, който извира между двата баира. Там, където било старото селище, останали купища от пръст, камъни и други

[1] Игнат Пенков – "Изследване на селищата в Троянско" – сп. "Турист"

материали и местността почнала да се нарича “Грамадето”, чисто славянска дума, запазена през вековете, за да ни напомня за някогашното селище. На тази местност са намирани глинени съдове /счупени/, останки от някогашни постройки и др. В съседство с тази местност има друга, наречена “Сръбци”, пак оригинална славянска дума.

При идването на българите в днешна България, те се пръснали между славяните, смесили се с тях и се образувал новият славяно - български народ. Славяните от нашия край не са могли да избягнат този процес на сливане и тъй като били по-многобройни, запазили името на селището си, обичаите, традициите си и своя начин на живот. Езикът на българите постепенно изчезнал и останал славянският. Така се формирало населението на Врабево през времето на Първото българско царство, което запазило бита, традициите и свободолюбието си и през времето на византийското робство /1014 - 1187/.

Театърът на военните действия в близост до българската столица предполага масово участие на жителите му във войните с Византия. Селото влизало в болярските владения на търновските боляри и изпитвало културното влияние на столицата Търново, която, както е известно, не била много далеч. Съхранена е до днес от поколенията врабевени и легендата за малко селце /на около два километра западно/ в местността “Ледево” от времето на византийското робство.

ЛЕГЕНДА ЗА СЕЛО ЛЕДЕВО И “МАРИН ДОЛ”

И сега както години наред, наследниците на Василий българоубиец кръстосвали България, наслаждавайки се от победата над българите, какво не правели те само и само да претопят българския народ сред гръцкия. Не била изтляла мъстта, която таяли в душите си, към обичащия свободата българин. Не можели да забравят толкова победи на българите над мощната по онова време Византийска империя. Не можели да забравят победата на хан Крум над Никифор при Върбишкия проход, победата на цар Симеон в 917 г. при р. Ахелое до Несебър, след което Византия се задължила да плаща тежък данък на българския владетел. Небивалата жестокост на гърците започнала с разбиването на Самуиловата войска и ослепяването на 14 000 български войници, и тази жестокост продължила през цялото византийско робство /1014 - 1187/. Навред из българско шествали ромейски дружини, които грабили, опожарявали и принуждавали

българите да се погърчват. Страхът от възраждането на силната Симеонова държава ги принуждавал да използват всички средства, за да ликвидират българския народ. И за това те не се спирали пред нищо.

Една такава ромейска дружина се озовала и в Севлиевското поле. В западния му край, скътано в южните склонове на предпланините на Балкана, се намирало българското селище Ледево. Сгушено в планинската верига, запазено от северните ветрове и далеч от всякакви пътища, по които могли да дойдат при тях ромеите, спокойно живеели 30-40 семейства. Ниските схлупени, но иначе приветливи и добре подредени къщички се гушели между дърветата. Занимавали се хората предимно със скотовъдство. Животът си свързвали с добитъка. Отглеждали кози, овце, едри биволи и златогриви коне. откъснати от другите околни селища, те живеели мирно, необезпокоявани от никого. Чуждо било за тях скъперничеството, лъжата, кражбата. Алкохола не познавали. Пиели само мляко и кристално чиста вода, що от "Извора" извирала. Широките и тучни пасбища предлагали добри условия за техните стада.

В един летен ден, прекосявайки Севлиевската низина, от изток на запад, ромейската дружина съгледала високо по южните склонове на високите баири големи стада добитък, а не далече от тях и китното селце. Поискали ромейските войници да видят това непознато до тогава за тях селце, скътано в заобикалящите го гори и баири. Извили конете си нагоре по мъчно проходим път, който ги отвел право в селцето. Ромеите останали учудени от хладнокръвието, с което ги посрещнали българите. Ядосало ги това им държане.

Те пожелали да се срещнат първо със старейшината на селото чичо Доброта. Началникът на ромейската дружина направил на Доброта следното предложение:

- Ако искате да живеете и занапред свободно, трябва да се погърчите.

На това предложение чичо Доброта отговорил:

- Ние сме българи и българи ще си останем.

Всички, които се събрали сред селцето, а там били дошли Славун, Делян, Никодим, Милена, красавицата на селото, Мара и още десетина селяни, останали като вкаменени от отговора на чичо Доброта, но не се изплашили. Те не се уплашили и тогава, когато едно копие на ромейски войник се забило в гърба на старейшината. "Смърт на убиеца" - извикал Славун и като замахнал с топора, пръснал главата му, после скочил на освободения му кон и изчезнал към върха.

Ромеите решили да действат и да си отмъстят. Хванали красивата девойка Мара и заплашили, че ако не се погърчат, ще убият девойката. Селяните настръхнали, но не отговорили нищо. Това още повече вбесило и без това разярените ромеи. Четирима от тях се спуснали, сграбчили девойката и я вързали за два коня, мислейки, че с това ще сплашат и сломят гордия дух на българите. После те поискали от тях да отговорят, но един от тях само повторил думите на чичо Доброта: "Ние сме българи и българи ще си останем". Тогава ромеите подгонили конете надолу из дола и хубавицата била разкъсана. Много сълзи пролели селяните по непрежалимата красива и обичана от всички Мара. За спомен на Мара долът и до сега се нарича "Марин дол". И до днес хората казват, че долът тече винаги тих, спокоен и бистър като сълзите на Мара и на храбрите българи, които пролели по непрежалимата Мара, но запазили народността си. Малкото село ромеите опожарили.

Селяните не могли да прежалят чичо Доброта и храбрата девойка, защитили с чест българщината. Когато ромеите си отишли, храбрите българи подкарали добитъка си и се изселили от това място, като заминали далеко някъде на запад.

И до днес в землището на с. Врабево съществува местност с името "Ледево" - източно от м. "Барковец". През м. "Ледево" протича дол, който носи името "Марин дол". Водите на "Марин дол" и днес са все така кристално чисти като сълзите на селяните, пролени по хубавицата Мара.

ВРАБЕВО И ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ВИЗАНТИЯ

Тежко било понасяно византийското робство от свободните славянобългари във Врабево, затова когато почнали борбите за освобождение от византийците ,те взели дейно участие в тях. Военни /бойни/ действия се водили и по нашите земи между българи и византийци. От това време са останали много имена на местности и извори из землището на Врабево, които свидетелстват за съществуването на самото село.

Например в югозападния му край се намират няколко извора и това място носи името "Царевец". Това име не е случайно, а е свързано с идването тук на високопоставена знатна особа – цар. Такова име "Царевец" има само в Търново, там, където са били царските дворци. Преданието разказва, че тук, на "Царевец" в с. Врабево при

Освобождението на България от византийско робство имало военен стан, в който по-дълго време е оставал някой от братята Асеновци – вероятно най-малкият Иван /Калоян/. Високо на баира, над селото има друга местност с буен студен извор, наречен “Царска чешма”, също военен лагер на Асеновци. А в западната част на врабевското землище протича приток на р. Видима, наречен “Червещица”. Преданието говори, че тук някъде се срещнали българските и ромейските войски и в люта битка били избити много войници. Водата на дола почервеняла от човешка кръв и за това притокът бил наречен “Червещица”. Не е безинтересно да кажем, че в горното си течение един от притоците на “Червещица” носи името “Петров дол”, навярно от това, че тук българските войски са командвани от Петър – най-старият брат от Асеновци. Освен това в съседство с м. “Царската чешма” има местност, наречена “Мирови расти”. Преданието продължава да разказва, че при лютата битка гръцките войски се оттеглили на м. “Урум Конак” на почивка. /Думата “Урум” е гръцка, а “конак” – турска и преведена значи място за почивка./ Представителите на двете войски се срещнали на м. “Мирово расте” и тук сключили мир. Всички тия спомени и предания, останали в народното съзнание, са свързани с онова време от нашата история, когато братята Асеновци вдигнали въстание за освобождаването на България от византийско робство.

От историята е известно, че през 1186 г. братята Асеновци – боляри в Търново, подготвили въстание. Въстанието добило масов характер и в късо време обхващало цяла Североизточна България. Разтревожен от бързите успехи на въстанието, тогавашният византийски император Исак Ангел решил да се отправи на поход срещу въстаналите българи. Започнали упорити боеве, които продължили две години. През 1187 г. войските на императора минали на запад през Арабаконашкия проход и нападнали младата българска държава на Асеновци. Войските на императора били насочени право към Търново. Те обаче били спрени от българите при гр. Ловеч. Чак до Балкана българските войски здраво пазели пътя към Търново. Обсадата на Ловеч траяла около три месеца.

Българските войски, които преграждали пътя на ромеите от Ловеч до Балкана, откъдето най-пряко могли да настъпят към Търново, били ръководени от най-малкият брат от Асеновци – Иван /наречен после Калоян/. **По тия места, в землището на с. Врабево са водени големи битки, запазени са спомени в народната памет, свързани с имената на местностите**, за някои от които се разказва в преданията.

Движението на българските войски и боевете, водени по тия места, произвели такова силно впечатление на нашите деди, че никакви превратности на историята и никакви усилия от страна на завоевателите не са могли да ги заличат от народната памет. Византийските летописци от онова време сигурно са ги описали в своите хроники, но ние нямаме възможност да ги проучим.

Усилията на ромеите да завладеят гр. Ловеч и да унищожат младата българска държава отишли напразно. Едничък успех, който те постигнали, било пленяването на Асеновата жена, след което почнали преговори за мир. **Мирът бил сключен през месец юни 1187 г.**

Исак Ангел – византийският император, бил принуден да сключи договор, според който била призната новата българска държава. Тази именно българска държава със столица Търново станала през 13 и 14 век център на културата в Източна Европа. Школите, които основали Теодоси Търновски и патриарх Евтимий, привличали ученици от всички околни държави.

За да освободят жената на Асен, ромеите поискали равностоен заложник – най-малкия от Асеновци – Иван, който командвал българските войски на юг от Ловеч. Византийците крояли планове да го спечелят за своите кроежи като го изтъкнат за претендент на българския престол. Преданието говори, че именно тук, в землището на Врабево се намирал военният стан на Калоян и от тук той пазел откритият път за Търново.

Иван /Калоян/ с мъка приел постигнатото споразумение и заминал като заложник за Цариград. Когато пристигнал в ромейската столица, гордите ромейки били пленени от хубостта на младия Иван. Всяка девойка от двореца искала да свърже приятелство с него. Заради неговата хубост ромейките почнали да го наричат Калоиван, а по-после само Калоян, което на гръцки значи “хубав Иван”.

В Цариград Калоян престоял няколко години. Тук той се запознал с хитростите на ромеите и с тяхната тънка дипломация. Минали години – Асен и Петър станали жертва на вътрешни борби, подклаждани от Византия.

В 1197 г., след убийството на Петър, цар на българите станал най-малкият Асеновец – Калоян, който се бил завърнал от заложничество.

Когато Калоян стъпил на българския престол, той се заел преди всичко да се затвърди като цар на българите и да получи международно признание. За тази цел той се обърнал към папата в Рим

с молба да бъде признат за цар, а българската църква за патриаршия. Дълго време продължила преписката между Калоян и папата по този въпрос, докато най-после той бил признат за крал на българите, а българската архиепископия начело с архиепископ Василий за примат на църквата. В отношенията си с папата Калоян се проявил като отличен дипломат, а в битките, които водил, като отличен пълководец. Той водил войни с Византия за присъединяване на българските земи, отнети от ромеите.

Едно от преданията разказва, че в дни на отмора и почивка, след упоритите боеве и труд, Калоян си спомнил за героичните битки на българите с ромеите при Освобождението на България от византийско робство, спомнил си за мирния договор и за своето заложничество и заповядал там, откъдето бил взет за заложник, да се изгради хубава църква.

Същата била съградена на 1,5 км източно от Врабево, на малка височина, наречена "Каля черква", от "Калоянава черква" или "хубава черква". А тя, според преданието, била наистина богато украсена. Ето защо населението от околните селища се черкувало в нея.

Близо два века църквата била средище на българите от този край. Настанали обаче тежки години за българския народ. В края на 14 век от юг държавата ни била нападната от турците, които се възползвали от вътрешните борби в страната между цар и боляри и я завладели.

Агарянците подложили на огън и меч всичко българско.

Не била пощадена и "Калояновата черква". Село Врабево било опожарено, а населението му се разбягало към Балкана. Когато бурята преминала, някои от селяните – врабевени, се върнали и почнали да възстановяват къщите си.

Скоро обаче започнала турската колонизация. От Анадола били докарани турци, които заграбили земите и станали пълни господари. Във Врабево останали обитавани съвсем малко български къщи, за които се говори в турските документи от 15, 16 и 17 век.

Макар че изгонили българите от тия села като ги заселили с анадолци, в народната памет се запазил споменът за родното село и хубавата Калоянова черква.

Когато след Освобождението на България от турците, българите слезли от балканските села и махали и се заселили във Врабево, споменът за миналото на селото, за Калояновата черква оживял. И ето, там, на височината, дето според преданието била черквата, потомците на някогашните врабевени издигнали висок железен кръст и всяка

година на празника св. Илия /2 август/ отивали и се черкували като принасяли курбан.

Не един иманяр е трошил кирки и лопати тук, търсейки имане, но напразно, защото завоевателят нищо не пожалил от Калояновата хубава черква. Останало само името в народната памет, оказала се по-силна от жестокостите на поробителя и която крепила българския дух през тежките робски години.

Във връзка с името на местността "Каля черква" интерес представлява изследването на Д. Кутровски.

КАЛЯ ЧЕРКВА И РАБОВО БРЪДО - ЛЕГЕНДА И ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ

Топонимът "КАЛЯ ЧЕРКОВА" винаги е предизвиквал интерес към произхода му. Вътрешно всички сме убедени, че той е рожба на някакво историческо събитие. Поне наличните податки ни дават правото да предполагаме, че хълмчето с това интересно название е играло известна роля в създаването и на топонима на селището Врабево. При едно по-сериозно изследване, то може да ни изведе до определена информация за миналото на околността. В действителност дали е така?

Историографите често ползват топонимите почти наравно с писмените документи при разбулването тайните на миналото. В раздела "Културно-исторически местни названия" от труда "Топонимията на Троянско" /с.47/ Н. Ковачев специално акцентува върху значението на този метод:

"По тези /културно-исторически - б.а./ топоними може да се разкрият ценни податки за стопанското минало, веществената култура и религиозните представи на населението от далечни и близки епохи."

Ако се опитаме да потърсим етимологията на топонима "Каля черкова", може би ще се приближим до истината за възникването му. По този път са преминали доста историци, които са се ровили в миналото.

Втората част на местностното название /черкова/ недвусмислено показва, че то е свързано с някаква църква. Това твърди и Н. Ковачев, който в своя труд го е причислил към раздела "Култуви сгради, оброчища" /с.53/, а в "Речник- показалец" /с.146/ го определя като "черковище". Неоспоримо е, че названието произлиза от християнска църква, а не от езическо капище. Това се потвърждава и от дървения

кръст, който доскоро стоеше на южния склон на хълма. Но за цялостното изясняване на произхода на топонима от особено значение е да установим кога тази църква е получила названието “каля”? За това има няколко предания, но най-разпространеното е следното:

“При сключването на Ловешкия мирен договор /1187 г./ тук е била изградена църква, в която е отслужен молебен по случай заминаването на Калоян като заложник във Византия, поради което и назована “Каля /Калоянова/ черкова”.

От историческа гледна точка това предание не е обосновано, защото:

А) При заминаването като заложник във Византия, Калоян се е наричал Йоан – Йоаница /ИБ, т.3, с.131/. Това се потвърждава и от много документи за фамилията Асеновци. Йоаница се е наричал и във Византия, а така също и след завръщането си в България. Дори хронистът Н. Хоният е отбелязал, че когато Петър е отнел властта от Иванко:

“…. взел за свой помощник в делата и за участник в управлението Йоан.” /Възстановяването на Българската държава, с. 268/

Йоаница е прекръстен на Калоян едва когато е бил възцарен /1197 г./. Следователно тази църква в случая би трябвало да се нарича Йоанова църква, а не “Каля черкова”.

Б) Известно е, че до и непосредствено след Ловешкия мирен договор младата държава е водила продължителни и изтощителни войни /въстания/ и не е имала възможност в този момент да строи църкви по един или друг повод из страната. Слабата u икономика е била изцяло военизирана. За това Др. Тенев пише:

“Новите икономически условия на епохата наложили и нови архитектурни форми. Размерите на сградите от втората българска държава били малки, съпоставяни с миналото… и цялата архитектоника се подчинява на задачата … да представляват сигурни убежища срещу нашествия.” /Чудната история на изкуствата, с.91/.

В случая авторът лаконично определя милитаризирания характер на строителството през този период, който ни би позволил да се изразходват средства за религиозни сгради, и то извън населени места.

Според друг вариант на това предание, Йоан е построил църквата след завръщането си от Византия. Това е възможно, защото в края на 12 век и началото на 13 век са изградени няколко манастира. Но независимо от икономическите затруднения, колкото и скромна да е

била тази постройка, следва да е оставила поне някакви следи. Един царски храм по принцип се строи със здрави и солидни фундаменти, които следва да са се съхранили в някакви останки върху терена на хълма. За съжаление до сега такива не са открити, което не ни дава право да предполагаме, че е съществувала църква.

Също така не е състоятелен и вариантът на легендата, че Йоан е повел в атака куманската конница срещу византийците от този хълм. По време на битката, той е бил едва на 16-17 годишна възраст /1187 г./. Недопустимо е такива здравомислещи пълководци като Асен и Петър да са поверили на Йоаница командването на това ударно поделение. Юношата все още не е имал опита на авторитетен военачалник.

Този вариант на легендата не е убедителен и от тактическа гледна точка. Едва ли ще се намери човек поне отчасти запознат със средновековната тактика за воденето на боя, който да проведе атака от такова голямо разстояние – от "Каля черкова" до "Кара поле". Като че ли преданието, че цар Петър е нападнал изненадващо ромейците със същата конница, излизайки в тил на византийските войски от "Барковския дол" е по-близо до истината.

В заключение:

Хълмът "Каля черкова" не е свързан с живота и бойните действия на Калоян, т.е. топонимът не произлиза от името на царя.

Изследователят Н. Ковачев в труда си "Топонимията на Троянско" /с.146/ твърди, че етимологията на това название въобще не е свързана с личното име Калоян или Каля. Едновременно с това авторът ни дава вярна следа, по която трябва да дирим неизвестното. Той счита, че топонимът идва от гръцката дума "калос". На български език тя се превежда като "добър" и като "красив". В случая е трудно да определим кое от двете значения е вложено в названието. Необходимо е да установим кога, къде и при какви обстоятелства думата "калос" е използвана в единия или в другия смисъл от българите през Средновековието.

Ще изходим от личното име Калоян, което е словосъчетание на гръцката дума "калос" и на Йоан. Как е получено това име и при какви обстоятелства? Според ст.н.с. Б. Примов, то е създадено със следния смисъл:

"Български цар станал третият брат от Асеновци – Йоан /Йоаница/, известен вече с името Калоян /от Калойоан/, което значело "добрият Йоан." /ИБ, т.3, с.131/.

Описвайки епизода на коронясването на Йоан, Ф. Попова – Мутафова разказва:

“Очакваха тържественото появяване на новия цар – на младия Йоаница, на добрия Иван, както го наричаше народът – Калоян.” /Солунският чудотворец, с.228/.

Това се потвърждава и в романа “Дъщерята на Калояна”, където на с.73 е написано:

“Нали беше много добър – викаха му Калоян.”

Тези цитати недвусмислено ни подсказват, че в случая думата “калос” е носител на значението “добър”. Но това не е монопол само за най-младия Асеновец. В “История на кръстоносците” е записано, че:

“Барбароса е бил поздравен в Ниш от пратениците на Калопетър и брат му Асен …, а когато се наложило, те влезли във връзка с Калопетър за да им помага.” /ЛИБИ, т.13, с.257/.

“Този именно Калопетър бил сключил съюз със сръбските жупани.” /Възстановяване на Българската държава, с.272/.

При коронясването на най-възрастния брат от Асеновци тълпата викала:

“Да живее Калопетър!” /Солунският чудотворец, с.32/.

Историята ни доказва, че и Петър е бил “кало”, т.е. и той е бил добър. Горепосочените цитати ни доказват, че и при двамата братя тази дума е изпълнена със смисъла “добър”, а не с “красив”.

За да се убедим твърдо, че в случая “калос” е използвана от българския народ със значение “добър”, ще направим кратка справка за характера на братята Асеновци. Както виждаме, хората с любов са наричали Петър и Йоаница “кало” /добър/. Защо и Асен не е успявал да изтръгне от народа такова признание? Ако думата “калос” е използвана като “хубав”, то следва пръв да я е носил Асен, защото е бил най-красив от братята. Като че ли Слав Караславов ни дава ключ за отговор на въпроса като пише:

“Асен беше дързък и гневлив. Не се стесняваше да наказва… Повече ценеше смелостта отколкото кротостта, … Калоян не биваше да бъде суровия Асен, но в никакъв случай кроткия Петър.” /”И се възвисиха Асеновци”, с.67/.

Византийските хронисти от тази епоха твърдят, че:

“Асен винаги бил склонен към крайни постъпки, решавал всичко с меч и вършел онова, което му внушавал гневът.” /Български ханове и царе, с.110/.

Приемаме, че ромейците са го представили твърде едностранчиво, но няма съмнение, че в "характера на Асен има много суровост" /Пак там/. От гореизложеното се вижда, че Асен не е наричан "кало", защото е бил суров, строг и гневлив, т.е. не се вмества в определението "добър".

Както сами се убедихме, думата "калос" със значение добър е използвана от народа за да изрази добротата на двамата братя – възстановители на Втората българска държава. Считам, че изложеното е достатъчно за да се убедим, че топонимът "Каля черкова" трябва да се тълкува като "Добрата черкова", а не като "красивата". Пък и малко вероятно е на този, отдалечен от селищата хълм да е издигната красива църква. Една такава сграда би оставила солидни следи от своята "красота". **Следователно, възприемаме, че точният превод на топонима е "Добрата черкова".**

Естествено е да възникне въпросът: защо и при какви обстоятелства тази църква е наречена "добрата"? От ежедневието знаем, че когато използваме качественото определение "доброто" следва да го противопоставим на "злото", т.е. щом има добро, има и зло. Тогава, при наличието на топонима "Добрата черкова", следва да е имало и съответния антоним "Злата". Ако е съществувало едно такова деление на християнската църква, то би трябвало да бъде отбелязано в историята. И наистина, историята ни информира, че:

"Основният белег на богомилите и катарите, както и на по-ранните източни еретици / манихеи, масалияни, павликяни и др./, е техния дуалистичен характер." /ИБ, т.3, с.156/.

В какво се състои същността на техните религиозни дуалистични учения? Ст.н.с. Б. Примов дава следния отговор на този въпрос:

"Всички дуалисти схващат света като творение на две сили, или на две начала – Доброто и Злото." /ИБ, т.3, с.156/.

Няма съмнение, че сме попаднали на вярна следа, която би ни извела до един правилен отговор за миналото на "Каля /добрата/ черкова". С голям процент на увереност можем да говорим, че тя е принадлежала на една от тези дуалистични ереси. За да установим точно на коя, ще трябва да потърсим времето, географския район и социалната среда, в която са се развивали тези религиозни учения. И така:

- Манихейството е възникнало през III век и е известно, че през VI век е изчезнало без да е достигнало популяризация на Балконския

полуостров. /КБЕ, т.3, с.324/. Това изключва възможността “Каля черкова” да е обект на тази ерес.

- Масалианството е било разпространено във Византия през VIII – IX век главно в манастирите, а неговите привърженици са били монасите. Не е получило популярност сред народните маси, особено в България. /КИС, т.3, с.63/. Изключено е “Каля черкова” да е била масалиянска.
- Катарите са привърженици на най-голямото еретическо движение в Западна Европа, създадено под влиянието на българските богомили, но то няма изява на Балканския полуостров. /КБЕ, т.2, с.645/.
- Павликянството е създадено през VII век в Армения. През VIII век големи групи павликяни са се преселили от Мала Азия във Византия – главно в района на Пловдив. Негови последователи е имало и в по-големите тракийски градове. /ИБ, т.2, с.736 и КБЕ, т.4, с.46/. малко вероятно е църквата да е била на тази ерес.
- **Богомилството се явява като основен претендент за собственост над “Каля черкова”, защото:**

“Сведения на писмени извори и топонимични данни сочат, че от края на X век и началото на XI век богомилството обхващало и югозападните български предели, както и земите на север от Стара планина.” /ИБ, т.2, с.376/.

Тази информация ни дава право по-уверено да търсим и в нашия край следи от богомилите сред названията на местностите. И защо не, след като тази ерес е:

“… идеология на угнетените слоеве, предимно из средите на селяните.” /ИБ, т.2, с.381/.

Виждаме, че социалната среда на учението са селяните, а “Каля черкова” е била обградена от множество селца и махали, чието население е добра почва за разпространяването на ереста. Възгледите на богомилите се нравели на широките народни маси и затова те ги поддържали всеотдайно.

“Със своята простота, острота и логична критика на социалните недъзи, то допадало на широките слоеве от българското общество и за кратко време се превърнало в масово народно движение.” /КИБ, с.66/.

Известният византийски юрист Теодор Валсамон съобщава, че към 1170 – 1180 г. в пределите на империята имало:

“… цели градове и села, заразени от богомилската ерес.” /ИБ, т.3, с.117/.

За масовостта на движението се пише и в други византийски документи от това време.

Считам, че изявленията на византийските хронисти от Средновековието и на съвременните наши медиевисти по същество ни убедиха в предположението, че и в Троянския край е имало богомили. Не може да изключим влиянието на ереста върху такива "градища" като Градница, Дебнево, Добродан и др. Напротив, в този сравнително гъсто населен район, с подчертана имуществена диференциация не е бил мислим обществен живот без съответната социална реакция – богомилството. Това твърдят и историците, като доказват, че учението проникнало най-бързо там, където кипял икономически, политически и културен живот. А проф. А. Милчев ни информира, че през Средновековието това е било характерен белег за районите на Ловеч и Севлиево. От този период /XI и XIV век/ тук са останали следи от богата духовна и материална култура. Защо тогава да считаме, че този район е стерилен от богомилска зараза? Напротив, тук тя е намерила благоприятен ареал за развитие. По пътеките на Ловешката предпланина и Видимската котловина са бродили богомилски "дедци и съвършени", за да сеят семето на ереста. Легендите потвърждават това. А в историческия роман "Василий врач" /И. Богданов/ е написано:

"Под нейните стени /крепостта "Хисаря" – Ловеч – б.а./ … е бил убит от враговете си поп Богомил." /с.51/.

След като приемаме, че богомилството е шествало и в този край, то трябва да открием и някои следи от неговата дейност и съществуване. За да имаме успех в това начинание, ще трябва да си припомним някои от характерните му белези.

Както вече отбелязахме, учението се е отличавало със своя дуалистичен характер. Добрият познавач на ереста, акад. Д. Ангелов, твърди, че:

"… според богомилското учение човекът е създание на две творчески сили… То твърдяло, че в храмовете живеели демони /представители на злата сила/, т.е. църквата е под господството на злата сила."

В следствие на тези възгледи, богомилите нарекли официалната църква – "злата църква" /служи на злата сила/, а своята – "добрата църква" /служи на добрата сила/. Ето как открихме логическия отговор за етимологията на топонима "Каля черква". Той е произлязъл от наличието на богомилско църковище в този район. За това хълмът е наречен "Добрата /каля/ черкова".

Какво е наложило българската дума “добрата” да бъде заменена с гръцката “калос”? Известно е, че:

“Богомилството получава голямо разпространение по време на двувековното византийско владичество /1018 – 1185 г./ и особено през втората половина на XI век и началото на XII век.” /КБЕ, т. 1, с.257/.

Историята твърди, че топонимите на гръцки език в България са останали от Византийско робство. От изложеното се вижда, че точно в този момент /XI – XII век/ е бил “разцвета/ на богомилството. Подходящ момент, не - като че ли единствен момент от миналото в който може да бъде основана “Добрата църкова” и наречена “Каля черкова”. Трябва да си припомним, че и Калопетър, Калоян и Калиакра са “рожба” на този исторически период /XI – XII век/. Тогава каква друга, освен богомилска може да бъде “Каля черкова” от XI – XII век?

Но тук отново възниква въпросът, защо тази църква не е оставила археологически следи върху терена? За тази цел е необходимо да си изясним какво е представлявала богомилската църква и нейните религиозни обреди.

Всеизвестно е, че в основата на това учение е пълното отрицание на:

“… външната страна на религията, разкоша и блясъка на църковната обстановка, пъстрите одежди на духовенството и многошумните литургии. Отрицателно се отнасяли и към църковните обреди и символи /причастие, кръщене, изповед, църковен брак, икони и др./… проповядвали, че не трябва да се посещават храмовете, защото в тях живеели злите духове.” /акад. Д. Ангелов, ИБ, т.2, с.371/.

За това в противовес на официалната църква, богомилите извършвали своите богослужения на открито, без олтари, икони, пъстри одежди и др. култови вещи. При лоши метеорологични условия са използвали естествени укрития /гъсти вековни дървета, пещери и др./, които впоследствие са наречени от народа черковища.

Липсата на следи от солидна църковна сграда върху терена на хълма е сериозна подкрепа на предположението, че “Каля черкова” е била богомилска, т.е. открито черковище на еретиците. Такива черковища в района на нашето село бяха запазени и до наши дни, като “Черковските ореи” /орехи/ в северозападния край на селото, “Черковището” – северно от “Дережика” и др.

Вероятно, в резултат на наслоеното от богомилските обичаи, врабевското население доскоро /1935 – 1940 г./ при тези черковища отслужваше молебени за “прогонването” на природните бедствия

/суша, градушка и др./. Свещениците биваха принуждавани от богомолците да излязат от храма и да отслужват молебени под орехите при черковището за да бъдат “по-близо да Бога”. Те /богомолците/ считаха, че свода на църквата ги “отдалечава” от Всевишния. Тези факти са неоспорими свидетели, че богомилите са имали голямо влияние над населението на селището, което е оставило дълбоки следи в техния живот.

Много от нас, по-възрастните, си спомнят, че на южния склон на хълма имаше забит дървен кръст до естествена вертикална дупка в земята с неустановена дълбочина. Според преданието, това било отдушник на някаква подземна църква, построена през турско робство от врабевското население. Подобно твърдение е необосновано, защото от турски данъчни документи е известно, че през 1644 г. в селото е имало седем български семейства, а за такова подземно строителство е била необходима стократно повече работна ръка. Също така, независимо от преследването на християните по това време, в българските селища е имало църкви и попове.

Ако наистина през турско иго е имало такава подземна църква, то ще са останали значителни следи от нея, а и местното население ще да е запазило в паметта си повече спомени за същата. Времето от освобождението е твърде кратко, за да заличи от народната памет подобен обект.

Опирайки се на тези факти, аз отново твърдя, че “Каля черкова” е принадлежала на богомилите и е представлявала открито черковище, при което са отслужвани молебени за еретиците от този район. Но защо местонахождението на църковището е вън от населеното място? Какво е наложило тази скритост? Причината ще потърсим в същността на учението.

Основната характерна черта на ереста е силната антифеодална и антивизантийска насоченост, поради което срещу богомилите започнала безмилостна борба, както от българската аристокрация, така и от византийските управници.

“Обявени за еретици, те били подложени на гонения и изтезания, били хвърляни в затворите като опасни за държавата престъпници.” /КИБ, с.87/.

Членовете на братствата били инквизирани, за да се откажат от учението. В противен случай били избивани или изгаряни на клади. Ето защо богомилите преминали в “нелегалност”, като се укривали в

набързо създадени “селища” /общинарии/ сред горските масиви или пущинаците.

Поради яростното преследване от властите, богомилите са избрали места за устройване на църковища и селища – общинарии, които осигурявали надеждна скритост от преследващите ги държавни служители и църковни институти.

Хълмчето “Каля черкова” считам, че напълно отговаря на условията, предявени към едно богомилско черковище. Закътано в шубрака на възвишението, тази църква на открито е приемала за богослужение богомилите и техните съмишленици от околните селища и махали. А почти равното u отдалечение от околните населени места я прави още по-удобна за посещаване. Тук обаче възниква въпросът, къде се е разполагала общинарията, в която са живеели дедците, съвършените и вярващите, които са били преследвани от властите.

Труднодостъпни и по-рядко посещавани от хората местности във врабевското землище има. Такива са “Орлова глава” и “Робово бърдо” – едни от най-високите върхове от Ловешката предпланина. Това благоприятства за ограничаване на посещенията на чужди хора по тези места, следователно те /върховете/ са подходящи за изграждането на укрита от властите и официалната църква богомилска общинария. Материални и документални следи за съществуването на такава в тези райони не са открити. Поради изключително лекия тип на жилищните постройки /землянки/ в братството, забвението е успяло да заличи всякакви следи от тях. Това налага да потърсим другаде отговора за съществуването им на тези терени. Наименованията на хълмовете могат да ни помогнат в това отношение. Отново топонимите ни предлагат услугите си.

Първият връх – “Орлова глава”, е получил наименованието си от орлите, които са гнездели в миналото по билото му. Трябва да си припомним, че още в началото на османското иго Врабево е било дадено като тимар на синовете на доганджи Умур. Доганджиите са ловели соколи и орли, обучавали са ги за лов и ги предавали на султанската свита. За наличието на птици от семейство “орлови” в нашето землище говорят и топонимите “Карталовото”, “Калугерското”, “Керкинезкото”, “Каракушево” и “Картал тепе”, които носят имената на съответните пернати. Следователно, наименованието на хълма “Орлова глава” не е свързано с богомилството.

Етимологията на “Рабово бърдо” – наименованието на най-високия връх в района, е все още неустановена. От втората част на

топонима “бърдо” се вижда, че е следствие от славянската дума “бръдо” /височина с тясно и дълго било/. Ако възприемем, че наименованието е рожба на старославянския език, то най-вероятно е възвишението да се е наричало “Рабово бръдо”. Думата “рабъ – раба” означава “слуга” или по-точно “безропотен служител” на някого. От това следва, че през Средновековието това “бръдо” е било свързано с изявата на някакви слуги –служители /раби/. Кои са били те?

Ако проследим историята, ще установим, че думата “раб” се използва най-често в християнската религия. В този период императорите – християни са афиширали пред поданиците си своето безропотно подчинение /слугуване/ на Бога, т.е. те са негови “раби”. Тогава всеотдайното “рабство на Бога” се е оценявало като една от най-високонравствените черти на човека. Към такава оценка първоначално са се стремили и цезарите. Впоследствие обаче те станали “наместници на Бога” на земята, т.е. освободили Бога от “грижите му по проблемите на земните” и отстъпили на християнските маси величието “раб божий”. В съответствие с това те заменили личното местоимение “Аз” с “Ние”, което вече било изпълнено със смисъла “ние – Бог и аз”. Това понятие беше запазено и у нас до последния ни монарх. Всички царски документи се издаваха от “Ние, цар Борис III, цар на българите”

Напълно разбираемо е, че с тази промяна авторитетът на прозвището “Раб божий” е спаднал значително. Християните продължавали да се назовават раби, но не с прежното самочувствие. Независимо от това думата “раб” продължила да се ползва с голяма популярност в старобългарския език. Дори върху паметника в с. Чеканчево /Софийско/, издигнат в памет на загиналите през войната 1912 – 1913 г. е написано “Раби твои”. От това се вижда, че този термин се е настанил трайно в бита на българските християни. Тук трябва да отбележим, че сред християнските ереси от Средновековието този израз се е ползвал с още по-голямо уважение. Сред тях богомилите са се наложили като най-екзалтираните “раби божии”. Така са се наричали по между си членовете на общинарията, така са се обръщали към тях и жителите на съседните селища. Това е отразено добре в книгата на акад. Е. Станев “Сказание за Сибин” /с.167/, където героинята:

“… се е отрекла от света на господарите и завинаги е преминала в света на божиите раби, като дала обет да стане съвършена.”

От същата книга се вижда, че в ежедневието членовете на богомилската общинария се обръщали един към друг с прозвището "раб", като "раб Кънчо" или "рабиня Мария". Това слугуване и безпрекословно подчиняване на Бога те приемали доброволно и с определена гордост се наричали "раби". В това отношение, като че ли те са стигнали до фанатизъм, считайки, че с това доказват колко предани и верни са на бога. От своя страна, този фанатизъм е породил почит сред селското и бедното градско население, което се отнасяло с уважение към "рабите". Богомилите отново възвърнали авторитета и популярността на тази дума сред широките народни маси. Дори те /масите/ са отъждествили думата "раб" с богомил. Ето защо считам за най-вероятно етимологията на "Рабово бръдо" да идва от някаква богомилска, т.е. "рабска" проява върху терена на това възвишение.

Вече оценихме бърдото като едно от подходящите местности за изграждането на богомилска общинария. Същевременно, при изследването на наименованието му, дойдохме до извода, че най-вероятно то да произхожда от раба – богомил. Това ни позволява да предполагаме, че в овразите и долчетата на "Рабово бръдо" са били закътани махалите на Рабската /богомилската/ общинария, укривайки се от противниците си. Легендата за "Марин дол" свидетелства в полза на подобно твърдение. Тя разказва, че:

"Византийски конен патрул случайно попаднал на една укрита от властите българска махала. Те заловили старейшината /може би дедеца/ на селището и го подложили на жестоки изтезания пред съселяните му. Неговата дъщеря Мария не издържала и се хвърлила върху патрулните, като успяла да убие един от тях. Другите я хващат и завързват дългите u плитки за един от конете. Така са я влачили по каменистото корито на долчето до подножието на хълма, където са оставили безжизненото тяло на девойката. И до днес тази бара се нарича "Марин дол".

Нима не е "историческа" информацията на легендата, в която се говори за "укрита българска махала" и то в района на "Рабово бръдо", а най-важното е, че това става по време на византийското робство. Това предание има стойността на една сериозна историческа следа.

Дали няма и други следи и мълчаливи свидетели за наличието на богомилска общинария във врабевското землище? Тук трябва да обърнем внимание на факта, че едно от южните разклонения на старославянското "Рабово бръдо" завършва с висок хълм, който носи турското наименование "Гяур баир". Как да се обясним това съвместно

присъствие на два разноезични топонима? Историята ни убеждава, че вследствие на продължителното съжителство на българи и турци, подобни явления изобилстват в нашия район. Врабевското землище със своите названия на местности като "Урум конак", "Кованлъка", "Исинйолу", "Каре поле" и др. е ярка илюстрация на това твърдение. Тези топоними са съществували трайно на български език преди заробването и са "потурчени или полупотурчени" от местните завоеватели. Дали не е била подобна съдбата и на "Гяур баир"?

Точното наименование на възвишението на турски език е "Хълм на неверника" /gavur - неверник/. В селото е възприето преданието, че този топоним произхожда от смъртта на един младеж - християнин /неверник/ върху билото на хълма. Смятам, че това не съответства на истината, защото турският фанатизъм от този период от историческото време в никакъв случай не ще да е позволил да се увековечи така трайно паметта на свой религиозен и етнически противник.

Къде да търсим логиката на названието на възвишението? Вероятно, като един от най-високите върхове от бърдото, той да е наследил наименованието на последното, т.е. преди падането ни под робство да се е наричал "Рабов връх". Тази "наследственост" е характерна черта в етимологията на българските топоними, а в нашия край или по -точно в землището на с. Зла река към "Робската ртлина" има "Робски връх".

Напълно приемливо е да считаме, че при идването на турците - завоеватели те са заварили "Рабово бръдо" с "Рабски връх" като реалност и първоначално са ги използвали в техния оригинален вид. Впоследствие агите са забелязали пасбищата върху билото на върха и са ги използвали за нуждите на спахийската конница или за овчите стада, които са били задължени да отглеждат за да доставят месо за жителите на Истанбул. /Българите през XVI век, с.22 и с.23/. Тогава на турците все по-често се налагало да споменават наименованието на тази местност. Ето защо те са превели топонима на турски език, за да го използват по-лесно в ежедневната си реч. Така са постъпили и с имената на местностите, които са присвоили за свой имот. Именно тогава са били "потурчени или полупотурчени" старите български наименования "Ромейски бивак", "Асенов път", "Черно поле" като "Урум конак", "Исинйолу" и "Кара поле", които са принадлежали на земи, ползвани от османлиите.

Отново възниква въпросът, защо врабевските турци са възприели този топоним? Защо не са използвали най-близката до "раб" /слуга/

турска дума - "раят" и преименували върха в "Раятски баир", а са отишли твърде далеко с названието му "Гяур баир" /Връх на неверника/? Дали това е един свободен превод или просто е следствие на друго обстоятелство?

От изброените по-горе "потурчени" топоними се вижда, че агите в селото са се постарали да дадат точни преводи на същите, какъвто е случаят с "Бивака", който е уточнение като "ромейски", а не гръцки както се възприема от болшинството. По този начин те са успели да запазят точната информация за историческото време и смисъла на наименованията и националното присъствие в събитието, състояло се на местността. тук веднага възниква въпросът защо само "Рабски връх" прави изключение? Пренебрегната ли е "точността" на превода?

Знаем, че официалната християнска църква и властващата аристокрация са обявили богомилското учение за ерес, а неговите последователи "рабите" - за еретици. Думата "еретик" е гръцка и на български език има значението на "неверник". Следва, че богомилът - "раб", обявен за еретик, фактически е "неверник". Ето защо, турците са запазили и в този случай точността при превода и са възприели да наричат местността "Гяур баир" /Връх на неверника/, т.е. - "на раба". Този превод на топонима стои най-близко до оригинала.

Мнозина ще се усъмнят в предположението, че богомилите са били все още на обществената сцена при турската инвазия на Балканите, за това в "телеграфен стил" ще проследим развитието им след утвърждаването на Второто българско царство. И така:

При Асеновци те получиха свобода. До смъртта на Калоян:

"... се радваха на уважението на царя, който ги имаше за съюзници... /Български ханове и царе, с. 124/.

Неговият наследник Борил провел антибогомилски събор през 1211 г., на който издал строги присъди срещу "рабите божии". Независимо от това еретиците:

... никнели като "зли тръни" сред благодатната почва на православието." /Пак там, с. 127/.

Но само след 20 - 30 години те пак се радвали на свобода в България:

"... учудваща била толерантността на Иван Асен II спрямо богомилите... обширната му държава била "пълна с еретици." /Пак там, с.138/.

Редували се добри и лоши години за "неверниците", но те показали изключителна резистентност и просъществували до края на

XIV век. И не само просъществували, но и се намесвали активно в обществено - политическия живот на страната. За това:

"С особена страст Ив. Александър воювал срещу еретиците... защото водачите на еретическото учение трябвало да изпитат цялата строгост на царския закон." /Пак там, с. 199/.

За да вземе такива крути мерки и да проведе два антибогомилски събора Ив. Александър е бил принуден от широко разпространилата се ерес. Неоспорим е извода, че това социално движение е било активен участник в обществено - политическия живот на Втората българска държава до края на нейното съществуване. Има данни, че това е продължило и след поробването.

"След установяване на мохамеданството като официална религия християнството загубва значението като крепител на феодалния гнет и за богомилите няма вече поле за действие. Все пак остават да съществуват известен брой села в Южна и Северна България, чието население до края на XVI век запазват богомилските възгледи." /КБЕ, т.1, с.267/.

От това следва, че еретиците са били актуален проблем на Балканите при идването на турците /XIV век/, а в някои села те са просъществували и по време на османското иго. Следователно историята ни дава право да допускаме, че в нашето землище е имало богомили, които са отричали официалната /християнската/ църква, поради което са били третирани като "еретици - неверници". Тази борба не е останала тайна и за масата от турското население в чиято мюсюлманската вяра също е имало еретици. Ето защо, врабевските аги след като са разбрали, че "рабите" са еретици - неверници са превели топонимът "Рабски връх" на турски език като "Гяур баир". По обратен път това свидетелства за присъствието на еретиците - богомили в селото ни през Средновековието.

ОЩЕ ВЕДНЪЖ ЗА ИМЕТО НА СЕЛО ВРАБЕВО

Някога, вероятно през Второто българско царство, Врабево било владение на болярин от Търново. Този болярин наричал хората, които му работили земята, "раби" /от славянската дума раб - слуга, подчинени хора/. Когато отивал в селото, той казвал, че отива в Рабево, т.е. в селото на неговите "раби". С течение на времето, при разпадане на падежните форми в българския език и при употребата на предлозите предлогът "в" се слива с думата "Рабьово" и се получило името

"Врабьово". това обяснение се основава на запазеното в народната памет предание, че Врабево е робско село.

Турците запазили това име и чак до наши дни те не казваха: "Отивам във Врабево", а "Отивам в Рабево".

В турските документи, запазени в Народната библиотека "Кирил и Методий" - гр. София, ето как е записано името на селото:

- В документ от 1430 г. е записано с. Вирабива - /Врабево/. ОАК /отделна архивна колекция/ 265N8 л.10б.

- В документ от 1618 г. селото е записано с. Рабива - /Pabuwx/ /Рабево/. ОАК 89/57 л.2а.

- В документ от 1638 г. селото е записано с. Вирабюва - /Wupabьwwx/ /Врабьово/ Тн /Търново/ кадия 1018 джизие л.2а.

Второто обяснение е това, което приведохме по-горе, а именно, че Врабево иде от българските пленници – раби, останали тук и основали селото, наречено на тях Робево, после Рабево, а още по-късно Врабево.

Третото обяснение е на проф. Игнат Пенков, изложено в статията му “Селищните имена в Троянско”, че името Врабево иде от птиците “врабчета”, каквито имало извънредно много по нашите места, когато дошли славяните и основали селището.

Интересно е да се знае, че в документите на руските войски по време на Освободителната война /1877 г./ и след това селото се отбелязва с името Врабец.

А ето и четвъртото обяснение за произхода и за възникването на името на Врабево.

В книгата си “Антропономични ойконими от Севлиевско” Никола П. Ковачев /стр.96/, издание на Висшия педагогически институт – В. Търново, смята, че името “Врабево” произхожда от антропонима Врабо, Врабио /корен – врабец, врабче, врабка/.

Това обяснение се доближава до обяснението на проф. И. Пенков, само че единият го свързва с името на птиците “врабчета”, а другият – с името на човек.

Ето това са обясненията за произхода на името “Врабево”. Не може да се каже кое е най-правдоподобно. Може би мнението на Н. Ковачев отговаря по-пълно на въпроса, тъй като много местности из землището са свързани с антропоними. Пък и в самото село има чешма, наречена “Ламбанка”, по името на която цялата махала носи това име. Името на чешмата е свързано с антропонима “Ламбо”, човекът, който

най-първо е построил чешмата. Тази чешма е преживяла турското робство и ни разказва за българина Ламбо, нейния майстор.

ВРАБЕВО СЛЕД ПАДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ ПОД ТУРСКО РОБСТВО

На 17 юли 1393 г. България паднала под турско робство. Тежко време настава за българския народ след тази дата. Завоевателите постепенно изгонвали българите от плодородните земи и на тяхно място заселвали турци, докарвани от Анадола. Това, разбира се, не е станало непосредствено след завладяването на България. Колонизацията на селата в Севлиевската котловина и тези по поречието на р. Видима е продължила повече от два века /15 и 16 век/. В продължение на тези двеста години Врабево е все още българско село. Само администрацията е турска и покрай нея се настаняват някои турски семейства. Околните селища, както и Врабево, стават тимари на турски военачалници. Тимариоти на Врабево били Али и Енехан – синове на Доганджи Омур; на Дебнево – Дауд и Илиос – синове на Оглан Мустафа; на Дамяново – Ян баши Ибрахим и т.н. По стари турски документи, които се пазят в Народната библиотека "Кирил и Методий" – София, се узнават много неща за съдбата на тези села. От тези документи, се вижда, че през 15 век в Дебнево има 6 мюсюлмански къщи /семейства/, в Дамяново – 4 къщи, в Градница – 3 къщи, а Врабево, Хирево, Бериево са още чисто български села.

Следващите години обаче все по-често български семейства напускали тези селища и търсили убежище към Балкана. По-важни причини за това изселване били следните:

- В края на 15 век било заселено първото турско село Чадърлу /Сенник/ с много турци, което уплашило значително българското население.
- През тези селища минали доста българи от полските села. Те бягали към Балкана и разказвали за турските зверства.
- Вдигането и потушаването на първото Търновско въстание през 1593 г., ръководено от Тодор Балина и дубровчанина Павел Ажоржевич. В подготовката взел участие и ловешкият епископ Теофан, който имал връзки с по-първи хора от околните села като Врабево, Дебнево, които са съчувствали, а може би някои са взели участие във въстанието. От историята знаем, че турците жестоко

потушили това въстание. Трябва да се приеме, че тогава именно една голяма част от българите са се изселили към Балкана и са сложили началото на новото селище Ново село.

- От документите се вижда, че през 17 век /1618, 1638 и 1639 г./ българското население в споменатите селища намалява наполовина. След второто Търновско въстание /1683 г./ турците наново излели гнева си върху българското население, което окончателно напуснало селата си. Врабево, Дебнево, Дамяново, Добродан и др. станали турски села, обаче запазили звучните си български имена, за да напомнят, че тук българи са живели и след време пак ще живеят, а поробителят ще си отиде там, откъдето е дошъл – Анадола.

Нашите ориенталисти /турколози/ са проучили документи от Народната библиотека. Данните според тях, са изложени в "Известия на народната библиотека за 1959 г.", том. VII, излязъл през 1961 г., стр. 363 – 490 – "Наименования на българските селища в турски документи" на Ориенталския отдел на Народната библиотека "Кирил и Методий" от 15, 16, 17 и 18 век, от Руси Стойков.

В този труд Р. Стойков пише:

"За селищата, спадащи към Севлиевска кааза /Хаталич/ нямаме нетурски домашни документи /сведения/, тъй като този край е бил встрани от главните пътища по онова време, по които са минавали европейски пътешественици. В замяна на това, турските документи изобилстват с данни за селата в този край, като се почне от първите години на робството и се стигне до Освобождението. Най-много сведения има за тимарите[2] в Севлиевско, пръснати във всички тимариотски регистри на Османската империя. Най-добри сведения за селищата в Севлиевско, към което се числяло и с. Врабево, има в пет турски документа, които разкриват следното:

В първия документ се съдържат данни за селата в Севлиевско, извлечени от турски регистри на феодални владения в Никополски санджак[3], датиращи откъм средата на 15 век, т.е. 50-60 г. след падане на България под турско робство. От тези данни се вижда кои селища в Севлиевско към кои феодални турски владения са принадлежали. В този документ ето какво се казва:

[2] Тимар – турско военно-феодално владение с годишен приход под 20 000 акчета /1 акче = 1/112 част от гроша/.

[3] Санджак – окръг. Санджак бей – окръжен управител.

Документ № 1 /средата на 15 век/

"Врабево е тимар на Али и Инехай /Енехан – б.а./, синове на Доганджи Омур, които го владеят съдружно и двамата участват във военните походи.

Врабйово има къщи – 69, вдовици – 2, приход – 6 174 акчета."

От този документ се вижда, че Врабево било едно от големите български села, тъй като от други документи узнаваме, че другите /околните/ селища били обложени с много по-малък данък. По това време Врабево е било все още чисто българско село, дадено като тимар на братята Али и Инехай /Енехан/.

Документ № 2 /от втората половина на 16 век/

Вторият документ съдържа данни, извлечени от регистри за десятък и други данъци, събирани от селата в Търновския вилает през втората половина на 16 век и в началото на 17 век. По-голямата част от данните в този документ се отнасят за селата в Севлиевско. Тук трябва да се каже, че до края на 16 век Търновският вилает[4] е включвал изцяло Севлиевско. От началото на 17 век нататък Севлиевско /южната му част – половината/ се обособява като отделна административна единица под названието "Кааза Хоталич", към която се числяло и село Врабево. В този документ има кратък регистър на джизието[5] от неверниците във вилаета Търново. Същият през 17 век е включвал две кази – Търново и Хоталич. В този документ Врабево е записано Рабиево, което има 78 къщи, а цялата каза Хоталич имала 1 205 къщи, от които се събирал данък джизие.

Интересно е да се отбележи, че докато първият документ е от средата на 15 век, то вторият е от 22 август 1618 г. Според първия документ българските къщи са 69 и 2 вдовишки, а във втория – българските къщи са 78, т.е. с 9 повече. Следователно, още няма изселване на българите от селото, в което е имало само административни органи и владетели на селото. Нека се знае, че това са къщи само на неверници /българи/, тъй като само от тях се е събирал данък джизие. При това, както се отбелязва в документите, в къщите са живеели големи семейства /задруги/ от 10 - 15 и повече човека, които работили заедно. Ако приемем, че средно във всяка българска къща е имало по 12 – 13 човека, то в селото е имало повече от 1 000 българи.

[4] Вилает – през 17 век се равнявал приблизително на нашите днешни окръзи.

[5] Джизие – поголовен данък, събиран от всички немюсюлмани на възраст от 18 до 60 години.

В регистъра на джизието от неверниците във вилаета Търново от 1638 – 1639 г. с. Врабйово има вече 50 къщи или за 20 години 28 български семейства са напуснали селото поради турската колонизация, която бързо се разширява в Севлиевската котловина и по поречието на р. Видима.

В краткия регистър на джизието от неверниците във вилаета Търново, отнасящ се към 1643 – 1644 г. нов препис от Али ефенди, кааза Хоталич има 17 селища с общо 657 къщи. В този регистър българското население напуска селата и заминава за Балкана. Село Рабиево /Врабево/ има вече само 7 къщи, с. Дамяново – 6 къщи, с. Душево – 4 къщи и т.н.

Такова било положението на врабевското население през 15, 16 и 17 век.

Врабево било заселено с турци, дошли от други места или родени вече в селото. Между тези турци останали да живеят 7 български къщи /семейства/. Те нито се увеличавали, нито намалявали и били наричани от турците “ерлийци”, т.е. местни хора. Те живеели в западния край на селото, близо да мегдана, наречен “Камъка”. Дори до Освобождението те останали 5 – 6 къщи и се отличавали със своята покорност, заради което турците ги почитали. Днес има потомци на тези българи, които се наричали “ерлийци”. /Ерлийци – турска дума – местни хора/.

За тези българи /ерлийците/ има следното предание.

От дългото съжителство с турците те станали толкова послушни и верни на мохамеданите, че някои от тях били готови да приемат турската вяра /Исляма/. За тези им намерения научил владиката от Ловеч, който дошъл в селото да провери истина ли е това. Той разговарял с ерлийците и ги посъветвал да напуснат Врабево и да отидат или в Бериево, или във Враца, които били чисто български села, но от вярата си да не се отказват. Ерлийците му отказали, не го послушали и останали във Врабево. На тръгване владиката ги проклел така:

- Останете тук, но повече от пет къщи да не се увеличавате!

Ерлийците продължавали да живеят във Врабево още дълги години, но повече от 5 къщи не се увеличили. Владишкото проклятие тегнело върху тях.

Преданието разказва по-нататък:

Когато след Освобождението в 1891 г. във Врабево дошъл владиката от Ловеч да освещава новопостроената църква, представител

на ерлийците отишъл при него, дал му няколко жълтици и го помолил да снеме от тях някогашното владишко проклятие, за да могат да се увеличат и те.

/Преданието е разказано от Добри Тотев – бивш кмет на селото и виден общественик./

ЛЕГЕНДИ

Тежък бил животът на българите в селото през първите два века от робството – 15 и 16 век и част от 17 век, докато все още живеели в село Врабево. До нас са достигнали от това време няколко легенди, свързани с някои местности. На първо място тук стои легендата за името на най-високия хълм – Гяур баир.

Тази легенда е любимата за врабевени, защото в нея е втъкана любовта на българката – врабевянка към родното, към народността и вярата. Легендата се разказва поне в три варианта, но ние ще предадем този, който е потвърден също и от народната песен, надживяла времето на робството.

ПЪРВА ЛЕГЕНДА ЗА ГЯУР БАИР

Страх и ужас обзели народа ни, когато турците завладели България. Не минало много време и те докарали от Азия много народ, за да заселят опразнените села и градове, жителите на които или били избити, или пък избягали в Балкана. Тази участ сполетяла и с. Врабево. По-голямата част от тогавашните врабевени избягали към Балкана, а по-малката част останали в селото: едни още самостоятелни, а други - работници на турците. Българите продължавали да си празнуват българските празници и неделните дни, да си правят хора и сватби.

И тук преданието разказва:

“Бил хубав, пролетен ден – Великден. Всички българи – и млади, и стари, излезли на хорото, което играело в североизточната част на селото /Пачниковата поляна/. Момите и момците играели вити хора, а старите стояли отстрани и гледали весели. Те си спомняли за своята младост и често въздишали за свободата, за българското. От всички моми в селото най-лична и най-красива била мома Деляна. Очите u били черни – черешови, а веждите u - морски пиявици. Момците копнеели по нея и всеки искал да се ожени за нея. Деляна задиряли и турците. Те искали да я потурчат – ханъмка да стане. Това искал и беят

– управител на селото. Но друго мислила Деляна, друго искало нейното сърце. Тя искала да има мъж силен, снажен, от турците да не се страхува. И такъв ерген имало в селото – казвал се Стоян. Турците го мразели и ненавиждали заради неговата красота и сила. Омразата си към него изразявали като го наричали “гяур” /неверник/. На хорото, при ергените, бил и млад Стоян. Само Деляна още нямало. Разнесло се из селото, че Стоян – гяуринът щял от хорото да отвлече хубава Деляна. Не било това по волята на бея и той дошъл на хорото със своите хора, за да не допусне гяуринът да вземе хубавата мома. По едно време се задала хубавата Деляна, съпровождана от трите си булини. Видял я Стоян, видели я и другите момци, видял я и беят. Всички се чудели на нейната хубост. Тя често поглед към левент Стоян отправяла. С него дума си били дали - заедно да си тръгнат и двамата да се вземат.

Разбрал това беят, излязъл напред и казал:

- Гяур Стоян, момата твоя ще бъде, само ако ти, без да спираш, я изнесеш на този баир – и посочил към него.

Погледнал Стоян баира, погледнал бея и злоба закипяла в младите му гърди. После се обърнал към Деляна и с поглед се разбрали – така нека бъде.

Грабнал Стоян Деляна на гърба си и тръгнал към върха. Върви и не чувства товара, защото любовта му към Деляна крила му давала. Но стръмен е хълмът, силите му отмаляват. Малко, още малко и той ще стигне върха и тогава негова ще е Деляна. А долу хорото е спряло. Очите на всички са отправени към върха – ще издържи ли млад Стоян, ще изнесе ли хубава Деляна. Ето, изгубва се от очите им, той е вече на върха. Но що става там? Товара си Стоян снема от гърба, обръща очи към Деляна, пада на земята и умира. Деляна прегръща още топлото тяло, целува го и напразно се мъчи с голямата си обич да го съживи. Но… После бавно заслиза сама към хорото и разказва за случилото се. Момците, другарите на Стоян, отиват на върха, взимат тялото и го погребват в подножието на баира, там, където сега са гробищата на Врабево. От тогава хълмът носи името “Гяур баир”, по турския прякор на непокорния българин Стоян. Там, където умира Стоян, покарал люляк – цветето на любовта, което и сега цъфти и разказва за силата на любовта и за драмата, що станала тогава.

Ето и самата песен, предадена от баба Генковица Лазарова от с. Скандало /записана от учителя Недялко Маринов/.

Песен за млад Стоян и мома Деляна

Сред село хоро играе,
сред село на мегданя.
Всичките ми дошли –
момците и момите.
Сал Деляна нямаше.
Ей че иде и Деляна.
До три u булени водеха.
Първата u пътя метеше,
втората u скути държеше,
трета u китка кичеше.
Де се взел Гяур българин,
той си залог обзалага:
"Който Деляна на баир изнесе,
той ще я за жена вземе."
Гяур си Деляна изнесе,
но там си Гяур почина.

ВТОРА ЛЕГЕНДА ЗА ГЯУР БАИР

От три дни е сърдит везирът,
три дни не пие, не яде,
А с ярост гони в друми страшни
разсипани от път коне…
Роптаят яничари млади…
Мълчи учителят,търпи
и чака сгода – люти рани
с най-нежен лек да изцери…
Три дни пожари не димяха,
ръждяса меч окървавен,
конете ден и нощ вървяха,
а вождът в себе си вглъбен
отмина всяка робска стряха
без огън, нож и кървав плен,
отпусна се десница тежка,
дотегна войнския ярем
и воден от омайно чувство,
от чудна помисъл пленен,
той бързаше без да размисля
към цел неясна устремен.
И в ясна привечер в сърцето
потрепна с нежен звън,
в очите лумна чуден пламък,
когато в край прекрасен срещна
видения като на сън.
В край див - дъбрава шумна,
гъста, река през нея вир до вир,
а след това поле широко,
селце и стръмен гол баир.
Везирът даде знак и спряха
пребитите от път коне,
набързо шатри построиха,
огньове буйни наредиха
до сами малкото селце.
Нощта беше лунна и спокойна,
притихнало след тежък ден,
ни глас, ни птичка сладкопойна,
ни песен на мома работна,
нито кавал на млад ерген
ромонеха приспивно, нежно
от някой кът усамотен.
А само волната дружина
кипеше край огньове буйни
безумна, сита, дръзка, зла
и на пиянските им песни
от дворчетата прашни, тесни,
пригласяха дръгливи псета
с див вой към бледата луна.
В полето тръгна сам везирът
без пушка сабя и другар,
самотен, като черен призрак
на срутен гробищен дувар.

Но всяка стъпка бе позната
и всяка крачка беше сън,
и сякаш знаеха краката
где има камък, ручей, трън.
И въздухът бе кристален
и всеки полъх напоен
с дъха на всеки цвят омаен
в този кът от нежност упоен.
И нямаше видение чуждо
в този край незнаен, но познат
и като вихър из полето
се носеше везирът млад.
Кръстоса всеки кът самотен,
край всяко изворче се спря
и пи с наслада, като морен
селяк от буйнали жита.
А беше леко на сърцето,
проляло толкоз чужда кръв,
таз нощ самотно сред полето
далеч от огън и от стръв.
Но от очите заслепени
от фанатизъм и лъжа
защо неспирно по страните
пълзят сълза подир сълза...
Чак призори, кога луната
зад урви сънни се стопи,
везирът в шатрата позната
за сън главата подслони.
И чуден сън... След рой години
на кражби, оргии, злини,
след много кръв и дни ужасни
пред зъл син майка се яви...
Демир Бозан ръце простира
към тая - гдето го роди,
а в ужас тя лице отвръща,
покрито с кървави сълзи.
- О, майко, спри, не си отивай,
нали съм твой, твой роден син,
чуй, майчице... Не ме погубвай,
не бях ли аз за теб един!...
Но няма, бледа и сурова
тя дълго гледа го в съня
и само миг преди зората
неясни каза му слова.
В зори Демир в одежда скъпа
преброди цялото село,
тъй както гурбетчия скита,
завърнал се от край далечен,
забравил ужас, мъка, зло.
Див порив тласкаше краката
от плет към плет,
от праг към праг,
кипеше огън във душата,
сълзи разтапяха сърцето,
от всеки ъгъл мил, познат.
О, ужас... В края на селцето
самотна къщичка една,
присви се в смъртен страх
сърцето, сълзи окапаха лицето
и дъх горещ в гърди замря.
В полусън вратичката крива
той хласна и незнайна сила
към къщичката стара, мила,
помътен поглед прикова.
А там на прага отмаляла
девойка нежна, светлолика,
стоеше няма и смутена
пред гостенин неканен, враг.
Малини - устни разцъфтели,
снага - брезичка степта,
като божур страните сладки,
очи - очите на сърна.
- Коя си ти?
- Делянка, аго.
- Ти майка имаш ли?...
Баща, сестрица, брат?
- Сама живея,
без близки хора по света.

Отдавна майка в гроба тлее,
баща ми турчин го закла,
а братчето ми в край далечен
отвлече орда, дива, зла...
-Не те познавам, о, девице,
за пръв път виждам те сега,
но вярвай ми... Едничка ти си,
що търси моята душа.
Мен чудна сила тук доведе
след толкоз сълзи, кръв и страх,
омаян, в ужас аз прекрачих
порутения селски праг.
Прегради в пътя си не зная,
аз нямам майка, дом, баща,
пред сълзи ничии не хая
и не един живот във рая
изпрати моята ръка.
Везир съм аз, слуга на царя
и вожд на рат безумна, зла
и без да трепне ми сърцето
изпепелих безброй села.
Аз безчестих жени, вдовици,
деца и старци с радост клах
и в пътя ми белеят кости,
звънят вериги, трепка прах.
Ала пред теб, дете невинно,
аз идвам с грейнала душа
и с порив чист в сърце печално
днес искам твоята ръка.
Обикнах те и във сърце ми
угасна дързост, зверство, мъст,
и както в детските години
пред теб заставам кротък, чист.
Ела със мен... Другарка вярна
от днес в живота ми бъди
и няма в пътя ми раята
да тръпне в ужас и беди.
Повярвай ми, Делянко мила,
една си ти за мен в света,
и пред омайната ти нежност,
окъпана в незнайна сила
аз свеждам пламнала глава.
Желаеш ли, твой роб ще бъда –
безимен, верен, мълчалив:
поискаш ли, твой мъж ще стана
– наперен, важен, горделив,
ала от пътя не ме връщай,
не казвай не, че тъй боли,
че всяка нощ безброй години
в сън виждах твоите очи.
- Безсилна аз съм, господарю,
робиня черна в робски край
и тук под схлупената стряха
живях във труд и без покой.
Аз бедна съм и нямам близки,
но чужди сълзи не пролях,
по чужди ниви с верни дружки
сирашка мъка преживях.
Ала до днес слова любовни
мен никой момък не шепти,
ти първият си и неясни
към тебе чувства ме зоват.
Но селянка съм бедна, проста,
а ти везир, мой господар,
и аз не мога да ти бъда
жена в живота и другар.
Не мога аз в премяна царска
при тебе да се наредя,
че тука заповед султанска
най-милата ми кръв проля.
Ти враг си мой, ала ти вярвам.
Защо, самата аз не знам...
Защо, о, боже, свян ли нямам,
или невинен женски срам!
Девойка чиста аз съм, аго,
и ако честен си пред мен,
едничката ми тайна само
щом чуеш бъди откровен

и в пътя свой със мир върви си
или главата ми вземи,
но майчините думи сетни
не ще престъпя в тия дни.
- Готов съм...
- Спри, не бързай, аго...
Момиченце аз малко бях,
когато пред леглото смъртно
на свидна майка се заклех,
че чест моминска ще запазя,
дори девойка да умра,
а в брачно ложе да отида
за онзи, който на ръце
на тоя връх сам изнесе ме
без отдих, помощ.
-Чух добре!
Готов съм... О, Аллах, не мога
аз вече сабя да въртя,
аз искам мир, аз искам прошка,
мен озари ме любовта.
На сутринта, кога от изток
зората чиста просия,
над дивен хор от птичи песни
тръба войнишка прогърмя.
Докато слънцето изгрея
селото цяло се събра,
гяури плахи с правоверни
сами везирът призова.
Посърнала, в премяна бедна
Делянка мила се яви.
Демир Бозан в одежда скъпа
поклон направи до земи.
Глух ропот сивите редици
изопна в ужас, в бесен гняв,
ала коравата десница спря
устрема злокобен, див.
Затихна шум, сами везирът
от кръст меч боен откачи,
целуна го и с леки стъпки
към мил побащим приближи.
- Учителю, сами не зная
как в тоз далечен край дойдох
и как в сърце ми чудна песен
запя тук първата любов.
Тук, татко мой, аз дишам леко
и в чувства нежни съм обзет,
и чисти пориви сърцето
зоват към тоз прекрасен кът.
До смърт, ти знаеш, на Султана
в живота свой бях верен аз,
и нему пак ще бъда предан
до край, до сетния си час,
ала на сън пред мен яви се
за пръв път майка ми в зори,
когато тук за отдих спряхме
във този стан до преди два дни.
Ти стар си, но не си забравил
целувки топли в тихи дни,
а аз забравих майка мила
и свидни майчини очи.
Ала в съня ми тя яви се
и клетва дадох честна аз
и чуй ти волята ми сетна,
побащим мой, учител, брат.
Обикнах аз Делянка мила,
сърцето мое тя плени,
и само тя другарка вярна
ще бъде в идните ми дни.
Без нея радост на сърцето
не ще намеря в тоя свят
и тръгвам в онзи път, където
омайни чувства ме влекат...
Щом върнем се,с дружина вярна
в мир своя път ще продължим,
назад, ако се не завърна,
отряда мой ти поведи.
Ала заклевам те, туй село
без сеч и огън отмини

и сабята ми на султана
с най-топъл поздрав отнеси.
Кажи му, че в света най-свидно
е топло майчино сърце
и няма той пиян от злоба
войника син да прокълне...
Подаде сабята и нежно
с Делянка мила на ръце
той тръгна към върха уверен
и с пламнало в любов сърце.
И през трънак, без път, пътека
пристъпва бавно, без да спре
с най-милия товар в ръцете,
с най-топла вяра във сърце.
Изопнати са здрави мишци,
във жили буйна кръв кипи,
бучи главата, пот на струйки
го къпе, ала той върви.
Върхът висок е,
склонът стръмен,
но пък крилата любовта
и със неземната си сила
сама го носи към върха.
Тъй както в лапите могъщи
на лъв самец, охранен и див,
потрепва паднала газела
със поглед ясен, мил, страхлив,
тъй светлооката Делянка
смутено трепна сред сганта,
но щом отминаха далеко
у нея пламна любовта.
И със ръце си белоснежни
прегърна страшния боец
и сгуши се, тъй както в храста
се гуши нежния цветец.
И морен дъх с притихнал сля се,
със сърце сърцето заигра
и светла помисъл главата
до пламнала глава допря.

И любовта, дар свеж, божествен
в юнашко тяло сили вля,
и още малко... Пет-шест крачки
и те ще бъдат на върха.
А там от щастие опити
ще срещнат първата зора
и горски птички гласовити
тук ще възпеят любовта...
- Делянко, - с устни побелели
Демир печално прошептя
и рухна мъртъв, в кръв обагрен
на мила, бащина земя.
Делянка - риза позлатена,
изтръпнала, във миг раздра
с писък див и вой печален
далеч отекна в утринта.
По белег от години детски
във везира брат любим позна
и със целувки топли, братски
обсипа мъртвата снага.
- Димитре, братко мой мили,
ах, участ черна, робска, зла,
проклета да си, съдбо наша,
че в братска кръв любов трепна.
А долу във полето равно
старикът побеснял от гняв
на кон ревнив се метна бързо
в баира вперил поглед див.
Дружината за миг последва
старика звяр, нов командир,
и гръмогласно той извика:
- Проклет да си, о, див баир!
Че ти отне ми от сърцето
надежда сладка в бой и мир.
Какво, че взех от тук момчето,
единствен мой е син Демир.
За гдето тайната ми свята
разкри сега на длъж и шир
носи ти името проклето

безславен връх - Гяур баир.
И днес над Врабево високо,
като скала над тъмен вир
възправя стан към ширинето,
към звездния безкраен мир,
с набръчкан стан от вековете
самотен връх - Гяур баир.
А долу, в равното, в полето
пет хълмчета в безформен строй
стърчат, тъй както са стърчали
и шатрите във боен стан
на смелия Демир Бозан.
И днес тук-там във някой храст,
сред буренаци и трева,
унесени във чуден блян
си шепнат с гранки две цветя –
Делянка и Демир Бозан.

Написал: Ради Кисьов
с. Добродан

Авторът на тази легенда - Ради Кисьов от Добродан, е използвал народната песен "Хан Татар" и по подобие на нея умело е свързал съдбата на Демир /българчето Димитър/ с тази на сестра му Делянка, за да се разкрие тайната на върха, наречен после "Гяур баир" от водача на дружината - еничерска.

----------С Н И М К А----------
1. с. Врабево - "Гяур баир" - символът на врабевени.
За него се разправят легенди, една от друга по-хубави.

2. с. Врабево – общ изглед – 2001 год.

ЛЕГЕНДА ЗА ЕЛИЦА

Хубава е местността Елица. Тя се намира на 3 км югозападно от Врабево. Зелени ливади, заградени с хубава дъбова гора, измежду която лятно време разцъфтяват миризливи липи. Над ливадите е "Високата кория", а под тях са "лъките", дето се вият водите на "Гърми дол". Падне ли обилен дъжд, долът приижда, повлича камъни и дървета и запява забравена песен за хубавата Елица.

...Овчарка била Елица - девойка, дъщерята на дядо Добри - воденичаря, що имал воденица на Гърми дол, там, където много по-късно била Босевската воденица. Сутрин Елица откарвала бащините си овце надолу по лъките и стигала чак до "Пладнището", където били колибите на врабевските турци Кара Моллоолу Али, Мурад Ходжа, Дервиш оглу Али и др. Цанил дядо Добри Елица ратайкиня у Дервиш

оглу Али - богат турчин в селото. А тя била мома красива и лична, като цъфнал мак сред зелените ниви и вече очаквала своя любим сокол за мъжка прегръдка и сладка целувка. Защото тя имала вече изгорник на сърцето, хубавия Ангел - хайдутин по горите, начело на малка чета, закрилница на сиромаси и страшилище за турци - изедници. Много пъти Ангел слязъл с малката си чета в дядо Добревата воденица и там нощувал.

Много чорбаджии и турци четата на Ангел наказала и ограбила. И това, що заграбвали от тях, било хайдушкото имане, заровено /скрито/ близо да воденицата. Точният нишан на имането знаели само Ангел и дядо Добри.

Но ето една нощ разбойници - турци - нападнали воденицата, дядо Добри бил убит и имането останало скрито в земята. Елица била в турските колиби, заедно с други ратаи - българи, и нищо не знаела за случилото се. В същото време далеч на юг в гората /в Балкана/ в неравен бой с врага била разбита Ангеловата чета. Разпръснали се хайдутите, както се пръскат яребици, подгонени от усорлици. Останал сам, Ангел тръгнал към роден край, към дядо Добревата воденица. Дълго се лутал из гъстите гори и в една тъмна нощ стигнал воденицата. Тя била пуста. На сред пода лежал трупът на убития воденичар. Не разбрал хайдутинът какво е станало и къде е неговата изгора - Елица. Ужас го обхванал и той напуснал воденицата. Отправил се на изток и преди зората да подбелее, той стигнал до "Пекели чаир", събрал накапала шума, направил си легло, прегърнал пушката си, легнал и заспал мъртвешки сън.

...През тази нощ вест дошла до Дервиш оглу Али във Врабево и Кара Осман бей в Дебнево.

- Пръснати комити скитат из горите на двете села. Нека потери се юрнат по техните следи.

Събрали се дрипави турци и цигани, дигнали сопи, пушки, ятагани и поели към "Пекели чаир" и "Високата кория".

Съмнало се. Отскочило слънцето една копраля на изток и нагряло със сребърните си лъчи уморения хайдутин. Изправил се той, разтъркал сънени очи и погледнал надолу - далече пушели селските комини, а още по-нататък поле се полюляло със златно жито. Бистри поточета се виели из полската шир и блестели като скъпи гердани по земната пазва. Насам - гори. Тук-там поляни, по които овчари изкарали на паша своите стада.

- Колко е хубава бащината земя! Но жесток враг вилнее из нея.

И отново тежка злоба закипяла в кръвта на хайдутина. Той се замислил дълбоко, унесъл се в спомени за пръснатите се другари и не усетил как в туй време зад шубраци и дървета с вик се строполили върху му озверени турци. Изпукала пушката в ръцете на хайдутина, но куршумът писнал, разгънал гъсти клони и литнал да стига далечното небе. Изтръпнали юнашки ръце във вражеска примка, помътил се гордия поглед и краката запристъпяли, удряни безмилостно от жестокия враг.

Когато излезли из горите на "Пекели чаир", писнали зурли, заудряли тъпани и така повели хайдутина към Врабево Дервиш оглу Али сам да го разпита.

Минали през "Червещица" и излезли на "Пладнището", дето овчари пасели стадата си. Завили овчарските кучета. Пияните золумжии гърмели след тях - жумбиш си правели. Скрили се овчарите изплашени. Само една овчарка стояла и гледала като вкаменена. Елица била. Трепнало девойкино сърце. Леко помръднали устни, да извика искала, но не посмяла.

- Той е - само помислила и в гърдите и бликнала като вулкан потуляна дива злоба.

- Той е - и разгоряла огнената любов към нейния любим, която прави силни и най-слабите. Гняв и ужас я подтиквали. Бързо, по-бързо от ястреб се спуснала, повалила първия враг, отнела остър ятаган и прерязала яката примка от любимите ръце. Две хали сега се развихрили - Елица и Ангел хайдутин.

Разбягали се дрипавите турци и цигани, кой където види.

Но изпращяла вражеска пушка. Елица ахнала, полюляла се и паднала безмълвна. Между тревичките, като червена лента, полазила нейната топла кръв.

Вдигнал Ангел своята любима на рамо, стиснал здраво в ръка пушката си и се изгубил в гъстата гора - закрилница на хайдутите. Когато стигнал близо до воденицата, погребал Елица и със съкрушено сърце се отправил за "Маргатина, дето разказал за случилото се. Разказал и се загубил в гората да мъсти за народното тегло. А хората почнали да наричат това място "Елица" - спомен за хубавата Елица.

...Всичко това е вече отдавна забравено. Воденицата на дядо Добри - разрушена. Но когато бури забучат по "Високата кория", като че ли се чува тъжната легенда от тежкото робство. Гори и урви, шума и трева за нея разправят - за храбрата Елица девойка.

НЯКОИ ОБЩИ СВЕДЕНИЯ ЗА ВРАБЕВО

ДО ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Селото през 18 и 19 век било турско. Само в 5 - 6 къщи /семейства/, имало българи, наричани от турците ерлийци. В културно отношение турците били много назад. Училище не са имали и почти всички били неграмотни. Синовете на богатите турци ходили на училище в други големи села или градове, където покрай другото били подготвяни и за бъдещи управници и ходжи. Голяма част от къщите били малки - покрити със слама или плочи. Само тук-там из селото се виждали големи двуетажни къщи на богати турци и то повече в центъра на селото. А той - центърът на селото, се намирал там, където е и сега. На мястото, където сега се издига голямото здание на кметството и земеделската кооперация се намирала голяма джамия. Срещу джамията, в днешния църковен двор, се намирала двуетажна къща. Първият етаж на тази къща се използвал като хотел / по турски - одаи/, където пренощували закъснели пътници. Все в този етаж имало отделна стая, която служела за кафене, където турците се събирали на приказки /мезлиш/, на лаф моабет. Имало и отговорник на кафенето, който обслужвал одаите /хотела/ и правел кафе. Вторият етаж на къщата служел за седалище на кмета /мухтаря/ на селото. Малко по-нагоре бил построен хамбара, в който събирали храните, които постъпвали от данъка десятък. Тази сграда също била на два етажа - първият дълго време след Освобождението е служил за обор на селския бик, а вторият имал три стаи, които се използвали през турско за хамбар, а след Освобождението, в различни периоди - за общинското управление, за складове, за телеграфо - пощенска станция. В съседство с хамбара били построени малки дюкянчета, в които се продавали разни стоки - сол, газ и др. След Освобождението тези малки дюкянчета попаднали в ръцете на Топузите, на Стою Топузов, който отворил кръчма. Скоро след Освобождението джамиите били съборени и от тях не останала следа. Едната джамия била сред селото, а другата - в горния му край, където била къщата на Рошковци. До нея било построено двуетажно здание, в което след Освобождението било открито българското училище.

А че наистина джамиите са били на тези места, разказват старите хора. В своите спомени от детинство Георги Михов Пицов ето какво разказва:

"През 1916 г. по време на Първата световна война баща ми не беше мобилизиран. Той беше оставен в село като майстор колар да

поправя колите на селяните. Наложи ни се да си правим малка постройка. Трябваше да се вадят камъни. Баща ми взе кирка, лопата и мажарка и започна да копае. Като разкопа на дълбочина един метър на площада пред църквата, започна да вади добре одялани камъни. Тогава той ми разказа, че тук някога имало турска джамия, съборена след Освобождението."

Турското население във Врабево било многочислено, тъй като и самото село било едно от големите села. То се простирало от площад /мегдан/ "Камъка" на запад до турските гробища, на изток - също до турските гробища. А че наистина турците били много ни показва обстоятелството, че те имали на три места гробища. Първите били в източната част на селото, там, където е построена през 1927 г. бикарницата, вторите били на западната част на селото, там, където е построено училището, а третите малко по-далече на запад, на височината зад стопанския двор. Големи и малки побити камъни се издигали над турските гробове. Когато българите заселили селото, започнали да ги чупят и да ги използват при строежите на къщи и други постройки. Голяма част от тези камъни били начупени и с тях запълнен част от "Шаповското дере", там, където минавало шосето за Троян. Високо се издигали в селото и двете джамии със своите минарета. Всеки петък ходжите излизали на минаретата, извършвали молитви и призовавали правоверните мюсюлмани на молитва. В селото имало двама ходжи. Единият от тях живеел в старата къща на Радю Боев, недалеч от джамията. Тази къща била използвана за живеене дълго време след Освобождението. Тя била с широк сайвант, а от двете страни на сайванта имала по 2-3 стаи в които живеели двете жени на ходжата. Такава голяма къща имал и богатият турчин Али Аминиолу - един от управниците на Врабево. Неговата къща при заминаването му за Турция била купена от Васил Агумски, дошъл от Колибито /Черни осъм/. Тази къща също била използвана дълго време за жилище. В селото имало още няколко такива къщи, разделени на две отделения, във всяко от които живеела по една жена на турчина, тъй като богатите турци имали по две жени. През вечер тези турци отивали ту при едната, ту при другата си жена, която се грижела за децата си и за мъжа си, когато отивал при нея.

Турските кметове /мухтари/ били приближени на властта, която ги назначавала. Те се грижели за реда, за спазване на законите, издавали документи и т.н. Мухтарят заверявал документите за продажба на имоти, на добитък, за което се събирали определени такси

и данъци - беглик, интизап, вами и др. тези данъци, наследени от турците, се събирали чак до 9.IX.1944 г.

Особено тежък бил данъкът джизие, който се събирал от всички неверници /българи/ от 18 до 60 годишни. Друг данък бил десятъкът, плащан /събиран/ от турци и българи. Всяка година от Севлиево[6] идвала специална комисия, преди да започне жетвата и беритбата на царевицата, обхождала нивите, засети с разни земеделски култури и на всеки стопанин определяла десятъка, който трябвало да предаде в общината, която го прибирала и после го предавала на държавата. Непосредствено преди Освобождението кмет /мухтар/ на Врабево бил богатият турчин Али Аминиолу. Той се ползвал с голяма почит и уважение пред централната власт, често ходел чак в Цариград за уреждане на някои въпроси, свързани с управлението на каза Севлиево. Той организирал врабевските турци, които се присъединили към дебневския башибозук и взели участие при потушаване на Новоселското въстание през 1876 г. Ето защо, когато започнала Освободителната война и когато русите наближили Ловеч и Севлиево, той най-напред напуснал Врабево и заминал за Цариград. Докато бил още във Врабево, той взел за прислужник на жените си от Малки Врабево Тодор Рабаджийски, 10 - 12 годишно момче. Той носел вода на кадъните, сечало дърва, ходело за покупки, тъй като кадъните нямали право да излизат от двора навън, за да не ги види чужд мъж.

Същият Тодор Рабаджийски след Освобождението разправял следното:

"Бях 12 годишно момче, когато отидох във Врабево, чирак у богатия турчин Али Аминиолу. Като малко момче имах право да влизам при кадъните и им изпълнявах това, което ми нареждаха. Турчинът беше доволен от мен и затова ме оставяше всяка година. когато обаче видя, че брадата и мустаките ми почнаха да растат, той ме повика, плати ми и каза, че ме освобождава и аз напуснах къщата му. Със спечелените пари си купих селище на "Камъка" и там си направих малка къща."

Улиците на селото били тесни и криви. Лятно време те били прашни, покрити с пепел, а зимно време - с кал. Пред главната джамия имало доста голям мегдан, където спирали пътници от други села. Друг мегдан бил този, който и сега съществува и носи името "Камъка". Този мегдан /площад/ носи името си "Камъка", тъй като от незапомнени

[6]Врабево през 17 век е било към кааза Хаталич, а по-късно към каза Селви /Севлиево/ чак до Освобождението.

времена, може би още от българско, на средата му имало голям камък. Турците не променили името му, защото намерили нещо сходно между този камък с този в техния свещен град Мека /каабето/, който се тачи от турците като свещен. Кога и кой е донесъл този камък - грамаден и недодялан, на мегдана, не се знае, но турците го запазили непокътнат. Дълго време след Освобождението големият камък стоял на средата на мегдана като стожер, около който се играели вити хора.

В по-ново време, когато се правела настилката на площада, камъкът бил разбит. Не се минало много време и врабевени разбрали, че площадът без камъка не отговаря на името си и поставили отново такъв, макар и не толкова голям.

Турците почитали "Камъка". Когато умирал турчин и го понасяли към гробищата, минавайки през мегдана, спирали пред камъка, слагали умрелия на него, ходжата изчитал молитва и тогава продължавали.

От двете страни на дола, който протича през източната част на селото имало малки турски къщички. Тук, в тази част на селото, се намирала единствената чешма, наречена "Ламбанка", от която се снабдявали с вода за пиене голяма част от турците. В долния край на селото също имало чешма, закопана в земята. От нея с вода се снабдявали турците от долния край. Водата на изворите на м. "Царевец" също била използвана. Общо взето водоснабдяването на Врабево през турско било много лошо. То се дължало на това, че турците не били взискателни към водата и задоволявали своите нужди от кладенци, герани, долове и т.н.

Главният поминък на населението било земеделие, скотовъдство и овощарство. Сеяли главно царевица, пшеница, овес, ечемик, просо и др. Обработката на земята ставала по много примитивен начин и за това добивите от културата били много ниски. Хлебородни били земите северно от шосето Троян - Севлиево. На юг нивите били мочурливи и не давали хляб. Богат се смятал онзи турчин, който имал ниви по високите места, които не окисвали. Има такава приказка:

Когато турчин отивал да се жени, питали го:

- Имаш ли ниви по високите места?

Ако отговарял "Имам" - давали му момата, а ако отговарял "Нямам", казвали му:

- "За тебе нямаме мома".

Турците се славели като добри животновъди - отглеждали говеда, коне, биволи, овце и много кози. Пасища имало в изобилие и с

малко труд, турците отглеждали много добитък. Любимо занятие на турците било овощарството. Те отглеждали главно ябълкови, крушови и сливови дървета. Плодовете сушили на примитивни сушилни - на пушека или на слънцето. От така изсушени плодове приготовлявали сладки ошави. Турците обичали да присаждат по полето и по мерите диви круши и киселици. Така може да се обясни защо по мерите имало много присадени плодни дървета - червенаци, тайменци, кратунеци, першевици. Много от тези сортове турците донесли от Мала Азия. Лозята били засаждани по стръмните склонове на баирите, където и сега личат границите на отделните лозя. За лозята отделяли съвсем малко грижи, а те давали богата реколта. Основен сорт бил памидът. Местата, дето били турските лозя, и досега носят името "Лозята", макар че там няма никакви лозя.

В заключение трябва да кажем, че Врабево повече от 200 години е било турско село, в което имало само 5-6 български къщи. Въпреки дългото робство турците не могли да заменят имената на местностите извън селото със свои, а останали да ги наричат с българските им имена, като например: Грамадето, Дъбравата, Илица, Лазарица, Шарпатица, Шурлът, Вртешница, Сръбци и много други.

ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ВРАБЕВО
/Руси идват в селото/

След потушаването на Априлското въстание /1876 г./ все по-често започнало да се говори за война между Русия и Турция, за освобождение на България. Българите от околните села и махали станали по-смели, а турците взели да се ослушват и да се страхуват, особено тези, които по време на въстанието вършели убийства и други зулуми над българското население. Една година след Априлското въстание, след като Русия употребила всички средства да накара Турция да даде права на българския народ и след като се уверила, че това няма да стане по мирен начин, обявила война за освобождение на България. На 15 юни 1877 г. руските войски минават Дунава при Свищов и освобождението започнало. Челният отряд от руски войски, в които влизали и българските опълченци под командването на генерал Гурко, скоро стига до древната българска столица Търново. там те били посрещнати с неописуема радост от българското население и заминали за Шипка, а от там - за Стара Загора. Друга войскова част

под командването на полковник Архип Антонов се отправя към Севлиево, за да запази града. Руското командване било уведомено от българите, че турците в Севлиево под водачеството на хаджи Тюриди се готвели да запалят града и да избият всички българи.

Към Севлиево заминал по заповед на великия Николай Николаевич - главнокомандващ руските войски, отседнали в Търново, и поручик Верещагин със своите казаци. Архип Антонов и Верещагин пристигнали в Севлиево и след упорити боеве с организираните от Хаджи Тюриди башибозуци превзели и освободили града. От войските на полковник Антонов и Верещагин били изпратени конни разезди на запад към Врабево, Дебнево и други села, за да парализират тамошните турци, някои от които взели участие в боевете при Севлиево[7].

Група от руската войска, която освободила Севлиево, за да запази левия фланг на войската, тръгнала да освобождава Ловеч.

В издателство "Наука" - Москва, 1964 г., т. 2, е напечатано едно писмо, написано от четирима българенци. Писмото носи дата 3 август 1877 г. В него те молят руското командване да изпрати по-скоро войска, защото разярените турци могат да погубят двете единствени български села - Българене и Враца /сега Стефаново/.

За пристигането на руски войски в Дебнево и Врабево сведенията са почти идентични. В Дебнево дядо Пенчо Кучът, който по това време бил чирак у кмета /мухтаря/ на селото, разказва, че руски казаци на коне пристигнали от към м. "Копито" и спрели северно от селото на м. "Гламя". Казаците били 7 - 8 души. Турците били вече напуснали селото и заминали за Добродан. Това било през месец август 1877 г.

Същите сведения за пристигането на руски войници във Врабево дава и баба Велика, дъщеря на дядо Иван Караиванов - един от местните жители на Врабево.

"Аз бях момиче на около 14 - 15 години, разказва баба Велика. Баща ми имаше доста овце и кози и аз ходех да ги паса по баира. Когато вечер се връщах, баща ми разказваше, че лошо ще ни сполети, защото откак започнала войната между Русия и Турция, турците се заканвали да избият всички българи в селото. Турците станаха много неспокойни през лятото на 1877 г., когато разбраха, че московецът е навлязъл в Турция и наближава Балкана. През Врабево минаваха турци, възседнали на коне, идещи от Борима и Добродан и заминаваха

[7]Ал. В. Верещагин - Освобождението на Севлиево от турско робство - брошура на в. "Севлиевска трибуна", към бр. 23 и 24/1967 г.

за Дамяново, а оттам - за Севлиево. /Това били башибозуци, които отивали на помощ на севлиевските турци./ Наближаваше света Богородица - 28 август. По едно време видяхме, че турците взеха да се стягат за път. Товареха коли с багаж /покъщнина/, стягаха се да заминават. Една вечер татю ни каза, че турците ще бягат, защото русите били вече близо. Минаха няколко дена. Една нощ чухме голяма гюрултия - викове, псувни, плач. Разбрахме, че турците бягат към Добродан. Говеда мучаха, овце блееха, кучета лаеха - беше много страшно. Ние, българите, бяхме събрани, стояхме будни, нащрек - готови да бягаме към баира. На сутринта разбрахме, че всички турци заминали за Добродан. Селото остана почти пусто. Тук-там се виждаше някое говедо, изостанало от някое стадо. Чуваха се кучета, да вият из празните дворове. Останали бяха само някои най-бедни турци, които нямаха възможност да избягат. Аз пак изкарах добитъка на паша и често се взирах на изток, от където, както казваше татю, щели да дойдат руснаците. По едно време видях, че от към "Копитото" се зададоха войници на коне. Те бързо препускаха към селото. Когато стигнаха селото и влязоха в него, бяха посрещнати от българите, а така също и от останалите мирни турци. Русите спряха на "Камъка", там, където после беше къщата на Минко Ганешки, и се запознаха с дошлите при тях българи. Те разговаряха и с моя баща, когото повикаха и го задължиха да им бъде пазач през нощта, докато те спят."

Силно впечатление направило на българите това, че началникът на русите извадил някакъв чувал, надул го, той се изпълнил с въздух и началникът легнал на него да спи. /Навярно това било гумен чувал/.

Дядо Иван Караиванов стоял на пост през нощта и бдял за спокойния сън на братята руси. На сутринта българите донесли храна за хората и конете и разказали за бягството на турците и за техните зверства. Русите закусили, възседнали конете си и казали, че ще отидат да догонят турците. Някъде към Добродан бягащите турци били настигнати. Русите върнали много добитък - овце, говеда и др. в село Врабево и ги раздали на българите. За награда на дядо Иван Караиванов, дето ги пазил, докато спели през нощта, му дали един чифт волове.

Русите не стояли много дни в селото, а се върнали обратно към Севлиево. Преди да си тръгнат, те посъветвали българите да напуснат селото и да отидат в чистото българско село Бериево, докато свърши войната, защото турците може да се върнат временно и да си отмъстят.

И тук баба Велика продължава:

"Татю натовари най-необходимата ни покъщнина на колата, впрегна воловете и цялото семейство заминахме за Бериево. Там отседнахме в къщата на баба Банчовица. Това беше през м. август. Това помня много добре, защото заедно със семейството на баба Банчовица заговяхме за богородични пости. След Освобождението баба Банчовица ни идваше всяка година на гости по един - два пъти и се тачехме като роднини."

Предвижданията на руския началник излезли прави. Някои турци наистина се върнали и почнали да грабят и да изнасилват останалите българи. В тези си действия те били подпомагани от българина Димитър Сапунджията, който също бил ерлиец /местен човек/, но държал за турците и не вярвал, че ще дойде Освобождението. Това положение траяло, докато се водела войната и не бил сключен мирния договор. Но войната свършила, мирът бил сключен и България станала свободна държава /3 март 1878 г./. Турците разбрали, че за тях тук вече място няма и заминали за Турция, оставяйки имот, къщи, добитък.

От околните махали и села, от Ново село, Зла река, Скандало, Бранево, Гумощник, Патрешко, Орешак, Белиш, Враца и др. заслизали българи, които заграбвали или закупували имоти от турците на безценица и се заселвали във Врабево. "Завземането на земите на избягалите турци ставало по революционен начин."[8] Това добило законна форма, когато бил сключен Берлинския договор /1879 г./, когато турците получили право да се завърнат по местата си, да продават имота си и да се изселят или да останат в България. Голямата част от турците във Врабево продали имотите си и заминали за Турция. Във Врабево останали малко турци, ненавиждани от българите.

Трябва да отбележим, че щом като завземането на земите, оставени от турците, ставало по стихиен начин, имало и много несправедливости. Наред с бедните и средните селяни, които дошли във Врабево и закупили по 20 - 30 дка земя, пристигнали и богати чорбаджии, които по разни начини се снабдили с документи от избягалите турци и станали собственици на много земя в землището на Врабево. Ето някои от тях: Спас и Стойко Керкенезови, дошли от Троян и успели със завръшчилък да закупят много имот. Само Спас Керкенезов закупил повече от 47 емляка, равни на 850 дюлюма /декара/ и то на безценица. Този имот Спас Керкенезов управлявал от Троян. той го раздавал на бедни селяни, които го обработвали на изполица.

[8]Йоно Митев - "Аграрният преврат у нас след Освободителната война през 1877 - 1878 г.", сп. "Исторически преглед", год. IX, кн. 6, с. 645

Същият богаташ направил в селото две къщи, за да има къде да живее през лятото, когато се прибирала реколтата. Селяните, които работили имота му, били задължени да прекарват снопето, царевицата, да му помагат при вършитба и при други селскостопански работи. Лятно време Спас Керкенезов, възседнал добре охранен кон, обикалял нивите си и следял как изполичарите обработват посетите култури.

Брат му Стойко Керкенезов, който бил секретар в околийското управление, също закупил доста имот във врабевското землище. Направил голяма къща, изградена с тухли, която е служила за обществени нужди - ту за училище, ту за ТПСтанция и т.н.

От Севлиево дошли във Врабево Ватю Маринов и Никифор Бобев, които също закупили доста имот. Ватю Маринов се преселил в село и вземал живо участие в обществения му живот. По-късно синът му Костадин станал секретар - бирник в общината, на която служба останал до 1927 г. Дъщеря му /на В. Маринов/ се оженила за поп Стефан Хр. Калоферски, която била единствената жена с прогимназиално образование към 1890 г.

Другият севлиевец - Бобев, закупил имот във Врабево, обаче останал да живее в Севлиево. В селото идвал всяка неделя и донасял разни дребни стоки и ги продавал на врабевени. Той бил доста богат човек, но живял доста разгулен живот. Често отивал в с. Дебнево при някаква жена, която му вземала всичките пари. Този му живот постепенно го разсипал, той продал имота си във Врабево и се прибрал да живее в Севлиево.

СВЕДЕНИЯ ЗА ВРАБЕВЕНИ, ВЗЕЛИ УЧАСТИЕ В БОРБИТЕ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ ТУРСКО РОБСТВО

За малкото останали българи в село Врабево до Освобождението ни от турско робство няма данни да са се включвали в революционните борби, с изключение на родове, изселени по принуда и прокудени от селото заради неприемане на мохамеданството и проявена дързост към поробителя, за които ние много малко знаем сега.

По предание, около гр. Тетевен, мах. Врабците е била заселена от бежанци – българи, избягали от с. Врабево. За да заблудят турските власти на Тетевен и за да не им потърсят сметка от къде са избягали и защо са дошли там, най-напред се представяли, че са българи от

Бесарабия и се наричали бесарабци, по-после рабци и накрая врабци. По това название се е оформило и името на махалата – Врабците.

Колко заселници са се заселили там от с. Врабево, няма данни.

Конкретни писменни данни има и се знае само за двамата братя – Хаджи Иван и Хаджи Станчо Врабевски, заселили се в гр. Тетевен към края на XVIII век. и преселили се от някогашното севлиевско село Врабево. Въртели са голяма част от търговията на гр. Тетевен с дървен строителен материал, зърнени храни и добитък и са носели прозвището “Бесарабите”.

От тях Хаджи Иван Иванов Врабевски е имал осем деца и е бил убит през 1862 г. от турците в с. Чириково, днешно Садовец, с цел обир, когато е отишъл по търговия.

Много граждани от Тетевен знаят, че Станю Хаджистанчев Врабевски е бил председател на Тетевенския революционен комитет "Кардан", основан през 1870 г. от Апостола на свободата Васил Левски.

Станю Хаджистанчев Врабевски е син на родители - преселници, дошли в Тетевен от с. Врабево. Станю Хаджистанчев Врабевски е интересна личност с големи заслуги в борбите за освобождението от турско робство. И понеже коренът му е от Врабево, заслужава да му се отреди подобаващо място в историята на селото ни. Той е роден през 1822 г. в гр. Тетевен, където получава първото си килийно образование. След това заминава за Факшани /Румъния/, за да продължи образованието си. Освен там, той учи в Пловдив и в Унгария. Добива е солидно образование и усвоява добре румънски, унгарски, гръцки и др. езици.

Преди всичко той е бил умен и с широки интереси, търговец с неизмерими богатства и с основание Стоян Заимов го нарекъл Тетевенския "Родшилд". Икономическото му състояние е дало възможност да се ползва с голямо влияние пред турските власти. В резултат на това привилегировано положение той по два-три пъти през годината е преминавал река Дунав във Влашко с благословията и знанието на турските власти.

Там се е срещал с българските емигранти. Имал е лично познанство с Раковски, което се потвърждава от факта, че собственоръчно, с автограф Раковски е подарил на Тетевенския чорбаджия - Станю Хаджистанчев Врабевски, своята поема "Горски пътник", която след смъртта си той оставя на своя син.

За разлика от други чорбаджии, той не само, че не е бил чужд на революционното ни освободително движение, но е взел активно участие в него. Когато Левски е посещавал Тетевен, винаги е отсядал в хана на Станю Хаджистанчев Врабевски, който е бил доверено лице на Апостола на свободата Васил Левски.

Месец след обира на "Арабаконак" от Димитър Общий, настъпва провал във вътрешната революционна организация. Според някои автори на 24, според други на 26 октомври 1872 г. братята Станчо и Станю Хаджистанчеви биват арестувани лично по указания на току-що пристигналия в Тетевен софийски мютесарофин Мазхар паша. След арестуването им почти всичкият им имот е бил разграбен от башибозуци и др.

Отправени за София, те са осъдени по на 3 - 4 години до прекарат каторга в "Диарбекир". След 40 дневно пътуване пристигат през месец април 1873 г. в "Диарбекир", където търпят големи лишения, несгоди и побоища, в резултат на което по-големият брат Станчо умира на 11 април 1875 г.

Станю тежко изживява загубата на брат си Станчо, тъй като мечтаели по-скоро да бъдат пуснати на свобода, поради изтичане на тригодишния срок на наказанието им.

Станю Хаджистанчев Врабевски е пуснат на свобода в самото начало на м. юли 1875 г., но той не се завръща в Тетевен, а се установява в чужбина, вероятно в Русия и Румъния. Едва в първите дни след освобождението пристига здрав и читав в родния Тетевен, посрещнат радушно от тетевенци, на които разказва при какви обстоятелства е умрял брат му Станчо.

Сподвижникът на Левски от гр. Тетевен, Станю Хаджистанчев Врабевски, на когото коренът му е от Врабево, умира на 14 октомври 1904 г. в Тетевен, а жена му - Йона, на 19 юни 1945 г.

Братята Станчо и Станю Хаджистанчеви, заедно с майка си Милка, честно и всеотдайно служат на освободителното дело във вътрешната революционна организация, създадена от Апостола на свободата Васил Левски, като негови най-предани последователи и сподвижници.

Всички тези данни, в съкратен вид, за Станю Хаджистанчев Врабевски са от книгата "Сподвижници на Апостола" от Любомир Дойчев, Издателство "Отечество", 1981 г. и от една кореспонденция отпечатана във вестник "Заря на комунизма" от 23 март 1982 г. от Иван Симеонов.

Друг врабевенин, взел активно участие в Руско - турската освободителна война като опълченец, е бил Иван Михайлович Молдован, за когото има документи в музея на град Шипка, че е бил от село Врабево. Сражавал се е в боевете на връх "Шипка", където в бой с турците загива като герой.

Ние предполагаме, че родителите на този Иван Михайлович са се изселили /избягали/ от турските безчинства от Врабево около 1830 - 1850 г. и са се заселили в Молдавия, от където идва и името Иван Молдован.

Друг опълченец – Иван Недялков, от с. Зла река, е участвал във войната против Турция от 1.IX.1877 г. в I-ва рота от 8-ма дружина на сборната бригада опълченци, сформирана в България. /"Българско опълчение" – Сборник от документи и материали, т. II, стр. 161, Държавно военно издателство, София, 1959 г./

След Освобождението дядо Иван се заселва във Врабево.

БИТ НА ВРАБЕВЕНИ СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Основните битови характеристики на врабевени след Освобождението носят белега на бита им от селата, от където са се преселили. Тук, във Врабево, те се доразвиват и се формират на базата на новите условия като добиват своя собствена физиономия.

От различните села били пренесени разни обичаи, вярвания, традиции, които, станали общи. Така например новоселци били по-напреднали и по-просветени от другите преселници. Те имали малко по-добро облекло от патречени и орешчани. Запазени са някои изрази като "новоселски торби", "троянски торби" /цидилници/, "млечевски торби" и др. Новоселци обработвали земята по един начин, а троянци /орешчани, белишчани/ по друг и т.н..

Постепенно обаче се създава новият тип врабевенин, който наследил хубавото от разните краища и започнал да работи за издигането на селото в икономическо и културно отношение. Новите врабевени постепенно се свързали с роднински връзки и станали единни и сплотени в името на селските интереси. Ето защо, общите работи на селото винаги са вървели добре, заради което околните села са казвали: "Врабевени са единни и за това работите им вървят добре."

Доколкото знаем от разказите на нашите бащи, майки и дядовци, можем да се даде следното описание на живота им след Освобождението.

Лошите битови условия никак не били пречка за високата раждаемост. Обикновено семействата имали по 5 - 6 деца, а някои семейства имали по 10 - 12 деца. Срещу многото болести издържали най-жизнеспособните. Населението на Врабево бързо се увеличавало - от естествен прираст и от нови преселници.

ЖИЛИЩА

Във Врабево и досега се срещат тук-там стари къщи, които ни дават ясна представа за домовете на врабевени от преди стотина години. Те са достоверно свидетелство, което дава възможност да се представи типът на врабевската къща от края на 19-ти и началото на 20-ти век.

ВЪНШЕН ВИД

Къщите от онова време били обикновено на два етажа /ката/. Те били паянтови, изградени с пръти и замазани с пръст. Върху пръстта лепели къщата с червена глина. Известна част /долната/ лепели с бяла глина, от която правели разни шарки /орнаменти/, според умението на домакинята.

Стълбището било от камък. То завършвало с малка каменна площадка, където висял ибрик, пълен с вода. Сутрин членовете на семейството там се измивали, а нощем от там мъжете и децата се облекчавали на свобода. предната част на втория кат се оставяла свободна, не заградена или оградена с дъски и се наричала "сайвант" или "тарпазан". Лятно време цялото семейство нощувало на сайванта. Всички къщи били покрити с плочи.

ВЪТРЕШНОСТ

Първият етаж /кат/ обикновено служел за маза и обор. В мазата се съхранявала зимнината - туршии, зеле, картофи, виното и ракията. Рядко имало семейства да имат отделни саи за обор на добитъка. За обор се използвала другата част от първия кат. Вторият етаж /кат/ служел за жилище на хората. Той се състоял от стълбище, сайвант, който бил ограден с дъски, хашева, голяма стая /спалнята/, наречена "соба", и малка стая, наречена "задница".

Нека да видим за какво се използвала всяка част от втория кат.

Каменната стълба водела за сайванта, а от там - за хашевото /или както го наричали - "за вкъщи/. В хашевото на първо място се намирала голяма камина, в дъното на която била изградена пещ. На камината висяла постоянна верига за закачване на котел за стопляне на вода и ядене. Понякога вместо верига се поставяла пиростия, която са слагали върху запален огън, а върху нея слагали съда с вода или яденето. Някои яденета като боб, гъби и др. се сварявали в обикновено глинено гърне, защото ставали по-вкусни. често пъти хлябът /пита или просеник/ се печал направо заровен в жарта или под "саджак" /ламаринен капак/, наречен още "връщник". На северната страна в хашевото /или вкъщи/ се слагал сандъкът от букови дъски. Той имал две прегради - в едната поставяли пшеничното брашно, а в другата - царевичното. Върху капака домакините държали "нощовите", а в тях - ситото /струнката/ за пресяване на брашното, огрибката /желязна/ за огребване на тестото по нощвите и точилката, с която точели при големи празници или други семейни тържества /сватби, кръщенета/. На другата страна /стена/ имало две дълги дъски /от единия край до другия/, заковани една над друга. Те се казвали "полици" и замествали днешните бюфети и шкафове. На горната полица се нареждали съдовете за ядене - бакърени сахани, глинени паници и чинии. В края на тази полица закачвали лъжичник /дървен/, в който слагали дървени лъжици от различна големина. На долната полица, която била доста дебела дъска, имало забити яки дървени клечки, добре издялани, на които се закачвали белите менци за вода и кепчето, с което всички пиели вода. Освен белите менци тук се закачвали още и черни менчета. На тази полица стояли по-тежките бакърени съдове, тепсии, глинени съдове за печене и др. В единия край под полицата се поставяло ведрото, в което се изсипвали остатъците от храна за прасето.

На задната страна на хашевото на някои къщи, пренесени от горните села и строени още през турско, имало малка врата, наречена "качак врата". Предната врата била обикновено от дебели дъски, заковани върху гермета с ковашки гвоздеи и особено оригинално била устроена дървената и заключалка. Над тази врата или близо до камината се намирал отвор за отиване на тавана. Същият бил от дървени тесни дъски /шошовки/, наковани върху гредите. На тавана слагали сухите мамули.

Най-важната част във втория етаж била безспорно голямата стая - спалнята, наречена "соба". В собата имало кюмбе, изградено от дребни камъни и кал, което служело за отопление и за готварска печка.

Зиме на кюмбето се варели гозбите и се печал хлябът. На източната страна на собата обезателно се намирал иконостас с икони на св. Богородица, Исус Христос, св. Димитър и др. Цялата покъщина в собата се състояла от "паралия" /синия/, на която се хранело семейството, няколко трикраки столчета за сядане при ядене. Децата по време на ядене седели на земята около паралията, а възрастните - на столчетата. През зимата в собата семейството спяло, обядвало и вечеряло. Закон било за малките да чакат да седнат първо големите и едва след това те. Преди започване на яденето всички се прекръствали, а най-старият казвал: "Ела, боже, да ядем.".

През зимата, както казахме, в собата се спяло. Креват нямало. Обикновено вечер върху глинения под се постилала рогозка, а върху нея козяк /дебела постелка от козина и вълна/. Възглавниците били дълги шарени торби, напълнени със слама или сено. Върху така постланото легло са лягали всички от семейството, наредени по възрасти. Когато са лягали, събували само цървулите и събличали само горните си дрехи. Завивката зимно време е била губер /алище/ - дебела китена вълнена тъкан - тепана, тежка около 10 - 15 кг., с дължина няколко метра - година да завие цялото семейство, което често било многолюдно. Сутрин спалните дрехи се събирали и се изнасяли на тарпазана /сайванта/ за проветряване. През лятото обикновено семейството е излизало да спи на сайванта, като е ползвало по-леки завивки - черги от вълна.

Много по-късно, след 1910 г., когато се завърнали някои врабевени от Унгария, Америка и др., особено след Първата световна война, настъпват бързи изменения в бита на хората. Започнали да се използват дървени кревати, купени одеала и дюшеци, емайлирани и порцеланови съдове. Бързо се изменя битът на хората в по-ново време след 9.IX.1944 г. Няма вече къща, в която да няма по няколко пружинени легла с хубави постелки - дюшеци, копринени юргани и луксозни одеала за завиване. Новото, модерното обзавеждане на жилището е всекиму известно: модерни спални, бани, бюфети, канапета, стаите застлани с хубави черги, а на прозорците разноцветни пердета.

Като говорим за старата врабевска къща, трябва да кажем, че неразделна част от нея е била една от стаите, наречена "задница" /малката соба/. В нея са поставяли всички непотребни неща: дрехи, обуща, сапуни и др. Тук се намирал и сандъкът за дрехи. Задницата била тъй необходима, както и другите стаи.

Собата и задницата се осветявали от малки прозорчета, често залепени с книга вместо стъкло. Къщите се строяли в широки дворове. Къщите са правени от гора - паянтови. Освен къща всяко домакинство си построявало и други постройки: плевня за съхранение на храната /фуража/ за животните за зимата; сая - за подслоняване на земеделския инвентар - колата, ралото, ритлите и др.; за обор, както казахме, служел първият етаж на къщата, но имало стопани, които си правели обори в отделни постройки; строяли още кочина и курник. Много малко внимание се обръщало на строежа на нужник /по турски - кенеф/, клозет. Хората ходели по нужда на открито край плета, по торищата или изкопавали малък трап, заграден с царевичак или плет, но без врата. Едва след войните /1918 г./ врабевени почнали да си правят по-хигиенизирани клозети. Впрочем, тази черта е обща за българите и от други села, а не само на врабевени. С повишаване на културата тази черта се изменя и сега са рядкост български къщи, в които няма хигиенизиран нужник.

СТРОЕЖ НА КЪЩА

Хубави обичаи има във Врабево, свързани с построяването на къща от бедни и средни хора. Всички съседи се притичвали на помощ. Едни помагали при изваждане на необходимите камъни. други отсичали от гората си по няколко дървета, трети с по-яки волове превозвали дървета и камъни, четвърти работели каквото могат безплатно по построяването за по няколко дни. И нещо друго, което е най-трогателно. Не е леко на една домакиня да меси хляб и да готви за 5 - 6 работници в продължение на седмици, докато се строи къщата. Идват на помощ пак съседи и роднини. Те се редували да хранят по един ден работниците на постройката с приготвени в дома си ястия, хляб и почерпване и се надпреварвали кой да се покаже по-щедър и коя домакиня по-умее да готви. Повечето къщи се строяли така. След иззиждане на стените на първия етаж с камъни, едни от майсторите издялвали приготвените дървета, други превъртали със свредла необходимите дупки по издяланите вече дървета. Най-неопитните издялвали с тесли клечки за скачване на дърветата едно с друго. Гвоздеи не употребявали. Пирони за окованване на богаташките врати и порти правели ковачите. "Интелишки пирони", внесени от Англия, използвали при строежи малцина чорбаджии. Като се вдигне дървената конструкция на къщата и се покрие с плочи, бедните стопани сами насичали необходимите им пръти и изплитали с тях

стените на новия си дом, после ги измазвали с добре смесена глина със слама. Така измазвали и пода, покрит отдолу с дебели, неизгладени дъски. Белосването на стените ставало не с вар, а с бяла глина, което извършвала обикновено домакинята. Долната част на стените, на известна височина, измазвали с червена глина.

ХРАНА И ХРАНЕНЕ

Относно храненето, всяко семейство се грижело да си произведе необходимите продукти. Като се приберели зърнените храни, никой не продавал, докато не се очертаела сигурна реколта за следващата година. За "богат" се считал всеки, който не купувал зърнени храни или брашно. На тези, на които храната не стигала - ходели да работят, като уговаряли да им се заплаща в натура. Бобът, картофите, лещата, доматите и пипера почти за всички били собствено производство. Мляко, масло, сирене и извара си имали докато дояли кравите и овцете. Делва или каченце със сирене се приготвяли и за зимата, като бедните биели предварително млякото, за да вземат маслото. Като заколят свинята, сланината и крехкото месо /кръвтината/, осолявали и налагали в каче и го използвали така, че да стигне до късна есен.

Пържени пиперки и домати по вършитба и беритба на царевицата е била любима храна. От свинско месо приготвяли и наденици. Жените продавали повечето от яйцата за да купят сол, газ, ориз и др. Салото на свинята стопявали и приготвяли необходимия им сапун за пране. Като сложели към него при варенето част от червена боя, нарязвали калъпчета за миене на ръце и лице. Бедните, които не можели да отхранят свиня 50 - 60 кг и не могли да си направят или купят сапун, перели с луга - пепел, разтворена с вода, а когато нямало какво да сготвят, обелвали кромид лук, разрязвали го на четири, слагали между резенчетата сол, увивали го в кърпа, смачквали го с юмрук и го яделе с хляб. Когато имало зелен чеснов лук, яделе го също като гозба. През зимата армиената чорба, поръсена с мередия е едно от обикновените им ястия. Риба си купували на Никулден и на Благовещение. Всяко семейство на Нова година си заколвало петела, на Гергьовден - агне, а на Петровден - пиле. Своя овца, теле или агне през друго време не клали. Месо купували само по-състоятелните. Любимо питие лятно време било разбитото с вода кисело мляко и особено айрана. През есента набирали круши, наслагвали ги в каче и ги заливали с вода. Постепенно те ферментирали и се получавала резлива

и приятна крушова чорба, която зиме редували със зелевия сок. При големи празници имало и по-разнообразни ястия, точели баници и се черпели с вино и ракия.

Основната храна на селяните във Врабево била хлябът, и то просеник. Просеникът е хляб, добит от царевично брашно, заради което е наричан още царевичник, което е по-правилно. Името "просеник" иде от просо, значи хляб, приготвен от просо. Такъв хляб яделе българите през Първото и Второто българско царство, когато царевицата не била още пренесена в Европа. Пшеничен хляб, "чист хляб", както го наричали, се месел само на някои празници, за гости, за сватби, помени за умрели. Когато чистият хляб се замесвал с квас, наричал се "ковасник", когато пък искали да направят малко подобрен хляб, смесвали чисто с мамулено брашно и получения хляб наричали "спрудник". Просеникът и спрудникът се печали, заровени в жар или под саджак /връщник/. Често просеникът нарязвали на парчета /резньове/ и така го печали, за да може да се слага по-лесно в жарта, а после в торбата на пастири и работници. **Като деликатес се е смятало печенето на баници /млинове/.** За целта са взимали тесто от чисто брашно, точили пити на паралията, налагали ги в тавата ред пита, ред сирене и масло. Нашите хора наричали баницата млин, който е свързан с много обичаи. На нова година, например, се слагали в нея късметите, на сватбите се давали на кумувете и т.н. **Подобен на баницата бил лучникът**, който също се прави с точена пита, само че вместо сирене и масло се слагало нарязан лук, пипер и картофи. Шуплата била като баницата. Тя се правела не от пити, а с брашно, яйца и мляко. **За основна гозба на нашите деди е служил бобът - зрял и зелен.** От боба варели чорба в гърне. Когато искали да приготвят яхния от боб, варели боба до сгъстяване и го запържвали със зехтин. Често счуквали боба и тогава варели чорба от чукан боб. В тази чорба слагали много чесън.

Преди Освобождението, а и дълго време след него, нашите деди и родители **строго спазвали църковните наредби по отношение на постите** - богородични, коледни, великденски и петрови. Спазвали също така и средите и петъците, в които не се блажели. Като се сметнат всички дни, през които са постили, излиза, че половината от дните през годината са били пости. За подсигуряване храна за другите - блажните дни, всяко семейство хранело прасе /свиня/, която заколвало по Коледа. Белината и част от червеното месо се осолявало в каче и така се приготвяла блажна храна за през цялата година. Сланината,

след като се осоляла, била използвана по различни начини - с нея се пържели много от гозбите, яделя сурова или пържена в тиган. Както и да се употребявала, тя поддържала силите на нашите деди, които били големи майстори на нейното приготвяне, специално тук, в балканския край.

Втората основна храна на нашите деди била млякото и млечните произведения - масло, сирене, извара, катък. Мляко добивали главно от овцете, кравите, биволиците и козите, каквито имало почти във всяко домакинство. Млякото се употребявало сквасено /кисело/ или прясно /преснак/. Обикновено киселото мляко се разреждало с вода и се дробяло с просеник. От прясно мляко и брашно - сварено и объркано, се получавала вкусна храна за закуска, наречена "триеница". Всяко домакинство така си подреждало работата, че през цялата година да има мляко. Ако пък някое семейство от дадена махала за известно време останело без мляко, то съседите му не го оставяли, а се редували да му носят мляко, за де не гладува - една хубава българска традиция, която сега е на отмиране. Тук трябва да спомена и за качамака - добиван от царевично брашно, който се вари в менче и се бърка с журул. **Качамакът** се яде с масло или пък се прави шарен, т.е. нарежда се ред качамак, ред масло и сирене. Млякото се варяло също и с ориз или жито, които се яделя като десерт.

Зимно време, след като зелето втаса, както се казва, за ядене и за пиене се използвала зелевата чорба, поръсена с червен пипер и миродия /магданоз/.

Едно от редовните яденета на по-бедните било **болгурят,** приготвен от попарена и пребита на камък пшеница. Пшениката я пребивали на "хромел" /ръчно колело/, каквито имало в много семейства.

Месото по-рядко се виждало на трапезата на нашите деди. Все пак те отглеждали много кокошки, агнета и когато пожелаели да разнообразят храната си, колели някое от тях и сварявали чорба или ястие. На Гердьовден всяко семейство колело мъжко агне и го печали цяло в пещ, а по Петровден започвали да колят пилета. Така се появил изразът "сладко като гергьовско агне и като петровско пиле". На Петровден, който се смятал като празник на скотовъдците, овчарите приготвяли от млякото специално ядене, наречено **"бял мъж"**.

Освен от боба, постни храни /гозби/ се приготвяли от картофи "барабой", зеле, зеленчуци /чушки, домати/, които се употребявали главно за подправка на гозбите.

Приготвянето на гозбите ставало по много примитивен начин. За съдове служели гърнета, черни менчета или тенджери. Гърнетата се поставяли в жарта, черните менчета се закачвали на веригата, а тенджерите - на пиростията. Зимно време гозбите се варели в същите съдове, само че на кюмбето в собата.

Готварските печки се появили едва след Първата световна война. От тогава всяка година ставали подобрения в бита на хората от селото.

Днес почти всяко домакинство има отделна стая за кухня или пък малка пристройка до къщата, където е подредена специална кухня с готварска печка, мивка, чешма и др. приспособлениа за удобство на домакинята. За печене на повече хляб и на цели агнета се строят на открито големи пещи. Освен това, кооперацията построила фурна, в която се приготвял доброкачествен хляб.

До тук говорихме за натуралното самозадоволяване. Но врабевени имали нужда и от други стоки - сол, ориз, захар, газ и много други. Как ставало това снабдяване?

Всяко семейство след Освобождението само се задоволявало с тези стоки, тъй като в селото нямало още открити бакалници. Едва когато настъпило по-спокойно време, някои по-предприемчиви селяни открили първите кръчми и бакалници.

Едни от първите кръчмари в селото били Михо Марков Лавчийски, преселил се от Скандало, Стою Топузов, преселил се от Враца. Михо Марков закупил много имоти и отворил кръчма с отделна стая за бакалски стоки. Той е втория по ред кмет и бил богат човек, хората почнали да го наричат чорбаджи Михо, с което име останал до края на живота си. Кръчми и бакалници отворили и други по-богати хора като: Данко Матев, Спас Тодоров, Стойчо Тутеков, Минко Босев и др.

Всички кръчмари поддържали и малки магазинчета с най-необходимите стоки: газ, сол, ориз, зехтин, гвоздеи и др. Стоката си продавали на произволни цени - скъпо и прескъпо. В долната махала дядо Минко Щърбанов - Бакалина имал малко магазинче с голям дюкян. Той продавал само бакалски стоки, от където получил името си. В дюкяна си имал голяма камина, в която зимно време горял буен огън, а покрай огъня седяли комшиите на дядо Минко. Той дошъл от Ново село. По време на Новоселското въстание взел участие в него, заради което след потушаването му бил откаран чак в Пловдив и съден. След Освобождението той бил повикан да отбие военната си служба и там

станал домакин, обиграл се в търговията и за това като дошъл във Врабево, отворил бакалница. В горната част на селото бакали били Христо Найденов Казанджиев и Христо М. Ковачев. Дядо Петър Калайджиев снабдявал населението с халва, боза, бонбони и други сладкиши. Боза продавали и пътуващи бозаджии от Дебнево. Те карали бозата в бурета на коне и я продавали или срещу пари, или срещу натура - царевица, жито и др.

Риба по Никулден продавал Бою Д. Вълин и търговци от другаде. Те я карали в големи кошове - риба "шаран", много осолена.

Манифактурен магазин в селото пръв отворил Данчо Христов Влашки, преселил се от Белиш след Балканската война във Врабево и отворил дюкян - започнал да шие манти и елеци. Като спечелил малко пари и подпомогнат от търговци в Троян, отворил манифактурен магазин. Той продължавал занаята си - шиел манти, имал чираци и калфи, но и манифактурата поддържал. Особена дейност той проявил по време на Първата световна война, когато бил почти единственият търговец в селото. Трите военни години използвал добре, увеличил своите капитали и продължавал да трупа все повече стока в магазина. След войната работата му още повече пораснала. В неговия дюкян имало почти всичко, от каквото се нуждаели селяните. От този дюкян почнали да търгуват и селяни от Острец, Враца и други села. Когато през 1925 г. кооперацията отворила потребителен магазин, в лицето на Данчо Христов тя имала един много сериозен съперник. След 1920 г. в селото били открити и други магазини, които просъществували доста дълго време. Магазини държали Христо М. Ковачев, Христо Петков, Марин Боюклиев, Петър Йочевски, Христо Далеков, но те не могли да издържат пред конкуренцията на кооперацията, която открила магазини в няколко места из селото.

След 9.IX.1944 г. кооперацията останала единственият търговец в селото. Тя доставяла всички стоки за потребление, а така също изкупувала всички селскостопански произведения.

Особен род търговия била търговията с алкохол. Чорбаджиите във Врабево открили първите кръчми. И това било съвсем логично и лесно обяснимо. В тези заведения те продавали на бедните селяни ракия и вино - и постепенно ги заробвали икономически. Има случаи, когато за ракия и вино чорбаджията взимал имота на някой бедняк. Освен това в кръчмите ставали всички тъмни сделки за имоти, в дъното на които стояли пак чорбаджиите - кръчмари. Към кръчмарите трябва да се причислят още Калчо Радев, който също бил и кмет, Иван Радев,

убит от подкупени лица, защото кръчмата му имала много клиенти, Койно Койнаков държал кръчма на "Камъка", а Бою Мареков на източната част на селото. В по-ново време кръчмари били Иван Калчев, син на Калчо Радев, Васил Матеевски и други. Всички кръчмари се занимавали и с касаплък - колели едър и дребен добитък и продавали част от месото, а другата преработвали в суджуци и пастърма, която давали за мезе на пиячите. Едни от последните кръчмари във Врабево били Марин Йонков и Христо Добрев Джуров. Дълги години Джуров упражнявал кръчмарския занаят, като се стремял да бъде по-модерен, с по-добре уредена кръчма. Той станал известен и с това, че приготвял разни видове луканки, суджуци и други месни произведения. За целта докарал в дома си специалисти и организирал специална работилница. Зетят на Христо Джуров - Йонко Бозаджията, дълги години е единствения бозаджия във Врабево. Освен боза Йонко правел халва – бяла, с орехи за Заговезни, тахан и разни видове бонбони.

ОБЛЕКЛО

Облекло градско - носели само секретар бирниците, които се редували в общинската канцелария и двамата гимназисти, а между жените само попадията, която е родом от Севлиево. **Жените ежедневно носели сукман, елек, ментан, контеш и интерия**. За зиме ментанят и контешът са били подплатени с кожи. Под сукмана носели риза - състоятелните памучна, а другите - кълчищена като ръкавите, надгръдната част и огърлето /яката/ били памучни. Бельо не носели. Опасвали се с тъкан от разноцветна прежда колан, който се закопчавал отпред с пиринчени чапрази. Ежедневната престилка е вълнена с непретенциозна украса. Момите се забраждали с бариш /цветна забрадка/, а булките и възрастните жени забраждали бариш и върху него чомбер - старите черен, а по-младите с шарки наоколо. Дългата коса, грижливо сплетена, се смятала за украшение на всяка жена. За премяна жените обличали риза, пола и края на ръкавите и надризника, като ризите са били украсени с шевици, а полите със златисти кръгли тенекийки - трепет. Сукманът е бил обшит с цветни гайтани, а по-имотните обличали сукман с много дипли /кадрав сукман/. Елекът, а когато има и ръкави той се наричал манта, е изработван в града. Лицето /външната част/ е от красива копринена или кадифена материя. Между нея и хастара имало пласт памук. Ежедневните гердани от

маниста в празничен ден се заменяли с по-хубави и разноцветни. На ръцете си богаташките жените слагали сребърни гривни, а по-бедните - стъклени разноцветни халки.

Мъжете носели вълнени гащи, които се притягали на кръста с въркозун, вълнен елек, вълнена интерия, вълнена салтъмарка, която зимно време е подплатена с кожи. Опасвали се с дълъг цветен пояс. Калпакът им бил кожен, а лете го заменяли със сламена шапка, която сами си изплитали от зрели сламки. Връхна дреха им бил ямурлукът, който намятали през раменете, защото нямал ръкави. Гащите, елекът, интерията за премяна са обточени с гайтани. Чорбаджиите имали салтамарки от красив и фин фабричен плат. Ризата на мъжете била като на жените с изключение на украсата на полите и ръкавите. И мъжете не носели бельо. През зимата за премяна обличали шуба, подплатена с кожи и с кожена яка.

Ежедневна обувка за мъже, жени и деца били цървулите от говежда или свинска кожа, които правил винаги сам бащата. През зимата мъжете обували вълнени калцуни или бели навуща, пристегнати с черни козиневи върви, а през лятото - чорапи. Чорапите за жените били украса, затова ги плетели от разноцветна прежда. За премяна мъже и жени носели калеври при студено и кално време, състоятелните мъже носели ботуши, а младите жени при хубаво време се пременявали с чехли. През зимата из къщи обували терлици /лапчуни/, изплетени или ушити от дебел вълнен плат. С малки изключения, материалите за дрехи и самите дрехи се изработвали от членовете на семейството. Жените изпридали и изтъкавали вълната. Те изпридали кълчищата, получени от конопа, изтъкавали кълчищени платна. Напридали и усуквали конци, ушивали долните дрехи, изплитали чорапи, правели престилки. Мъжете, освен цървулите, ушивали някои от дрехите. За калпаци носели необходимите агнешки кожи на кожухар.

С Н И М К А

1. и 2. с. Врабево - 1920 - 1930 г. Празнично облекло на врабевени.

ОТОПЛЕНИЕ

За отопление използвали изключително дърва, които отсичали от корията си - най-сухите и прогнили дървета. Става дума за отопление на собата през зимата. Имотните имали иззидана в нея каменна печка, която като подкладели, топлела цяло денонощие. Бедните използвали тенекиени печки, които топлели докато горели. Трогателни са грижите и обичта, която врабевени полагали за добитъка си като за децата си. С мъка са разделяли с него, когато се наложело да го продадат. За оздравяването на заболяло добиче търсели лек като за човек. Един беден шегаджия казвал: "Да ми умре /недай боже/ жената, ще си намеря друга жена без пари, но да ми умре кравата, никой няма да ми даде друга бадява, а аз пари нямам". Който нямал топъл обор за телето и агънцата, при големи студове ги вземал нощем в собата при себе си. Припкали и прескачали вечер трикраките столчета из стаята. После покрай една от стените слагали на пода слама и върху нея спели 2 - 3 агънца, похлупени с кошове. Теленцето спяло върху слама в някой от ъглите на стаята с дървен капак или с плетена леса. Малките прасенца къпели в корито като деца. Впрочем, тази обич проявявали всички селяни, и особено децата им.

Главни отоплителни материали са били дървата, които не се пестели, тъй като горите били частни и всеки можел да си ги набере, когато поиска. В собите, както казахме по-горе, изграждали от дребни камъни и глина кюмбета - отпред с железни врати, отгоре с тучени плочи. Кюмбетата служели за отопление и за приготвяне на гозбите. Пред вратата се правела подница от пръст, където се изравяла жар и пепел. По-късно кюмбетата били подобрени, като се правели от тухли, и то така, че да може да се отоплят две стаи. С течение на времето кюмбетата били изоставени и започнали да се употребяват готварски и отоплителни печки.

ОСВЕТЛЕНИЕ

Като хранели овцете с приготвената през есента шума, събирали съчките и с тях се подклаждал огъня. Пламъкът при горенето използвали и за осветление. Когато някой искал да отиде вечер късно в друга стая на къщата, запалвал пъздерка /стъбло от коноп/, на което е отделено влакното. Когато отивали вечер при добитъка, запалвали тенекиено газениче, слагали го във фенера и така си светели. При тази светлина си учили децата уроците. Хашевото се осветлявало със съчки,

запалени в камината, а зимно време в собата се светело с газениче. По-късно почнали да употребяват фенера и газената лампа.

ВОДОСНАБДЯВАНЕ

Водоснабдяването на Врабево, както през турско време, така и след Освобождението било затруднявано поради това, че нямало много изворна вода. Това наложило всяко домакинство да си копае геран /кладенец/ за поене на добитъка, за пране, миене, поливане на градинките и за други нужди. В източната част на селото протича дол, водата на който използвали хората от тези махали. В по-горната махала се намирала единствената чешма, останала още от преди да дойдат тук турци. Чешмата, а от там и махалата, се нарича и до днес "Ламбанка".

В западната част на селото, от изворите на "Царевец" започва друг дол, водите на който се използвали за поливане на градинки и за поене на добитъка. Най-голяма трудност за вода са чувствали селяните от горния край и центъра. Това наложило още отрано Общинския съвет да помисли как да се докара вода за пиене, тъй като освен за селяните, тя била много необходима за учениците, които учели вече в горното училище /Миленското/.

При кметуването на Калчо Радев била каптирана водата от изворите, които се намирали на м. "Черковските орехи". Тази вода била определена за училището. Поставени били пръстени тръби. Когато водата била докарана до Костовската махала, кметът Калчо Радев заповядал да се направи чешма пред неговата къща. Така училището останало пак без вода. Тази чешма дълги години задоволявала нуждите от вода на селяните от тази махала. Малко по-късно за училището били каптирани няколко извора високо над село и с глинени кюнци водата била докарана в селото. От тази вода били направени три чешми: една до старото училище, наречена "Райковската", друга - до черквата и трета - в долния край на селото, срещу къщата на Радой Райковски. За водата и за чешмите от това време Общинският съвет назначил да се грижи Петър Джаралийски, който проявил голямо старание в службата си. Благодарение на него били хванати и други извори и чешмите се увеличили. Направена била чешма под къщата на Матю Костовски, друга - до къщата на Добри Яралийски. Населението на Врабево обаче се увеличавало и водата за пиене не стигала. Освен това тя била лошо каптирана и при по-обилни валежи се мътела. Ето защо, наред с другите важни селски въпроси, пред врабевени стоял най-важният -

водоснабдяването на селото с чиста питейна вода. Сравнително добре били снабдени долната махала, където по инициативата и с паричната помощ на Христо Кънчев Касалийски била направена нова чешма, водата на която била докарана от изворите на "Царевец". Махала "Царевец" се снабдявала от хубавата вода на царевските извори. Там, през 1903 г. Стоян Ст. Топузов направил модерна чешма с няколко чучура с каменно корито и каменна пералня.

През 1927 г., при кметуването на Добри Тотев, Общинският съвет предприел по-цялостно водоснабдяване. Освен първите извори били каптирани и други, и вече с нови манесманови тръби водата била докарана над село. Тук бил изграден голям циментов резервоар, от който със специална инсталация водата се пускала за чешмите из селото. Чешми били направени във всички махали. За докарването на много вода и водоснабдяването на селото заслуга има кметът Добри Тотев, общинските съветници, секретар - бирникът Тошко Христов и инженер Пичигаров от Плевен. Все пак, с разрастване на селото, с увеличение на жителите му и на техните нужди водата се оказала недостатъчна. По-високата култура на населението, което започва да си строи специални помещения за кухни и бани, по-голямата консумация на вода, наложило на Общинския съвет и на културната общественост да помислят за нови извори, които да се каптират и водата да се докара в село. След редица проучвания от страна на специалисти, най-после се решило да се изгради помпена станция в м. "Гюрлюка", където има доста вода. Тази вода щяла да се изкачва на м. "Исиниулу" и оттам да се изпраща в село. Средствата за построяване на помпената станция и самия водопровод били подсигурени и строежът започнал. През 1970 г. водопроводът и всички други съоръжения по него били готови и той бил открит. Докато старият резервоар имал 48 $м^3$ вместимост, то новият има 350 $м^3$.

В по-ново време /1974 г./ започнала работа за докарване водата и на други извори, като тази на "Царската чешма" и други, и по гравитачен път да се влее в общия, в големия резервоар. С това населението получава още повече и по-хубава вода за своите нужди.

Чешми из землището на Врабево

1. Царска чешма - високо на баира на "Сбирището".
2. Чешма на м. "Сръбци" - под селото.
3. Бабината Иванчина чешма - на м. "Въртешница". До нея имало

забит голям камък като тези в турските гробища.
4. Чешма на "Пицовското".
5. Чешма на "Копито" - направена от Стоян Топузов.
Сега тази чешма е изнесена на шосето Ловеч - Ново село от Начо Тайнешки.
6. Врабевска чешма - на границата на врабевското и дебневското землище, на прекия път от Врабево за Дебнево.
7. Агумската чешма - на м. "Урум конак".
8. Чешма на м. "Кесикору".

Качки дървени

1. На м. "Харманито" - в "Млачево място" /Казанджийската качка/
2. На м. "Оградето".
3. Орманчови качки - на м. "Дъскатювец".
4. На "Урум конак" - под м. "Стоката".
5. На м. "Калугерското" - при даймите на "Бабастаните".

Качки, оградени с 4 плочи

1. Шейтанската качка - на м. "Каля черква".
2. В "Ливадската долчина" - имало на 3 - 4 места качки.

Кладенци

1. Студеното кладенче - в дола между "Горната дъбрава" и "Сурута".
2. Кладенец в м. "Лъките" - където дремел добитъка.
3. Глушковският кладенец - в м. "Лъките".
4. Кладенец в м. "Илица" - единственото минерално изворче - сярно.
5. Кладенец в м."Узун базалък" - кладенче, изкопано в леската, наречено "Тавичката".
6. Дядовият Матюв кладенец - на м."Шурлът", при воденичката на дядо Матю.
7. Кладенец на м."Шурла", срещу дебневското.
8. Кладенец на м."Каля черква".
9. Кладенец на м. "Усоито".
10. Кладенец в м. "Лазарица" - Боржушкият кладенец.
11. Кладенец в м. " Лазарица" - кладенец на Тодор Стоянов.

На м. "Дереджикът" бил изкопан геран. За изкопаването на герана платил Стоян Ст. Топузов. Геранът бил много дълбок и бил снабден с макара и две кофи. От този геран се снабдявали с вода голяма част от работниците в този район.

Най-много извори, които, както казахме по-горе, били каптирани за водоснабдяване на селото, се намирали в м. "Раздоле".

Доста изворна вода извирала и от м. "Изворът", високо на баира. Водите от тези извори се вливали в язовира, построен в м. "Ледево".

Като говорим за битовото положение на врабевени, не можем да не кажем и за начина и инвентара, с който са си носили храната и водата като ходели на работа по къра. Обикновено мъжете и пастирчетата носели хляба и гозбата си в торбички, а вода - в малки кратунки. Жените задявали товара в цедилки. Цедилката служила за много цели. В нея жените носели хляба и сухата гозба, в бели менчета носели гозбата в ръце, когато тя е била чорба или др. Когато жената има малко дете, в цедилката го задявала право или легнало. В нея те приспивали децата - вързана на гредите в къщи или на полюлейка на нивата. В цедилките жените са люшкали децата си и им пеели народни песни, за да заспят по-бързо. Вода на нивата се е носела в кратуни или стомни. Кираджиите, пък и някои по-добри стопани, носели вода в бакъли - съдове, направени от малки граникови или черникови дъги. Водата в бакълите се задържала по-дълго време студена, а освен това те не се чупели и за това ги предпочитали предимно кираджиите, които ги окачвали на ритлите на колата.

ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И МЕДИЦИНСКИ УСЛУГИ

За здравеопазване и лична хигиена, както в другите села, така и във Врабево в първите години след освобождението не може и да се говори, че е имало. Битовите условия били такива, че не можело да се поддържа що годе добра хигиена. При тези условия, при които са живеели нашите бащи /родители/ и деди не можело и да се поддържа по-добра хигиена. Цялото семейство, което често се състояло от 10-12 човека, спяло в една стая с малко прозорче и малка кубатура.

Войниците се завърнали от фронта, където били усвоили от германците много здравни навици, донесли били машинки за стригане, бръсначи и други. Изобщо хигиената скочила изведнъж напред.

До войните и по време на тях от 1912 – 1918 г. смъртността, особено между децата, била много голяма. Нямало лекари и фелдшери,

а се прибягвало да народните лечители и ако не могли да помогнат, така си умирали и възрастни, и деца. Широко били разпространени болестите дифтерит, скарлатина, едрата шарка, коремен тиф, туберкулозата, пневмонията и др., които взимали живота на много селяни. Народните лечители, с билки и други средства се мъчели да спасят болните.

По-известни народни лечители във Врабево от онова време /края на 19 и през 20 век/ били следните:

1. Кольо Иванов - лекувал кръвното налягане като смучел кръв от болния с рог.

2. Минко Ив. Ганеков - лекувал гущера /дифтерита/ с тютюн.

3. Костадиница Ватева - лекувала далака /антракса/ чрез изгаряне на мястото с нажежено желязо. Същата лекувала и други болести с разни билки и била доста търсена от болните.

4. Особено известна и прочута била Стана Иванова Спахийска /по мъж - Тутекова/, която научила от майка си - баба Ана, доста неща за лекуване на хора и добитък.

5. Свещеник Трифон М. Ковачев - лекувал с билки разни болести още докато бил учител /1894 - 1899 г. /. После се специализирал да лекува навехнати и счупени крака, ръце и др. В тази област той помагал на много хора и затова бил търсен не само от врабевени, но и от хора от други села.

6. Счупено и навехнато лекувал и Цонко Димитров - майстор дърводелец. При него идвали да търсят помощ много хора, на които той помагал. След него неговият син Димитър продължил занаята на баща си да лекува счупени и навехнати крака и ръце. Той също е прочут в околните села, откъдето идвали болни да търсят помощ, въпреки съвременната модерна медицина.

7. Парашкева Тодорова Томева – приготвяла билки и мехлеми.

Имало и други по-малко известни, които също лекували разни болести.

Лечители на домашни животни също имало. По-известни от тях са:

- Дядо Иван Бериевски, който бил най-известният биволар - кираджия - държал най-хубавите и най-яките биволи в селото, с които прекарвал стоки от Свищов. Понеже добре познавал живота на биволите, той лекувал повечето болни биволи, като ги заливал с ракия и оцет, дупчил им езика с игла /губерка/, за да изтече "лошата" кръв и др.

- Петър Христов Пенков като войник добил известни знания по лекуване на животни и като се завърнал почнал да ги прилага.. Той лекувал болни говеда, биволи, коне и др. Широко практикувал заливане болните животни с ракия, оцет, използвал кукуряка за загряване на болното животно, като промивал с него /корен/ ухото му, използвал варен овес за затопляне кръста на добичето или пък го поставял в торба, която поставяли така, че животното вдишвало парата, за да се затопли. Той също практикувал дупчене на езика с игла, за да изтече "лошата кръв". Тези народни лекари лекували болни животни, които при разни случаи били простудени. По - сериозни заболявания не могли да лекуват, поради което и между животните смъртността била голяма.

Лечители на болни животни имало и други, но почти всички използвали едни и същи лекарства - билки, ракия, оцет, чесън, сол, пчелен мед, варен овес, разтриване на корема и гърба, смрадлика, счукани листа от праскова и др. Така били лекувани животните във Врабево, докато били назначени ветеринарни фелдшери и лекари, което станало доста по-късно.

За здравното състояние и грижите за здравето ето какво пише Христо Спасовски - учител във Врабево от 1904 - 1913 г. в своите спомени /стр.9 - 10/:

" Здравните грижи са много примитивни. Врачки, баячки и самозвани лечители. Прости баби бабуват при раждания та и често стават причина за смъртта на детето и майката. По-щастливи са бременните, когато родят на нивата, дето са отишли да работят. Суеверия съпътстват както причините за заболяванията, така и самото лечение. Шарката по децата е зла бабичка, която се умилостивява с питка, намазана с мед. Лошото гърло /дифтерита/ се лекува с впръскване в гърлото на нишадър, стрит на прах. коремният тиф и скарлатината не се лекуват с нищо. Заболелият или оздравява, или умира по "волята божия". Заболелите от малария треперят, тресат се та чак и зъбите им тракат, затова на тази болест казват треска. Лекуват я с една билка, която има пембени цветове, групирани в чадърче. Тази билка берат, изсушават и я сваряват. Приготвеният чай се пие. Той има горчив вкус като на хинина. Заболелите от охтика /туберкулоза/ чакат безпомощно смъртта си , тъй като за тях лекарство няма. Болестта рак е неизвестна, наричат я "марем". За нея също няма лекарство и затова никой не се опитва да помогне на болния.

Наред с разните вредни суеверия у врабевени има и такива, които са полезни в здравно отношение като например:

1. Не изливат вода - нечиста /помия/ на двора, защото който стъпи на нея може да го сполети нещо лошо, може да се парализира.

2. Грехота е да се пипа хляба с немити ръце. А знайно е, че миенето е чистота, а чистотата - здраве.

Какви са грижите за здравето на хората в Троянска околия свидетелства факта, че в нито едно село няма лекар. В Троян има малка болничка, а за здравеопазването в цялата околия се грижи околийски лекар, подпомаган от медицински фелдшери в по-големите села.

Длъжността "зъболекар" във Врабево заемал Бою Добрев Вълин, който държал бозаджийница на горната главна улица. На стената на бозаджийницата имал закачени обикновени клещи /гарги/, с които вадел зъби на страдащите. Като дойде клиент, Бою го прегледа и щом открие, че болния зъб не е още наяден, казва: "Иди се нажабури със силна ракия да ти минат болките. Не бива да ти вадя зъб, който още дълго време може да ти служи". Друг път дойде клиент с надута страна /буза/ от болния зъб. Бою го прегледа и му казва: "Не може да се вади зъб, когато челюстта е тъй много отекла. Иди си , попари трици и наложи с тях отока, като спадне - ела тогаз, ако зъбът е за вадене ще го извадя." С тези си обноски Бою е спечелили доверието у страдащите. Когато зъбът е наистина повреден, клиентът сяда на единствения в бозаджийницата стол, някой от присъстващите го налегне отзад през раменете и "зъболекарят" си свърши работата "без ох". Дипломиран зъболекар нямаше и в Троян, затова от помощта на врабевския се ползваха и хора от други места."

За лекуването на животните ето какво пише Спасовски:

"Ветеринарен лекар" е дядо Донко Бораджията. Той скопява мъжките прасета, подвива мъжките телета и бикове. Когато някоя крава преяде по вършитба в хармана жито и се надуе, увива около един гладък кърпел слама, намазва го с катран, слага го напреки в устата и u завързва двата му края за рогата u. След това заповядва да я водят по-бързо. Кравата почва да се оригва много често и подутият u корем спада. Друго заболяване наречено "гъзна жаба" лекува, като бърка с ръка в ануса на говедото и го изчиства. Счупен крак на добиче не гипсира, а нарежда счупените кости както са били и превързва с дъсчици.

Дядо Донко живее в горния край на селото и когато си отива минава през училищния двор. Веселяк е. Захапва калпака си с уста и тича из децата като вълк, който е захапал овца.”

Първият фелдшер, назначен във Врабево през 1905 г. се казваше Адам Лейковски - пише Спасовски. Той бил руски евреин, избягал от Русия, поради подетите погроми срещу евреите, за да се отвлече общественото мнение от победата на Япония над монархична Русия. Докато свикнат селяните да търсят неговата помощ, по настояване на жена му, приятелите му го преместили в Никопол. За неговата работа като фелдшер малко се знае. Лекувал с примитивни народни лекарства. Амбулатория нямало. По-тежки заболявания изпращал в Ловеч или Троян. След Лейковски до 1912 г. /Балканската война/ се изредили двама фелдшера. Първият бил някой си Стоянов, своеобразен пияница, ръцете на когото сутрин треперели докато не гаврътне няколко юзчета /по 100 грама/ ракия. Той уби, пише Спасовски, малкото доверие, което Лейковски беше създал у селяните към фелдшерите. Вторият фелдшер след Лейковски, за когото Спасовски не пише, това бил Аргир Читаков от Пловдив, който стоял до избухването на Балканската война.

От 1912 до 1918 г. в селото нямало ни лекар, ни фелдшер. През този период от време селяните отново обърнали очи към народната медицина при разните болести. По това време в цяла Троянска околия имало само един лекар - д-р Балевски, който от време на време е минавал и през Врабево.

Това е времето на страшна мизерия и лишения, когато и стари и млади, особено деца измират без каквато и да е медицинска помощ. Особено страшна била 1917/1918 г., когато от фронта била пренесена "Испанската болест" и заболелите от нея измирали като от чума. Имало къщи, от които през тази година умирали по 2 - 3 човека, какъвто бил случаят със семейството на Стойчо Матеевски.

За по-добра медицинска помощ може да се говори, че имало във Врабево едва след Първата световна война, когато в селото бил назначен за медицински фелдшер Иван Маринчевски от село Койнаре. През време на войните той имал възможност да практикува и да лекува разни болести. Получените знания в медицинските курсове и практиката му помогнали да се специализира в своята работа. Маринчевски бил културен човек и с много добри обноски към хората и затова бързо спечелили симпатиите на врабевени, които бързо разбират добрите хора и ги обграждат с любов и благодарност.

Болните Маринчевски приемал любезно в амбулаторията, преглеждал ги внимателно и ако са били по-тежко болни, ги изпращал на лечение в Троян или Ловеч. По-леките заболявания той лекувал като използвал вече по-нови лекарства. Амбулаторията се помещавала във втората къща на Марко Михов, на първия етаж, а във втория живеел фелдшерът със семейството си. Във Врабево Маринчевски стоял до 1934 г. и оставил добри спомени у врабевени. Той заминал за София и бил назначен за фелдшер в с. Казичене, Софийско. Маринчевски бил много доволен от Врабево и дълги години поддържал връзки със селото като самият той или децата му прекарвали лятото тук.

След напускането на Маринчевски за фелдшер във Врабево бил назначен Пенчо Иконописов. Той също получил медицинските си знания в курсове през време на военната си служба. Когато започнала Първата световна война 1915 г. бил на служба в 349-ти Пехотен Троянски полк. Много ранени войници, много болни от други болести минали през неговите ръце. Ранените превързвал, болните лекувал по предписание от лекарите и така разширил медицинските си знания и практика. Иконописов бил грамаден човек, висок над 2 метра и със своята исполинска фигура вдъхвал и страх, и вяра в дошлите при него болни. Той бил много практичен човек, познавал народната медицина и лечебните свойства на много билки, които използвал в своята практика. Неговите медицински познания били твърде солидни, а освен това той имал възможност да се консултира с лекари и затова лекарската му дейност във Врабево се оценявала като добра. Той стоял дълго време участъков фелдшер в селото. Здравният участък се затвърдил и се ползвал с добро име. Ето защо във Врабево идвали много болни от околните села да търсят медицинска помощ. В района на участъковия медицински здравен пункт влизало още село Дебнево и село Враца, откъдето идвали много болни.

Иконописов бил много практичен човек. Покрай пряката си работа като фелдшер, той отглеждал много гълъби, по няколко кози, ярета и други животни. Любимото му занятие обаче било гълъбарството. Сутрин от неговия дом изхвърчали десетки гълъби - бели, черни, пъстри и други на цвят. Те хвърчали далече из полето и вечер се прибирали в своите клетки /гълъбарници/, направени лично от Иконописов. С хората се държал просто, естествено и затова те го почитали и уважавали. Във Врабево стоял до 1934 г., когато се пенсионирал и заминал за Ловеч, където имал къща. Там прекарал старините си.

През 1925/1926 г. във Врабево била назначена акушерката Надежда Мерова от Бяла Слатина. Тя била много будна девойка, темпераментна и бързо избухвала. Вземала участие във всички младежки културни прояви в селото - при изнасяне на утра, вечеринки, забави и др. Особено се отличила в ролята на Мария от драмата "Иванко" от В. Друмев, която изпълнила блестящо и си спечели името на добра артистка. Когато пеела песента на Мария:

"Смили се, смили, Иванко.
Недей убива татко ми.
Кат си ме, майко, родила,
защо не си ме убила."

цялата зала я следяла със затаен дъх, а жените тихо плачели. От това представление тя станала любимка на врабевени, които хранели любов към театъра и към артистите. Освен това като акушерка се ползвала с авторитет, заради познанията в професията си. Тези u качества оценил и директорът на прогимназията Христо Л. Попов от Белиш и се оженил за нея. Не минало много време обаче и "злите езици" заговорили лоши думи за Надежда, че уж тя била циганка, че имала тъмно минало и затова между нея и Попов настъпили разногласия, които дивели до развод. Самата тя след развода напуснала Врабево, огорчена от лошите думи по неин адрес и заминала към родния си край да търси щастието си. Кои били тези, които огорчили девойката с пуснатите за нея лоши думи, за Врабево останали скрити, но те сигурно са имали свои цели, които дали постигнали никой не знае.

След Надежда за акушерка във Врабево дошла Стилияна Доростолска със дъщеря си.

Много усилия направили обществениците на Врабево, за да се открие лекарски участък. **Първият лекар, който пристигнал през 1938 г. в селото, бил д-р Тодоров** от с. Дойренци. По-късно станал асистент в кардиологично отделение в III-та градска болница, а след това – управител на санаториума на МНЗ край Златни пясъци – Варна.

От 1940 г. до 1942 г. работи д-р Илия Илиев от София, от 1942 г. до 1945 г. – д-р Базаров от Ботевградско. От 1945 г. до 1947 г. – д-р Минко Василев Минков от Врабево, по-късно главен лекар на Военна болница – Плевен. Следват лекарите: Кожухаров /1947 – 1948 г./; М. Топалов /1947 – 1949 г./; Р. Терзиев /1949 – 1951 г./; М. Радков /1951 – 1955 г./; Цв. Джаралийски /1958 – 1960 г./; Кожухаров от Видин /1961 – 1962 г./. От 1960 г. до 1980 г. службата наново заема д-р Цвятко

Джаралийски. През 1982 г. - д-р Маринов и след него – д-р Михаил Чомпалов от нашето село като пенсионер до 1987 г. От 1988 г. д-р Занкова завежда службата. След нея – д-р Красимира Доневска от с. Добродан /1996 – 1999 г./. От 1999 г. на работа се завръща нашата съселянка д-р Мария Христова Маринова.

Към службата са работили следните **медицински фелдшери**, чиито заслуги са не по-малки към здравеопазването: Иванка Баръмова, Милка Давидова, Радион Спахийски. Последният работи от 1972 г. до пенсионирането си през 1999 г. Сменят се много лекари, но Рашко, както всички го наричат с уважение, винаги е търсен от хората, отзивчив и внимателен. Продължава да помага и след пенсионирането си. За добрата му работа е награждаван от МНЗ. Носител е на значката отличник на МНЗ.

Стоматологичната помощ датира от 1952 г. В нея са работили стоматолозите: П. Балевски, М. Топузов, Ив. Колев, д-р Н. Дашев, д-р Росица Василева, д-р Камелия Кирилова /2001 г./. Зъботехник – Антоанета Т. Докторова.

Акушерската помощ се осъществява в здравния дом, където са разкрити пет родилни легла. Тук са работили акушерките: Раевска, Р. Топузова, Н. Топузова, Саадет Алиева, Н. Заякова и Христина Петкова. По настоящем акушерската помощ се извършва от Районна болница – Троян. В помощ на лекарите са били и **медицинските сестри**: Анка Савева, Тодора Петкова е К. Иванова.

Лекарствоснабдяването е осъществявано в миналото чрез аптеката при здравната служба. От 1947 г. се откриваобществена аптека, отначало завеждана от фармацевта Ганчо Сяров, след него – от Маргарита Генчева, Румяна Стаменова, М. Цветанова и Илия Ганчев. По различни причини в края на XX век аптеката вече не работи.

ТРИТЕ НАЙ-ВАЖНИ МОМЕНТА ОТ ЖИВОТА НА ЧОВЕКА ВЪВ ВРАБЕВО

Трите момента - раждане, женитба и смърт, са били отбелязвани от всички народи по един или друг начин. Българинът обича своя дом, своите близки и през различни исторически времена той е създавал традиции, свързани с главните моменти от живота.

Врабевените донесли от предишните си села богати традиции, като непрестанно ги обогатявали.

КРЪЩЕНЕ

С радост и нетърпение очаквали врабевени раждането на детето, за да има наследник на имуществата им и опора в живота. Когато се роди детето, не казват какво е - момче или момиче, за да можело да пази тайна, когато порасте. Първата грижа на родителите била да съобщят на кръстника. Той е най-тачената личност, както на сватбата, така и при кръщаването. На седмия ден - неделен ден, се извършва самото кръщаване. Обикновено някое момиче или млада жена задяват детето и го занасят в църква, където след свършване на службата се извършва и самото кръщение. Свещеникът потапя три пъти детето в купела с вода и след прочитане на съответните молитви го подава на кръстницата.

"На кръстниковото куче път не се минава" - така казвали врабевени, така много уважавали кръстника /кума/. В деня, когато ставало кръщенето, родителите на детето слагали голяма трапеза, на която насипвали пред всяка жена /мъжете не ходели на кръщенето/ бакърен сахан с варено и подблажено с масло или мас жито. Постоянно легло на малкото дете била люлката /цедилката/. Когато майката отивала на работа, задявала детето в цедилката и го носела на гърба си. На нивата връзвали цедилката на някое дърво или на полюлейки. Когато детето започнело да яде, родителите гледали да го захранят с месо от усойки, защото те подражават гласа на всички по-малки от тях птици и ги примамват, за да ги изядат. Вярвали врабевени, че усойката знае много езици, та и детето, което е захранено с усоешко месо, лесно ще изучава езици. Когато децата пораснели, започвало тяхното трудово възпитание. Майката учела момичето да плете, да преде, да навива прежда, когато тя тъче, и други женски работи. Бащата пък водел момчето със себе си, когато отивал да оре, за дърва, да коси и му възлагал да събира съчки, да води кравите, да събира сеното с гребло /търмък/. По жетва децата, ако не са пастири, отивали на нивата, носели вода на жетварите, събирали класове. По вършитба сядали на дикяната и карали кравите. Някое от децата оставало лете у дома си да храни прасетата и пилетата. При брането на царевица, събирали на едно място тиквите.

Изобщо, трябва да кажем, че врабевени, както и по другите села, възпитавали своите деца още от малки на труд. И приятно, и трудно било времето, когато децата били пастирчета. Приятно било, защото то било време на най-различни игри - свинка, ичилик, колче /пупа/ и

други; трудно, защото често добитъкът много бягал, особено говедата, които подгонени от мухите, щръклеели по всички посоки на пасищата. Трудно било детството им, но за това пък децата се калявали, свиквали на труд и с този навик навлизали в живота с вяра в себе си.

ЖЕНИТБА

Докато кръщенето и погребението - тези два момента от живота на човека, се извършват с несъзнателното му участие, то женитбата е моментът или денят, в който главното действащо лице е самият човек и този ден той помни през целия си живот.

Ето как описва сватбите през началото на миналия век учителят Христо Спасовски:

"Женитбата е другото най-важно нещо в живота на човека. Задомяването на синове и дъщери е голяма грижа на всички врабевени. Майката изработва и сдипля постепенно в сандъка най-напред това, което е за дар на сватовете: пешкири, пелени /китени/, престилки, ризи, чорапи и др. Когато дъщерята стане мома, изработват и по 5 - 6 ризи, сукмани, по 1 - 2 ментана, контоши и всичко, каквото u е необходимо за облекло, та като се омъжи да не прави за себе си нищо, а да почне да приготовлява пък тя дар за своята дъщеря. Богаташките дъщери получават от родителите си и наниз /гердан/ от жълтици /за това ги наричали "златни момичета"/.

Първата дъщеря във всяко от другите семейства получава за гердана си пендарата /турска или френска, а имало и австрийска петолира с образа на Франц Йосиф/, с която се е омъжила майка u. За следващите дъщери от семейството трябва да се работи и пести, но непременно да им се купи пендара. Бедните момичета, за да си приготвят чеиз и да си купят пендари, отивали слугини в Плевен, Свищов и други градове. Някои от тях престояват като слугини само шест месеца, а други и по няколко години. Напролет /по Гергьовден/, някой по-отворен мъж /драгоманин/ събира 10 – 15 момичета, отвежда ги в градовете и ги пазарява до есента /Димитровден/, когато те самите или се препазаряват, или се връщат в село, готови за женитба. В града, като слугини те придобиват много знания по готварство, по обноски с хората, стават по-културни. При женитбата ръководен принцип бил: “Въже с въже, лико с лико”, т.е. “богат с богат, беден с беден”. Ако богаташки син не намира богато момиче от Врабево, търси го в друго село или град.

Първият син на Стоян Топузов се ожени за дъщерята на Марин Йовчоолу – най-богатият човек в Дебнево. Първият син на Вълчо Топузов още като ученик в Самоковската семинария не крие любовта си към една красива девойка от Врабево. На нея всички u завиждаха, че ще отиде в богато семейство и ще има учен мъж. Но когато дошло време за женитба, той се оженва за дъщерята на големия земевладелец Спас Керкенезов, получава къща в Троян и после става свещеник. Сиромашките момичета по-леко се женят от богаташките момичета, при условие, че ергенът трябва да е служил войник. Ерген, който не е приет за войник, се отбягва от момите – смятат го за нещо болнав. Сватбата е най-тържествения момент в живота на младите. Тя се предхожда от годеж – малък и голям. Сондажът за годежа прави някоя близка роднина на момъка. Ако не u кажат, че момата "не си е още помомувала и не е готова с чеиза", уговарят коя вечер да отидат годежниците. В дома на момата се приготвя голяма вечеря. От момкова страна носят на годеницата разни подаръци – предимно украшения. На годежа се изтъкват от близките на момата нейните качества – красота, доброта, но най-важното – де е работна, защото "хубост се в паница не топи". Размяната на пръстените между младите е израз на съгласие да се свържат завинаги в живота. Унижение е за ергена да се иска и уговаря зестра при годежа. Момата целува ръка на всички – мъже и жени. Думата на бащата и на майката във Врабево е закон за сина и дъщерята. "Щом се обичат, нека се вземат", казват примирено те.

Сватбата започва два-три дни преди венчавката, която обезателно става в неделя. Пременен и накичен с венец на калпака ергенът (калесникът), на рамото на когото се развява пешкир, ходи от къща на къща с бъклица /плоска/ с вино или ракия, казва от кого иде и за кого го кани на сватба и дава плоската да се почерпи. Ако има да се доизкарва нещо от чеиза, моми са събират вечер на тлъка у годеницата, където дохождат и ергени, и с песни, шеги, закачки и веселби го довършват. В деня на сватбата нейните дружки u помагат да се нагласи за венчавката. Музиката, обикновено гайда или кларнет и флигорна, свири в двора на годеника. Облечен в най-хубавата си премяна, заобиколен от другари и моми от махалата, той потегля начело с музиката за дома на годеницата си. Най-напред върви Залогнята /зет на ергена/ със завързан на дълъг прът накичен петел.

В двора на момата дават трикрако столче на годеника да поседне, докато излезе годеницата. Като стане, той трябва с крака да строши столчето, за да покаже силата си. Докато трае в църквата венчавката,

натоварват на каруца целия чеиз на годеницата. Каруците чакат пред църквата и ако е кално, младоженците сядат в една и потеглят пак с музиката. Преди да прекрачи прага на новия си дом, свекървата прегръща младоженката, целува я и се опитва да я повдигне. Близки на младоженката я теглят отзад надолу, да е по-тежка, защото е добре хранена, та тъй да се грижат за нея и новите u родители. След обед в дома на младоженеца се слага голяма трапеза. Идват канени и неканени. Заклано е теле. Приготвена е голяма гощавка. Тръгват от двете страни на трапезата черпачи и слагат на известно разстояние по нея ибрици с ракия и чаши. Сватовете сядат един до друг – сват до сват и сватя до сватя. Засвирва музиката на "трапеза", започва угощението. Излиза невестата, която почва да мята върху раменете на свекъра и свекървата разни тъкани дарове, с които ги отрупва. Дарява и най-близките им. На другите сватбари мята на раменете по един пешкир. Невястата минава покрай всички сватбари, целува им ръце, а те от своя страна я даряват с пари според възможностите си и щедростта.

По трапезата се разнасят менци с вино. Всеки пие вино и ракия, колкото иска. Шегаджии зашиват отзад дрехите на сватовете един за друг, за да се сближат и обикнат. Голяма роля играе при сватбата Залогнята. Такъв е мъжът на сестрата на младоженеца /ако няма сестра, на някоя от братовчедките си/. Залогнята, наречен "маскарата", преглежда след първата брачна нощ ризата на невястата. Ако тя е окървавена от разкъсване на девствената ципа през първата брачна нощ, значи булката е честна. Музиката засвирва. Младоженецът излиза вън и гръмва с пушка или револвер. Докато старите пият и гуляят, младите играят ръченица пред дома на младоженеца. На бащата на момата занасят греяна ракия, като му свирят специално за това песента "На топла ракия". Ако младоженката не е запазила девствеността си до брака, това се считаше за голям позор за нея и за родителите u. Голямо унижение е и за мъжа и цялото село очаква да го сполети някакво природно бедствие заради престъплението на тази грешница. Всички я гледат накриво и се настроени враждебно към нея. Това предпазва момичетата във Врабево от предбрачно смешение. Сватбата продължава след венчавката с изпълнение на разни обичаи цяла седмица."

Колкото и да е бил наблюдателен Спасовски, за да опише врабевските сватби в началото на XX век /1900 – 1913 г./ той все пак не е отбелязал всички моменти от тези важни събития от живота на селяните. Ето защо, ще се опитаме да допълним тези моменти.

Специално внимание заслужават обичаите, свързани с последната вечер на момата в бащината си къща.

След като е направено всичко за сватбата, в събота вечер в дома на младоженеца се извършва тъй нареченото “бръснене”. При младоженеца са дошли неговите другари и извършват последното му бръснене. То може да бъде действително, ако има опитен бръснар, или фиктивно, когато няма такъв, а ергенът се е обръснал на друго място. Докато става това, музиката свири на двора, където и млади, и деца, пък и по-възрастни играят буйни хора. Едва когато се свърши бръсненето, обръснатият младоженец и всички други, начело с музиката, потеглят за дома на момата.

В дома на момата се извършват други обичаи. Тук са събрани дружките на момата, съседите и роднините, за да присъстват на последното сресване /плетенки/ на момата. А то се извършвало така:

В саята , където са наредени даровете на момата /чеизът u/, се събират другарките u. Младоженката сяда на стол върху три възглавници, а най-близката u другарка започва да реши и сплита косите u. Всички други - прави или седнали, наблюдават действието и пеят една от най-хубавите народни песни, която се пее във Врабево. Ето и самата песен:

"Гледай ме, гледай, мила майко,
нагледай ми се, стара майко,
нагледай ми се.
Днеска съм тука, мила майко,
утре ме няма, мила майко,
утре ме няма.
Как се разделя, мила майко,
жито от плява,
мила майко, жито от плява.
Тъй се разделя, мила майко,
мома от майка, мила майко,
мома от майка.
Утре ще дойде, мила майко,
младо юначе, мила майко.
С него ще дойдат, мила майко,
моми и ергени, мила майко.
Ще ме заведат, мила майко,
в чуждо село, мила майко.
Там ще ме срещнат мила майко,
свекър, свекърва, мила майко,
свекър свекърва мила майко,
девер и зълва /и/, мила майко...

След като е сплетена утрешната булка, на стола сяда друга мома, която наближава също да се жени /омъжи/. Тази мома също сплитат като булката. През това време майката на момата и най-близките u слушат песента и тихо плачат.

Като дойде младоженецът със своите другари и музиката, започват хора и ръченици в двора на момата, докато дойде време за

лягане. При младоженката тази вечер остават да спят нейни най-близки другарки. Преди да легнат, ако има момчета, започва борба, в която се проявява стремежът на жената да победи мъжа.

Друг интересен момент е в неделния ден, около пладне, когато се извършва венчавката, а след пладне до вечерта музиката свири на площада /на Камъка/, където се извиват кръшни хора. На другия ден - понеделник, става трапезата в дома на младоженеца. Вечерта, срещу понеделник, всички се прибират да спят. В определената за младоженците стая се прибират и те, за да прекарат първата брачна нощ. Само един не спял през това време - това бил Залогнята, който имал специална служба около младоженците. Около 12 часа младоженецът дава сигнал с изстрел на револвер или пушка, че е свършил "работата си". Започват викове, музиката засвирва и докато се разсъмне три пъти се носи топла ракия на свата /бащата на момата/ и на кума. През цялата тази нощ музиката обикаля селото и млади, стройни калесници канят /калесват/ всички селяни да дойдат на трапеза. Ако имало няколко сватби, нощта ква от музиките, които свирят ръченици.

Особено весело е на трапезата през деня. Наредени са дълги редици дъски за самата трапеза. На една трапеза седят сватовете, на друга - подкумниците. Започва самото ядене. Музиката засвирва ръченица. Млади, хубави моми и ли булки излизат от къщи със забодени печени кокошки на шиш /дървен/ и играейки ръченица, ги забождат пред сватовете и пред кума. По време на яденето булката минава по редиците и дарява сватбарите, които пък от своя страна даряват нея. Даровете по онова време обикновено били крина жито или царевица, къщни потреби като нощови и др.

Трапезата свършва с буйни ръченици. Пийнали малко - мъже и жени, били весели и всеки искал да изрази това си състояние или с игра, или пък с песен.

Така завършвал вторият ден на сватбата. Третият ден бил определен за гости в дома на момата.

Трябва да изтъкнем, че през всичкото време на сватбата най-почитаната личност си оставал кумът. Както и по другите места из страната, така и във Врабево на него се отдавали големи почести.

"Кумът беше най-изтъкнатата селска личност. Това беше единствения момент от живота на селяка, когато бе посрещан и изпращан с музика и шествие, когато беше обграден с всеобщо внимание, когато можеше да заповядва на всички всичко. Няма нищо

по-красиво за стария селяк от кумство. Най-хубавото качество се изразяваше с думите: "за пред кума", "пред кум се вода не гази".

На сватбата кумът дохождаше с музикално шествие, но лесно не сядаше на трапезата - качваше се по някоя ритла на коша /сайванта/ и там му слагаха вино и ракия, а отдолу му играеха хоро, докато го склонят да отиде при невястата /мания/.

След това чакаше деверите да му играят хоро.

На трапезата кумът заемал най-видното място. От него всичко се гледаше, от него всичко започваше: целуване на ръка, даряване, ядене, пиене.

Той дига пръв чашата и при всяко вдигане - благословия. Другите имат право само да викат:

- Амин, дай боже!

На кума на софрата играят най-хубавите булки. Закършат ли снаги, задрънкат ли нанизи, от трапезата започват да се обаждат закачливо:

- Айде, куме-е-е!

- А-ха-ха-ха-а-а-а! - рече кумът от кеф и суче мустак, а очите му святкат и стрелят.

Изпращането на кума е цяла церемония.”

Така рисува образа на кума Иван Хаджийски в книгата си "Бит и душевност на нашия народ", т.1, стр. 93.

ПОГРЕБЕНИЕ

Третият момент от живота на човека - това е старостта, а след нея смъртта. В старостта има нещо красиво и нещо много тъжно. Старите най-напред се радват на младата си челяд, на внуците си. Дори и сега бабата и дядото повече се радват на внуците си, отколкото баща им и майка им - "грижите от бащата, радостта - от дядото". Дядото и бабата, бавейки малките деца, им разказват стари приказки, спомени, пеят им песни и с това отново мислено се връщат към младите си години, към миналия си живот. Но идвали и тежки дни. И тогава, когато старите хора заболеят от "неверна" и продължителна болест, това ги карало да жадуват за покой, за смъртта.

А тя, смъртта, спохождала не само старите, но понякога и млади хора.

Изпращането на умрелия било съпроводено с цял ритуал от обичаи. Преди всичко умрелият трябвало да се изчисти, да се изкъпе, да се обръсне, ако е мъж, или да се сплете, ако е жена. За тази работа във всяка махала във Врабево е имало хора, които са я извършвали доброволно. Второто нещо било да се облече мъртвеца с нови дрехи, да му се направи ковчег и се постави в него. Така приготвен покойникът се посещавал от близки и далечни роднини, които палят свещи и полагат цветя в ковчега. На втория ден след смъртта става погребението. Трима мъже отивали да изкопаят гроба. В къщи близките оплаквали починалия, но имало и жени оплаквачки, които при всяка смърт взимали участие. Тези жени били нещо като народни поети, умеели да обрисуват живота на починалия и със своя плач и нареждания разплаквали всички присъстващи. Такава била например Минка Кюркчийката, която умеела да оплаче всеки починал в селото.

От дома мъртвецът се откарвал с кола до църквата, където се извършвало опелото, а от там - на гробищата. След кратка заупокойна молитва покойникът сред писъците и плача на близките му се поставял в гроба. След това на гробищата се слагала трапеза, на която се раздавали разни гозби за "бог да прости" на умрелия. Такива помени за умрелия се правят на 9-тия ден, на 40-ия ден , на половин година и на годината от смъртта му все още и до днес.

Иван Хаджийски в споменатата вече книга "Бит и душевност на нашия народ" привежда някои оплаквания /виявици, както се наричат на други места/.

Същите оплаквания /виявици/ имало и във Врабево при погребение.

Ето една от тях:

Майка оплаква сина си - ерген:

"Сине, защо ме стара остави? Твоите другари се ожениха. И аз мислех, синко, да те оженя, ти, синко, да ме гледаш, твоята невеста да ми шъта, а сега аз те отреждам. Боже, защо ми чедо зема?"[9]

КУЛТУРНИ НАРОДНИ ПРОЯВИ

[9]Ив. Хаджийски, "Бит и душевност на нашия народ", стр. 119

Според проучванията на нашите фолклористи и изкуствоведи нашият народ обичал и обича веселието, музиката, танците, чрез които изразявал душевния си живот и вълнения.

Заедно с материалните придобивки, преселниците във Врабево донесли от селата, от които дошли, и различни прояви на духовен живот - жажда за знания /наука/ и други разни веселия. На първо място трябва да разкажем за хората, за седенките, тлъките, сборовете и за празнуването на различните празници.

Още със слизането си във Врабево нашите деди започнали да си устройват веселби, хора и сватби. Всяка неделя, всеки празник свободните вече врабевени си устройвали буйни кръшни хора. Хора ставали на няколко места: на площада пред църквата, на "Камъка", на полянатa на подножието на "Гяур баир", наречена "Пачниковата" или през пролетта на м. "Хармането".

Хората и седенките са били места за буен младежки живот. Това са били главните тържища за любовен избор, в който меродавно е преди всичко сърцето. Докато седенките са предоставяли възможност за по-интимно общуване, хорото е било проява на открита празничност на селището. Тук наред с младите, които трябвало тепърва да избират, били и тези, които наскоро са прекрачили прага на женитбата, и онези , които търсели прилика за подрастващата рожба, и най-старите, взели от живота каквото са могли, и сега произнасяли важни присъди за миналото и сегашното. Хорото била не само богата, цветиста и ритмична картина, но и духовно наситена, и за това народът му посветил свои песни. Ако към сложните изживявания при играта прибавим и песните, които са се изпълнявали при играта, ще можем да си представим какво богато обществено явление е било хорото в миналото.

На хорото, като най-представително място, се отива с най-хубава премяна. В една народна песен се казва:

Забрадила червен чумбер -
дваж червена от чумбера;
Закичила бяло лале -
дваж по-бяла от лалето.

Никак не е чудно, че в тази тържествена обстановка на хорото най-добре се показва момината хубост и се проявява нейният характер. И въпреки предупреждението на практичния разум да не се избира мома за жена на хорото, а на работа - в стаята и на нивата, най-често

харесвания са ставали на хорото и най-често приставане е ставало след хорото.

Първите хора ставали под звуците на кавалджии, свирене със свирка или гайда. Един от първите музиканти, който свири с цигулка, бил циганинът дядо Отю, който още през турско свирел и упражнявал занаята ковачество.

Когато липсвали такива музиканти, момите пеели на зареда две по две или по повече народни хороводни песни и хорото се люшвало. Такива хора ставали чак до балканската война /1912 г./

Момите, облечени в хубави национални носии, се залавяли и хорото започвало. Една от често петите песни във Врабево била "Дай мян войвода". Песента се пеела от няколко моми, като всеки стих се повтарял, за да продължи по-дълго време.

Песента започва така:

"Ималай мома, ималай, Даймяне, Даймян войвода.

Дор девет сина рождени - Даймяне, Даймян войвода.

Зимно време момците се обували в цървули и навуща /бели/, което ги правело още по-мъжествени. През време на войните /1912 - 1918 г./ пак имало хора, но те се оживявали само тогава, когато имало повече войници - отпускари, дошли си за няколко дена. Самите хора не били тъй весели, защото всеки месец пристигали от фронта новини за убити врабевени. Сватби също не ставали, затова на хорото имало доста стари /възрастни/ моми, изостанали, понеже ергените били на фронта.

Но дошъл краят на войната. През есента на 1918 г. войниците, които били оцелели, се завърнали от фронта и въпреки многото жертви от Врабево, животът бързо се променил. Още на другата година започнали сватбите и хората. Възрастните ергени и моми бързали да се задомят. **Нуждите на живота наложили и се сформирала първата музика.** В нея участвали Никола Цанков Заеков - кларнетист, Христо Тошков Карагьозов - тъпанар.

На големи празници - Коледа, Великден, сбора и други, хората ставали на "Хармането" - горе на върха или ниско на равнището. Тук през пролетта, особено на Великден, ставали големи хора, на които излизали всички селяни - стари и млади. Младите играели вити хора, а между тях се провирали и играели на гоненица дечурлигата. Старите стояли отстрани, радвали се на младите и си спомняли за своите младини. Тук, на хорото, моми и ергени показвали своите премени, тук

те си избирали своите изгори. наред с момите и ергените на хорото играели и по-възрастни - жени и мъже.

Животът обаче бързо се променял в икономическо и културно отношение. Земеделието, скотовъдството и овощарството бързо се развивали. Повишили се доходите на врабевени и с това се повишили и техните културни нужди. Старата музика не можела да задоволи младежите, които искали да им се свирят не само народни хора, а и валсове. Ето защо започнало сформирането на нова музика, каквато била тази в с. Българене, която свирила по ноти и която била идвала да свири на няколко сватби във Врабево. На 3.III.1929 г. била образувана такава музика от 10 човека. Тази музика се състояла от млади ентусиазирани хора, които най- първо се заловили да овладеят нотното писмо. Репетициите отначало се провеждали в старото училище, а после в къщата на един от музикантите - Никола Ц. Заеков. След упорит труд и много упражнения музикантите, подпомогнати от специално нает музикант, усвоили нотното писмо, разучили по-леки хора, наречени китки, валсове и излезли на мегдана да свирят. Това било истинско събитие за врабевени и нова културна придобивка, достъпна за всички.

Оживило се селото. Всеки празник, всяка неделя музиката свирила на хорото. Радост и гордост изпитвали врабевени от новата музика. Трудът на музикантите, когато свирели на хоро, бил заплащан от ергените, които доброволно събирали пари. Врабевската музика се прочула далеч по села и градове и била викана да свири на сватби и тържества. Не минало много време и по примера на първата музика била основана втора. Тя не могла да съществува много години, понеже някои от членовете u я напуснали. Останалите се присъединили към първата и тя заприличала на военна, със свой правилник и специални костюми.

<u>Основатели на врабевската музика били:</u>

1. Никола Ц. Заеков - С кларнет
2. Лукан Михов - В кларнет
3. Рашко Юрданов - флигорна
4. Митко Стефанов - флигорна
5. Минко Венков - баритон
6. Никола Добрев - бас флигорна
7. Нанко Толешки - С кларнет
8. Илия Нанков - флигорна
9. Димитър Цонков - флигорна

10. Иван Пъдевски /Калейчинина/ - голям бас
11. Никола Райковски - голям бас
12. Тодор Игнатов - барабан
13. Атанас Николов - малки барабани

С Н И М К А

1. 1932 г. – Врабевската селска музика.
На снимката: прави от ляво на дясно – Васил Стойков Матеевски, Малчо Станев Бенев, Никола Добрев Ярлийски, Минко Венков, Иван Добрев Влашки /Модерният/, Никола Р. Райковски; седнали от ляво на дясно – Тодор Игнатов Тодоров, Митко Стефанов Ковачев, Радю Йорданов, Атанас Петров Поневски, Лукан Михов Кунеков, Никола Цонков Заяков, Нанко Бочев Толеков, Георги Попов, Илия Нанков, Тихон Радоев Райковски и **Васил Минков Босев – основал на музиката на 3.III.1929 г.**

Някои от тези самодейци - музиканти, напреднали много на своя инструмент и станали истински виртуози в изпълнението на народни песни. Като такива трябва да споменем на първо място Никола Цонков, който бил най-възрастен измежду тях, но се отличавал с несъмнена дарба на музикант. До голяма висота в овладяване на инструмента си достигнал и Лукан Михов. Пословична била упоритостта на Рашко Йорданов и Минко Венков, които били стълбовете, на които се опирала музиката.

СЕДЕНКИ, ТЛЪКИ И ДРУГИ

Особено място в живота на младежите заемали седенките и тлъките. В основата на седянката и тлъката е била работата. Ако на хорото момите и момците се състезавали в пъргавина, то на седянката момите се надбързвали в работата. Най-ценно качество на бъдещата домакиня е работливостта. Шумно и весело е на седянката, когато седят либе до либе, но тежка мъка стяга сърцето на онази мома, на която либето не е дошло и вече няма да дойде. Минутите протичат мъчително и червеят на ревността задълбава в съзнанието.

Седянката е била място за най-съкровени изповеди на сърцето, за споделяне на нежност, болки и радости. Огнище на песни, и тя като

хорото е съдействала за оформяне на съзнанието в морално, естетическо и патриотично отношение по общоприета за времето норма. Поради тези си качества седянката се очаквала, след свършване на полската работа, с голяма радост. Народната поговорка казва: "Има ли червена дрянка - хайде на седянка", а като дойде пролет, с мъка се разделяли с нея:

Би що би зима, мина се,
Радке ле, севда голема.
Сега ми иде, Радке ле,
голямо лято разделно!

Във всяка махала имало определено място, където се събирали момите да работят. Трябва да кажем, че след Освобождението населението на Врабево бързо се увеличило.

Имало семейства, които имали 7 - 8 момичета и едно - две момчета, каквито били на Марин Дамянов Пеевски, Добри Влашки, Данчо Глушковски и др. Една част от порасналите отивали на занаят, друга - взимала участие в земеделската работа или като пастири по даймите /колибите/. Вечер всички се събирали на вечеря около кръглата паралия, а след това момите и ергените отивали на седенките - за отмора, развлечение и работа.

Всяка седянка си имала име, дадено от някой "зевзек" /шегаджия/, според това какво е най-характерното за нея.

Седянката, в която се събирали момите от "чаршията" /богатите/, носела името "Париж", тъй като тук се говорело "купешко", носели се по-модерни дрехи и пр. В противоположност на нея, седянката в махала "Ламбанка" носела името "Лондон". Тук момите не искали да останат назад от "парижанките" и също взели да се модернизират. В долната махала седянката се събирала в къщата на Добри Влашки. Тази седянка носела името "Романия" от името "Влашки". Друга седянка наричали "Роза", поради това, че тук момите били хубави като розата и т.н.

Обикновено седенките се събирали в мазите, при крайно лошо осветление и лоши условия. Най-младите момичета /подевките/ вечер, преди да се съберат момите, отивали да преметат мазата, да донесат прясна вода, да накладат печката, ако е зимно време. Около 7 - 8 часа, понякога и по-рано, вечерта всички моми от махалата се събирали - едни с хурки да предат, други чорапи да плетат, да пресукват прежда или пък с друга женска работа.

Момите седели на дългите пейки от дъски и започвали работа. От думата "седят" иде и думата "седянка". Срещу сряда, петък и неделя не се работело и седянка не се правела. На седенките отивали и по-млади омъжени жени, или пък майки на момите. Момите работели, но някак лениво - все навън поглеждали. Току ще се обади някоя мома или жена:

- Я, да запеем мари-и-и-и! - Дано ни чуят ергените, та и на нашата седянка да дойдат.

И певиците не чакали втора подкана и запявали някоя седенкарска песен.

Ето няколко седенкарски песни:

Седянка се гласеше...

Седянка се гласеше,
буен огън гореше.
Мен ме мама не пуща,
на седянка да ида.
Мама, татю думаха:
-Слагай да вечеряме.
Слагай да вечеряме,
постилай да лягаме.
Сложих и вечеряхме,
постлах и легнахме,
мама, татко заспаха
мен ми сън не идваше.
Па излязох на двора
и погледнах към пътя,
всяко либе, със либе,
мойто либе настрана.

Чула съм, либе...

Чула съм, либе, разбрала,
че майка ти ме не щяла.
Че майка ти ме не щяла,
искала нашта раздяла.
Ний ще се, либе, разделим,
но няма да се забравим.
Ний ще се, либе, забравим,
кога морето пресъхне.
Море морава да стане,
орачи да я изорат.

Хубава мома род няма

Либе, Йордано, Йорданке,
хайде двама да се вземем.
Че сме си лика прилика,
като два стръка иглика.
- Огън уста ти да изгори,
нали сме пусти роднини.
- Високо дърво връх няма,
широко поле край няма,
ситни камъни брой нямат,
дълбока вода брод няма,
хубава мома род няма.

Песните се носят надалеч из селото и примамват ергените. Когато те нахлуят в мазата, седянката се оживява. Ергените започват да

закачат момите, да им вземат китките от главите, да им палят кълчищните къдели, да духат лампата или газеничето и тогава цялата маза се изпълвала с викове, смях и олелия.

Седенките били мястото, където момите и момците се опознавали по-добре и тук момъкът си харесвал изгора. Най-хубавото на седянката била веселбата - момите пеели народни песни, разказвали весели случки из живота, а когато дойдел някой кавалджия, всички в един глас викали: "Искаме хоро или ръченица". Кавалджията се поусмихвал и не чакал много, много, нагласявал кавала си и започвал. Момите захвърляли хурки и чорапи, залавяли се на прът и започвали лудо хоро.

Песните, любовта и хората, ето кое правело седенките привлекателни за младите.

Песни се пеели не само в седенките. Ергените вървели по улиците, ходели от една седянка на друга и огласяли селото с хубави песни. Ето една такава песен:

Мама на Радя думаше

Мама на Радя думаше:
- Вечерай, Радьо, па лягай.
Таз вечер няма седенки,
утре е, Радьо, зъл празник,
зъл празник, Зимен Гергьовден.
Радьо си майка послуша,
вечеря Радьо, па легна.
Като се от сън събуди,
в пътя другари вървяха.
Един на други думаха:
къде лий Радю таз вечер.
До неговото либе седяха
двама души друговерци.
Като дочу Радю тез думи,
бързо се Радьо облече
и на майка си продума:
- Проклет, триклет да е този,
който майка си послуша.
Па взема остро си ножче
и на седянката отиде.
Любето му първо станало.
Радю си ножче завъртя,
главите на друговерците отряза.
Любето си той взема.

Освен седенки момите често устройвали и тъй наречените “тлъки” в помощ на някоя своя другарка или на някоя вдовица - самотна жена, да оронят царевица, да изпредат кълчищата или вълната или друга работа. Тлъките имали всички черти на седянката, само че при тях домакинята предлагала на работничките си пуканки или сварена царевица, или нещо друго. Приготвените пуканки и сварената царевица се ядяли в края на тлъката, когато започвали закачките, шегите, веселите приказки и хората.

Есен, когато се беряла царевицата, също се свиквали тлъки /беленки/. Беленките били любими вечери за всички – и за млади, и за стари, защото те били много по-весели от другите тлъки. Те продължавали, докато се обелели мамулите на всички семейства от махалата. На тлъките и беленките се пеели същите песни, които се пеели на седенките. При беленките, обаче, имало и нещо ново и по-интересно. Стопанката, на която се белели мамулите, сварявала зелени мамули или опичала голяма пещ с тикви. На края на беленката стопанката поднасяла сварената царевица и печените тикви, които се изяждали от момите и ергените, като се подхвърляли разни шеги.

С Б О Р Ъ Т

Един ден през годината врабевени очаквали с голямо нетърпение – това бил 21 ноември – Сборът. От 1878 г. до 1891 г. врабевени нямали определен ден за сбор. Техните близки и роднини от горните села им идвали обикновено по Великден на гости и да се видят. Когато била построена църквата 1891 г., при нейното откриване /освещаване/ по настояване на черковния настоятел Пенчо Лалев Марешки, църквата била наречена “Архангел Михаил” и от тази година храмовият празник 21 ноември бил обявен за сбор на селото. От година на година той се празнувал все по-тържествено.

На сбора се събирали близки и далечни роднини, дошли от майчините села, спомняли си за миналия живот, когато те били заедно и им ставало по-леко на душата.

Големи грижи полагали врабевени, за да бъде сборът по-тържествен и весел. Всяко семейство се подготвяло за този ден – заколвало я кокошка, я агне или се снабдявало с месо от друго животно, но на трапезата не трябвало да липсва месо – сготвено като за скъпи гости. На този ден сърцата на врабевени широко се разтваряли и всеки дошъл в домовете им се смятал за скъп гост, който бивал нагостяван и почерпван с вино и ракия, които не се жалели.

Хорото на сбора бивало най-пъстро, тъй като на него присъствали и много гости – моми, ергени, от другите околни села. Всеки се стремял да покаже майсторството си в танцовото изкуство. Добрите играчи на народни танци /хора/ извиквали възхищение у зрителите.

Твърде рано станало традиция щото учителите заедно с по-будни младежи да подготвят някоя пиеса, която изнасяли вечерта от името на читалището.

В летописната книга на Народното основно училище, например, четем следното:

“На 8.11.1901 г. учителите и младежите на село Врабево, Дебнево и Враца дадоха представление “Геновева” и “Михалаки чорбаджи”.

На 8-ий ноември т.г. учителите и младежите от село Врабево дадоха представление - пиесите “Руска” и “Тримата ефрейтори” за в полза на местното читалище.”

За сбора във Врабево започвали да идват някои търговци от Троян и Севлиево, които откривали сергии и продавали разни стоки: цървули, калпаци, бакърени съдове, качета, елеци, гайтани и разни други предмети. Пазарът ставал над църковния двор, пред къщата на дядо Бою Стратев. Самият пазар добивал вид на малък панаир. Ето защо врабевени с нетърпение очаквали да дойде сборът, за да си купят цървули, някоя дреха, калпаци и др., тъй като зимата вече тропала на вратата - не веднъж на врабевския сбор е завалявал първия сняг и сборяните се прибирали по домовете си. За това хората казвали: “Днес му е денят, утре – снегът”.

Врабевският сбор е последният от сборовете в околните села. Селяните от Врабево след сбора се прибирали по домовете си и започвала дългата зимна почивка. Мъжете се грижели за добитъка, за отоплението като набавяли дърва, за водата, а жените и момичетата започвали да предат и тъкат, за да приготвят облекло за семейството и чеиз за момата или момите, защото всяка вечер може да дойдат сватове е всичко трябва да е готово. Започвали веселите сватби, за които говорихме по-горе.

НАРОДНИ ОБИЧАИ ВЪВ ВРАБЕВО

Когато говорим за български обичаи и традиции трябва да кажем, че такива е имало и има най-много през зимата, свързани с коледните празници и новата година.

НИКУЛДЕН (6.XII – 19.XII)

Няколко дни преди празника из селото ходили продавачи на осолена риба (шаран), която карали на коне в кошове и високо викали:

“Ха, риба-а-а, ха”. Селяните излизали, купували си по някое парче и я запазвали за празника.

На самия празник домакинята вземала обезсолената, изкисната риба, измивала я добре, разточвала хляба на тънко, поставяла в него рибата и така го опичала. Това било Никулденския рибник. Освен рибник, на прадника се варял джуркан боб. Бобът се изсипвал в саханьове, посипвал се отгоре с червен пипер и магданоз във формата на пачи крак и така се поднасял за ядене. Обичай било роднините да се събират заедно, за да ядат рибниците. Това били малки тържества за отрудените селяни. Така на трапезата се събирали 10 – 20 души възрастни и още толкова деца и празнували от пладне до вечерта.

Мъжете сядали на ниската трапеза и когато жените били готови, започвали да ядат. Рибниците се разрязвали на парчета. На хлябовете се запалвали свещи и тогава един от мъжете (най-възрастният) прочитал молитвата. Всички стояли мирно и благоговейно слушали молигвата. След това започвало яденето, което продължавало доста дълго време. И мъжете, и жените пиели ракия и вино, при което се изказвали много пожелания като тези:

“- Ха наздраве, догодина да бъдем още по-весели”.

“- Хайде, дано Св. Никола ни помага през годината” и др.

Така обядът продължавал до 4 часа след обед в приказки и благословии. Тогава по-младите напускали трапезата и отивали на хорото, а старите оставали да си приказват и да пият.

За това празникът Никулден се очаквал и от стари, и от млади.

КОЛЕДА

Седем дни преди Коледа се празнувал празника **Игнажден**. Него очаквали с нетърпение всички деца – момчета и момичета. На самия ден, още щом се съмнело, децата вземали куп съчки и тръгвали от къща на къща в махалата да “полязват”. Влизайки в къщи децата се обръщали към стопанката с думите: “На ти агънца, яренца, теленца, пиленца” (там където имало млада булка – благославяли да има детенце). За тези свои думи децата получавали сушени сливи и круши, орехи, ябълки и др., които поставяли в торбичките. Така децата обикаляли цялата махала и по-далечните свои роднини. Произнасяйки благословиите си децата хвърляли съчките, които носели на земята.

Този обичай бил изпълнен с голяма любов, защото в него се говорело за доброто на стопанина, посетен от децата.

От този ден – Игнажден, до Коледа седмицата се наричала празна, защото през нея не се работело никаква женска работа – не се предяло, не се плетяло, не се шиело. Всичко било насочено към доброто посрещане на големия празник Рождество Христово. Жените изчиствали къщите си, а мъжете измивали качетата, в които осолявали сланината и се готвели за заколването на прасето, което ставало на Малка Коледа – 24.XII.

Прасетата се колелели на 6.I.(стар стил). Обикновено се събирали по 2-3 мъже, които си помагали при уреждането на прасетата. Малките момчетасе навъртали около заклането прасе и чакали да вземат мехура, който надували и играели с него като с топка.

На този ден жените месели малки хлебчета – кравайчета. Привечер момчетата се въоръжавали с яки криваци, вземали през рамо големи торбички и тръгвали из селото. Те припкали из улиците и викали силно “Мяу-у-у, мяу-у-у”, влизали в къщите, където жените им се отплащали с по едно топло кравайче. В къщи се завръщали с много кравайчета, събрани от посетените домакинства.

От всички дни през зимата този бил един от най-любимите за по-малките момчета.

Вечерта на този ден, срещу Коледа, е **Бъдни вечер**. Каква чудна вечер била тя за малките деца!

На огнището (в кюмбето) светело запалено голямо крушево дърво – бъдник. При светлината на газеничето се вечеряло. На паралията се слагали една след друга постни гозби – боб, ошав (компот), варено жито. Най-възрастният прочитал молитва и прикъдявал яденето с тамян, поставен в жар, която се намирала на палежник от оралото. До тази вечер всички от семейството през целите пости са постили и сега слушали как в котлето ври кървавицата, с която на другия ден ще се отговее. След тази вечеря всички лягали да спят, а от кюмбето пламъчетата осветявали през малката вратичка цялата соба и децата, унесени от приказките на бащите си, заспивали сладък сън. рано сутринта забивала църковната камбана. Майките и бащите отивали на църква, а децата с нетърпение ги очаквали. Когато се връщали от църква първото нещо, което извършвали, било да пият по една чаша вино, а децата по една глътка, с което (както са казвали) се причестявали и чак тогава слагали кървавицата на паралията. Нареждали се около нея и започвали яденето на блажните гозби.

И всичко това било и сладко, и хубаво, защото през дългите пости се готвели само постни ястия. А сега кървавицата вдигала топла

пара, до нея се мъдрела къдрава баница и като за празник е умесен чист пшеничен хляб.

Коледата бил голям празник. Три дена хората празнували – яли, пили и се веселили. А какви чудни хораставали в тези дни!

Момите и момците, облечени в народни носии (тогава съвсем малко ергени носели опнати гащи и палта) играели вити хора и зачеревни до кръв от тях бликала радост и сила.

Момите носели широки гайтанлии сукмани, хубави антерии и кожени ментани. През зимата и моми, и ергени носели цървули, а вместо чорапи – бели навуща.

През първия от коледните празници посрещали гости Христовците – като техен имен ден, а през третия – Стефановците.

ТЪЙ ЛАДА

Този обичай се провеждал срещу Нова година (срещу Васильовден). Моми от всяка махала, облечени в хубави премени се събирали в помещенията, където правели седенки, за да посрещнат Нова година.

Нова година. Това е време, момент от живота на човека, на весела възбуда, на плам в очите, време на хубави благопожелания, на гадаене на бъдещето.

“Да сме живи и здрави! Каквото мислиш – да постигнеш! Желая ти всичко най-хубаво!” Тъй се предавали от поколение на поколение вечната щафега на надеждата за по-доброто, което трябвало да дойде. Кое сърце, коя душа не е тръпнела в очакване на хубавото, скрито някъде напред, в още неизгрелите дни!

Обичаят ладуване е много стар – славянски и е свързан с вярването в богинята на младостта и хубостта Лада, а думичката “тъй” (така) е също славянска и потвърждава, че богинята Лада тъй казва, тъй иска да стане.

Като се съберели всички моми от махалата, започвала организацията как да се проведе Тъй Ладата.

Момите определяли четири моми измежду най-добрите певици за певачки – две по две, които ще пеят и ще дават обяснение какво е казала богинята Лада. Една мома, която наричали “булке”, държала бяло калайдисано менче. В него всяка мома е поставила пръстен със знак, за да види какво ще u се напее. В менчето имало вода и овес, в които се разбъркват пръстените. След тази външна подготовка

започвало самото тържество. На Тъй Ладата присъствали освен момите и ергените, още жени и деца, които също пускали пръстенчета. Очите на всички са обърнати към певачките и момата, която държи бялото менче. А те, седнали на високо място, са готови да започнат и самото тържество. От присъстващите се чувало подвикване да се започва.

Момите – певачки дават знак, че ще започват и всички млъквали. Двете моми запявали като се гледали една друга:

“Босо зайче на партина – тъй Ладольо” (сираче).

Другите пеят:

“Бръкни, булке, подай пръстен – тъй Ладольо”.

Момата, която държи менчето, бръква в него, изважда пръстен и го издига високо, за да го видят всички. момата, чийто пръстен е изваден, се засмива весело, а певачките викат – “Сирак, да ти е честито”.

Тъй се пее докато се извадят всички пръстени и докато всички моми и ергени чуят какво ще им донесе Новата година, какви ще са бъдещите им стопани и стопанки.

Мила наивност, прелестна с магия и поезия, лъхала на младост и съкровени надежди на един народ със здрав морал.

Припевите по време на Тъй Ладата се пеели на тази мелодия:

Босо зайче на партина – тъй Ладольо.

Бръкни, булке, извади пръстен – тъй Ладольо.

Ето някои припеви:

Свинска глава Васильова (свинар)

Цървул стягаиз дол бяга (хайдутин)

Шита риза недошита (ще се ожени млада)

Зряла дюля и презряла (ще се омъжи стара)

Жълто було трески сбира (ще престане)

Коне стряха огризват (ще дойдат годежници)

Като свършвали надпяванията, засвирвали кавали или ако няма такива момите запявали и започвали хора и веселия до късно през нощта. Така българите още през турско робство са посрещали Новата година с благопожелания за по-добри дни.

СРЕЩУ НОВА ГОДИНА

Освен с “Тъй Лада” вечерта срещу Нова година (срещу Васильовден) била очаквана от всички заради други обичаи, извършвани по време на вечерята.

Още през деня момчетата до 14-годишна възраст отивали в гората, отсичали дрянови пръчки, от които правели сурковиците си.

За вечерята се приготвяли разни гозби. Точели се баници, в които се поставяли късметчета. Най-първо се поставяла пробита паричка, вързана с конец. След това се поставяли дрянови клончета с пъпки, наричани на животните – за прасето се оставяла една пъпка, за овцете – толкова колкото са овцете, за едрия добитък също, клонче с повече пъпки са поставяли за кокшките и т.н.

От сварената свинска глава се правело ядене (пача), в което се поставял счукан бял лук (чесън). Освен това, на трапезата се слагало още печени пържоли, мляко, ошав, ябълки – сушени и пресни, сушени сливи и други.

Преди да започне яденето, най-старият прочитал молитва и благославял през годината да се роди всичко в изобилие. И тази вечер, както на Бъдни вечер, са кадили с тамян.

Вечерята започвала и всички от семейството с апетит ядяли вкусните гозби.

Очите, обаче, на всички били устремени към баницата, която се давала най-подир. Когато вечерята е вече към своя край домакинята поднасяла зачервената баница, нарязвала я на парчета, завъртала я и всеки трябвало да вземе парчето срещу него и да види какъв му е късмета.

Един вземал овцете, друг – биволите или кравите, трети – прасето, а най-късметлията взимал парите.

След вечерята момите, ергените и децата /момиченцата/ отивали на “Тъй лада”, а момчетата лягали, защото сутринта ставали рано и отивали да сурковат.

СУРКОВАНЕ /СУРВАКВАНЕ/

От всички празници и обичаи за момчетата най-любими били “Уруглюването” и “Сурковането”.

Неделя – две, преди Нова година момчетата от махалите, а те били много, почвали да се стягат за сурковане. Най-първо отивали да си отсекат хубави криваци, с които да се пазят от кучетата, каквито имало почти във всяка къща. Два – три дена преди деня, отивали отново в гората в м. “Кеси куру” за дрянови пръчки, от които се правели сурковици. Техните сурковици били прости. По тях нямало червени книжки и други салтанати, както сегашните. Дряновите

клончета били завити на кравайчета и на тях връзвали червени кончета – символ на здраве и плодородие. Вечерта срещу Нова година се събирали за последен път, за да определят часа на излизането сутринта и махалите, които ще обходят. Обикновено ставали около 3 часа след полунощ, събирали се на площада и тръгвали. Из селото се понасяли подвикванията и мяуканията на сурвакарите.

Кучетата се разлайвали и прозорчетата засветквали сигнали, че хората са будни и ги очакват. Сурвакарите влизали във всеки дом, макар и да знаели, че има лоши кучета. Тук на помощ им идвали здравите тояги. По-смелите момчета вървели най-отпред и най-отзад, за да пазят по-малките.

С влизането в къщи /в собата/, където били хората, започвали да удрят по гърбовете станалите от сън, а също и по чергите, под които спели другите членове от семейството.

Удряйки със сурковиците всеки произнасял новогодишни благопожелания:

“Сурва, сурва година,
живо, здраво пак до година.
Червена ябълка в градина,
пълен клас на нива.
Да сте живи, да сте здрави.
До година, до амина.”

Или:

“Сурва година, весела година.
Голям клас на нива,
червена ябълка в градина,
пълна кесия на шия.
До година, до амина.”

За техните благопожелания стопаните ги възнаграждавали: едни давали пари /по-богатите/, други – парчета свинско месо, трети – кравайчета и т.н. Така, от къща на къща, момчетата от селото обикаляли почти половината от къщите и като се разсъмне се прибирали по домовете си.

Преживяното по време на сурковането и впечатленията си от отношението на хората към тях дълго време после коментирали помежду си.

На самия ден, на Нова година, сурвакарите били най-богатите хора – те посещавали дюкяна на дядо Петър Калайджийски, купували си халва, пиели боза и други захарни изделия. Тогава спестовността не

била утвърдена, пък и колко ли пари събирали сурковатниците, та да ги внасят на спестовен влог.

ЙОРДАНОВДЕН

С този ден също са свързани редица обичаи, останали от дедите. Сега някои от тях са забравени и изоставени, но за годините след Освобождението и дълго време след него, те се изпълнявали с най-голямо старание.

Предния ден на Богоявление никой не ядял блажни гозби, защото както казвали родителите, се говеело за кръста. Този ден свещеникът с менче в ръка, което е пълно със светена вода, в която имало китка от босилек и кръст, обикалял селото, влизал във всяка къща и ръсел хората и стаите, в които живеели, със свята вода. Като заплата за този му труд, домакините му давали: жито, сланина, повесмо кълчища, вълна и в редки случаи – пари.

Вечерта срещу Йордановден била третата бъдна вечер, която преминавала както първата срещу Коледа. Ястията бивали само постни, тъй като през деня се говеело. Молитва, обикновено "Отче наш" също се четяла и се кадяло из цялата къща, хамбарите и добитъка.

На самия ден Богоявление /наричан още Йордановден или Водици/ всички от семейството ставали рано. Възрастните ходели на църква, където се извършвал велик водосвет. Богомолците взимали в малки шишета светена вода, с която поръсвали в къщи онези, които не били ходили на църква. Колкото и да било студено, всички отивали на близката чешма или на герана да се умият за здраве. Децата носели икони, палежника на ралото и чиряслото, които също измивали. Това имало символично значение. Вярвало се, че на този ден, когато Христос бил Кръстен в р. Йордан от Йоан Кръстител, всички води са осветени и като се умият ще бъдат здрави и бодри през цялата година. Този ден както и следващия Ивановден се празнували във Врабево най-шумно, най-весело. През тези два дни се устройвали гости. Кумците /кумовете/ викали на гости своите кумци и през целия ден прекарвали в ядене, пиене и сладки приказки. Обичай било кумците да изразяват своето уважение и почит към кумовете така:

Като пристигали в къщата на кума – кумиците и кумците целували ръка на кума и кумата. Като седнели да ядат кумицата поднасяла на кума печена кокошка, едно ребро от прасето, заклано по

Коледа, голям кравай и други неща. Ако кумът имал няколко кумици, всяка се стремяла да му поднесе повече неща. Така пред кума се натрупвали куп краваи, печени кокошки, ребра и др. и чак тогава започвало яденето.

На изпращане кумата пък от своя страна давала на всяка кумица кравай, сварен ориз и др., за да си не отивали празни. И отново целували ръце и се прощавали. Мили български обичаи!

На Йордановден празнували своя имен ден Йордановците, Йорданкините, Данкините, Данковците, Данчовците, а на Ивановден – Ивановците, Иванкините, Йонковците.

Във Врабево имало най-много Ивановци и Иванкини и затова този ден се празнувал от всички дни през годината най-тържествено. През къща имало тържество - имен ден или гости. Чували се песни и подвиквания. А музиката обхождала именниците, честители именния ден и им пожелавали здраве и радост през годината.

А какво весело хоро ставало на Ивановден на “Камъка”! Студ… Ивановденски студ е сковал земята, но това не пречи и на хорото е мало и голямо. Моми и ергени играят буйните хора и от тях лъха здраве и сила. Малките деца тичали из хорото, провирали се между играчите, а бузите им руменеят, зачервени от студа. Наоколо по-възрастните и стари врабевени гледали на хорото и си спомняли за младите години.

Ивановден е един от последните зимни празници – той е преломен. Денят се е увеличил вече с един час и ще трябва да се мисли за полската работа.

ЗАРЕЗАН /ТРИФОНОВ ДЕН/

Интересен обичай е обичаят, който се провежда на празника “Зарезан” на 14 февруари. Този празник е останал от езическите празници, свързани с първите грижи за лозята. Древните гърци са устройвали тържества в чест на бога на виното Дионисий. Нашите деди, славяните, които също се занимавали с лозарство, възприели празника и създали своеобразни обичаи при честването му. От славяните празникът и обичаите били приети от българите, които притурили нови моменти в празнуването му. Когато християнството било възприето от нашия народ, църквата свързала честването на този обичай с името на Св. Трифон. Легендата разказва следното:

“Отишъл Трифон да реже лозето си. Рязал що рязал, седнал да си почине. Лозето му било край пътя, по който минавали разни хора. По едно време из пътя се задала Дева Мария с детето Иисус. Трифон решил да се пошегува с нея и u рекъл: “Къде отиваш, Марийо, с това копеле?”. Мария нищо не отговорила, а заминала за селото. Там срещнала жената на Трифон и u рекла: “Трифонице, мъжът ти си отряза носа на лозето, побързай да идеш да го видиш.” Трифоница взела превръзки и припнала към лозето. Почнала да вика на Трифона да дойде да го превърже. Ядосал се Трифон и казал “Аз режа така, а не хей така” – и дръпнал косера край носа си , но понеже бързал, не преценил де ще мине косера и отрязал носа си. Така Дева Мария му отговорила на подигравката.”

Ето защо е избран този празник за лозарите и е наречен “Зарезан”. На него лозарите подобно на Трифон зарязват лозята си и с това слагат началото на работата в тях.

А самото зарязване ставало така:

Всеки врабевенин, който имал лозе, от рано се приготвял за празника. За този ден той си приготвял вино – една дамаджанка, печено пиле, печени наденици или свински пържоли. Слагал всичко в торбата и сутринта на празника заминавал на лозето си. Там, в лозята, свирели вече музикантите, откупени от определения лозар – организатор на тържеството. На лозето се събирали съседи по лозя и ги зарязвали. Обикновено зарязването извършвал най-старият лозар. Той вземал шишето с вино, поливал главината кръстообразно и прочитал молитва. После се обръщал към другарите си и всички казвали: “Ха, на здраве, дано тази година Господ наспори, да се роди много грозде и да напълним бъчвите с вино”. Други отговаряли: “Амин – дай боже”.

След този обичай на лозето лозарите се събирали заедно и почвало тържеството. Лозарите от западните лозя се събирали при “Черковските орехи”, които се намирали над сегашното училище, а лозарите от източните лозя се събирали при побития черковен камък на “Дережикът”. И на двете места започвали тържества – ядене, пиене, борба, хора и късно през деня всички групово, начело с музиката се връщали в село. Връщането било придружено с песни, разни игри и подвиквания докато двете групи се съберат на сред село дето се извивало зарезанското хоро – само от мъже. Късно вечерта лозарите се завръщали в домовете си, капнали от умора.

И в това, макар и малко своеобразно честване, прозират някогашните Дионисиеви тържества на старите гърци.

УРУГЛЮВАНЕ

Най-дълго очакваният ден за момчетата през пролетта бил денят, в който се уруглювало. Това ставало на “Месни заговезни” и после на “Сирни заговезни”, когато се заговявало за дългите “Велики пости”. На тези два дни вечерта и момчетата, и възрастните си устройвали разни увеселения, тъй като такива през “Велики пости” не се разрешавали.

Ето как ставало уруглюването във Врабево дълги години след Освобождението.

Още много рано момчетата започвали да се стягат за този ден. Подготовката се състояла в това да си направят уруглювици и да се снабдят с пищови за гърмене. Обикновено уруглювиците се правели от слама – взимало се здрава граникова съчка, чаталеста, напълвала се със слама и се завързвала с тел и уруглювицата била готова. Тези уруглювици бързо изгаряли и затова по-големите момчета си приготвяли такива от черешовина. Те отивали в гората или по лозята, обелвали някоя череша, изсушавали направената от черешовина уруглювица, която изтрайвала много повече от сламената.

Първото уруглюване, което наричали “малко”, било на “Месните заговезни”. То било, тъй да се каже, пробно - малка репетиция за истинското, което ставало на “Сирни заговезни”. Неделята от “Месни заговезни” до “Сирни заговезни” се наричала “Сирна неделя”. През нея не се разрешавало да се яде месо, а само млечни продукти: сирене, масло, мляко, яйца и др. През тази неделя момчетата с друго не се занимавали освен с подготовката за уруглюването. За да бъде то по-тържествено, освен уруглювици, трябвало да се намерят барут за чифте пищовите, намерени по таваните и останали още от турско време. Стягали се пищовите, правели се тъй наречените “дървеници” и се изпробвали дали ще могат да гърмят. За по-голяма безопасност дървениците се завързвали на някоя слива и с дълга главня се подпалвал подсипа /барута/. Често се случвало дървениците да се пръснат и да опърлят очите на някой герой.

В неделя на “Сирни заговезни” още от 2 – 3 часа след обед момчетата от цялото село нарамвали уруглювиците и тръгвали към определените места. Тези от горния край на селото излизали на баира над селото – “Сбирище”, тези от махала “Ламбанка” отивали на “Гяур

баир", а тези от долния край на селото отивали на м. "Хармането" на най-високата му част.

Първата работа, която извършвали като стигнели на определеното място, било да накладат голям огън. Такива огньове се наклаждали и на другите места. Около огъня складирвали уруглювиците и докато се мръкне изпробвали пищовите като гърмели. Вечерта бавно спускала своя воал и тогава се започвало най-важното – запалвали уруглювиците и всяко момче започвало да тича нагоре – надолу, като въртяло запалената уруглювица. Огън, гърмежи и викове изпълвали околностите. А когато се стъмни, момчетата от трите места заслизали със запалени уруглювици един след друг и влизали в селото. Всеки захвърлял обгорелите уруглювици далече, за да не занесе с тях бълхите в къщи. Вярвали, че на тази вечер всеки трябва до завърти запалена уруглювица, за да бъде здрав през годината, а жените да прескочат запаления на улицата огън, за да израстат гръстите високи.

Уруглюването е стар славянски обичай, предаван от поколение на поколение и стигнал до нас. Той води началото си от онова време, когато нашите славянски деди с настъпването на пролетните дни, са излизали на високи места, запалвали са огньове, биели тъпани, викали, играели хоро около огньовете, прескачали ги, хвърляли запалени главни, за да прогонят злите духове в "пусто горе тилилейско" и на тяхно място да дойде новият живот – пролетта. След приемане на християнството този обичай останал и църквата го приела да става в дните, когато се заговява за Великден.

На самото заговяване ставали също така някои интересни обичаи, които отразявали отношението на децата към родители, към по-възрастните. Младите целували ръце на по-старите и ги молели да ги простят, ако с нещо са ги обидили. Тази вечер синове и снахи, дъщери и зетьове отивали при родителите си на прошка, защото започвали "Великите пости" и човек трябвало да ги посрещне чист.

За децата най-голяма радост било люшкането на халвата. А то ставало така: взимало се парче халва – корава, завързвала се с як конец, който бил завързан на греда на тавана. След като свършвали яденето и започвали веселите разговори между старите, децата започвали люшкането на халвата. Халвата се залюлявала и всяко дете се стремяло да я хване с уста и да си откъсне парче от нея. Парчето халва минавало от уста в уста между децата, залепвала се по лицата и косите им и се вдигала такава врява и смях, които се чували далече из махалата.

На "Заговезни" се събирали всички роднини да заговяват заедно и затова и децата били много. Освен халва за децата се купувала и боза, която била любимото питие за деца и възрастни.

Вечерта на "Заговезни" имало и друг интересен обичай – маскирането. Обикновено няколко младежи се събирали, обличали се в народни носии, гримирали си лицата така, че да не може да ги познаят, обличали едного като булка и тръгвали из селото като посещавали свои приятели и приятелки. Такива групи имало по няколко из селото. Това преобличане и гримиране също имало произход от някогашното славянско пролетно празнуване.

На другия ден започвала "Тудуришката неделя" /Тодорова/, която завършвала на Тодоров ден. През тази седмица се изпълнявали много езически вярвания като:

- Рано в понеделник се измивали с пепел всички съдове, в които е имало мазнини.
- Стопанките още преди изгрев слънце хвърляли черга върху съчките, да се затулят очите на враните, за да не кълват посетите мамули.
- През седмицата не се чука, за да не се стресне този, който чука.
- През седмицата не се пере, не се тъче, не се върши работа, в която трябва да се чука.

ТОДОРОВ ДЕН

Седмицата от "Заговезни" до Тодоров ден се нарича "Тудуровската неделя". С нея са свързани също много вярвания, останали от онова далечно минало, когато нашите деди – славяните, не можейки да си обяснят някои неща от ежедневния им живот, си създават свои вярвания и обяснения. Тези славянски вярвания останали и по-подир, когато било прието християнството. И наред с празнуването на Св. Тодор, който приема мъченическа смърт за вярата си в Христос, църквата не могла да изкорени езическите вярвания и те останали.

Според тези вярвания цялата неделя жените не трябва да работят нищо, което е определено да се носи от членовете на семейството, защото:

- Ако се шие риза, абичка, гащи или друга дреха в понеделника, то и този, който я шие, и тази, който я носи, ще побеснее.

- Ако се работят през другите дни дрехи, то този, който ще ги носи, през лятото гръм ще падне върху него.

Най-интересни са обаче обичаите на самия Тодоров ден – “Конски великден”, както се казва във Врабево. От житието на св. Тодор се знае, че той яздел бял кон. Така останал той в съзнанието на старите хора, които вярвали, че през тази седмица той често се явявал на избрани хора. Във Врабево се разказвало, например, че Св. Тодор през тази седмица често идвал нощно време да пои коня си на чешмата в махала “Ламбанка”. Имало хора от тази махала, които с голяма увереност твърдели, че са го виждали.

През цялата седмица стопаните, които имали коне, отделяли големи грижи за тях, защото на техния великден с тях ще участват в надбягванията.

Рано сутринта на Тодоров ден всеки подготвял коня си за надбягването. Тази сутрин конете не се хранели, а само външно се подготвяли – почиствали се идеално, опашките се сплитали, а на главите се връзвали червени панделки. Седла не се слагали, а само малки чулчета, добре стегнати с кожени ремъци. С така приготвените коне излизали към 9 – 10 часа на “Хармането”, където ставало надпрепускването. След като се съберели всички предполагаеми участници се преминавало към самото надбягване.

До това време участниците и самите коне били много възбудени. Конете се изправяли на задните си крака, цвилели, скачали на място, очаквайки да бъдат пуснати в бяг. А и самите ездачи били неспокойни. Малко побледнели те едва задържали конете си. Най-после идвало и самото пускане на конете. Обикновено конете се строявали в редица на единия край на "Хармането". Трябвало да се пробяга на другия край и да се върнат на същото място. Дължината на "Хармането" била около един километър.

След като се строявали един от участниците давал знак и всички пускали конете напред. Стояли до сега в напрежение, те се спускали в стремителен бяг, за да бъдат първи. А ездачите, залепили се ниско над гривите, от време на време подканяли конете си да бягат още по-бързо. При тези надбягвания имало и наблюдатели, които отбелязвали кой се е завърнал първи на изходното място и го определяли като първенец. Награди, разбира се, тогава никой не давал. Наградата се състояла в това, че притежаваният кон или кобила се считали за най-пъргави и с високи качества.

В този обичай, свързан с името на Св. Тодор, българинът продължавал традициите на своите деди - старите българи, които често устройвали такива надбягвания, за да избират най-бързите коне, които оставяли да се използват само във време на война.

При тези надбягвания често се случвали и нещастия. Неопитни ездачи, възседнали буйни коне, често падали от тях и получавали тежки телесни повреди - счупен крак или ръка и др.

Но това не било пречка да се провеждат надбягванията, напротив, подтиквали тези, които мислели да участват в тях, по-често да тренират, за да станат добри ездачи.

По-късно надбягванията се провеждали от “Въртешница” до бикарницата в източния край на селото.

Друг обичай, свързан с този ден бил "задяването на булките". Той се състоял в това: през деня на Тодоров ден свещеникът извършвал църковна служба. На църква отивали всички булки, омъжени до Великите пости. В църковния двор се слагала голяма трапеза. Близките на булките, които се водят от свекървите си, им донасяли краваи и с тях свекървите задяват за пръв път булките. Свещеникът прочитал специална молитва. От този ден булките могат да се задяват. На отиване към църквата свекървите са задянати, а на връщане - булките.

Св. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ

Нашите деди знаели от дълги наблюдения, че на този ден настъпва пролетта. До този ден всеки трябвало да си приготви и засее разсад.

На самия ден домакините готвят разни гозби, но непременно имало 40 пълнени чушки, 40 сърми, а мъжете ходели за риба и раци и се стремели да уловят 40 риби и 40 рака.

В по-ново време се заговорило, че на този ден мъжете трябвало да изпият по 40 чаши ракия.

Основното обаче за този празник си оставало това, че с него е свързано посрещането на пролетта. Всички очаквали да пристигнат щъркелите и вярвали, че те ще им донесат радост и щастие. Вярвали още, че ако най-напред видят щърк да лети, то цяла година ще им бъде леко и където ходят ще летят като него, а ако го видят, че е кацнал, то през годината често ще се разболяват. Същото се отнася и до това -

всеки иска да види щърк и в кесията му да има пари, за да има през цялата година.

БЛАГОВЕЩЕНИЕ

Християнският празник Благовещение /Благовец - както го наричали старите хора/ е свързан с онова събитие в Евангелието, когато Архангел Гавраил съобщава на Дева Мария благата вест, че ще роди сина Божи.

Този празник е пролетен. Нашите деди са свързвали с него много свои стари славянски обичаи и традиции, които преди 30 - 40 години, строго се изпълнявали. Какви били тези обичаи:

- Рано сутринта на този ден стопанките ставали , вземали огън и слама и кладели огън покрай целия двор, за да изгонят змиите и да не ги виждат през лятото.

- По нареждане на майките си момчетата вземали камъчета - плочки и ги оставяли между клоните на ония дървета, които не дават плод, за да родят през новата година. За същата цел старите мъже вземали брадвите, отивали пред плодните дървета, които не раждали и казвали: "Ако и тази година не родиш, ще те отсека още през есента". Така заплашвали дървото.

- На този ден, който бил обикновено през "Велики пости", може да се облажат като ядат риба, зехтин, орехово масло.

- На този ден не се работи, за да не се срещат змии и гущери през лятото.

Това са вярвания, които са останали от славянско време, изпълнявани от славяните, когато настъпи пролетта. По-късно, когато възприели християнството, те ги свързали с християнския празник Благовещение.

ВЕЛИКДЕН
/Възкресение Христово/

Последната седмица от Великите пости се наричала "Велика" или "Страстната седмица", защото през нея пострадал Христос заради спасението на човечеството от греха. Още от понеделника на тази седмица дните се наричали велики. Особено се пазеи последните три

дни - "Велики четвъртък", "Велики петък" и "Велика събота". През тези дни хората не работели полска работа, а се подготвяли да посрещнат Великден. Рано сутринта, в четвъртък, стопанките червели яйцата, което ставало с боя - червена, кукуряк или шума от червен лук. Това било най-интересно за децата и затова го очаквали с голямо нетърпение. Обикновено те следвали всяко действие на майките си при червенето на яйцата. Начервените яйца се поставяли в кошница и на самия празник се разпределяли между всички членове на семейството.

На "Велики петък" във Врабево ставал пазар на грънци. Мястото на пазара било над църквата по улицата. Грънци докарвали от горните села: Гумощник, Велчево, Орешак и от Троян. Населението отивало на пазара носейки чували с царевица или жито, тъй като търговията била разменна. Врабевени давали жито или царевица срещу грънците, които купували. Пазарът бил любимо място и за малките деца, защото за тях купували малки стомнички и пръстени пищялки, с които огласяли цялото село.

На "Велики петък", селяните нищо не работели, защото той се смятал за връхната точка от страданията на Христос - неговото разпятие.

Великден се празнувал три дни, през които ставали големи хора. Особено тържествено се празнувал първия ден. За малките момчета и момичета най-голяма радост било да имат повече червени яйца. Децата излизали на улицата и изпитвали здравината на яйцата си като се чукали с тях. С каква гордост се показвал оня, на комуто яйцето било най-здраво /борджук/ и как предизвикателно се държал към другите.

Хорото на първия ден на Великден ставало на най-високото място, на "Хармането". Тук излизало цялото село.

Вторият ден на Великден също се празнувал тържествено - хора, музика, гости - край нямали.

Третият ден бил ден на младите. На този ден на хорото стари хора не отивали, а само млади. Този ден бил ден на пролетната любов. Музиката свирела, но хоро не се играело, защото младите - намерили своя любовник или любовница, отивали далеч из ливадите и там се отдавали на приказки , целувки и милувки и се уговаряли кога сватба ще правят.

ГЕРГЬОВДЕН

Един от многоочакваните и хубави празници във Врабево, пък и в цяло българско е Гергьовден. Този празник е стар славянски празник. Като пастири - овчари и земеделци, славяните отделили ден в годината за своите стада. На този ден те пренасяли курбан най-хубавото си агне.

Християнството приело празника на славяните и го свързало с името на Св. Георги Победоносец, защитник и покровител на овчарите и земеделците /думата Георги идва от гръцката дума "георгиа" - земя, земеделец/. Ето как се празнувал Гергьовден в с. Врабево някога.

Преди да дойде 6 май - Гергьовден всеки стопанин си определял кое агне ще заколи на деня. Ако той няма такова, закупува от друг стопанин, но курбан непременно ще принесе. В деня преди Гергьовден малки момчета и момичета отивали в гората, за да наберат букови клончета, които занасяли в къщи. На самия празник всяка стопанка окачвала букови клончета на пътните врати, на къщните, на обора, на кочината, на курника, на кошарата - въобще вред дето има живот, та всичко да бучи /да расте буйно/ като буковото дърво. Рано сутринта на самия празник овцете се изкарвали на паша / на подрямкване, както се казвало/ и към 6 часа се връщали в село. На голяма почит била овцата, чието агне се взема за курбан. Тя се окичвала с букова шума, на врата u се връзвал червен конец и гердан /венец/ от горски цветя. По традиция било прието на Гергьовден да се коли само агне. Ярета не се колели.

Определеното агне за курбан също се накичвало с цветя и венец и така приготвено се заколвало. Стопанките го вземали, почиствали го, напълвали го с дробине - нарязани черва и дроб, смесени с ориз, и така приготвено го слагали да се пече в добре опалена пещ.

Освен грижите около опичането на агнето голямо внимание се отделяло на гергьовденските хлябове - краваи и "кошари". А какви вкусни били те, това знае само този, който е ял от тях. Краваят символизира безкрайната обич на земеделеца към земята и животните, а "кошарите" /това били малки хлебчета с топки по тях/ символизирали самите кошари с овцете в тях. На овчаря през този ден се давало по една "кошара". Друга "кошара" се разчупвала и се давала на самите овце да са здрави през годината.

Гергьовден бил най-веселия и радостен празник през пролетта. Целият ден минавал във веселие, песни и игри. На този ден обаче най-много се радвали онези, които са били чираци, ратаи, слугини. А такива във Врабево имало много. Голяма част от момичетата отивали в градовете Ловеч, Плевен и София още по Димитровден и се пазарили

слугини до Гергьовден, когато се завръщали да помагат през лятото на родителите си.

През целия ден момите и момците си уреждали забави. Из градините се чували песни, свирни и подвиквания. На големи дървета се правели "люшкалки", на които малки и големи се люлеели до насита. Близо до люлките се връзвали кантари. На тези кантари се теглели всички - млади и стари. След обед /пладне/ младежите отивали на хорото на м. "Хармането", а по-старите отивали на обща трапеза. Там най-напред свещеникът извършвал молебен и водосвет за здраве и за берекет /плодородие/, благославяли дългата трапеза и яденето почвало. Вино и ракия се леели до насита. Виното се пиело с тръби от дивисил и късно след обед тържеството се закривало. За благословиите на свещеника всяка стопанка давала плешка от печеното агне.

След тържествата през деня настъпвали други скъпи и мили прояви на нашия народ. Отделените синове и женените дъщери отивали при родителите си, целували им ръце и им поднасяли кравай, част от агнето, шише с вино или ракия и други подаръци. Това бил израз на синовна благодарност към родителите. Същото правели и кумиците. Те отивали у кумовете си, поднасяли им кравай, част от агнето, обикновено плешката, вино или ракия, целували ръце на кума и кумата. Последните благославяли кумиците си и им пожелавали здраве и успех в лятната работа, а на изпращане също им давали малък кравай, за да не се връщат празни.

МОЛЕБЕНИ

Традиции, традиции - пълни с любов и живот. Те са рожба на нашия народ, създадени са през вековете и ще живеят през вековете.

Гергьовденските празници, песни, игри и люлки са накарали, както се пее в песента, онази мома - изменница на вярата си и рода си, която се прочула с това, че когато минавала покрай градините, където българките се веселили и пеели, извикала с разкаян глас: "Българско, та пак българско".

Второто място, където врабевени са провеждали общи молебени рано през пролетта е м. "Дереджикът".

На мястото била направена каменна поставка, а на нея каменен кръст.

Пак по инициатива на църковните настоятели и свещеника тук се извършвал общ молебен. За разлика от молебена на "Каля черква", тук

молебенът се извършвал рано през пролетта, когато житата току-що са изкласили и имал друго предназначение: да помоли Бога да даде богато плодородие през лятото. На този молебен, курбани не се правели. Курбани сега били чистите сърца и души на врабевени, които ги поднасяли богу, вярвайки, че той ще изпълни искрените им желания и ще им даде богато плодородие през лятото.

Самото място тук предразполагало за искрена молитва. На юг и на изток се ширнало равното поле, оплодено от труда на селяните, а на север - току над главите на богомолците се извисавал "Гяур баир", който нашепвал легендата за твърдостта на българката - врабевянка, която запазила честта на род и вяра.

Сред тази природна картина общата молитва сливала душите и сърцата на врабевени в едно и те се чувствали като едно голямо семейство - единни и сплотени.

Третото място където врабевени са извършвали религиозни обреди е на северозапад от селото, наречено "Черковските орехи". На това място имало няколко големи ореха - собственост на църквата. Около тях имало около един декар свободно място. До един от орехите имало изправена голяма плоча - знак, че тук мястото е свято и че тук врабевени се черкуват. Както и в "Дереджикът", молебените ставали пролетно време. На запад се били ширнали "Кара поле", "Габрикът", "Шаповец" и др. Врабевени и за тях помислили, за тяхното плодородие, затова при "Черковските орехи" устройвали молебени без курбани, за да умилостивят Бога и плод обилен нивите да дадат.

Ето, това са трите места във Врабевското землище, където врабевени са извършвали общи молебени, свързани с техния живот, с техните желания и надежди за по-добро плодородие и по-голямо щастие.

Днес всичко това е вече минало, но за онова време общите молебени, някои от които са свързани и с общи трапези, давали израз на нравственото единение и поддържали старите нравствени връзки.

В книгата "Бит и душевност на нашия народ" Ив. Хаджийски пише:

"Повечето от тези общи трапези или "дълги софри" и курбани, се слагаха във връзка с религиозни празници и обреди, което лесно може да ни поведе да мислим, че те са чисто религиозни прояви в смисъл: прояви на някакво вънобществено религиозно съзнание. Всъщност, това са обичаи, изразяващи нравите като обществени отношения. И понеже на времето религията беше свързана с целия живот на човека, с

цялото негово поведение, тя се свързва и с обичаите, създавайки им обредна форма. Съдържанието обаче на тези обичаи се определя, както ще видим, от развитието на обществените отношения, част от които е и самата религия."[10]

Общите трапези на Гергьовден, на молебените, на Спасовден и други във Врабево са изиграли ролята на сплотяване на селяните, дошли от различните балкански села след Освобождението. Ето защо селото представлявало едно нравствено цяло. Всички мислели и действали задружно за селските работи. Тази черта на врабевени - да бъдат единни, се е натрапвала на селяните от околните села, които са изтъквали тази черта на сплотеност.

ДОБРИ И ЛОШИ ПРОЯВИ У ВРАБЕВЕНИ

Във Врабево от 1904 г. до края на 1913 г. се извършило само едно убийство. На кръчмар умряла жената и той вземал друга – сравнително млада. Един есенен ден я донесли от къра мъртва. Подозрението паднало върху наследниците на кръчмаря, но не се правил и опит да се докаже това. Само една мома, след като била в любовна връзка с богаташки син, родила дете, но той взел друга, а измамената се омъжила за вдовец. В селото нямало човек, който да гледа на кръв и от когото да са се боят другите за живота си. Нямало жена, която да развратничи и да подмамва чуждите мъже. Нямало и мъж, който да се ползвал с лошото слава на женкар. Не ставали побоища, кражби и опозорявания. Хората не обичали да се влачат по съдилища. Цялото село само водило дело с Дебнево. Мустаците били признак за мъжко достойнство и особено по-младите грижливо ги засуквали. Никой не ги бръснел. Едно от украшенията на момите и младите жени била дългата, грижливо сплетена коса, украсена с цветни панделки. Нямало жена с подстригана коса. С много суеверия живеели врабевени – и жени, и мъже. Караконджоли, змейове, вампири и самодиви – това не са измислици. Те бродят нощем и горко му когото спипат. За тях разказвали старите хора и с тях плашели и децата. Зиме, след заколването на свинята имало една седмица, денонощията на която се наричали “мръсни”. Тогава нощем земята била на решето и всеки можел да пропадне вътре, ако го възседнел някой караконджол и почнел да го боде с дарак по врата. Само ако го пропеел петел, злият

[10]Ив. Хаджийски -"Бит и душевност на нашия народ", изд. "Български писател", 1974 г., стр. 114

дух веднага изчезва. Пазят се вълчи и миши празници. През четвъртъците от Великден до Спасовден не се работело на полето, защото през лятото ще бие град. Редица сказки изнасяли учителите против суеверието, но изкореняването им било трудно. Във Врабево всички са работници. С непрекъснат труд на малки и големи и с голямо пестене си изкарвали прехраната и на най-бедните семейства. Никой не подлага ръка за просия. Ако му не стига нещо, ще си го набави с труд, а не с просия. За недъгавите се грижели близките им. Това, което пакости на врабевени е пиенето. Макар, че има доста трезви хора, мнозина пълнели кръчмите. Някои прегръщали юзчетата и не ги пускали цял ден. Особено зиме, кръчмарите от сутрин до вечер били на крак. Всякога в празнични дни сутрин била пълна черквата с богомолци, а след това се препълвали кръчмите. Бирата била непозната, леело се вино и ракия и кръчмарите пълнели тефтера с вересии.

ГЕОГРАФСКО ПОЛОЖЕНИЕ НА СЕЛО ВРАБЕВО

Село Врабево заема твърде благоприятно географско и климатично положение.

Някога, като славянско селище, то се намирало на днешната местност "Грамадето" - на 0,5 км източно от селото. Не се застояли нашите прадеди на това място, защото било открито за ветровете, а преместили селището в подножието на баирите - по двата бряга на дола, който извира високо от м. "Раздоле".

Още от най-ранно време селото се обособило като самостоятелно и е заемало днешното землище. На изток и на юг землището граничело, както и сега, с Дебневското, на север - с Врачанското, на запад - с Доброданското и Лешничкото. Дължината на землището от изток на запад е около 12 - 13 км, ширината север - юг: 7 - 8 км. От север землището е опасано от баирите, които са съставна част от Ловчанските предпланини на Стара планина. Врабевското землище се характеризира със своите равни полета, из които тук - там се издигат малки могили. По-ярки такива могили - възвишения са "Каля черква", "Острата могила" /"Саматюва могила"/. Землището е прорязано от няколко дола, които имат посока север - юг и се вливат в р. Видима. Като почнем от изток на запад тези долове са следните: "Вртешница" - извира от с. Враца, събира притоци и се губи на юг в Дебневското землище; долът, който минава през източната част на селото - извира

от м. "Раздоле", на 1,5 км под селото, приема приток, който води началото си от изворите на м. "Царевец" - западната част на селото; на запад протича "Червещица" - дол, който се образува от два притока на м. "Ледево" и от м. "Поняка". Преди да напусне Врабевското землище "Червещица" приема друг дол, който извира от махала "Маргатина" и носи името "Гърми дол". На изток от селото се простира обширно плодородно поле, което се дели от пътя /някога, а сега шосе/ на две: над Севлиевския път и под Севлиевския път. По-плодородната част е тази над Севлиевския път, тъй като тук е припечно и никога не окисва.

В горния край на това поле - по склоновете на баира, се намират и сега, както и някога, лозята на селяните. Полето под Севлиевския път е също плодородно, но в долния си край е мочурливо. Тук се намирало единственото тресавище, обрасло с папурак и саз. Някога, преди образуването на ТКЗС, долният край на полето било ливади. Сега те са разорани и обърнати на ниви.

На запад от селото се намира другото голямо и равно поле - "Кара поле". Онази част, която е над шосето, е по-плодородна от тази, която е под шосето. В долния край се намира местност, носеща името "Гюрлюк", т.е. много водно място.

Плодородна местност е "Гюнето", където всичко се ражда. "Гюне" е турска дума и значи припек. Тук някога врабевени имали хубави лозя, от които добивали качествено грозде и получавали хубаво вино.

По-важни пасища били "Пладнището", "Дъбравата", "Лазарица" и "Сурутите". Обширни пасища е имало високо по баирите. Гори Врабево имало в следните местности: "Елица", "Шарпатица", "Кереч кая", "Калугерското", "Дъскотювец" и "Усойто".

Самото село Врабево заема южните склонове на баирите. То е изложено на припек. Сутрин щом слънцето се покаже на изток, най-напред него ще огрее и ще прикани работливите врабевени към труд. Баирите, които го заграждат от север, го пазят от студените ветрове. Най-много ветрове духат от северозапад, там където се издига най-високата точка във врабевското землище - "Орлова глава". Често през лятото от там идват градоносни облаци, предвождани, както мълвели старите хора, от орли.

Местоположението, което заема Врабево, му осигурява мек, приятен климат, сравнен с този на другите околни села. **Врабево се намира на 400 - 450 м над морското равнище, което му гарантира умерено - континентален климат**. Данните, които дава

метеорологичната станция в гр. Троян, показват, че средната годишна температура на въздуха е 9,9^{o}, а средната годишна сума на валежите - 746 мм/м^2 /срещу 645 мм/м^2 за страната/. Годишно има около 103 дъждовни дни, 26 снеговалежни и около 2 градоносни. Това количество валежи и равномерното му разпределение е от голямо значение за земеделието, овощарството и скотовъдството. По сезони валежите се разпределят така: зима - 93 мм/м^2, пролет - 222 мм/м^2, лято - 275 мм/м^2 и есен - 152 мм/м^2.

Пролетта бързо идва, снегът бързо се стопява, поляните се раззеленяват и овчите стада се изкарват на паша. По северните склонове на дебневските баири снегът се белее, а тук, във Врабево, вече ярко слънце грее и навред се зеленее.

Зимата е мека и приятна. Студени ветрове не веят, няма мъгли, които застилат Дебнево и поречието на Видима.

А лятото?... **Какво чудно хубаво лято има Врабево!** От сутрин до вечер слънцето грее и дава живот на всичко живо. Селото, потънало в зеленина, се оглася от весели птички и от кукуригането на петлите. заради всички тези красоти и заради гостоприемните и мили врабевени няма посетител от други села или градове, който де не е оставал възхитен и да пожелае щото втори път да го посети.

В землището на Врабево има хубави, равни, плодородни полета, малки могили - възвишения, големи баири над него, свързани с легенди и предания.

СКИЦА

1. Троянска община.

Географско местоположение на с. Врабево

СТОПАНСКО РАЗВИТИЕ В НАЧАЛОТО НА XX ВЕК

ЗЕМЕДЕЛИЕ И СКОТОВЪДСТВО

Преди освобождението нашите деди и бащи се занимавали главно със земеделие, скотовъдство и малко овощарство в селата, от където дошли. Малко от тях били занаятчиите. Когато се преселили

във Врабево, те продължили същите си занятия. Преселниците дохождали със своя инвентар: рала, кола, мотики, коси, добитък и започвали да обработват закупената от тях земя. Тези, които не могли да си купят повече земя, взимали от богатите и я обработвали на изполица /т.е. половината от изкараното за тях, а другата половина за чорбаджията/. Най-много земя за работа на изполица давали Спас Керкенезов и брат му Стойко от гр. Троян. Лете те дохождали в селото и прибирали изполицата.

Главните култури, които врабевени засявали, били: пшеница, царевица, овес, ечемик, боб, картофи, тикви и по-малко зеленчуци – пипер, домати, зеле.

Земята се обработвала примитивно. Ралото, мотиката и сърпът били главните земеделски оръдия. Ралото се състояло от воище и ралица, на която поставяли палежник /лемеж/ и черясло, а също така и ухо, което обръщало буците.

Кравите и биволиците впрягали в специален хомот /по-широк от колатния/ и орели земята едва няколко сантиметра дълбоко. При такава оран и обработка земята давала слаба реколта.

Едва към 1919 – 1920 г. кооперацията доставила първите плугове и обработката на земята се подобрила. Все още обаче засяването на житото ставало на стърнище или на мамулинище без предварителна обработка и без торене и затова се получавали слаби реколти. Добивите от пшеница и царевицата започнали да се увеличават, когато по съветите на околийските агрономи селяните започнали да извършват подметка но стърнищата – един или два пъти през лятото и тогава ги засявали. Годините 1925 г. – 1930 г. били години, когато агрономическите знания стигнали до самите селяни, които бързо ги усвоявали и прилагали на практика. Откривали се през зимата вечерни курсове по земеделие, овощарство и лозарство, ръководени от агрономи. Врабевени бързо усвоявали тези знания и един през друг се стремели да ги приложат на практика в своето стопанство, затова почнали да се славят като добри земеделци, овощари и скотовъдци.

Много труд и усилия изразходвали врабевени при сеитбата на царевицата. Дълбоката есенна оран била непозната. Рано през пролетта стърнищата се изоравали и когато дойдело време за сеитба, когато се стоплела земята така, че както казвали старите хора “ако седне човек на нея по гол гъз, не изстива”, започват да влагат семето в топлата земя. Сеитбата започвала след Гергьовден /6 май/ и продължавала до 3 юни /Константинов ден/. Земята се преоравала и набраздявала с

ралото, на което имало от двете страни уши. Браздите били по на 70 – 80 см широки. Тогава жената от семейството започвала самата сеитба. На врата си зарамчвала три торбички – в едната мамули, в другата боб, а в третата тикви. Тя крачела из браздите, ритала с крак, за да направи място и тогава пускала семената. Мъжът и другите членове на семейството вървели след сеячката, поставяли тор върху семената и ги завивали с пръст. Копането на царевицата ставало много бавно, тъй като имало доста големи буци, които трябвало до се разтрошат. Втората копан – ровене, както се казвала, започвала да се извършва едва в по-ново време, тогава и доходът от тази култура се увеличил.

Най-трудната земеделска работа била вършитбата на снопето, което се кладяло на купни в дворовете. Турците вършеели снопето на "Хармането", от където тази местност получила името си.

Преселниците – българи, започнали да вършеят снопето си в дворовете с коне или друг добитък – крави, биволици, впрегнати да теглят дикани, които представлявали няколко сковани дъски с вирната предна част, а по долната част на дъските забити кремъци, които режели сламата.

Сутрин, още зора не зазорила, стопаните ставали, помитали двора /хармана/ и почвали да насаждат, както се казвало, снопето. На хармана се насаждали най-много 70 – 80 снопа. Когато изгрееше слънцето, почвала самата вършитба. Два или повече коня се навързвали един до друг, закачвали се с кука на края на дълго въже. Другият край на въжето са завързвало за здрав кол /стожер/, забит здраво на средата на хармана. Конете се подкарвали, обикаляли хармана, а въжето се навивало около стожера /кола/. Когато дойдели до него, карачът ги обръщал и те отново започвали да обикалят хармана в обратна посока, докато въжето се развие и наново се завиело около кола.

С коне вършеели по-богатите, които имали такива, а другите селяни – средни и бедни, впрягали кравите или биволите в диканите и започвали да разкарват из хармана, докато снопето се овършеело. Докато се овършеело снопето, се извършвали следните процеси: първо, след като конете или диканята са минали няколко пъти по снопето, то се обръщало; второ, като се мине още много пъти по него, снопето се претръсквало първи, пък след това втори, че и трети път, докато зърното падне и сламата стане ситна. Дребната слама се отбирала и вкарвала в плевните, а зърното заедно с плявата се събирало на куп. Сега започвало най-тежката и неспорна работа – отвяването

/отделянето на зърното от плявата/. Един или двама души заставали до купа и хвърляли високо с вилата от купа. Вятърът, ако имало такъв, отвявал далече плявата, а зърното като по-тежка падало на купчина. Това отнемало много време, особено когато нямало вятър или пък бил слаб.

По време на вършитбата, която започвала след 2 август /Св. Илия/ и траела до 28 август /Голяма Богородица/ във Врабево дохождали от Балкана каракачани и колибарци /от Черни Осъм/ с по няколко коня и срещу натурално заплащане вършеели на онези врабевени, които нямали коне.

Работата при вършитбата се облекчила, когато докарали първите веялки. Те били докарани от с. Чадърлий /Сенник/. Малко по-късно Михо Пицов, Петър Ив. Бериевски и други започнали да правят веялки, но те били по-слабопроизводителни и по-мъчно се въртели.

Вършитбата с коне, с дикани продължила чак до 1927 г., когато свещеникът Трифон М. Ковачев докарва във Врабево първата вършачка марка “Perles” – американска. Вършачката била малка, лесно подвижна и можела да се вкарва във всеки двор. Притежателят u обаче вършеел първо на своите близки и приятели и ако имало време, овършавал и на някои други селяни. Нуждата от повече вършачки била голяма. Ето защо, майстор – железарят Петър Ив. Бериевски, учил занаята в Румъния, заедно с Къню Михов Деликънев се заели да направят вършачка. След упорит и продължителен труд я направили и я пуснали в действие. Въпреки всички усилия от страна на майсторите вършачката не могла да работи редовно. Тя често се чупела и била слабопроизводителна, поради което селяните не желаели да вършеят с нея.

Петър Бериевски през 1931 г. направил и **първия тракторен плуг.** Прикачили го на трактор "Ханомаг" - собственост на Стефан Колев Матеевски. С него орали нивите на по-богатите хора, защото техните ниви били по-големи. Това ни разказа синът му - о.з. полк. Иван Петров Бериевски.

Едва след 1930 г. група врабевени се организирали и закупили на кооперативни начала нова вършачка “Газда шаги” – унгарска. Тази вършачка била много производителна и качествена, поради което всеки искал да вършее с нея.

Агрономическите познания на населението на Врабево с всяка година се повишавали благодарение дейността на агрономите от Троянското околийско агрономство. През зимите на тези години

агрономите откривали временни курсове по земеделие, овощарство и лозарство. В тези курсове били изнасяни беседи и по животновъдство. Повишила се културата на обработка на земята и това се отразило благоприятно върху добивите от всички земеделски култури. Икономическата криза в селското стопанство през 1930 – 1932 г. засегнала и много врабевени, които обаче бързо се ориентирали и наред със земеделието обърнали очи към другия отрасъл – скотовъдството, от което започнали да получават по-големи доходи.

За повишаване земеделската култура на врабевени не малка роля изиграли и няколко младежи, завършили двегодишното практическо земеделско училище в с. Градница, Севлиевско. След завършване на училището те се заели на дело да покажат какво са научили в училището – засяли ябълкови и сливови градини, обработвали царевицата и пшеницата модерно и били за пример на другите селяни, които почнали да се учат от тях и да им подражават. Тези младежи били: Марин Поневски, Иван Дулев, Марин Йонков, Петко Балев, Христо Николов Заяков и други. Те станали пионери на образцови земеделски стопанства в селото. Когато дошъл 9.IX.1944 г. и когато в 1948 г. се образувало ТКЗС, те били поставени на отговорни места - звеноводи, бригадири и др., тъй като били си извоювали името на добри и опитни земеделци.

През периода 1930 – 1944 г. подобряването на земеделието във Врабево с всяка изминала година бележело все по-нови и трайни успехи. Засадени били много ябълкови и сливови градини и грижите за тях се увеличили, засели доста площи с разни треви – люцерна, детелина, райграс и др., наторили се ливадите с костено брашно. От всичко това се увеличил добивът на фуражите за нуждите на животновъдството, към което сега вече били обърнати очите на врабевени.

Всяко домакинство отглеждало чифт крави или биволици с приплодите им, използвани за впрегатна сила и за мляко. По-заможните врабевени отглеждали още и коне за впрягане и за езда. Отгледаните телета и кончета продавали и от това прихващали пари за посрещане разходите си. Овце гледали също почти във всяко семейство. От тях добивали агнета, които пролетно време продавали на пазара. От закланите агнета за собствени нужди добивали кожи, които вадели и от тях си правели кожуси, подплатявали ментани и салтамарки. В село имало и няколко кираджии, които отглеждали мъжки биволи, с които ходели чак до Свищов и Русчук /Русе/ за стока.

Такива кираджии били Иван Бериевски, Йонко Ванков, Пенко Йочевски и др., които имали биволи “като планина” и когато се борели по ливадите, земята се тресяла. Такива кираджии са възпети в народните песни. Биволът се смятал за най-верен другар на човека. В народната песен “Мамо, харижи ми” се казва:

“Мамо, харижи ми Мамо, да направя
твоите вити гривни, на моите биволи
твоите вити гривни, сукмени чулове,
сукмени сукмани. сребърни синджири…”

А Никола Козлев в поемата си “Хайдук Сидер и чер Арап” е възпял, както юначеството на Хайдук Сидер, така и участието на биволите в борбата му срещу омразния враг на народа.

Добри и по-големи скотовъдци са били тези врабевени, които имали дайми /колиби/.

Едни от заможните хора във Врабево били тези, които наред със земеделието се занимавали и с отглеждане на повече овце и друг едър добитък.

Животновъдството, по-специално отглеждането на крави и телета, се засилило много след 1930 г. Всеки стопанин се стремял да отгледа по-хубави крави, по-хубави телета, които се продавали скъпо. Държавата поощрявала говедовъдството, особено отглеждането на българското сиво говедо. Тя отпускала помощи за строеж на нови модерни обори и торища, каквито построили всички говедовъдци. Основано било говедовъдно дружество, което уреждало всяка пролет изложби на крави, юнци и бици.

Вребевени се проявили като добри говедовъдци и скоро Врабево се наредила на второ място в страната – след с. Дерманци, Луковитско, по отглеждане на крави и телета от искърската порода. Тези крави се хранели по указание на контрол – асистенти. Широко се използвала за храна кюспето и други смески и затова кравите /контролираните/ давали много мляко. Неизвестен врабевенин бе изрекъл следната мисъл: “Парите от бичето ще отидат да се учи момчето.” И наистина, това ставало така. По това време от историята на Вребево най-много девойки и младежи заминавали да се учат в близки и далечни градове.

ОВОЩАРСТВО И ЛОЗАРСТВО

От турците врабевени наследили малко овощни градини и лозя. Тук–там из землището – дори до наши дни, от турците останали

единични плодни дървета – присади червенаци, таймени, зеленаци, кърманяци, кратуняци и други. Плодовете не се използвали за ядене на прясно, а за сушене. От тези плодни дървета най-много имало по “Пладнището”, “Урум конак”, “Бахчилъкът”.

С настаняването си в селото врабевени почнали да засяват разни овощни дървета – сливи, ябълки, круши, орехи и др. – първо из дворовете си, а по-после и извън селото.

От всички овощни дървета масово разпространение и засяване имала сливата, тъй като от нейния плод се добивали най-добри доходи. Както сливови, така и други фиданки се пренасяли от Ново село, от Орешак, от Скандало, от Патрешко, от Белиш и др. – кой от където бил дошъл. Така се появили първите овощни градини, които били обработвани добре и които добре се отплащали на своите стопани.

Освен за ядене на прясно сливите се използвали още за сушене, след като се попарят, на слънце или се цепели. От така изсушените сливи през зимата варели ошав. От сливите се добивало още и пестил, от който се правели разни гозби или се ядял суров. Първите сушилни, на които се сушали сливите били на пушек, много примитивни и затова изпечените сливи били некачествени. Едва след Първата световна война във Врабево били направени нови сушилни - тип “Хавелка”. Изпечените в тази сушилня сливи били качествени и имали добър пазар.

Главният продукт обаче, който се получавал от сливите и зенките, била ракията. Набраните сливи се поставяли в големи каци и след като ферментирали са варели в малки бакърени казани 70 – 80 л, с прави лули, поставени във вода във фунии със студена вода за охлаждане. Получаваната по този начин ракия била много пивка, тъй като тя се варяла бавно и била с по-ниска крепост /градус/ между 35° – 40°. Всяко домакинство се стремяло да си вари собствена ракия, защото без нея не можело да стане ни сватба, ни кръщене, ни гости, ни друго тържество. В по-ново време се появили големи и модерни казани с криви лули, които били по-производителни.

След заминаването на турците българите започнали да засаждат нови лозя на мястото на старите на м. “Копито”. Различни сортове не е имало, а само един – бяло грозде, наподобяващо днешния памид. То било с високи качества – много сладко и не тъй капризно. Пръскане със син камък не се извършвало, а само копаене и после бране. От онова време идват поговорките: “Бодни пръчка, пий вино!” и друга – “Лозето не ще молитва, а мотика.”.

Гроздето се използвало главно за добиване на вино и ядене. По-големи лозя имали по-богатите хора и най-вече кръчмарите. Последните най-добре оползотворявали виното си, тъй като те го продавали в собствените си кръчми.

Когато около 1908 - 1910 г. филоксерата започнала да унищожава старите лозя, някои врабевени, разбира се, пак по-богатите, започнали да засаждат "американски" лозя. Пръв такова лозе засадил свещеникът Трифон М. Ковачев, а след това и други по-богати хора, като Михо Марков – чорбаджията, Димитър Минковски, Бою Мареков и други, предимно кръчмари. След Първата световна война врабевени масово започнали по Дереджика и Сачан дол и да засаждат лозя. По това време, около 1925 г., завършилите лозаро – винарско училище в Плевен Данко Матев и Цонко Стойчев започнали да се занимават с "пипиниерство", т.е. производство на посадъчен материал от облагородени лози. Част от този материал продавали на врабевени, които били улеснени при засяването на нови лозя. С всяка измината година овощарството и лозарството във Врабево се увеличавало, така че между 1930 – 1940 г. нямало вече семейство без лозе или малка сливова или ябълкова градина /бахчия/.

Все по това време били засети и някои обществени градини. Народното основно училище засяло притежаваната от него земя на м. "Кеси кору" от около 30 – 40 декара със сливови дървета. От тази градина училищното настоятелство добивало средства, които използвало за обзавеждане на самото училище.

Кредитната кооперация "Взаимопомощ" засяла в м. "Ледево" ябълкова градина, която служела за пример по своята уредба. Когато в 1948 г. било основано ТКЗС, то приело от своите членове много декари овощни насаждения. Стопанството постепенно изоставило тези малки овощни градини и засадило нови съвременни градини. Засадени били местностите "Урум конак", "Сурута", "Плоднището" и др.

ДРУГИ СЕЛСКОСТОПАНСКИ КУЛТУРИ И ДЕЙНОСТИ

Твърде отрано врабевени се славели като добри зеленчукопроизводители. Те сеели за свои нужди пипер, домати, зеле, краставици и др. Зеленчукопроизводството се засилило, когато се завърнали от Унгария градинарите, които отишли там на печалба. Голяма част от тези градинари започнали да произвеждат в парници ранен зеленчук за себе си и за пазара.

След образуване на ТКЗС-то майсторите – градинари били привлечени като отговорници и работници в кооперативната зеленчукова градина. Със своето ранно производство на зеленчук – краставици, петлешки, домат и други, врабевени станали известни в цяла Троянска околия.

След Първата световна война широко се разпространило сеенето на слънчогледа, от който се добивало масло /олио/ за нуждите на всяко домакинство. С това масло, което заменило зехтина, се разнообразила и обогатила трапезата на селяните.

Друга култура, която врабевени засели, били гръстите /конопа/. След обработката на гръстите от тях се добивали кълчища. Кълчищата били памука за селяните. От тях тъчели платна за ризи и долни, пък и горни гащи, черги и дрехи. Кълчищните ризи и гащи някога били единственото бельо на нашите деди, бащи и майки.

За да украсят кълчищените ризи с по-хубави пазви и ръкави, врабевени отрано почнали да отглеждат копринената буба, т.е. между другото занимавали се и с бубарство. Пашкулите точели примитивно. Получената копринена прежда обработвали и от нея тъкали тънки копринени платове, от които правели хубави ръкави за ризите.

В спомените на Христо Спасовски четем следното:

“През 1907/1908 г. в селото живееше Минко Стойков Керкенезов, син на богатия земеделец Стойко Керкенезов от Троян. Той беше завършил земеделско училище в Кюстендил и искаше да обработва част от земята на баща си модерно. През пролетта на 1908 г. той ме покани да му стана помощник и да отглеждаме по-голямо количество буби. Съгласих се. С тази си дейност той искаше да даде пример на врабевени как да отглеждат бубите, като се използва науката, а от друга страна, да получи повече пари. И наистина, той успя да получи много добри резултати, така че и аз, който не можах много да му помагам, получих възнаграждение почти толкова, колкото получавах за цяла година като учител. Врабевени нагледно видяха как трябва да се отглеждат бубите, за да се получат от тях повече средства. Много от тях последваха примера на Минко. В по-ново време бубарството се модернизирало, пашкулите се точели на долап, преждата била по-тънка и от нея момите почнали да си шият копринени елеци, интерии и дарове за сватове и кумуве.”

ЛИХВАРСТВО

Положението на селяните във Врабево, както и на цялото население в България, било твърде тежко след Освобождението ни от турците. Дошли от балканските села, врабевени бавно устройвали и подобрявали своя живот. Много от тях за построяване на къща и други стопански сгради, за посрещане на разходи по своите и други случаи – радостни и тъжни, изпадали в затруднено материално положение. При такива случаи били принудени да вземат пари на заем от новите чорбаджии и лихвари. Като се почне от 1890 г. във Врабево постепенно се обособили като чорбаджии и лихвари Михо Марков Лавчийски. Той е един от първите, отворил кръчма в селото и към нея малко дюкянче, в което продавал разни бакалски стоки. Този първи лихвар и чорбаджия във Врабево заробил икономически доста селяни, на които след като не могли да му се издължат, вземал по-голяма част от имота им. В кръчмата му ставали почти всички сделки в селото – продажба и покупка на имоти, на добитък и др. И във всичките сделки той, чорбаджи Михо, се намесвал, за което получавал известно възнаграждение.

Други лихвари и чорбаджии с характерните черти на старите чорбаджии в селото били Минко Минковски, а по-късно синът му Митю Минковски, Стоян Топузов, Вълчо Топузов, Велчо Кунешки, а в по-нова време Бою Мареков, Александър Михов, Марко Михов. Тези и други по-богати хора раздавали пари на заем срещу голяма лихва 10 - 20 %, от което те все повече и повече забогатявали. Това било времето на първоначалното натрупване на капитали, времето на лихварите /1890 - 1910 г./. Голяма част от заборчлелите селяни били принудени да емигрират в Америка, Австро - Унгария, Чехия и Русия, за да спечелят пари и да се издължат на лихварите. Много врабевени емигрирали през годините 1900 - 1910 г. за Америка и Унгария. Голяма част от тях след като работили по няколко години и спечелили повече пари, се завръщали в село, закупували имоти, строяли нови къщи. Друга част оставали далеч от родината и от близките си, задомявали се там. По-много преселници има в Унгария. Занимават се главно с градинарство.

В Будапеща има доста врабевени, които вземали дейно участие в живота на българската колония. Някои от тях като Димитър Радоев влизат в училищното и църковното настоятелство.

Завърналите се врабевени от емигрантство носели със себе си вече по-висока култура, както в работата си, в облеклото си, така и в начина на живот и ставали за пример на другите селяни, които почнали да им подражават.

Със своя упорит труд и пестеливост врабевени постепенно закрепвали икономически и подобрявали своя живот.

Времето на лихварите било вече към своя край. През 1907 г. била основана кредитната кооперация под името "Взаимопомощ". Кооперацията започнала да раздава на селяните заеми срещу ниска лихва, да ги снабдява с някои стоки, сол, семена и други, с което положението на по-бедните и средни селяни се подобрило.

ТЪРГОВИЯ

През турско във Врабево имало търговци главно на добитък, наречени "джамбази", което преведено на български значи "търговец". А че наистина тази търговия била развита свидетелства данъка "вака", който се плащал за всяко продадено животно. Не се знае какви други търговци е имало, но няма и съмнение, че е имало бакали, които продавали най-необходимите стоки на населението.

След освобождението българското население било снабдявано с най-необходимите стоки - газ, захар, зехтин и др. от бакалите, които държали кръчма и бакалници. С другите стоки населението се самозадоволявало от собственото си стопанство - масло, сирене, месо и др.

Не много време след Освобождението във Врабево някои по-богати хора като Спас Керкенезов, Вълчо Топузов и др. почнали търговия с добитък, който продавали на пазара в Севлиево. Знайно е, например, че тези двама търговци през 1888 г. есента били проследени от Яко и Качамачко в Севлиево на пазара, където продали много добитък. Те изпратили сведения за тях на своите хора да ги причакат, да ги убият и да им вземат парите. Събитията така се развили обаче, че вместо тях убили Христо Пенков на м. "Копито", където има поставена плоча /камък/.

Други търговци на добитък по-късно били Митю Минковски, Стойчо Павлев. За тях и за всички, които се занимавали с търговия на добитък, трябва да кажем, че те твърде много експлоатирали бедните селяни, като им закупували добитъка на безценица.

По-постоянни търговци били яйчарите, които изкупували яйцата и птиците. Както и по-рано, така и по-късно с този занаят се залавяли много хора, тъй като и той бил доходен. Един от най-известните яйчари бил Димитър Минков Джаралийски. Той се отдал всецяло на този занаят, докато другите го карали между другата работа. Димитър

Джаралийски бил предприемчив човек и добре организирал търговията с яйца - имал каруца и коне, с които откарвал яйцата в Ловеч или Плевен, където се запознал с големите търговци.

Други яйчари били Христо Н. Казанджиев, Стоян Добрев и синовете му Добри и Цвятко, Бою Добрев Вълеков и синовете му, които по-късно станали износители на земеделски произведения - грозде, ябълки и др.

Братя Боеви - Димитър, Трифон и Добри били търговци от голям мащаб.

Кокошките изкупувал Георги Кокошерят и кокошери, които идвали от други села. Със силно и високо викане те известявали цената на кокошките.

ЗАНАЯТИ

От старо време занаятите са се развивали и с тях са задоволявали нуждите на хората. Заедно с развитието на стопанския живот след Освобождението във Врабево се развили и първите занаяти. Първите занаятчии били тези, които и преди идването си в селото са упражнявали занаятите си. Така например най-много ковачи идват от Ново село, Белиш и Орешак, абаджии идват от Патрешко. Майстори строители дошли от Белиш и Орешак и т.н.

АБАДЖИИ

На първо място най-голяма нужда хората имали от дрехи и затова абаджиите били най-много. Те били на почит още през робството, тъй като шиели облекло на нашите деди. Какво шиели те:

- **мъжки дрехи** - потури /дънести гащи/. Гащите били широки, в горния си край навървени с въркозун за стягане. Джобовете и крачолите обазявали с по няколко ката чер гайтан. Гащите се правели от домашен плат, наречен "абен". От същия плат се правели още: абичка, елек, салтамарка /широка абичка, подплатена с кожи/, калцуни, носени вместо чорапи, ямурлук /широка и дълга горна дреха с качулка, носена в студено и дъждовно време/. Долни гащи мъжете не носели. За такива служили дългите кълчищни ризи.
- **женски дрехи**: сукмани - дълги вълнени дрехи, на долния край и по пазвата обазени с по няколко ката цветни гайтани; къдрави сукмани /бърчулници/, без гайтани, но с много дипли; ментани - горна дреха

без ръкави, подплатена с кожи и нашарена покрай и под мишниците с разноцветни гайтани; абички с телени копчета.

От многото абаджии като първи можем да споменем Минко Драшковски - дошъл от "Драшковската махала", Марин Бабастански дошъл от м. "Баба Стана", Спас Стойков Далеков - дошъл от Патрешко, Венко Цонков и други.

Някои от абаджиите започнали да шият на жените и момите памучни и копринени интерии и елеци, наречени "манти". Такива шивачи били Венко Цонков, който отворил дюкян в къщата на Димитър Минковски. Срещу него в дюкянчетата на Спас Топузов шивач бил Георги Ст. Халваджийски и Христо М. Ковачев.

Пръв шивач във Врабево на "опнати" гащи /панталони/ и на палта бил Иван Стоев Драшковски. Той дошъл от "Драшковската махала" заедно с чичо си Минко Драшковски, който също бил шивач на мъжки дрехи - потури и абички. Построил си малка къща на "Камъка" и отворил шивачница. Това било около 1907 - 1908 г. Отначало работел сам в шивачницата, а след Балканската война при него отишли да учат занаят няколко момчета, между които и Иван Балев Спахийски.

Иван Стоев учил занаята в Троян. там той бил във връзка с работниците, с културните хора и самият той станал по-културен и начетен. Отличавал се със своето трудолюбие. Вземал участие в културния и обществен живот на Врабево, заради което бил уважаван от всички селяни. Взел участие в двете войни - Балканската и Първата световна война. След завръщането си от войната 1918 г. той продължил занаята си и се оженил за Дена Маринова Герасова. Не минало много време след сватбата, той се разболял от туберкулоза и през 1924 г. умрял, без да остави наследници. Жена му се оженила за Марин Велчев, който по това време се завърнал от Америка.

При Иван Стоев след Балканската война 1913 г. постъпил чирак да учи шивашки занаят - Иван Балев Спахийски. По време на Европейската война той отишъл да учи занаята в гр. Троян и от там заминал за с. Каменец, Плевенско, където усвоил напълно занаята. Във Врабево се завърнал след Първата световна война и отворил самостоятелна работилница най-напред в къщата на Цанко Койнов на "Камъка", а после в Босевската къща. След 1923 г. неговата шивачница става място /клуб/ на врабевенските младежи, които прекарвали свободното си време тук. Четели се художествени и научни книги, критикували прочетените книги и давали кратки рецензии за героите.

На помощ на четците идвали Марин М. Бакалов, който имал доста богата библиотека и раздавал книги от нея на всеки, който искал. Той бил калфа - шивач при Иван Балев. Често в шивачницата ставали разгорещени спорове по някои въпроси. Една част от младежите се увличали по учението на Л. Н. Толстой, а друга - по марксическото учение и затова между тях често се водели спорове. Интересно е да се отбележи, че тогава младежите много четели книги и по пътя на самообразованието искали да постигнат онова, което другите добивали в училище.

При Иван Балев учили занаят много младежи като: Марин Бакалов, Иванчо Недялков, Мичо Кънчев, Марин Кутровски, Иван Карагьозов и други. Някои от тези младежи като Мичо Кънчев станал един от най-добрите и модерни шивачи във Врабево. При него учили занаят Пенко Мичев. Шивачи във врабево били още Христо Петков, Христо Николов Павков и брат му Стефан Павков, който и до сега е един от много добрите шивачи в селото.

Тук заслужава да се спомене и друг един шивач, учил занаят във Врабево, а после заминал и се установил на работа в София. Това е Васил Генков. В София Васил попаднал сред шивачи - комунисти и се запознал с комунистическото движение. Когато си идвал в село, той запознал свободните младежи с комунистическото учение и с партийния живот в София. Често той се застоявал в село по-дълго време, работел при някой майстор шивач и бил един от активните агитатори на социализма.

Най-дълго време упражнявал занаята “шивачлък” във Врабево - мантажията Данчо Христов Влашки.

Към шивашкия занаят са се насочили най-много младежи, тъй като чрез него са задоволявали най-насъщната нужда - облеклото.

Твърде рано в с. Врабево наред с мъжете - шивачи, започнали да се занимават с този занаят и жени, които шиели ризи, блузи и др. дрехи на жените и децата. Една от първите шивачки била Пеша Цанкова. Дюкян тя не е отваряла, ала жените, момите, пък и децата я търсели да им шие някоя дреха. На всички правела услуги срещу скромно възнаграждение. Самата тя била природно интелигентна, умеела да посреща своите клиенти и затова по-малките от нея се отнасяли с уважение към нея и u викали "кака Пеша".

ОБУЩАРИ

За да събере по-точни и пълни сведения за обущарите във Врабево, Пенчо Далеков е разговарял с един от малцината останали живи обущари Минко Карамолловски /Славеят/.

Когато завършила Междусъюзническата война в 1913 г. и войниците се завърнали в село, той постъпил на занаят обущар при Томи Минков Дулевски.

Майсторът Томи Минков Дулевски дошъл във Врабево от Черни Осъм /Колибето/, а занаята учил в Дряново. Той бил доста начетен и с установяването си във Врабево вземал дейно участие в политическия и културен живот на селото - бил общински съветник, влизал в състава на църковното настоятелство, можел да пее в църква.

При него освен Минко Славеят учили знаят още Стойко Пенчев Далеков, Гечо Балев Спахийски и др. На занаят Минко Славеят постъпил през есента на 1913 г. и стоял при майстора до есента на 1915 г., когато майсторът заминал за фронта. Селото останало без майстори обущари. Тогава калфите Минко Славеят и Стойко П. Далеков отворили обущарници - първият в къщата на Михо Марков, а вторият в къщата на Спас Ст. Далеков. При Минко Славеят занаят учили: Радой Петров, Кольо Цвятков, Васил Савев и др. Макар още млад, Славеят се прочул като изкусен майстор обущар, който задоволявал и най-изтънчените вкусове на клиентите си. В този дюкян, който бил на тогавашната чаршия, Славеят продължил да упражнява занаята си цели 20 г. - до 1935 г.

В по-нова време обущар във Врабево станал Нешо Калчев, който учил занаят при Минко Славеят.

Един от първите обущари в селото обаче бил Томи Иванов. Баща му - Иван Томев /Хубавия/, дошъл във Врабево от Колибето/Черни осъм/ около 1902 г. Малкият Томи учил занаят в гр. Троян. Като младеж бил много буен и оригинален. Заедно с другарите си Йонко Колев Матеевски, Ненко Минков Ганеков и други младежи буйствали из селото, по седенките и на хорото. Кмет по това време в селото бил Спас Ст. Далеков /1904 - 1908 г./. Той привикал Томи Иванов в общината и му направил бележка да бъде по-мирен и примерен. На тази бележка Томи силно реагирал и кметът му ударил една плесница. За да си отмъсти за това, Томи една нощ запалил плевника на кмета.

На ръст Томи бил доста по-висок от другарите си и когато играел на хорото, бил над всичките. Бил изкусен играч, майсторски си петлеел краката и обръщал внимание на всички със своята игра. За него след смъртта му останалите негови другари си спомняли с възхищение.

"На площада на "Камъка" - разказва Минко Славеят, имаше голям камък. На този мегдан играеше хорото на празници и сватби. Томи Иванов обичаше да води хорото и понеже беше дългокрак, често играейки прескачаше камъка, с което правеше хорото по-интересно. Един път обаче, когато направи опит пак да прескочи камъка, той се спънал, паднал и доста се утрепал."

Понеже учил занаят в Троян по онова време, когато там се зараждало социалистическото движение, Томи Иванов бил надъхан със комунистически идеи, които почнал да проповядва сред младежите в с. Врабево. Това било времето, когато във Врабево учителствал Димитър Икономов, който също говорел на младежите за социализъм, както си спомня и Добри Тотев /1908 г./. Томи бил доста интелигентен, говорел по-модерно, вземал участие в културния живот на Врабево, участвал в представленията, изнасяни от учителите и т.н. Участвал в пиесата "Бай Ганьо", в която играел ролята на Ганьо Балкански, което име му останало и всички му викали Ганьо Балкански.

Около 1910 - 1911 г. той се сдружил с Христо Цановски и отворил обущарница в първия етаж в къщата на Бою Стратев. Тук именно, **в тази обущарница, била настанена първата библиотека на новооснованото читалище "Надежда" през 1911 г.** Приема се , че първият библиотекар на читалището бил Томи Иванов, който работил занаята си и раздавал книги за прочит.

Както Томи, така и баща му били прогресивни хора. Томи се обличал с европейски дрехи, говорел, както казахме, за комунизъм. Другарите му Йонко Колев Матеевски, Нено Минков Ганеков и други също били прогресивни и изоставили предишните си лудории.

Ета какво пише Марин Цочев Петков в спомените си за Томи Иванов:

"Като комшии на бати Томи имах възможност да влизам в неговата стая, украсена с много картини. Една картина обаче ми направи най-силно впечатление. А тя представлява следното:

На една разкошна веранда пиршествуват дебели хора с фракове и с цилиндри, с големи шкембета, чукат се за наздравица, а под тях надпис: "Ние се веселим, пием и ядем за вас." Те поглеждат надолу към другата част на картината, която представяше разгорена пещ - леене на

чугун и стомана с изнурени слаби и измъчени работници, с лопати и куки в ръцете си, а отдолу надписът гласи: "Ние се трудим и работим за вас."

При Томи Иванов и Христо Цановски учил занаят Васил Балев, който впоследствие също отворил обущарница, но по-късно изоставил занаята.

Дядо Иван - бащата на Томи, е един от първите, който впрягал коне в каруца и е първият, който докарал във Врабево кабриолет. С каруцата и кабриолета превозвал пътници до близките градове и на панаира при Троянския манастир.

Томи участвал и във войните от 1912 - 1916 г., когато той и много други били убити на южния фронт.

Родителите на Томи останали сами. Майка му - баба Иваница, била умна жена. Наричаха я Иваница Хубавата, заради нейната хубост на младини. Когато умира, дядо Иван остава самичък и последните си години прекарва като чирак у поп Трифон, който наследил всичко, каквото имал старецът.

Друга работилница била на Добри Боев. При него се учили за обущари Данко Илиев и Христо Недялков.

КОВАЧИ

Първи ковач в с. Врабево след Освобождението бил Матю Христов Ковачев, дошъл от Ново село. Още докато бил в Ново село, през турско, той се прочул като изкусен майстор. По време на Новоселското въстание и при подготовката на въстанието заедно с другите майстори ковачи правил ножове, саби и други оръжия за въстаниците. Когато дошъл във Врабево, отворил работилница и почнал да изработва разни земеделски оръдия - мотики, брадви, коси и други. При него учил занаят най-големият син Атанас, който е първият майстор на железни коли и каруци в селото. Дядо Матю живял дълго и когато не можел вече да работи занаята, построил малка воденичка - долапкиня на "Шурлът", на дола, който протича през село и там денем и нощем мелел царевично брашно на врабевени. Воденичката му се прочула и с това, че при нея имало студен кладенец, от който копачи и жетвари се снабдявали с вода през време на работа. Тази местност и сега носи името "Дядовата Матюва воденица", макар че от нея няма и помен.

Друг майстор ковач, дошъл от Белиш, бил дядо Иван, дядо на Благой Петков. Той, както разказва Минко Славея, работил в къщата си - правел мотики, клепел черясла и палежници, правел дървени коли. При него също учил занаят синът му Петко и затова носели името Иван Ковачев, Петко Ковачев.

Черясла, палежници, мотики, маджарки клепел и циганина Отю Цигуларят, останал във Врабево още от турско. Той свирел на цигулка и младежите го викали да им свири на хоро.

След тези първи майстори - ковачи отворили работилници с по-нови инструменти други майстори - железари.

Атанас Матев отворил работилница в собствената си къща в махала "Ламбанка". Освен поправка на счупени кола и каруци прави и нови не само на врабевени, но и на другоселци.

Лалю Минков Топузов - отворил дюкян също в собствената си къща сред село - обслужвал селяните, като им правил коли, поправял счупени и правил много хубави каруци. Неговите каруци се отличавали с хубавия си звън, дължащ се на стоманените зилове на колелетата. Умеел хубаво да украсява сандъците на каруците с разни рисунки.

От всички ковачи обаче най-много се прочул Петър Иванов Бериевски. Той учил занаят някъде извън село и като се завърнал отворил работилница в къщата на баща си сред село. Работилницата си обзавел с нови и модерни за времето си машини, бормашина, менгемета и др. Докато другите ковачи покрай занаята упражнявали и земеделие, то Петър, който бил ерген, се отдал на занаята си и се усъвършенствал в него. Освен каруци, коли, той правел веялки и други земеделски оръдия - рала, плугове, мотики. Славата му като майстор - каруцар се носела далеч от селото.

И при тримата майстори железари се учили много младежи, като Цонко Тутеков, брат му Иван Тутеков, които по-късно станали най-добрите майстори. Някои от тези младежи, учили занаят във Врабево, заминали за други села и градове, където се установили да работят. Така например Димитър Кинов отишъл в Бериево и там отворил работилница. При него учил занаят братовчед му Стойчо Дудев. Димитър Дочев - железар, заминал за Габрово и там отворил работилница.

ПОДКОВАЧИ

Един от първите подковачи на добитък във Врабево бил Христо Стойков Далеков - "циганчето", както му викали, защото упражнявал цигански занаят. Той учил занаят в Орешак. Във Врабево работил няколко години. Тук той се оженил и имал момче на име Стойко. При подковаването на един кон, конят го ритнал в коляното, което се заразило и той умрял. Жена му останала вдовица с малкото си момче. По-късно тя дала момчето си храненичe в Орешак у Миревци, а тя се оженила за Бою Стратев.

Подковачи на добитък били още: Стефан Генков Рътковски, който дълго време упражнявал този занаят, а заедно с него клепел мотики, палежници и черясла и правил и други услуги на населението.

Тодор Бабастански бил един от добрите майстори подковачи. Той също не се ограничавал само да подковава добитъка на селяните, а извършвал и други услуги - точел и клепел брадви и мотики, точел сърпове и др. Той дал занаят на Стефан Бабастански, на Събчо Йонков и др.

Напоследък подковачи във Врабево останали само Събчо Йонков и Христо Калчев.

ДЪРВОДЕЛЦИ

Като пръв дърводелец, според стария учител Пенко Нанков Пенков се смята да е **бил Марин Матев Илчев** /брат на Марко Матев/. Той бил изкусен майстор. Умеел да прави врати, прозорци и други неща, а за учениците правил дивити /кутии/, в които си носили моливите и писалките. Рано продал селището си на дядо Минко Бакалина и заминал за Добруджа, където умрял.

Друг дърводелец бил Александър Атанасов Шейтанов. Той също напуснал Врабево и се заселил в с. Кесарево, Горно-оряховско, където се отдал на занаята си. След 1920 г. при него заминал и брат му Христо заедно с трите си момчета - Захари, Пенко и Александър.

Пенко бил завършил дърводелското училище в гр. Троян и станал майстор - дърводелец.

Самоук дърводелец бил Стефан Колев Матеевски, при когото учили занаят по-новите дърводелци Христо Димитров Попов, Никола Добрев Ярлийски и други младежи.

Изкусни майстори дърводелци били братята Пенко и Илия Савеви. От тях особено даровит и способен бил Пенко, който сам си направил разни инструменти за работа. Пенко Савев цял живот се занимавал със занаята "дърводелство" и бил в услуга на хората.

Добри дърводелци били и братя Недялко и Минко Войковски. И двамата били повече самоуки, но се отличавали със своята упоритост и прецизност в работата си.

Недялко Войковски за пръв път се опитал да използва машина в занаята, за да облекчи работата си.

Дърводелско училище завършил и Иван Минков Христов. В училище добре усвоил дърводелския занаят, обаче после се отказал от него.

МАЙСТОРИ СТРОИТЕЛИ

От всички занаятчии най-много били строителите. Тях животът ги изисквал. Всеки врабевенин - стопанин искал да си построи къща, плевня, сая, кочина и затова към този занаят се ориентирали много младежи. Най-много строители дошли от Белиш и Орешак. Имало фамилии, на които всички мъже се отдали на този занаят. Така например, мъжете от фамилията на Спахиите, които дошли от Белиш, всички били строители.

Като първи строители във Врабево били Дянко Минков Войковски и Дочо Минков Войковски. Други строители били: Цонко Димитров, брат му Радко Димитров, Марко Йоновски, Павли Савев, Михо Пицов и др.

Всяка пролет майсторите – строители събирали по-млади мъже, образували строителни чети /тайфи/ и заминавали в Добруджа /Добричко и Варненско/ на печалба. Там те строяли предимно къщи. Отиването до Добруджа било придружено с големи трудности. От Врабево до Горна Оряховица четата пътувала пеша с много багаж на гърба. Там се качвали на влака. Сурови били и условията на работа на строителните обекти. Когато настъпвала жетвата, майсторите напускали строителството и се включвали в нея. Наесен майсторите се връщали в село и с припечелен през лятото пари закупували имоти. Добри майстори - драгомани били Цанко Димитров, Марко Йоновски и др.

След Първата световна война отново нуждата от строители била голяма, тъй като някои от по-старите били избити във войната. Сега с

този занаят се заловили по-млади хора, които продължили строителството на къщи, плевни и др. селскостопански сгради. Като добри майстори били: Цонко Димитров и брат му Радко, Марко Йоновски, Михо Пицов.

Когато майсторите завършвали къща на някой стопанин, комшийките донасяли дарове - кърпи, чорапи и др. Един от майсторите тъй благославял:

"Слушайте, майстори, калфи, чираци и наоколо комшии и чорбаджии, хей-й-й. От комшията /еди кой си - името му/ се получи дар. Той, чорбаджията, ни съйдиса и майсторите възрадва и него Господ да съйдиса и възрадва, хей-й-й. Да му даде Господ, колкото на таз дар жичките, толкоз да му са жълтичките, колкото в морето водата, толкоз да му е храната в хамбара, колкото по полето мравките, толкоз да му са в обора кравите, хей-й-й. Да му помогне Господ да отиде по светите места, да пише баща и майка, кумици и кумове и всички забравени родове и пак похвален да се върне, хе-й-й. От майсторите - мурафет, от калфите - кувет, на чираците - по 150 на фаланга, хей-й-й.

КАЦАРСТВО

Занаята кацарство упражнявал в село само Михо Пицов, който работил в къщата си - поправял каци, качета и рядко правел нови. Този майстор освен кацарство упражнявал и други занаяти. Бил отличен дюлгерин и заедно с други работници ходел в Добруджа и дори в Букурещ, където го заварила Балканската война и бил принуден да се върне и да вземе участие в нея. /Из спомените на сина му Георги/.

БАКЪРДЖИЙСТВО

Дълго време във Врабево бакърджии не е имало. Бакърени съдове докарвали бакърджии от Севлиево и Троян на сбора и други празници и врабевени си купували. По-късно от Ново село дошъл **Мильо Димов - майстор - бакърджия**, заселил се в село, оженил се за Пеша Ст. Матеевска и продължил да работи занаята до края на живота си. Добър майстор бил, ала обичал и да попийва вино и ракия много. Изработвал менци, тави, легени, кепчета и други съдове, които продавал на сватбите, тъй като по това време тях купували и с тях дарявали младите семейства. Мильо Димов умеел и да калайдисва бакърени съдове и по такъв начин той е първия местен калайджия.

Други бакърджии били: Георги Игнатов, дошъл от "Маргатина", отворил дюкян в къщата на Митю Минковски, също изкусен майстор, който правел и казани за ракия.

Бакърджии били още Петър Василев и Иван Марков Матев, който най-дълго останал да упражнява този занаят. В Севлиево рано отишъл да учи занаят Кръстю Ангелов, който го усвоил добре и не се завърнал в село, а отворил дюкян там.

От Дебнево идвали цигани – калайджии пролет и есен, по сбора – престоявали няколко дена в село, калайдисвали съдовете на врабевени и си заминавали.

МУТАФЧИЙСТВО

Мутафчии във Врабево също не е имало. Въжа, чулове, чували, торби и др. врабевени давали да им плетат мутафчиите в Дебнево. Много късно някои младежи като Минко Маринов отишли в Дебнево да учат този занаят, но като се завърнали го изоставили.

БОЯДЖИЙСТВО

Бояджии във Врабево не е имало дълго време. Жените носели прежда да им боядисват в Троян или Орешак. По-прости прежди жените сами боядисвали с кори от ясен, орехови черупки и шума и др.

По-късно бояджийски работилници отворили Христо Нанков Нановски, Иван Маринов Спахийски и Трифон Стефанов Ковачев.

БРЪСНАРСТВО

Бръснари във Врабево до 1925 г. не е имало. Мъжете се бръснели един друг или сами с бръсначи, донесени от Америка, Унгария, Русия. Някои по-смели мъже се опитвали да бръснат и при тях ходели селяните. Такива били братята Георги и Марко Отвъденски, които поправяли и часовници. Както говори и самото им име, те са дошли във Врабево отвъд Балкана, някъде от Карловско и със земеделие не се занимавали, били още и иманяри. Подстригване на коси не се извършвало, а само стригане, и то с ножица. Момчетата ги стрижели майките им с ножици - на стъпала, на стъпала и затова в училище обикновено се викало “Стригано яре, вълци го яли”.

През 1925 г. бръснар в село дошъл един турчин от Дебнево, отседнал в къщата на Нановци, намираща се на мястото на днешния културен дом, и започнал да бръсне. По същото време и някои врабевени като Иван М. Карагьозов, Симеон Колев Велчев и др. се опитвали да бръснат. Иван Карагьозов бръснел в малка стаичка до шивашката си работилница. Обаче добре обзаведена бръснарница не се създала дълго време. След 9.IX.1944 г. добри бръснари от Дебнево, организирани в трудово-производителна кооперация, посещавали Врабево и извършвали бръснарски услуги на многобройните млади клиенти, в това число и на учениците от гимназията. В по-ново време младежите Георги Александров, Васил Тодоров, Еньо Цочев от Врабево отворили бръснарница. Георги работи като бръснар 49 години и сега (2001 г.) продължава. Съпругата му - Диляна е фризьорка.

ФОТОГРАФИЯ

Първи фотографи били Пенко и Илия Савеви, които още по време на Първата световна война правели снимки на ученици, на моми и ергени. До това време във Врабево идвали фотографи от Троян и правели снимки на желаещите.

С фотографство започнал да се занимава и станало негова професия по-късно Христо Христов Казанджиев. Той се снабдил с нови модерни апарати, усвоил това изкуство и станал един от любимите за възрастни, младежи и ученици човек. Всеки искал да се види на “кадро”, както се казвало. А Христо бил неуморим и на всички услужвал. В запазените от него снимки и сега може да се проследи икономическото и културно развитие на селото. Защото в неговите снимки на говедовъдните изложби, на работниците на полето, в гората, на културните тържества – вечеринки, конференции, курсове са запечатани усилията на врабевени, и то предимно на врабевската младеж да издига селото в икономическо и културно отношение. Няма да бъде пресилено, ако се каже, че не ще се намери врабевенин от по-възрастните, който да не е заставал пред апарата на Христо.

ГРЪНЧАРСТВО

Грънчари във Врабево имало двама души – единият в м. “Царевец” – Минко Грънчаринът, и другият в Костовската махала –

Стоян Вълешки. Тяхното производство на паници, гърнета, делви и други глинени съдове едва задоволявали нуждите на селяните.

ПЛЕТАЧЕСТВО

Плетени дрехи – фанели, елеци, чорапи почнали да се появяват по-късно – отначало плетени на ръка, а по-после плетени на машина.

Първа плетачка на фанели, чорапи и др., която си купила плетачна машина, била Тота Стоянова Рабаджийска. Занаята работила в къщи. Тя се оженила и заминала за с. Златарица, Еленско. След нея плетачи били Тотю Никовски и Матю Мичев Ковачев. И двамата упражнявали занаята дълго време. При тях идвали да си плетат фанели и други дрехи и селяни от околните села.

СПРАВКА

за занаятчийските работилници в с. Врабево
след Освобождението от турско робство и началото на XX век
/по данни събирани от Пенчо Далеков и допълнени/

Забележка: Срещу името на всеки майстор с цифри са дадени калфите и чираците, ако е имал такива.

КОВАШКИ И ПОДКОВАШКИ

1. Матю Христов Ковачев 2
2. Йонко Георгиев Ккокошаров
3. Тодор Христ. Бабастански 2
4. Стефан Христ. Бабастански
5. Благой Петков Ковачев 2
6. Събчо Йонков Кокошаров 2
7. Стефан Недялков Генков 2
8. Генко Стефанов Генков
9. Иван Михов Кънев
10. Васил Маринов Кошутов
11. Начо Павлев Тайнеков 2

КОЛАРСКИ

1. Колю Стойчев Матеевски 2
2. Добри Мечев Рабаджийски 1
3. Нуню Иванов 1
4. Пенко Савев Илиев 1

КОЛАРО - ЖЕЛЕЗАРСКИ, ТЕНЕКЕДЖИЙСКИ

1. Лалю Минков Топузов 5
2. Петър Иванов Бериевски 5
3. Цонко Мичев Тутеков 10
4. Петър Иванов Спахийски 6
5. Марко Иванов Шкембов
6. Никола Христов Матеевски

7. Къню Христов Ганеков 3
8. Никифор Мар. Бабастански 1
9. Марко Михов Коркински
10. Яким Николов Павков
11. Христо Стойчев Матеевски
12. Марин Петров Бояклийски
13. Найден Райков Найденов

БЪЧВАРСКИ И КАЦАРСКИ

1. Михо Пицов 2
2. Стефан Колев Матеевски 5
3. Недялко Минков Бакалов
4. Марин Спасов Гадев
5. Христо Найсенов Йовевски
6. Нено Дамянов Пеевски
7. Васил Найденов Йовевски

ДЪРВОДЕЛСКИ

/дограма, мебели/

1. Никола Добрев Ярлийски 6
2. Недялко Дочев Войковски 1
3. Минко Дочев Войковски
4. Христо Димитров Попов 4
5. Дамян Маринов Пеевски 1
6. Димитър Иванов Гадевски
7. Спас Пенов Кънев
8. Иван Маринов Христов
9. Балю Недялков Спахийски 4
10. Радой Василев Христов
11. Христо Добрев Влашки
12. Къню Добрев Цвятков 2
13. Петър Ганчев
14. Генко Петров Кънчев
15. Пенко Иванов Кутровски 2
16. Радко Кънев Стоянов

ШИВАШКИ

1. Иван Стоев Драшков 2
2. Иван Балев Спахийски 5
3. Мичо Кънчев Касалийски 3
4. Иван Нанков Нанавски
5. Минко Пенов Кънев 2
6. Иван Минков Карагьозов
7. Цанко Добрев Ярлийски 2
8. Марин Димитр. Кутровски 2
9. Христо Николов Павков 4
10. Иван Недялков Спахийски 1
11. Христо Калчев Гадевски
12. Иван Иванов Гадевски

ШИВАШКИ

/за интерии, елеци, юргани и дюшеци/

1. Георги Ст. Халваджийски
2. Данчо Христов Влашки 4
3. Венко Цонков Тутеков 1
4. Пенко Петров Йочевски 5
5. Стойко Тодоров Кеневски

ОБУЩАРСКИ

1. Димитър Боев Вълеков 3
2. Пенко Цвятков Ночевски 3
3. Радой Колев Ночевски
4. Минко Минков Карамолов 2

5. Георги Балев Спахийски 2
6. Данко Илиев Недялков
7. Радой Стойков 2
8. Томи Иванов
9. Томи Минков Дулевски
10. Христо Недялков Спахийски
11. Нешо Калчев Карагьозов
12. Тодор Томев Минков

БАКЪРДЖИЙСКИ

1. Милю Димов Милев 3
2. Георги Георгиев Игнатов 1
3. Петър Василев Заяков 4
4. Иван Марков Матев 2

ТЕКСТИЛНО БОЯДЖИЙСТВО

1. Христо Нанков Нановски
2. Иван Маринов Спахийски 2
3. Трифон Стефанов Ковачев 1

ТАБАШКИ - ЦЪРВУЛДЖИЙСКИ

1. Васил Киров Митков 8
2. Христо Кинов Калчев 2

СЛАДКАРСКИ, БОЗАДЖИЙСКИ, ХАЛВАДЖИЙСКИ

1. Петър Калайджийски
2. Цанко Минков Станев
3. Йонко Цанов 1
4. Добри Пенков Андреев 2

ТЪРГОВЦИ НА ДОБИТЪК

1. Димитър Минк. Минковски 1
2. Христо Добрев Джуров 1
3. Иван Михов Кънев
4. Петър Михов Чомпалов
5. Радой Атанасов Ночевски

ТЪРГОВЦИ НА ЯЙЦА

1. Димитър Минк. Джарлийски
2. Братя Боеви 2
3. Цанко Стоянов Ярлийски
4. Добри Стоянов Ярлийски
5. Марин Димитр. Джарлийски
6. Стойчо Василев Карамолов
7. Марин Стойков Недков
8. Марко Христо Чакъров

МАШИННИ ПЛЕТАЧИ

1. Матьо Мичев Ковачев 2
2. Стойко Димитров Никовски
3. Варвара Васил. Карамолова
4. Драгна Данчева Тутекова
5. Иванка Петрова Кошутова

АБАДЖИИ

/дънести гащи, салтамарки, ментани, сукмани и калцуни/

1. Матю Терзиев
2. Минко Драшков

3. Илия Савев Илиев
4. Къню Минков Драшков
5. Колю Йочев Папазов

ДЮЛГЕРИ – СТРОИТЕЛИ

1. Марко Йоновски 6
2. Цонко Димитров 6
3. Павли Начев 6
4. Христо Мичев Ганеков 6
5. Вълко Йонков Тутеков 6
6. Цвятко Стоян. Джарлийски 6
7. Дамян Ненов Пеевски 6
8. Васил Савев Илев 6
9. Никола Радоев Райковски 6
10. Пенко Кънчев Касалийски 6
11. Мичо Нинушев Тайнеков 6
12. Мичо Христов Ганеков 6
13. Тихан Радоев Райковски 6

КОЖУХАРСКИ

1. Пенко Мичев Пековски
2. Стоян Христов Поневски
3. Марин Ралчев Станевски

МУТАФЧИЙСКИ

1. Начо Хинков Тайнеков
2. Минко Маринов Вълеков

ГРЪНЧАРСКИ

1. Стоян Вълеков
2. Марко Христов Чакъров
3. Мичо Петров Джарийлски
4. Георги Иванов Заяков
5. Цонко Венков Тутеков
6. Стоян Кънев Стоянов

БРЪСНАРИ

1. Георги и Марко Отвъденски/Калоферски
2. Симеон Колев Велчев
3. Мичо Христов Ганеков
4. Иван Минков Карагьозов
5. Георги Александров /Геньо/
6. Васил Тод. Маринов /Варчо/
7. Еньо Цочев Радоев
8. Диляна Александрова - фризьорка

БАКАЛИ

1. Минко Йонков Бакалов
2. Стоян Добрев Ярлийски
3. Христо Христов Найденов
4. Данчо Христов Влашки
5. Христо Матев Ковачев
6. Пенко Петров Йочевски
7. Христо Спасов Далеков

МАНИФАКТУРА

1. Братя Боеви

КАФЕДЖИИ

1. Христо Тошков
2. Марин Йонков Вълков

КРЪЧМАРИ – КАСАПИ

1. Михо Лавчийски /чорб. Михо/
2. Марко Михов Лавчийски
3. Минко Ангелов Босев
4. Димитър Минков Минковски
5. Калчо Радев
6. Иван Калчев Радев
7. Христо Добрев Джуров
8. Бою Колев Мареков
9. Стратю Боев Стратев
10. Васил Стойчев Матеевски
11. Христо Петков Матев
12. Минко Стойчев Матеевски

ТУХЛАРИ

/с ръчни преси – на всяка преса работят 5 – 6 човека/

1. Пенко Стойчев Матеевски 5
2. Петър Н. Йочевски/Късевски 5
3. Никола Стойков Матеевски 5

ПРОИЗВОДСТВО НА ВАР

1. Михо Марков Коркински 2
2. Христо Пешаков 2
3. Христо Мичев 2
4. Пенко и Петър Генкови 2

Във Врабево е имало три варници, на които са работили по 3 – 4 човека.

Необходимо е да се знае, че всички тези занаятчии, търговци, кафеджии, кръчмари успоредно с професията си са се занимавали и със земеделие в личното си стопанство. И така някои са се занимавали по-дълго време през годината, някои по-късо време с професията си в дюкяна.

В някои от тези браншове врабевенските занаятчии са произвеждали продукция и за други селища, като каруци, печки, бакърени съдове, тухли, вар, цървули и др.

Р Е К А П И Т У Л А Ц И Я

1. Ковачи и подковачи 23
2. Колари 9
3. Коларо – железари 43
4. Бъчвари, кацари 14
5. Дърводелци 38
6. Шивачи 33

7.	Шивачи на интерии и др.	15
8.	Обущари	27
9.	Бакърджии	14
10.	Текстилно бояджийство	6
11.	Табаци цървулжии	12
12.	Сладкари, бозаджии	7
13.	Търговци на добитък	7
14.	Търговци на яйца	10
15.	Машинни плетачи	7
16.	Абаджии	5
17.	Дюлгери строители	91
18.	Кожухари	3
19.	Мутафчии	2
20.	Грънчари	6
21.	Бакали	7
22.	Манифактура	1
23.	Кафеджии	2
24.	Кръчмари касапи	12
25.	Тухлари	18
26.	Производство на вар	13
27.	Бръснари	8
	Всичко:	436 бр.

Занаятчийството във Врабево се развило за задоволяване нуждите на селяните, свързани с техният основен занаят – земеделието. Врабевеските занаятчии не произвеждали стока за пазара, а повече по поръчка – дрехи, обуща, коли и др. И както икономиката на селото се развивала с всяка измината година, тъй и занаятите се усъвършенствали. Колкото селяните ставали по-взискателни, толкова занаятчиите се стремели да задоволяват техните нужди. Тази връзка между икономическото развитие на селото и културното развитие на селяните във Врабево много ярко се изразила след Първата световна война. Войниците, завърнали се от фронта, видели много неща, имали среща с по-културни народи и като се видели свободни, заловили се да оправят стопанствата си. Започнал един подем в икономиката на селото, а заедно с това - и стремеж у младежите да получат по-голямо образование. Почти всички ученици, завършили III-ти прогимназиален клас, заминавали да продължават образованието си в по-горни училища. Друга част от младежите отивали на занаяти – обущари,

шивачи, дърводелци и др., всеки искал да намери своето място в живота.

Годините от 1920 – 1930 г. били за Врабево години на бурен живот.

Като се говори за занаятите трябва да споменем и отдадем почит и уважение и на още един майстор, чийто дюкян никога не е отварял, но през ръцете на когото е преминавала много работа за задоволяване нуждите на семейството. Това е

ЖЕНАТА – ВРАБЕВЕНКА

Наред с всичките u грижи за децата, за къщната работа – да меси хляб, да готви, да пере, да участва наравно с мъжа си в полската работа, тя намирала сили и време, като използва нощта, да изтъче чудно хубави шарени черги, алища, козляци, китеници, платно за долни дрехи, шаяк за горни дрехи – все за нуждите на семейството.

Та кой ли може да опише труда на врабевенката?

Тежка грижа за майката била да приготви дрехи за дъщерите си /чеиза/ за самостоятелен дом след омъжването им.

Трябвало да изтъче най-първо алище – голяма дреха от вълна за завиване, козяк – дреха от козина за постилане, черги – по-леки дрехи за завиване през лятото, платна – памучни и кълчищни за ризи, торби – малки и големи. Големите торби наричали цидилници или Троянски торби с много шарки, да се изтъчат цедилки за задяване. Към чеиза се отнасяли още: няколко ризи – памучни и кълчищни, няколко сукмана, ментани с кожи и без кожи, трябвало да се оплетат много чорапи, да се изтъкат много кърпи /пешкири/ за дарове на сватове, кумове и близки. Затова моми и майки непрекъснато плетели, нощите на дни обръщали, та като дойдат годежници, да не ги връщат, да са готови сватба да вдигнат, дъщерите си да задомят.

ПРОМИШЛЕНОСТ

Няма сведения за някаква промишленост във Врабево през турско. На воденица за мелене на брашно турците ходели в Дебнево, където на реката имало воденици на едно място, наречени “Топ дермене”.

След Освобождението врабевени също ходели на воденица в Дебнево. Трябва да споменем, че от старите си селища много

врабевени донесли своите хромели /два камъка – по-голям и малък/, които въртели на ръка и си мелели болгур. Скоро измежду преселниците се намерили предприемчиви хора, които построили първите воденички /караджейки/, карани с долап на Барковския дол /Червещица/. На този дол **воденички построили** Михо Кунеков, Добри Ярлийски, Минко Ганеков, Стою Станев и Бою Стратев. На тези воденички врабевени почнали да мелят чисто /пшенично/ и мамулно брашно. Воденичката на Минко Ганеков била най-производителна, тъй като тя била построена на десет метров водопад и водата падала с голяма сила върху водното колело и бързо се въртял воденичният камък. Брашното ставало хубаво, особено царевичното и от него се добивало сладък, вкусен просеник. Пък и самият дядо Минко Ганеков бил много сериозен човек, внимателен към хората, които му имали пълна вяра, че няма да ги излъже. Той заедно с братята си Петко и Добри дошли от Патрешко. Има сведения, че техният баща държал кръчма в Патрешко и бил доверен човек на апостола Васил Левски. Когато Левски пътувал от Троянския манастир за Ловеч, минавал понякога и през Патрешко и нощувал в Ганешката кръчма.

На м. "Караибрянка" е била Касалийската караджейка, съборена през 1929 г.

Опит за построяване на мелница в село направили братя Късевци – Иван и Никола, но този опит не бил сполучлив.

Димитър Джаралийски през 1910 г. докарал в село **дарак** за влачене на вълна, каран с кон. На този дарак идвали да влачат жени и от други села – Дебнево, Враца, Дамяново. Макар и доста примитивен, даракът изиграл ролята си за облекчаване на жените, които по-рано влачели вълната на ръчен дарак.

Все по същото време била отворена в къщата на баба Стойковица Керкенезка **лимонадена работилница** за производство на лимонада.

За нея ето какво пише Марин Цочев в спомените си:

"Аз бях съвсем малък, помагах във вършитбата и за награда майка ми ме пращаше да купувам лимонада от лимонадената работилница, която била в къщата на Стойковица Керкенезка. Лимонадата остана незабравима за детските ми впечатления с разхладителното си действие в горещите летни дни. Не знам дали един от първите съдружници в това производство не беше Димитър Джаралийски, но помня много добре, че главният функционер беше един висок, снажен и внушителен чужденец, с европейски дрехи. В помещението на тази "фабрика", където имаше място и за пиене на

лимонада от проходящи, аз за пръв път видях що е това “**грамофон**”, с голям високоговорител – внушително смайваща фуния с наръбени страни като чадър.”

По-късно лимонадена работилница била отворена пак от чужди хора в мазата на къщата на Михо Велчев. Тази лимонада се продавала в кръчмите. Тя била с високи качества, но хората още не били свикнали да я пият, парите били “кисат” и работилницата била ликвидирана. След нейното затваряне лимонада във Врабево докарвали от Дебнево - от работилницата на братя Кацарови.

След тези първи опити да се развива някаква промишленост във Врабево, които опити били на нивото на тогавашната техника, други опити за дълго време не били правени, започват продължителните войни 1912 – 1918 г.

Едва през 1927 г. трима белишчани, наречени “американци” поради това, че спечелили пари в Америка и решили да направят във Врабево **мелница**. Тези хора били Димитър Миндев, Стойчо Калчев Гачевски и Тодор Колев Радевски – трима души с четири очи, тъй като последните двама били с по едно око. След дълги сондажи къде да бъде построена, те решили да построят мелница на м. “Въртешница”, тъй като тук се кръстосват пътищата Ловеч – Дебнево и Врабево – Дамяново и следователно тук ще бъде най-изгодно за населението от Врабево, Враца, Острец и Дамяново да идва и мели брашно.

За строежа на мелницата тримата белишчани хвърлили много пари, много труд и най-после тя била построена. Докаран бил голям мотор за двигател на машините. Мелницата била обзаведена модерно за онова време, направени били редица пристройки около нея – саи за добитъка, стаи за млеварите, а по-късно Димитър построил и хубава къща за живеене. Намерен бил правоспособен машинист и мелницата започнала да работи и да изкарва много хубаво брашно. Честите повреди на мотора и на машините отчаяли притежателите ú и те се отказали от по-нататъшното ú експлоатиране и я дали под наем. Около 1933 – 1934 г. мелницата била взета под наем от Иван Костадинов и Минко Станев /Карата/, който бил машинист. Двамата започнали експлоатацията на мелницата и добре работили. Въпреки това успех нямали. Макар че те влагали своя труд и познания, не могли да спечелят, тъй като горивото било скъпо и затова след изтичане на срока, за който я били взели, се отказали. Мелницата, била изоставена без някой да я използва.

Оставена без поддържане, тя започнала да се руши от атмосферните влияния, инвентарът бил разграбен, моторът - продаден.

Други опити за създаване на промишленост до 9.IX.1944 г. не са правени. Населението на Врабево се отдало на земеделие, скотовъдство и овощарство, от които добивало средства за своите нужди, които растели заедно с развитието на живота.

ИКОНОМИЧЕСКИ СДРУЖЕНИЯ

Едно от най-ранните сдружения на трудови хора във Врабево било на биволарите – кираджии – /1886 г. – 1887 г./

За строителството на моста до "Пачниците", по който се минава за гробищата, кираджиите дали много труд за прекарване на материали /камъни/. Когато мостът бил изграден, на голяма плоча /камък/ било написано датата на строежа и кои кираджии са участвали. Тази плоча дълго време била паметник, който разказвал за усилията и големия труд на кираджиите, обаче при поправката на моста била захвърлена.

Сдружението избира своя управа, като за касиер определят Стоян Стоев Топузов, в кръчмата на който вечер кираджиите се събирали. Целта на сдружението била от набраните средства да се помага на онези кираджии - членове, на които умре бивол, за да може да си купи друг. Кираджийското сдружение играло важна роля в икономическия живот на селото.

Кираджиите Иван Бериевски, Йонко Ванков, Кольо Йочевски и други били снабдителите на селото със стока от далечните градове Свищов, Плевен и Русе. Особено се проявили кираджиите по време на строежа на църквата 1891 г. Много и различни били проявите на кираджийското сдружение във Врабево. В онова време сдружението действало като някогашните еснафски сдружения. Всеки член се подчинявал безпрекословно на решенията на управата /ръководството/ на сдружението.

Членовете на сдружението се ползвали с особена почит от другото население.

ПОТРЕБИТЕЛНА КООПЕРАЦИЯ “ВЗАИМОПОМОЩ”

От 1904 г. до 1908 г. кмет на с. Врабево бил Спас Стойков Далеков. Един ден, връщайки се от гр. Троян, той се срещнал с Христо Спасовски, учител в с. Добродан. Кметът поговорил с учителя и го помолил да дойде и да стане учител във Врабево. Тъй като и кметът, и учителят били от Патрешко, те лесно се разбрали и Спасовски подал документи да бъде назначен във Врабево.

Инспекцията удовлетворила молбата му и от есента на 1904 г. до 1913 г. Спасовски е учител в селото. Неговото учителстване е свързано с подобряване на учебно – възпитателната работа в училище, тъй като той имал добра подготовка за учител, получена в Духовната семинария в гр. Самоков, която завършил. Освен това той извършвал и голяма извънучилищна дейност – откривал вечерни курсове за неграмотни, участвал в изнасянето на вечеринки и най-после станал основател на Кредитната кооперация. За основаването на кооперацията ето какво разказва основателят u Христо Спасовски в списание "Народна кооперация" под заглавие "Един стар учител разказва":

"През есента на 1904 г. бях назначен за учител в с. Врабево, Троянско. През зимата често ме причакваха пред училището бедни селяни и ми казваха: "Даскале, ще отидем да платим малко от борча си, ела да направиш сметка, че кръчмарят ще ни изиграе". С лихварство се занимаваха деветимата кръчмари и неколцината богаташи в селото. Аз отивах, правех сметки и оставах учуден от голямата лихва, която плащаха длъжниците – най-често 15, 20 до 30 %. Някои от лихварите принуждаваха жертвите си да им залагат по уговорена ниска цена част от неприбраната още реколта или от добитъка си. Тази търговия на "зелено" съсипваше още повече заборчлелите селяни. Съветвах ги да сключат заем от земеделската банка с 8 % лихва и да се разплатят с кожодерите. Но не всички ме послушаха.

Аз смятах, че за учителите не може да бъде безразлично бедственото положение на мнозинството от селяните. Техните деца бяха зле облечени, зле хранени, а това спъваше нашата учебна работа. Предложих в учителския съвет да се заловим с основаване на кооперация в селото, та да избавим задлъжнелите селяни от лихварите. Двете учителки – Гуна Петрова и Гана Табакова, ме подкрепиха.

Налагаше се да узнаем колко са приблизително длъжниците в селото. Направих анкета сред учениците: от 49 деца в моето отделение, бащите на 38 бяха длъжници. Съобщих това на колегите. Учителката Табакова пожела да направи също анкета в своето отделение. Резултатът беше приблизително същия. Споразумяхме се да започнем

лична агитация и си набелязахме кой с кои лица ще говори. Накрая споделихме впечатленията си. Те бяха еднакви. Хората бяха обезверени, защото са ги лъгали много години. Бояха се, че като станат членове на кооперацията и банката отпусне пари, после ще продадат имота им, който са заложили пред нея. За да разсее недоверието и опасенията и да се изтъкне ползата от кооперацията, свикахме събрание, пред което говорих аз. Създаде се у слушателите благоприятно настроение, но лихварите почнаха да злословят по мой адрес. Един от тях се провикна: "Даскале, да си гледаш работата! Не ти плащаме да бунтуваш хората и да разполагаш с имота им". Стана ясно, че не е лесно да се изскубне сиромашията от властта на грабителите.

Един неделен ден отидох в дома на Никола Боев, началник на Земеделската банка в Троян. Посветих го в нашите намерения и му обясних от какво се опасяват бедняците. Помолих го да дойде във Врабево и да разсее този страх. Пред свиканото събрание Боев даде сведения колко души от Врабево имат заем от банката и колко дни губят в годината да си уреждат сметките. Обясни, че банката ще отпуща заем на кооперацията с 6 % лихва и те ще могат да се издължат не само на лихварите, а и към Земеделската банка. Никой не възрази. Агроном по него време в Троянско бе Цони Анчев, прогресивен човек. Помолих го да дойде и разкаже на селяните какво би могло да се помогне, ако в селото се основе кооперация. Селяните изразиха шумно задоволството си от речта му. Почвата за основаване на кооперация бе готова, но наскоро бях повикан да отбия военната си служба и основаването на кооперацията се отложи.

През есента на 1907 г. се върнах във Врабево. Лихварите разтръбиха, че "даскалското място в това село не ми е бащиния и трябва да си дигам парцалите", но законът бе категоричен – учител, който отбие военната си повинност, заема прежното си учителско място. Решихме да основем кооперацията с ограничен брой най-сигурни членове, защото бяхме уверени, че броят им бързо ще се увеличи, щом почнем да раздаваме заеми. Учредителното събрание прие устава и реши кооперацията да се нарича "Взаимопомощ". Избран бе управителен и контролен съвет и възложи на мен касиер – счетоводителската длъжност. Да отбия вражеските клюки, че "основавам кооперация, за да получавам и от нея заплата", заявих, че не желая награда за труда си в нея. Уставът повеляваше да не се приемат за членове кръчмари, лихвари, пияници и покварени лица. Докато Ловешкият окръжен съд одобри устава, управителният съвет бе

осветлен всестранно върху работата, която му предстои. Управителният съвет, реши да не отпуща заем за сватби, кръщения и търговия. Определи за канцелария моята квартира /аз живеех у Васил Христов Пенков, който бе един от първите основатели/. Аз се отказах от наем, а хазаинът ми се съгласи да я почиства безплатно. Залових се да се запозная със счетоводството, от което до тогава нямах понятие. Като получихме от Земеделската банка кредит, аз през извънучебното време бях сутрин и вечер единствен служител в кооперацията. Организацията започна да печели доверие и до края на първата u година в нея постъпиха 805 лв. спестовен влог /сума, значителна за онова време/. Следващите години притокът от спестяванията се увеличи и с тях до края на 1913 г. набавихме семечистачка, сламорезачка, кукурузороначка, плуг и грапа за безплатно ползване от членовете."

ПРОТОКОЛ № 1
/препис/

Днес, 30.XI.1907 г., в с. Врабево свещеник Трифон М. Ковачев, свещеник Стефан П. Христов, Павли Ив. Йовевски – секретар бирник, Христо Спасовски – учител, Костадин Ватев, Марин Иванов, Венко Цонков, Радой К. Райковски, Васил Хр. Пенков, Иван М. Добрев, Мичо Матев, Ангел Маринов, Генко Минков, Гана Табакова и Гуна Петрова – учителки, се събрахме в помещението на основното училище да обмислим основаването на едно земеделско спестовно заимно дружество, в съзнание нуждата от такова, което ще донесе всички ония ползи за духовното и материалното повдигане на всички членове, се съгласихме напълно да се основе подобно дружество, затова и събранието се обяви за **учредително**.

Председателското място се зае от свещеник Трифон М. Ковачев, който определи за секретар Костадин Ватев, а за свидетели Иван Добрев и Венко Цонков.

Господин председателят, като обясни ползата и значението на кооперативното сдружаване за земеделците, предложи основаването на едно земеделско спестовно заемно дружество в с. Врабево, Троянско, което предложение се прие с абсолютно вишегласие от показаните в настоящия протокол членове – основатели.

След това се прочете устава, който се разисква член по член и прие, тъй както е приложен тук при настоящия протокол и подписан от всички поменати в протокола членове. Подир приемане на устава се

пристъпи към избиране на Управителен и контролен съвет по тайно гласоподаване и се избраха:

1. За членове на Управителния съвет: свещеник Стефан П. Христов Калоферски, свещеник Трифон М. Ковачев, Христо Ив. Спасовски – учител, Радой К. Райковски, Ангел Маринов и Марин Иванов.
2. За членове на Контролния съвет: Костадин Ватев, Павли Ив. Йовевски, Иван М. Добрев и Васил Хр. Пенков.
3. За деловодител остава Управителния съвет да определи лицето измежду си.
4. Определи се касиерът на дружеството да представи редовна реална гаранция в размер на 500 лв., която Контролният съвет да приеме и вложи в съхранение в БНБ – Троянски клон.
5. Възлага се на Управителния съвет да направи всичко, каквото е необходимо за утвърждаване на устава от Окръжния съд според закона за кооперативните сдружавания.

След горното стана частно преизбиране на длъжностите във съвета, както следва:

В Управителния съвет:

- за председател – свещеник Трифон М. Ковачев
- подпредседател – Станчо Калоферски
- касиер – деловодител – Христо Спасовски
- съветници – Радой Райковски, Ангел Маринов, Марин Иванов

В Контролния съвет:

- за председател – Костадин Ватев
- за деловодител – Павли Йовевски
- за съветници – Иван М. Добрев и Васил Хр. Пенков”.

Кооперация “Взаимопомощ” в с. Врабево не била само икономическа организация. Още от първия ден на основаването си тя била и просветна, и политическа организация. Разлистим ли първите протоколи, ще видим, че тя покрай икономическите си задачи е участвала и в културното развитие на селото. От името на кооперацията и с нейни материални средства се отваряли курсове за огрaмотяване, курсове по земеделие, овощарство, изнасяли се беседи, сказки и реферати от местни и чужди лектори по най-различни въпроси. Нейните ръководители, като се почне от Христо Спасовски, са били винаги прогресивни хора, които провеждат скрита съпротива срещу буржоазната фашистка власт.

Интересен е фактът, отчетен на Кооперативния конгрес през 1910 г., че Гана Табакова и Гуна Петрова са първите в България жени учителки – учредителки на кооперация.

Дейност на кооперация "Взаимопомощ" от основаването и през 1907 г. до 1973 г.

През своя дългогодишен живот кооперацията е развивала разностранна дейност – главно икономическа и културна, като се е ръководила от основната идея на своите основатели – да бъде в помощ на своите членове и всички врабевени.

Кооперацията започнала своята дейност на 1.IX. 1908 г., когато учредителите u са внесли първия членски внос по 4 лв. – всичко 52 лв. На 3.IX.1908 г. тя получава и първия кредит от БЗКБ – гр. Троян в размер на 3560 лв., които Управителният съвет с Протокол от 4.IX. същата година раздал на 8 свои членове.

В края на 1908 г. - първата отчетна година, кооперацията приключва с нарастване на членовете от 15 на 27 души, дялов капитал – 107 лв., фондове – 25 лв., заеми от БЗКБ – 5055 лв., спестовни влогове – 805 лв., заеми на членове – 6330 лв., чиста печалба – 25 лв. и общ оборот – 14091 лв.

През периода от 1908 г. до края на 1917 г., който обхваща Балканската и Първата световна война, дейността на кооперацията се изразявала главно в раздаване на заеми, събиране на влогове и първи опити за доставка на дребен земеделски инвентар, някои семена и други стоки от първа необходимост.

През 1910 г. кооперацията доставя 60 кг конопено семе.

През 1911 г. са доставени сламорезачка и трион.

През 1912 г. кооперацията доставя кукурузороначка и един плуг за ползване от членове и нечленове.

През 1917 г. кооперацията доставя един вагон сол от Германия, гр. Мюнхен, благодарение инициативата на касиера Пенко Н. Пенков, който се свързал с висши военноначалници като ген. Протогеров и др. Други 1500 кг сол били доставени чрез кооперацията в с. Пордим, Плевенско. Това станало в края на Първата световна война, когато нуждата от сол била много голяма. По това време кръчмарите и бакалите продавали солта на неимоверно висока цена и трупали капитали, като ограбвали селяните. Кооперацията продавала солта на членове и нечленове почти без печалба.

През 1918 г. кооперацията доставя 212 кг люцернево семе и 80 кг захар.

На 26.X.1919 г. Общото събрание възлага на Управителния съвет да достави на членовете плугове, грапи и лозопръскачки. Набавя се и син камък. Завърналите се войници от фронта веднага оценяват ролята на кооперацията и почват да стават нейни членове. За 10 години - от 1917 г., когато те са 81 члена, в края на 1927 г. стават 184. Авторитетът на кооперацията расте - врабевени виждат, че кооперацията работи за тях, затова влагат свободните си пари на влог в нея.

През 1922 г. във Врабево партийната организация открива клон – магазин от комунистическата кооперация "Освобождение" - София. Магазинът се помещавал в къщата на Спас Керкенезов. На първо време в него били доставени най-необходимите стоки: газ, сол, ориз, прежди и др. Пръв магазинер бил Стоян Цветков Джаралийски – един от основателите на партийната организация във Врабево. Той се справял добре с работата си - бил природно интелигентен. Макар и само с IV-то отделение образование пишел много красиво и добре смятал. Неизвестно по какви причини той напуснал и за магазинер бил назначен Христо Найденов Казанджиев. Кооперацията на комунистите след 9 юни 1923 г. е разтурена. Магазинът бил затворен, а стоката пръсната.

Врабево отново остава без обществен магазин, отново частните търговци започнали да ограбват населението като продавали скъпо и прескъпо стоките от първа необходимост. Икономическият живот бил в ръцете на търговците и бакалите, докато Кредитната кооперация "Взаимопомощ" не се намесила.

В края на 1927 г. се открива първият потребителен магазин, който се посреща с голяма радост от населението и враждебно от местните кръчмари и търговци. Първите магазинери били неопитни и често били начитани и напускали. Вниманието на Управителния и Контролния съвет било насочено към магазина, защото в началото на 1932 г. някои членове поставили въпроса за закриване на магазина. Редовното общо годишно събрание на 20.III.1932 г. решава да не се закрива, а да се назначи подходящ човек за касиер - деловодител, който да следи за правилното развитие на магазина. След известни борби между членовете на Управителния съвет най-после за касиер - деловодител през 1932 г. бил назначен Данко Матев и веднага настъпва прелом в живота на кооперацията. Увеличават се членовете на кооперацията и към 5 март 1944 г. те стават вече 325 човека.

Животът бързо се развива и нуждите на населението налагат откриването на още два магазина - единият е открит на 1.X.1933 г., а другият - на 10.V.1936 г. На 5 юли 1936 г. Управителният съвет взема решение за изкупуване стоката на Марин П. Боюклийски - частен търговец. Това показва, че **кооперацията се утвърждавала и започвала да измества частните бакали**. Някои от тях като Данчо Христов, Христо Петков и Пенко Йочевски по примера на кооперацията въвеждат консумативни купони.

По същото време кооперацията навлиза и в други дейности - преработка на слънчогледово семе, консервна работилница, семечистачна машина, сушене на плодове и др.

През октомври 1939 г. кооперацията била оземлена от общинската мера на м. "Извора" със 100 дка за организиране на кооперативно стопанство. Мястото се разработило и през 1942 г. се засадили 80 дка с овощни дръвчета.

През 1943 г. Управителният съвет взема решение да се закупят дърводелски машини и открили дърводелска работилница за обслужване на населението.

Закрепнала организационно и икономически, имайки зад себе си подкрепата на населението, през 1936 - 1937 г. кооперацията закупува дворно място и през 1938 г. се построява кооперативен дом, като всеки член давал безплатен труд или материали в размер на 100 лв.

Изграждането на кооперативен дом става по проекто - плана, изработен от арх. Борис Иванчев от Ловеч, одобрен от Общото кооперативно събрание с Протокол N 19 от 1.V.1938 г. Кооперативният дом утвърдил завинаги вярата на кооператорите и населението в правото на кооперацията, въпреки че по това време фашистката власт пречела всячески на нейното развитие.

От фондовете си кооперацията е подпомагала както отделни свои членове материално, така и обществени начинания. В 1917 г. тя дава 274 лв. помощ на новооткритата прогимназия; в 1921 г. отпуска за нуждите на общинския салон 1500 лв.; подпомага ученическата кооперация "Пчела" с 5 % от чистата печалба на кооперацията от търговията и на книжни материали и ученически помагала; отпуска помощ на бедни ученици в размер на 1178 лв.; подарява на новооткритата гимназия в селото писалищно бюро; подарява на болницата в гр. Троян 60000 лв. и за линейка 20000 лв. През 1938 г. подарява на училището камбанка, която всяка сутрин приканва врабевските ученици на училище.

На 2.X.1937 г. се взема решение и на 14.XI.1937 г. се отпразнува 30 годишнината на кооперацията. На това тържество присъства инициатора за основаването u Христо Спасовски и останалите още живи основатели.

Такива са най-типичните дейности на кооперацията и нейното развитие до 9.IX.1944 г. Пътят, който тя извървява от 1908 г. до 9.IX.1944 г. бил тежък, пълен с борби, но път правилен, защото честно и всеотдайно служила на врабевени, учила ги и ги възпитавала на колективен живот и ги подготвяла за творци на новия живот.

През 1948 г. се доставила машина за преработка на захарна метла; започнало изваряване на ракиите; доставила се фуражомелка и др.

Разширяването на дейността на кооперацията наложило да се закупи дворно място за построяване на търговска сграда. Закупена била къщата и двора на Цанко Койнов в махала "Камъка" и през 1955 г. била построена сградата. През 1956 г. се построила плодосушилня. Тази многостранна стопанска дейност на кооперацията след 9.IX.1944 г. била подпомагана от БНБ и БИБ. Увеличил се стокооборота, укрепила се финансово и се привлекли за членове почти всички стопани от селото.

№	Показатели	към 30.IX.1944	към 30.IX.1957
1	Членове	325	696
2	Дялов капитал	22477	162133
3	Стокооборот	86120	1894084
4	Изкупуване	33839	238739
5	Преработка	5836	458136
6	Фондове	23148	664181
7	Движ. и недв.имоти	37940	837810
8	Печалба	4369	34664

Данните, които са изложени в тези бележки, са взети от доклада на Управителния съвет на кооперацията по случай честването на 50 годишнината от основаването ъ, изнесен от председателя Данко Матев Данков на 17.XI.1957 г.

От изложението, макар и съвсем накратко се вижда колко много инициативи са подемани и реализирани и каква обширна и разностранна дейност е развивала кооперация "Взаимопомощ" за 50 години.

Зад цялата дейност стоят живите хора - членовете и ръководството, дали сили и труд за развитието на кооперацията. Тук ще споменем някои от тези ръководители, за да останат имената им завинаги в историята на Врабево.

На първо място е инициатора за основаването на кооперацията - Христо Спасовски, който от основаването на кооперацията през 1907 г. до 1913 г. есента, е бил касиер - деловодител без заплата.

Гана Табакова и Гуна Петрова - първите жени - кооператорки, учителствали във Врабево 1907 - 1910 г.

Трифон М. Ковачев - свещеник, председател на кооперацията от основаването ъ 1907 г. до края на 1920 г., без заплата.

Цанко Радев Топузов - учител, председател от 1921 г.

През 1940 г. председател е Койно М. Коинанов.

През 1941 г. председател е Пенко Н. Пенков.

През 1942 г. председател е Данко М. Данков.

След него последователно председатели на кооперацията са били: Христо Николов Павков, Марин Стратев Боев, Ненко Пенчев Радков, Петър Игнатов Тодоров, Петко Колев Петков. От 1979 г. до сега кооперацията се председателства от Йовка Петкова Илиева.

Брой на членовете през различните години:

година	членове	година	членове
1907 г. -	15	1940 г. -	300
1914 г. -	51	1950 г. -	372
1915 г. -	82	1960 г. -	482
1919 г. -	97	1970 г. -	529
1920 г. -	125	1971 г. -	542
1930 г. -	152		

През 1941 г. персоналът на кооперацията се състоял от 9 човека, а именно:

1. Касиер - деловодител - Цвятко Стоянов Джаралийски
2. Счетоводител - Стоян Ст. Топузов
3. I-ви магазинер - Марин М. Бакалов
4. II-ри магазинер - Мичо Стефанов Калестровски
5. III-ти магазинер - Георги Б. Спахийски
6. IV-ти магазинер - Марин Димитров Кутровски
7. Яйчар - Стоян Христов Поневски
8. Гледач на свине - Станко Колев Ганеков
9. Прислужник - Тодор Игнатов Тодоров

При 9 човека персонал през 1941 г. през 1971 г. стават 78 човека, разбира се, в тях са и много производственици в различните отдели на кооперацията.

За развитието и укрепването на кооперацията от създаването ъ до сега голяма роля са играли Управителните и Контролни съвети, в които членовете на Общите събрания са избирали най-подходящите и прогресивните измежду си.

Големи са заслугите на Данко Матев, който от 1942 г. става председател и свързва живота си с този на кооперацията. Той дава всичките си сили, умения и такт за нейния възход и макар временно да бе откъснат от нея като Управител на Районния съюз - Троян, той не преставал да се интересува от живота на кооперацията. Затова членове и нечленове виждали в негово лице човекът, който живее с организацията.

В по-ново време 1972 г. се появило ново движение за обединяване на кооперациите в една мощна организация със седалище гр. Троян под името "Стара планина". Обединили се 24 кооперации с нов управителен и контролен съвет, а в село останал само един отговорник. Така се стигнало до скъсване връзките между член - кооператорите и кооперацията, която останала само да снабдява населението със стоки и да изкупува селско - стопански произведения. Производствената дейност е прехвърлена към гр. Ловеч. През 1991 г. кооперация “Взаимопомощ” се отделя от РПК – Троян.

СНИМКИ

1. с. Врабево - Сградата на Потребителна кооперация "Взаимопомощ", строена през 1939 г.
2. Първата плодосушилня на кооперацията - 1956 г.

СНИМКИ

1. с. Врабево - Потребителна кооперация "Взаимопомощ" - Първата фурна - 1950 г.
2. Кооперативната баня

СНИМКИ

1. с. Врабево - Потребителна кооперация "Взаимопомощ" - Първата лимонадена работилница с отговорник Бочо Стоянов
2. Пункт за ракиеизваряване в дома на Радю Йорданов

СНИМКИ

1. с. Врабево - Потребителна кооперация "Взаимопомощ" - Магазин за текстил и трикотаж с дългогодишния служител Мичо Стефанов Маринов - 1960 г.

2. Пивница с отговорник Стоян Христов Ганеков - 1960 г.

ДРУГИ СДРУЖЕНИЯ

По предложение на партийното и държавно ръководство и по инициатива на др. Христо Николов Павков, който с голяма упоритост положи големи усилия и на 24 април 1945 г. в селото ни била учредена шивашка трудово – производителна кооперация, наречена “Георги Димитров”, с 9 члена основатели:

Христо Николов Павков
Мичо Кънчев Касалийски
Марин Димитров Кутровски
Цанко Добрев Ярлийски
Иван Иванов Гадевски
Пенко Минков Кутровски
Пенко Мичев Касалийски
Васил Мичев Тутеков
Васил Христов Цанов

В първия управителен съвет са избрани:

1. Христо Николов Павков
2. Марин Димитров Кутровски
3. Мичо Кънчев Касалийски
4. Цанко Добрев Ярлийски

До 1950 г. членовете нарастват на 22-ма души.

Главната дейност на кооперацията била производство на готова продукция на мъжко, дамско и работно облекло и услуги на населението.

Пак през 1945 г. по инициатива на няколко млади шофьори във Врабево се учредява автомобилна кооперация, наречена “Удърник”.

1. Добри Ил. Ярлийски – предс.
2. Иван Милев Димов
3. Никола Боев Добрев
4. Михо Кънев Михов
5. Григор Костадинов Ватев
6. Сави Василев Савев
7. Генко Стефанов Нидялков
8. Данко Василев Минков
9. Пенко Игнатов Тодоров
10. Тодор Игнатов Тодоров

Същата автомобилна кооперация е регистрирана в Окръжен съд – гр. Ловеч през м. юли 1945 г. За първи председател на кооперацията е избран Добри Илиев.

Кооперацията е работила със следните основни средства:

рейсови коли – 3 бр.

камиони – 3 бр.
лек автомобил – 1 бр.
малка постройка – 1 бр.

Главната дейност на кооперацията била превозване на пътници от селата до градовете и обратно.

Освен тази линия, кооперацията поддържала автобусна линия и от с. Острец /сега квартал на гр. Априлци/ като всеки ден рейсовата кола е пътувала до гр. Ловеч и обратно. Кооперацията развивала и други дейности с камионите си. Извозване на дърва за огрев до градовете. Правели са разни услуги на селото – наемали са извозването на камъни за пътното строителство, като освен превоз членовете на кооперцията са извършвали и самото товарене и разтоварване на превозваните материали – дърва, камъни и др.

СНИМКИ

1. Дойран, 1915 – 1918 г. – Врабевени, участвали в Първата световна война.
2. С. Врабево – Организация “Ударник” – рейсовата кола, поддържаща линията Ловеч – Врабево – Дебнево – с. Острец /квартал на гр. Априлци/

ПРОСВЕТА

Още в първите години след Освобождението дошлите от другите села врабевени помислили за отваряне на училище. По-голяма част от заселниците дошли от Патрешко, Орешак, Скандало, Ново село, където още през турско имало училища. Някои от преселниците са учили и знаели да четата, да пишат и сметки да правят. В Скандалото например имало Килийно училище, в Ново село, в Гумощник /Селце/ също имало училища, а преселниците от Орешак и Патрешко посещавали училището в Троянски манастир. Тези именно будни врабевени първи заговорили за откриване на училище в селото. За началото на българско училище във Врабево в Летописната книга, заведена от учителя Трифон Матев Ковачев към 1893 г., е казано следното:

"Подир Освобождението ни от турско робство 1877 г. селото ни Врабево се насели с българи от балканските села. Още на годината са се съгласили за отварянето на основно училище под ръководството на

Ватю Маринов, Стою Топузов и др., които са условили за учител Димитър Цочев, жител на с. Шипково, Троянско, 50 - 60 годишен с 28 годишна учителска практика и е преподавал по старата Бел - Ланкарстерска метода.

Условен бил за учител по 250 лв. годишно. Учителствувал в село Врабево две години от 1877 г. - 1879 г. Заплащането /заплатата/ си получавал от Общинското управление. На другата година напуснал учителството и се пенсионирал."

Ватю Маринов дошъл от Севлиево, закупил имот във Врабево и се преселили в селото. Той бил грамотен и ударен човек. Бил женен и имал момче и момиче. Момчето на име Костадин по-късно става секретар - бирник в селото чак до 1927 г.

Стою Топузов бил също богат човек, дошъл от Патрешко. Той обичал просветата и затова заедно с Ватю Маринов условили първия учител за селото.

Стою Топузов имал кръчма. Към края на 1877 г. в кръчмата му пристигнал Димитър Цочев, който идвал от Крамолин на път за Шипково. В Крамолин той учителствал още през турско. Вечерта Стою Топузов, Ватю Маринов и други селяни повели разговор с Димитър Цочев и му предложили да остане учител във Врабево. Той се съгласил, спазарили се и още същата година започнал да учи децата на врабевени.

Дядо Димитър - Даскала, както го наричали врабевени, нямал деца, затова осиновил дошлия от с. Млечево Пею Георгиев. Последният наследил къщата му на ул. "Главна" и имотите му. Пею Георгиев оставил наследници - Йонко, Йона, Софрония и Димитър. Йонко и Димитър носят фамилията Даскалови.

Дядо Димитър - Даскала обучавал децата в една стая на двуетажната бивша турска конашка къща, намираща се в източната част на днешния църковен двор и съборена, когато започнала да се строи църквата /1891 г./ Близо до нея, където по-късно била къщата на Вълчо Топузов, а сега - Общинския съвет, била джамията. По-на север се намирала ниска продълговата постройка "Хамбарят", в която турците събирали данък десятък - от житото.

След масовото заселване на селото от околните села броят на децата - ученици се увеличил и затова била потърсена нова сграда за училище. За такава била избрана сградата в горния край на селото до къщата на Рошковци. Интересно е да се отбележи, че непосредствено до нея се намирала втората джамия.

За какво е строена тази сграда от турците не се знае, но тя задоволила нуждата за училище дълго време - чак до 1931 г. Тогава училището е известно под две имена "Горното" или "Миленското", тъй като то било до двора на Васил Миленски.

Училищната сграда била двуетажна. На първия етаж имало една класна стая, малка учителска стая и маза за дърва, на втория етаж имало три класни стаи. В тази сграда основното училище се помещавало от 1880 г. до 1931 г.

На 1 април 1930 г. започнал строежът на новото училище в западния край на селото.

Учителски персонал

Сведенията за учителския персонал са изложени в Летописната книга на училището, водена от главния учител. Допълнителни бележки са направени при написване на материала и събрани по други пътища от Пенчо Далеков.

Въпрос 11 от летописната книга гласи:

Име и презиме на учителите; семейното им положение; от каква класа /степен/ са и каква заплата получават?

През 1877 г.

Димитър Цочев от с. Шипково, на около 50 - 60 години, с 28 годишна учителска практика, преподавател по старата Бел - Ланкарстерска метода, условен по 250 лв. годишно. Учителствал в с. Врабево 2 години, т.е. до края на 1879 г. Заплатата си получавал от Общинското управление. На другата година е напуснал учителството и се е пенсионирал. Умрял на 18 декември 1894 г. в с. Врабево.

През 1880 - 1881 учебна година

са условили учителят Минко Иванов - жител от тр. Троян, на възраст 20 години, с образование III-класно, годишната му заплата била 260 лв., заплащана от общинското управление. Този учител е единственият, който с хитрост тласва турците от Врабево по-скоро да се изселят. Окачвал клепала, дървени и железни дъски, макар и да нямало още свещеник, а той на празнични дни е съобщавал на вероющите християни предстоящия празник. На това турците най-лошо погледнали и са се опитали да посегнат на живота му, но той се предвардил и нищо не са му сторили. Умира в чин полицейски съдебен пристав в Софийско. Във Врабево учителствувал 2 години.

Допълнителни бележки за учителя М. Иванов.

В първите години, след Освобождението, във Врабево, съгласно Берлинския договор останали да живеят доста турци, завърнали се след бягството си по време на Освободителната война. Българите ги ненавиждали и силно мразели като техни потисници и търсели начин и средства да ги изгонят от селото. Стари хора разказват, че най-голям дял за това се пада на втория учител, дошъл във Врабево след Освобождението, а именно учителят Минко Иванов Сарахошев - млад и много остроумен младеж от гр. Троян.

Ето какво се разказва за него във връзка с изгонването на турците:

Един ден кадъните на богатия турчин Али Аминиолу, който живеел в къщата, купена по-късно от Васил Агумски, опрали дрехите си и ги разпрострели на въжета из двора. Между дрехите било и сърменото коланче на дъщерята на турчина, която била млада и много красива. През нощта учителят Минко, заедно с други младежи се промъкнал и откраднал коланчето на кадънчето.

На сутринта Сарахашев взел коланчето в пояса си, но така че да се подава част от него и отишъл в кръчмата на Стою Топузов, където вече имало много турци и българи. Там бил богатият турчин, някогашен управител на Врабево. Той се загледал към учителя, познал коланчето на момичето си и го попитал:

- Абе, Сарахошев, откъде взе това коланче?

Учителят се обърнал км всички и с висок глас казал:

- Ефенди, този колан действително е на твоето момиче. Тази нощ ние с него се срещнахме. Аз обичам твоето момиче и то ме също обича. В знак на това то ми даде коланчето си. Аз ще я взема за жена, ефенди, защото много я обичам.

- Вай - изревал турчинът и бързо излязъл от кръчмата при общия смях на намиращите се там българи, а турците последвали богатия турчин - излезли и те от кръчмата.

След някой ден Али Аминиолу започнал да продава имота си, продал и къщата си и заминал за Турция. Заедно с него заминали и много други турци, които също продали имотите си. Останалите във Врабево турци мира не видели от Сарахоша и Стоян Топузов. Когато турците отивали на молитва в джамията изували обущата си, оставяли ги вън и тогава влизали. Така повелява техният "Коран" - свещената им книга. Учителят Минко Иванов и Стоян Топузов вземали сланина, намазвали им калеврите, хвърляли им сланина в джамията и си заминавали. Това "светотатство" - да се гаврят с вярата им турците не

могли повече да търпят, продали имотите си и заминали за Турция. В селото не останало нито едно турско семейство. Останали само две цигански семейства, които били ковачи - клепели чирясла, палежници, точили брадви.

През 1882 учебна година

са условили за учител Стефан П. Икономов, жител на гр. Троян, със заплата 280 лв. годишно, изплащана от общинското управление. Образование IV-то класно, на възраст 20 години. Напуснал Врабево и се условил за такъв в гр. Троян и след няколко години учителстване е напуснал и станал секретар на Троянското околийско управление, а после това околийски управител в гр. Тетевен.

През 1883 - 1884 г. учебна година

бил е условен за учител във Врабево Пенчо Лалев Марешки, жител из с. Скандало - Троянска околия, с образование I-класно, на възраст 20 - 21години, със заплата 250 лв. годишно, изплащана от общинското управление. После е станал писар в селата Скандало, Добродан.

Допълнителни бележки:

Пенчо Лалев Марешки е роден в с. Сканадало, махала "Мариното" - от където е получил името Марешки. Той бил много буден младеж и от рано станал обществен човек на селото. За него ето какво пише Недялко Маринов в "История на с. Скандало":

"През 1883 г. Пенчо Лалев бил писар в Сканадалото. Насрочено било заседание на общински съвет при дневен ред:

Решаване въпроса на преместване общинското управление от с. Сканадало във Велчево.

На заседанието всички съветници мълчали, а буйният Пенчо макар и писар остро се противопоставил против преместването."

След това той се преселил в с. Врабево. Като писар във Врабево се отличавал със своята упоритост в работата си. Имал усет към красивото писане и подредба на канцеларията. Бил строг, но справедлив. "Той често посещавал училището да проверява как се провежда обучението. Учителите се бояли от него повече отколкото от инспекторите" - казва Добри Тотев във своите спомени. "Дядо Пенчо беше добър църковен певец. Той отлично знаел църковният ред и често, когато свещеникът Трифан Ковачев допущаше грешки, дядо Пенчо ги поправяше. Като учител, като писар и след това до края на живота си той се обличаше с народна носия, дънести гащи и

салтамарка зиме, а лете - абичка. Обуваше се с цървули и навуща. Ходеше винаги спретнато облечен с чисти дрехи.”

През 1885 - 1886 г.

е бил условен за учител Христо Цв. Ковачев, жител от с. Калейца, Троянска околия, с образование I-клас, годишна заплата 260 лв., изплащана от общинското управление, на възраст 21 - 22 години.

През 1887 г.

е бил учител Илия Михов, жител от с. Гумощник, на възраст 21 години, образование II клас, годишна заплата 300 лв., изплащана от общинското управление. За сега е ръкоположен за свещеник в с. Гумощник.

Допълнителни бележки:

Дълги години - до края на живота си Илия Михов служил като свещеник в село Гумощник - махала "Селце". Още в 1835 г. е изградена църквата, която и до сега се слави със своя отлично изработен иконостас от Новоселски марангози.

Като свещеник дядо Илия се отличавал с голяма честност, добрина и примерен живот, заради които качества спечелил сърцата на селяните, които се отнасяли с уважение към него. В службата си бил изряден. Църквата поддържал идеално чиста. Освен това той бил и добър стопанин. Неговите овощни градини били най-добре подредени. Къщата му била отворена за всекиго. Той и семейството му били за пример във всяко отношение. През 1913 - 1914 учебна година големият му син Михаил Илиев бил назначен за учител във Врабево. По-късно Михаил учителствал и в други села, а през 1932 г. започнал търговия.

През 1888 - 1889 - 1890 учебни години

е условен за учител Христо Петров, жител от с. Дебнево - Троянска околия, на възраст 45 - 50 години, който е преподавал по старата Бел - Ланкарстерска метода, с 18 годишна практика, годишна заплата 300 лв. После напуснал Врабево и се е условил в с. Шипково. Завърнал се в селото си, пенсионирал се и през 1894 г. се поминал в Дебнево.

С рапорт N 269 от 10 юни 1888 г. учителят съобщава на кмета Иван Добрев, че на 25 април /Гергйовден/ е проведен изпит и дава списък на учениците, издържали изпита.

Допълнителни сведения

Учителят Христо Петров е родом от махала "Калчевска", с. Орешак около 1850 г. Учителствал в с. Скандало, където се оженил, а после се преселил в с. Дебнево, купил имот и организирал добро

стопанство. Учителствал още в Шипково и в Гумощник /Разказва синът му Никола Хр. Даскалов/.

През 1891 учебна година

се условил за учител Стоян Радоев Минков, жител на с. Враца, Ловешка околия на възраст 28 години, образование II класно, годишна заплата 600 лв., изплащана от общинското управление.

Допълнителни сведения

Стоян Радоев Минковски както и всички учители до него са **обучавали учениците от 4-те отделения в една стая - слети**. Затова са използвали Бел - Ланкастерската метода. В рапорт до окръжната инспекция Стоян Р. Минковски съобщава от 1 април 1891 г., че преподава седмично по 77 часа. Съобщава още: селото има 250 български къщи, турски няма и 3 цигански . Училището се посещавало от 74 момчета и 9 момичета, всичко 83 деца от общо 201 деца. Неприбрани ученици останали 118 деца.

През 1893 г. до 1.IX.1901 г.

През 1893 г. е назначен за учител Трифон Матев Ковачев, жител из с. Врабево, Троянска околия на възраст 21 години, заплата заварена от Закона на народното просвещение 420 лв., с образование III класно. Заплатата е изплащана от общинското управление 1/3, а от държавата 2/3, в степен временен учител.

Допълнителни сведения

Този учител първи завел Летописната книга на врабевското училище 1893 г., която е ценен източник за историята на учебното дело във Врабево.

От старите учители най-много е учителствал във Врабево Трифон Матев Ковачев. Започнал учителстването през 1893 г. заедно с учителя Никола Хр. Табаков. През 1903 г. става главен учител и като продължава чак до 1.IX.1901 г. С писмо N 2 от 2.X.1892 г. той съобщава в инспекцията в гр. Тетевен, че училището е отворено на 1.IX.1892 г. В летописната книга не е казано, но се разбира, че учителите вече са двама - Никола Хр. Табаков и Трифон М. Ковачев, който е и главен учител.

За своята извънучителска дейност с писмо N 13 от 1893 г. Трифон Ковачев донася в Окръжната училищна инспекция, че е открито вечерно и неделно училище. Записани са 46 ученика от 15 - 45 годишна възраст. Обучението в тези училища се води през зимата и то вечер по 2 часа. Записаните ученици се учат да пишат и да смятат.

Първите години от учителстването си той се съветвал по учебно - възпитателната работа с Никола Табаков, който бил по-стар учител. И двамата се държали строго към учениците и прилагали разни средства за поддържане добра дисциплина. Те често извеждали учениците извън селото на излети, където провеждали обучение на открито. Стари хора разказват как тези учители провеждали срещи на м. "Хармането" с учениците от Дебвево.

Трифон М. Ковачев бил много практичен човек, който от рано си поставил за цел да забогатее. Затова още от рано като учител, а после като свещеник започнал да закупува имоти, вършел разни търговии, пръв направил голямо американско лозе. В стремежа си да забогатее вземал пари от частни лица и Българска земеделска банка и заборчал доста. Ето защо, когато се поставил въпросът за основаване на Кредитна кооперация той пръв се отзовава и приема да стане неин член - основател.

Учителствал в с. Врабево до 1.IX.1901 г., когато влязъл в сила нов закон за народната просвета, според който за учители трябвало да се назначават лица завършили средно образование. След напускане на учителството той бил ръкоположен за свещеник в село Враца - служил до 1918 г. През време на Първата световна война свещеникът на Врабево Стефан Калоферски бил мобилизиран и в края на войната убит на фронта. В Дебнево също нямало свещеник. Свещеник Ковачев изведнъж почнал да завежда три енории, което значително увеличило неговите доходи и той се закрепил финансово. Това му дало възможност да живее охолно. Неговите деца били най-добре облечени, задоволени били техни прищевки. Неговите дъщери се носели модерно и затова хората казвали: "Добре е да си на поп Трифона момиче, а на Цочо Йонков - добиче". Последният всичкото си внимание обръщал на животните си. Закрепнал финансово, той започнал да модернизира стопанството си, закупил хубави коне, пръв докарал файтон /кабриолет/, с който обслужвал по-богати хора при разни тържества. Държал по 1 - 2 чираци, които му пасели добитъка и му работели земята. През 1927 г. той закупил вършачка и я докарал във Врабево. Всичко това говори за неговата инициативност. Отрано, още като учител, той се прочул като народен лечител на някои болести. Особено с лекуването на изкълчени, счупени и навехнати крака и ръце. Затова при него идвали болни не само от Врабево, а и други околни села. След 1923 г. останал свещеник само на Врабево и завеждал врабевската

енория чак до 1934 г., когато се пенсионирал. Цели 43 години служил във Врабево - 9 години като учител и 34 години като свещеник.

През 1895 г.

е условен от държавата за учител при врабевското училище Иван Дамянов Пеевски от с. Врабево /при учителя Трифон М. Ковачев/, образование III клас в степен волнонаемен учител със заплата 540 лв., на възраст 18 години.

Допълнителни сведения

Иван Дамянов се преселил във Врабево заедно с братята си Славчо и Марин от с. Белиш. Образованието си получил в гр. Троян. След напущане учителството бил ръкоположен за свещеник в с. Белиш. Къща си направил в гр. Троян и от там ходил в Белиш да изпълнява свещеническите си задължения. Белишката енория завеждал докато се пенсионирал и заживял в гр. Троян.

През 1896 г.

е изпратен за учител при Трифон М. Ковачев - Петър Вълчев Топузов от село Врабево на възраст 19 години, с образование I курс на Духовната семинария в гр. Самоков, годишна заплата 540 лв., изплащана 1/3 от общината и 2/3 от държавата, в степен волнонаемен.

Допълнителни сведения.

Петър Вълчев Топузов учителствал във Врабево, а после продължил образованието си и завършил Духовната семинария в гр. Самоков. **Той е първият врабевенин, който завършва средно образование.** Отива в Троян, оженва се за дъщерята на Спас Керкенезов - богат земевладелец и бива ръкоположен за свещеник в гр. Троян. Като свещеник той бил използван и за учител по вероучение. Ползвал се с много добро име като един от най-културните граждани. Имал отрицателно отношение към социалистическото движение и често говорил против комунистите. Останал верен на своята класа - богатите хора.

През 1897 - 1898 учебна година

учители са Станчо Христов Калоферски от с. Врабево и Трифон М. Ковачев. Станчо Хр. Калоферски на възраст 22 - 23 г. с образование III курс на Духовната семинария - гр. Самоков, а Трифон М. Ковачев - IV клас в степен волнонаемен със заплата 660 лв. годишно, изплащана от държавата 2/3 и от общината 1/3.

Допълнителни данни

Станчо Хр. Калоферски е син на първия свещеник в с. Врабево Христо Стоев. Фамилното си име Калоферски носи от това, че дядо му

идва от Калофер, заселва се в м. "Джокари", от където дядо поп Христо се преселил в с. Врабево. В 1901 г. напуща училището и бива ръкоположен за свещеник на с. Врабево. Като свещеник се отличавал със своето примерно държане в обществото. Богослужението извършвал усърдно и образцово. С хората се отнасял много добре, заради което всички го почитали. Той е вторият врабевенин с по-голямо образование. Отличавал се с голямата си култура и примерен живот.

Учебната 1901/1902 г.

На 1 септември 1901 г. се уволняват учителите Трифон М. Ковачев и Станчо Хр. Калоферски и на тяхно място се назначават:

Гуна петрова - временно новоназначена учителка със заплата 900 лв. годишно, родом от Габрово

Матю Михалев - волнонаемен учител със заплата 672 лв. годишно, родом от гр. Севлиево.

Допълнителни сведения за Гуна Петрова

Тя е родена на 8 март 1880 г. в гр. Габрово, завършила Старозагорската девическа гимназия през 1900 г. Баща u шиел пантофи /обуща/, докарвал и във Врабево да ги продава. Той довел дъщеря си тук за учителка, била 20 годишна. Добродушна и общителна, тя се сближила с врабевенки и те я обикнали. Успяла да очисти въшкавите деца от въшки като ги мажела с живачна мас. Вземала участие в изнасянето на пиесите "Геновева", "Руска" и др. Преподавала във вечерните училища, откривани всяка година. При основаване на кооперацията спечелила Венко Цонков и го убедила да стане член - основател. Петрова била симпатична и имала много кандидати за женитба. Правил u предложение богаташки син от Орешак. Тя се научила, че бил голям скъперник и казала: "Не искам да му ближа богатството през стъкло". Заради нея идвал от Троян учителят Телбезиев, който свирел на цигулка виртуозно, но като всеки цигулар обичал да попийва и му отказала. Но всяка жена каквото и да работи не забравя най-големите си задължения - да си създаде семейство. И като не успяла да стори това във Врабево, Петрова го напуснала в края на 1910 г. Отишла учителка в Плевенско и там се оженила за ветеринарен лекар. /Из "Спомените на Христо Спасовски" - колега на Г. Петрова/

Допълнителни сведения за Матю Михалев.

Като главен учител Матю Михалев донася в инспекцията, че през учебната 1901/1902 г. във Врабево имало 200 ученика, подлежащи на обучение 112 момчета и 88 момичета.

Гуна Петрова обучавала III и IV отделение

Матю Михалев обучавал I и II отделение

На 18.XI.1901 г. Матю Михалев прави рапорт до инспекцията за състоянието на обучението през миналата година и пише, че знанията са усвоени от учениците лошо, дисциплината също е лоша.

През учебната 1902/1903 г.

учители във Врабево са:

Никола Т. Икономов и Гуна Петрова

Никола Икономов е с III степен учител, със заплата 1140 лв., от гр. Троян, неженен.

Допълнителни сведения за Никола Икономов

Никола Икономов бил завършил Духовна семинария. Във Врабево учителствал две години, след което отива учител в Угърчин. Роден е на 20.VIII.1880 г. в гр. Троян.

През м. октомври 1904 г. праща рапорт до окръжната училищна инспекция, в който съобщава:

Във Врабево има подлежащи ученици 213, от които за I отделение 107 и моли да се увеличи персоналът за I отделение.

С писмо N 55 от 6 май 1905г. съобщава, че от 12.I. - същата година е открито вечерно училище - два пъти седмично. Училището има два отдела - за грамотни и неграмотни.

През 1903/1904 учебна година

освен учителите от предната учебна година е назначена за учителка Райна Бойчева от гр. Шумен, неженена, временно новоназначена, с годишна заплата 900 лв. Учителствала само една година.

През учебната 1904 - 1905 г.

На 1 ноември 1904 г. е назначена учителката Гана Георгиева Табакова от гр. Севлиево, родена на 6.II.1882 г., временно новоназначена с годишна заплата 900 лв., женена с едно дете - вдовица.

Същата година е назначен и Христо Иванов Спасовски от с. Патрешко, Троянско, роден на 2.XI.1883 г., завършил Софийското богословско училище /Семинария/, III степен учител, с годишна заплата 1140 лв. Освен двамата новоназначени учители учителствали още Н. Икономов и Г. Петрова.

Допълнителни сведения за Гана Табакова

Гана Табакова била от видно семейство. Най-големият брат на майка u Стефан Пешев бил водач на Севлиевските въстаници през 1876

г. След пропадане на въстанието в Новоселския край, той бил заловен и обесен. Другият брат на майка u - Петър Пешев, бил виден адвокат в София и няколко пъти ставал министър. Той нямал деца и затова племенницата му Ганка, стройна, красива и интелигентна била негова любимка. Тя завършила за учителка, но не учителствала, защото се оженила за лекар. Той заболял от туберкулоза и умрял. В началото на учебната 1904 г. дошла учителка във Врабево. Народът казва за някого с образование: "Дялан камък, гдето и да го сложиш, като че ли за там е гласен". От тази категория била и Табакова. Пеела хубаво, свирила на китара, с което спечелила сърцата на ученици и родители. С играта си на сцената завладявала публиката. По време на междусъюзническата война 1913 г. вуйчо u Петър бил министър на просветата и я пратил в Германия на специализация по немски език. Като се завърнала, станала учителка по немски език във Варненската гимназия. Там се сдобила с хубаво жилище /апартамент/, но синът u се разболява от бащината си болест и умира. От мъка по него Табакова се разболява от тумор, заминава за Виена, дето u се прави операция, оздравява, но по-късно умира през 1966 г.

Допълнителни сведения за Христо Спасовски

Името на Христо Спасовски е свързано с основаването на Кредитната кооперация "Взаимопомощ" /1907/ и с основаването на читалище "Надежда" /1911/. Освен това той бил добре подготвен за учител и провеждал учебно - възпитателната си работа на високо ниво. Ето защо тук ще приведем не някои чужди спомени за него, а самата му "Автобиография", дадена от него към спомените за живота и дейността му за времето, когато той бил учител във Врабево /1904 - 1913/. Ето и самата автобиография:

“Роден съм в с. Патрешко, Троянско на 3.XII.1883 г. гдето завърших IV отделение. След завършване на III прогимназиален клас в гр. Троян исках да продължа образованието си, ала баща ми нямаше средства да ме издържа. Тогава за бедни ученици, но способни, стипендии се отпущаха само за Духовната семинария в гр. Самоков. През август 1899 г. потеглих пеша и като стигнах за няколко дни, подадох заявление. За 35 стипендии постъпиха 480 заявления. Издържах конкурсния изпит с отличие - осми по ред и ме приеха. Живеехме всички ученици в пансион. Даваха ни храна, горно облекло, обуща и всички учебници безплатно. В началото на четвъртата година ни преместиха в грамадната сграда край София, която от 1945 г. се използва за дворец на пионерите. Освен системните знания

придобивахме в семинарията ценни навици. По средата на последната година управлението на семинарията поиска от баща ми гаранция, че ако не стана свещеник, той ще плати изразходените суми по образованието ми. Той отказа, защото беше разбрал, че от мен поп не става. Заплашиха ме, че ще ме изключат. Помолих да ми дадат удостоверение защо ме изключват и какъв ми е успехът. Съгласиха се като поискаха обещание, че ако не стана свещеник, стипендията ще ми се удържа от заплатата, като почна да работя. Дадох такава писмена гаранция.

Понеже в семинарията изучавахме всички предмети, които се изучават в педагогическите училища, станах учител в с. Добродан, а от 1 септември 1904 г. ме назначиха за учител в с. Врабево със 75 лв. месечна заплата. През 1905 г. се явих на държавен изпит, какъвто полагаха всички учители, за да стана редовен. Издържах го успешно и почнах да работя и да проучвам условията за основаване на кооперация в селото. През 1906 г. ме взеха войник в школата за запасни офицери - София. Там се запознах с писателя Тодор Г. Влайков, който ми вдъхна вяра и като се върнах в 1907 г. основахме кооперацията във Врабево, която нарекохме "Взаимопомощ". През 1910 г. се явих на изпит за училищни инспектори и го издържах успешно. Назначиха ме за инспектор в гр. Кула, но отказах да отида. През Балканската война участвах като поручик в 34 полк. На 5.XII.1913 г. напуснах Врабево. Назначиха ме за инспектор в гр. Търговище.През 1914 г. започнах да редактирам сп. "Българско училище", издавано в Шумен. По време на първата световна война участвах в 31 пехотен Варненски полк. След свършване на войната на 1.X.1919 г. ме преместиха инспектор на столичните основни училища. През 1920 г. бе отпечатана първата ми книга - "Ръководство за учителите". През 1921 г. заедно с писателя Стилиян Чилингиров основахме сп. "Детски свят", което редактирах цели 23 години. От 1923 - 1926 г. завърших задочно висше образование. През 1928 г. започнахме с д-р Манов да редактираме сп. “Българско училище", което излиза в продължение на 16 години. Съвместно с писателите Елин Пелин и Ран Босилек съставихме читанки за II, III и IV отделение, а с поетесата Дора Габе написахме буквар за I отделение.За учителите написах 4 ръководства по различните учебни предмети. По пределна възраст 55 години на 15.IX.1938 г. напуснах службата и се отдадох на работа в сп. "Детски свят" и "Българско училище" и на друга умствена работа. На 20.XI.1938 г. софийските учители ми устроиха честване по случай

преминаване в пенсия. В честването взе участие и кооперация "Взаимопомощ" чрез свой делегат. Присъстващите останаха учудени, че едно село не е забравило своя учител след 30 години. Продължих да работя в областта на просветата и след 9.IX.1944 г. Мои статии се печатат в сп. "Народна просвета", "Начално образование", "Семейство и училище" и др. Обходил съм не само България, но и целия Балкански полуостров, но от врабевени и от Врабево пазя най-хубави спомени и го считам за второ свое родно място, затова съм се записал член в дружеството на живущите в София врабевени и присъствам на ежегодните им срещи.

София 10.I.1972 г.

С най-добри чувства и пожелания към всички врабевени

Подпис: /Хр. Спасовски/”

През 1905/1906 г. учители са:

Гана Н. Табакова /Георгиева/, Христо Спасовски, Гуна Петрова и Димитър Икономов от гр. Троян - временно назначен с годишна заплата 900 лв., неженен.

Допълнителни сведения за Д. Икономов

Димитър Икономов учителствал във Врабево само 2 години. Той завързал добра дружба с по-будните врабевски младежи. Често отивал с тях на лов из полето и там при почивка им говорил за социализъм, за комунизъм, тъй като той членувал вече в партията на тесните социалисти /комунистите/. През 1907 г. от 1 септември той напуща Врабево и заминава за Северна Америка, където става адвокат. От там той пише на приятелите си във Врабево и ги кани да отидат на работа при него. Някои младежи, начело с Добри Тотев, заминават за Америка, намират Д. Икономов, който им помага да си намерят работа. Икономов обединява българите, често свиква събрания с тях и им говори за работническото движение в Америка, за социализма като ново учение, за партията на комунистите, които се борят за социални права на работниците.

Учебната 1911/1912 г.

На 28 октомври 1911 г. е назначена на пето новооткрито място госпожица Тодора Карастойчева от гр. Ловеч, волнонаемна, със заплата 1020 лв. Тази учебна година учителите са пет - разделено е I отделение, тъй като учениците са много. Другите учители са същите.

Учебната 1912/1913 г.

На 17.IX.1912 г. училището е било затворено поради обявяване на Балканската война. Учителите Михаил Ценов и Христо Спасовски

от 17.IX. са в редовете на войската. От 15.II.1913 г. били събрани за обучение само учениците от II, III и IV отделение и обучавани от учителите:

1. Пенко Нанков Пенков от с. Врабево, волнонаемен, с годишна заплата 1020 лв., неженен.

2. Гана Н. Табакова със заплата 1680 лв.

3. Сарафка М. Ценова със заплата 1440 лв.

Допълнителни сведения за Михаил и Сарафка Ценови

Учителят Михаил Ценов завършил Ломското педагогическото училище. Преди да дойде във Врабево учителствал и на друго място, дето се оженил за Сарафка Димитрова, също редовна начална учителка. В с. Врабево учителстват до края на учебната 1923/1924 г. когато напущат и заминават за Провадия. Михаил Ценов бил добър учител - артист. Обичал хумора и често разсмивал и малки и възрастни със своите шеги. В представленията, в които вземал участие, винаги изпълнявал комичните роли. с майсторството си на добър артист той станал любимец на врабевени. Жена му Сарафка, която била куца, също била добра учителка и артистка. Пишещият тези редове си спомня с какво майсторство тя четеше книгата "Робинзон Крузо" и как учениците от II отделение я слушаха без да отделят поглед от нея. С името на Михаил Ценов и на Спасовски е свързано основаването на читалището в селото през 1911 г. Врабевени запазили скъпи спомени за семейство Ценови и затова, когато Ценов умира, те изпращат в Провадия делегация, която да поднесе съболезнования от цялото село и да присъства на самото погребение.

Допълнителни сведения за П. Пенков

Младият учител Пенко Пенков останал да обучава учениците през войната, тъй като бил сакат - с една ръка. Завършил гимназия в гр. Плевен през пролетта на 1912 г. и бил назначен за първа година. Отличавал се със своето трудолюбие и упоритост в ученето. Той е вторият врабевенин завършил средно образование. Като учител служи във Врабево цели 34 години - от 1912 до 9.IX.1944 г., когато бива пенсиониран. За него може много нещо да се кажат, но тук ще отбележим само следното:

След напускането на Христо Спасовски /6.XII.1913/ който бил касиер - счетоводител на кооперацията, длъжността поема П. Н. Пенков. Тази длъжност изпълнява чак до 1932 г. когато дейността на кооперацията се разширява и на него му е невъзможно да бъде учител и касиер - счетоводител. Дал е много труд за укрепване на

кооперацията. Вземал активно участие в културния и икономическия живот на селото. Голям дял има и за откриването на прогимназията в селото.

ОТКРИВАНЕ НА ПРОГИМНАЗИЯТА В С. ВРАБЕВО

Учебната 1917/1918 г. била забележителна за Врабево. Сложило се началото на нова страница в просветното дело на селото, което бързо изменило своя просветен и икономически лик. Тази нова страница била откриването на прогимназията през есента на 1917 г. Първата световна война все още бушувала. Мъжете на Врабево били на фронта - далеч на Дойранските позиции. Стремежът към по-голямо образование бил обхванал много момчета, завършили началното училище. Имало ученици от набори 1903, 1904, 1905 и 1906 г. които желаели да продължат образованието си, но средствата им били малко. Прогимназии по това време имало само в Ново село, Троян и Дълбок дол. Една сутрин се пръснала новината из село, че и във Врабево тази есен ще бъде открит I прогимназиален клас. Новината излязла истина. Разгласено било на всички, завършили IV отделение и желаещи да се запишат за ученици - момчета и момичета. Макар че прогимназията била държавна, нашите родители трябвало да внесат известни суми за направата на чинове и друга покъщнина. Понеже прогимназиалното образование не било задължително, за набиране на повече ученици било разгласено в околните села - Дебнево, Враца, Дамяново, Гумощник, че във Врабево е открит I клас. От с. Враца се записали 5 момчета, облечени в дънести гащи и с навуща обути, от Дамяново дошъл един ученик, от Дебнево - 5 ученика и една ученичка. А откриването на прогимназията според учителя Пенко Н. Пенков, който действал за нейното откриване станало така:

Като си идвали от фронта нашите бащи и братя в отпуска питали учителя Пенков - не може ли да се направи нещо, за да се открие в селото прогимназия. Той ги посъветвал като се завърнат на фронта да му пишат писма, с които да искат да се открие прогимназия в село, за да имат децата им по-голямо образование. Войниците направили това, което ги посъветвал Пенков. И ето че до него започнали да пристигат много писма, с които войниците от фронта настоявали за откриване на прогимназия в селото. С тези писма още рано през м. август 1917 г. Пенков заминал за Плевен и се срещнал със секретаря на Окръжната инспекция Маньо Папазов. Той му прочел някои от писмата и поискал

неговото мнение. Секретарят се изказал против отваряне на прогимназията. Тогава Пенков отива при окръжния училищен инспектор, който по това време бил Николай Василев Ракитин - известен писател и учител на Пенков от гимназията. Пред него също извадил войнишките писма и прочел някои от тях. Ракитин го изслушал с голямо внимание и му дал тържествено обещание, че ще бъде открит тази година I прогимназиален клас. Инспекторът дал нареждане да се назначи учител и да се съобщи на кмета на селото да намери помещение. Кмет по това време бил Минко Генков Рътковски. За помещение била взета голямата стая в първия етаж на бабината Стойковичина къща /Керкенезката/. Макар че били много ученици, те се настанили в класната стая. Чиновете били направени големи - дълги и на тях седели по 5 ученика. Освен чинове имало още една черна дъска и никакъв друг инвентар. Учебни карти взимали от учителката ни от началното училище.

Ето и препис на протокола взет от Окръжен държавен архив - Плевен:

Протокол

N 3

Днес, 3-ти септември 1917 г., Плевен, Окр. Училищен съвет има заседание под председателството на Окр. Управител К. Аврамов. Присъствуваха членовете: Окр. Училищен инспектор Д. Каролев; Окр. Лекар Д-р Сиромахов; Председателя на Окр. пост. комисия Хр. Данаилов; Подпредседателя на Окр. съд Миланов; Председателя на Глав. учители Хр. М. Попов; Зам. Директора на мъж. прогимназия Ст. К. Стазов; Първоначал. учител В. Чалъков; Прогимназиалния учител Ив. Георгиев и Председателя на Плевенското учил. н-ство Н. Бойчинов.

Дневен ред:

I. Откриване прогимназия в с. Врабево, Троянско

Докладва се протокола на комисията от 29.VIII.1917 г., която е ходила в с. Врабево и след като е прегледала и проверила условията за откриване прогимназия в това село, констатирала е следното:

1. Има готово помещение за I клас.

2. Материалната издръжка на прогимназията е осигурена: селото е състоятелно, нема никакви общински дългове, общин. бюджет от ред години е приключван с излишъци и има училищно стопанство.

3. Покъщина и пособия за I клас има.

4. Ученици за I клас има достатъчно: от 1915/1916 учеб. година - 22 ученика и от 1916/1917 учеб. година - 46 ученика.

5. За издръжката на I клас е гласуван от общин. съвет допълнителен бюджет.

6. С. Врабево е доста голямо - с 400 къщи и е отдалечено от близките прогимназии на повече от 25 - 30 километра. Център е на близките до него села: Дебнево, Бериево, Вратца, Белиш и Дамяново, отдалечени от него на 5 до 10 километра.

7. Селяните имат силно желание да се открие прогимназия в селото им.

Комисията изказва мнение да се открие прогимназия в с. Врабево.

Съветът като взе предвид доклада и констатираното от комисията изложено в протокола u, намери че има всички условия за откриване прогимназия в с. Врабево и единодушно

РЕШИ:

Да се открие от началото на учеб. 1917/1918 година I-ви прогимназиален клас в с. Врабево, Троянско.

След това заседанието се закри в 5 часа след обед.

Одобрено с предписание N 13437 от 15.IX.1917 г. на Мин. просветата.

Председател: /не се чете/
Секретар: /не се чете/

Верно, ОДА - Плевен,фонд 18-к,оп.I,а.е.3,л.л.270,271

Като четем протокола се вижда, че за откриването на прогимназията във Врабево е идвала специална комисия в селото да проучи има ли условия за откриване прогимназия. Тази комисия излага проученото в протокол от 29.VIII.1917 г., който се разглежда от Окръжния училищен съвет. В протокола на комисията се дават подробни сведения за селото, за финансовото положение на съвета, за материалната база на бъдещата прогимназия.

На 15 септември 1917 г. учениците, записали се за I прогимназиален клас се събрали в двора на старото училище, където била открита новата учебна година от учителя Пенков. След това

подредени по двама, тръгнали начело с учителката Тотка Иванчева за Керкенезската къща, която била определена за прогимназията.

Учителката Тотка Иванчева от гр. Ловеч, била млада, хубава, току-що завършила гимназия. Със своята външност и благ характер бързо спечелила сърцата на учениците. Тя преподавала по всички учебни предмети. Понеже голяма част от учениците пропускали по една - две години от завършване на IV отделение, всички слушали учителката си с голямо внимание и се мъчели да запомнят уроците от нея. Тогава нямало учебници - учели по стари такива и кой каквито намерел, тъй като било военно време и учебници не се издавали. В целия клас имало по 2 - 3 учебника по различните учебни предмети. Желанието на всички за учене било голямо и затова се стремели да усвоят преподаваните им знания от самата учителка, която макар и млада, преподавала добре.

Директор на пълната прогимназия бил назначен Цвятко Р. Топузов, който макар и твърде млад, бил строг и в училището имало много добра дисциплина. Той завършил само гимназия, но това не му пречело да преподава отлично предметите от втора – физико-математическата група. По-късно той отива и завършва учителски институт за прогимназиални учители в Плевен, завръща се във Врабево и до края на службата си учителства във врабевската прогимназия.

Цвятко Р. Топузов освен в училище работел и в почти всички обществени организации. Той бил един от постоянните актьори при читалището и е участвал в много от изнесените пиеси. Дълги години е бил член в ръководството на читалището и човек в Контролния съвет при кооперацията. Голяма заслуга има Цвятко Топузов за основаването на говедовъдното дружество. В политическо отношение се стремял да бъде неутрален, затова той не бил уволнен на 9.IX.1944 г. както някои негови колеги, а продължил да учи децата на врабевени. По-късно се пенсионирал, заболява и умира.

През пролетта на 1920 г. завършил I-ви випуск на врабевската прогимназия. Учениците положили установения по закон за народната просвета изпит, на който присъствал учителят М. Дренски, като министерски пратеник. Всички ученици издържали изпита. Завършили 31 ученика. Ето и имената на завършилите ученици от I-ви випуск.

N	Име и презиме на ученика	от кое село е
1.	Стоян Боев	с. Враца
2.	Васил Ганков	с. Врабево

3.	Иван Генков	с. Врабево
4.	Ганчо Георгиев	с. Врабево
5.	Пенчо Спасов Далеков	с. Врабево
6.	Стойчо Дулев Калчев	с. Врабево
7.	Матю Дулев Стойчев	с. Врабево
8.	Мара Иванова Калчева	с. Врабево
9.	Иван Костадинов Ватев	с. Врабево
10.	Илия Генков Лазаров	с. Дебнево
11.	Лукан Михов Луканов	с. Гумощник
12.	Иван Марков Йовоски	с. Врабево
13.	Михо Марков Михов	с. Врабево
14.	Данко Матев Данков	с. Врабево
15.	Найден Найденов	с. Врабево
16.	Христо Нанков Христов	с. Врабево
17.	Дамян Маринов Пеевски	с. Врабево
18.	Христо Станчев	с. Врабево
19.	Иван Димитров Попов	с. Врабево
20.	Мара Станчева	с. Врабево
21.	Марин Петров Христов	с. Врабево
22.	Бочо Нанков Пенков	с. Врабево
23.	Илия Радоев Червенков	с. Враца
24.	Колю Стойков Маровски	с. Враца
25.	Петър Стефанов Ръткoвски	с. Врабево
26.	Йонко Спасов Тодоров	с. Врабево
27.	Иван Стефанов Тутеков	с. Врабево
28.	Иван Димитров Топузов	с. Врабево
29.	Захари Христов Шейтанов	с. Врабево
30.	Васил Христов Касалийски	с. Врабево
31.	Пенко Христов Шейтанов	с. Врабево

Голяма културна роля изиграла нашата прогимназия за издигането на селото в просветно, икономическо и политическо отношение. Достатъчно е да споменем това, че от първия випуск завършили почти половината специални, средни, полувисши и висши училища. До 1945 г., когато е открита гимназията, прогимназията дала основно образование на десетки ученици, които продължили да се учат в по-горни училища.

През 1922 г. било построено по стопански начин здание сред селото, в което била преместена прогимназията. В това здание

прогимназията се помещавала до учебната 1931/1932 г., когато се преместила в новото училище, построено в западната част на селото.

До 1931/1932 учебна година в летописната книга не се дават сведения за учителите от прогимназията, тъй като тя е водена при началното училище, което е било отделно. Ето защо сведения за учителите от прогимназията от 1917/1918 до 1931/1932 учебни години ще дадем по спомени и документи.

Частно училище 1918/1919 учебна година

През есента на 1918 г. завършила тригодишната война. Войниците се връщали от фронта един по един. Завърнал се и кандидат - офицерът Лалю Стоянов Топузов.

В селото имало няколко ученика, завършили II клас - прогимназиален в други прогимназии. Годината била неурожайна и затова техните родители потърсили друг път, за да могат децата им да завършат III прогимназиален клас. Те се обърнали към учителя Лалю Ст. Топузов с молба дали не би се съгласил да подготви учениците в селото като частни ученици и през пролетта на 1919 г. да се явят на изпит за III прогимназиален клас в гр. Троян.

След станалите обсъждания с учителя по организирането на частното училище се дошло до следното решение:

Да се открие частното училище в с. Врабево учебната 1918/1919 г. За учебна стая да се наеме стая в къщата на Койно Койнаков. Родителите се задължават да доставят дърва за отопление и да плащат по 350 лв. за ученик заплата на учителя за цялата година. В училището постъпили всичко седем ученика, а именно:

1. Марин Цочев Карамоллов от Врабево
2. Цонко Стойчев Тутеков от Врабево
3. Иван Недялков Спахийски от Врабево
4. Гечо Балев Спахийски от Врабево
5. Стефана Костадинова от Врабево
6. Пенко Драганов от Дебнево
7. Кольо Пеев Чакъров от Дебнево

Учителят Лалю Ст. Топузов бил много сериозен и провеждал обучението на високо ниво. Самите ученици проявявали голям интерес към учебния материал, учили редовно уроците си, знаейки, че ще се явяват на изпит. Те били дисциплинарни и извършвали редица дейности извън учебната - сами почиствали класната стая, метели, палели печката си и т.н. През пролетта всички се явили на изпит в Троянската прогимназия и завършили основно образование. Някои от

тях продължили образованието си. Двама от тях станали учители, а именно Стефана Костадинова и Цонко Ст. Тутеков.

Направихме малко отклонение от летописната книга, за да дадем кратки бележки за откриването на прогимназията, за първите учители и за обучението през първите три учебни години, тъй като за това не е писано в книгата.

Учебната 1919/1920 г.

Назначени са учителите Нено Маринов Даракчиев от с. Белиш и Лалю Ст. Топузов от Врабево. Съставът на учителския колектив е следния:

Михаил Ценов, Сарафка Ценова, Пенко Н. Пенков, Йорданка Зографска, Лалю Ст. Топузов, Нено М. Даракчиев.

В прогимназията

Цвятко Р. Топузов, Петър Пенев, Дона Папазова, Богдана Богданова

Учебната 1920/1921 г.

На мястото на Лалю Ст. Топузов е назначена Стефана П. Станчева.

Други промени в учителския персонал през учебните 1921/1922 г. и 1922/1923 г. не е имало.

Допълнителни сведения за Л. Топузов.

Лалю Ст Топузов завършил гимназия, а после с изпит станал редовен начален учител. По време на Първата световна война следва школа за запасни офицери и се връща в чин поручик. След свършване на войната е частен учител.

През учебната 1920/1921 г. бива съкратен и на негово място е назначена Стефана поп Станчева, завършила педагогическото училище в гр. Севлиево.

От 1920/1921 г. до учебната 1924/1925 г. Лалю Ст. Топузов е свободен и чак тогава, поради напускане на Михаил и Сарафка Ценови, той е назначен за главен учител.

Като учител и като общественик Лалю Стоянов се отличавал със своята дисциплинираност. Строг към себе си, строг бил и за ученици и учители.

Имал добре подредено стопанство, в което влагал всичкото си свободно от училището време. Разчитайки на доброто си материално положение, той не се поддавал на чужди влияния по селски и училищни въпроси, а смело отстоявал своите разбирания по поставените въпроси.

Учителствал до 1.X.1948 г., когато се пенсионирал с решение N 88636.

Учебната 1923/1924 г.

Нено Маринов Даракчиев е уволнен на 4.XII.1923 г. като комунист и на негово място е назначен Васил Цонкав Тутеков от с. Врабево.

Допълнителни данни за Н. Даракчиев.

След деветоюнския преврат 1923 г. управниците на с. Врабево били тричленна комисия, в която влизали привърженици на сговористите. По тяхно настояване и предложение бил уволнен Нено Даракчиев като комунист и на негово място бива назначен Васил Ц. Тутеков от с. Врабево - завършил педагогическо училище в гр. Севлиево.

Новината за уволнението на учителя Даракчиев била посрещната от младежите и селяните с мъка. И имало защо.

В училище Нено се ползвал с много добро име между колегите си. Той обичал учениците, стараел се да им предава добре и затова и те го обичали. В учебната си работа прилагал нови методи, чрез които новите знания се усвоявали от учениците бързо и лесно. Често декламирал на учениците си свои стихове и им показвал свои картини.

Освен в училище той работел особено много в читалището сред младежите. Между тях той имал много добри приятели. На малки събрания той обичал да запознава младежите с основателите на социалистическото учение, запознавал ги още с историята на комунистическата партия в България. В устройваните от читалището вечеринки и забави той вземал активно участие като актьор, като декламатор и като художник.

С дейността си в училище и извън училище Нено Даракчиев станал любимец на млади и стари. Той бил убеден комунист. Ето защо, когато управлението във Врабево било взето от привърженици на сговора, те започнали преследване на земеделци и комунисти. Като първа тяхна жертва бил Нено Даракчиев, който бил уволнен по чл. 70 от ЗЗД /Закон за защита на държавата/. Това станало на 4.XII.1923 г. И ето, посред студената зима, на младия и вдъхновен учител крилата били отрязани, за да не лети повече и да не води младежите към висините. Той обаче не напуснал Врабево, а останал доброволен работник на културния фронт. За да засвидетелстват другарската си солидарност към другаря си, изпаднал в беда, известно време младежите отделяли от парите на театралната трупа като платен

режисьор. Въпреки заетостта му в театралната и културната дейност, която поглъщала всичкото му време, уволнението му подействало много лошо. Личало, че той тежко изживявал това. Мълвата, че за неговото уволнение действали и някои негови приятели го потискала психически и той често изпадал в униние и отчаяние. За известно време той е на работа при братя Боеви, които откриват в селото търговски магазин. Но и това не го успокоява, защото той чувства, че неговото призвание не е в търговията, а там - в училище, при децата. Гладът, мизерното живеене, тормозът морален и материален най-после изиграли своята роля. Здравият, силният балканджия, който през време на войната летял във висините, за да пази родината си, бил сразен и той заболява от болестта "червен вятър". Това обаче не му пречи да продължи своята културна дейност.

През есента на 1927 г. Даракчиев заболял сериозно от "червен вятър", откарват го в Ловешката болница, където скоропостижно умира. На път за родното му село Белиш, тялото му е докарано в с. Врабево. Голяма част от врабевенските младежи придружили трупа му до гробищата в Белиш. По това време в Белиш бил Христо Радевски, който като научил за смъртта на Даракчиев, отишъл на погребението и държал прочувствено надгробно слово, в което изтъкнал и очертал образа на учителя, комуниста и човека Даракчиев.

В спомените си Марин Цочев, който по това време бил във Врабево пише:

"Когато премина трупът на Даракчиев през Врабево населението беше потресено. От устата на всички се носеха проклятия към тези, които го погубиха. Врабево за Даракчиев беше второ родно село. Той даде всичките си физически и духовни сили за Врабево. Той редактираше ръкописен вестник "Врабевски вести", на който администратор беше Минко Карата. На следния ден след погребението на Даракчиев се събрахме няколко души между които беше и Мичо Кънчев. Той даде идеята да отида аз с велосипеда си в Троян при Иван Керешки, който познаваше Даракчиев, и заедно с него да съставим текст за некролог и да го отпечатаме в тяхната печатница. Така и сторихме. Донесох некролога и го разлепихме из селото, а друга част разпратихме на другари, намиращи се из страната като ученици и работници. Самият некролог беше оригинален. Той беше написан на черна хартия с бели букви и без кръст, което правеше впечатление. За този некролог аз бях извикан в полицейския участък за обяснение."

Допълнителни данни за Нено Даракчиев.

За културното и просветно издигане на Врабево безспорна голям дял има младия учител, назначен за такъв непосредствено след Първата световна война Нено Даракчиев.

Роден е в края на 1895г. в с. Белиш, Троянско, в бедно семейство. Баща му като всички балканджии, се занимавал с различни занаяти - земеделие, скотовъдство, овощарство и дърводелство. Той правил шарени хурки, медни кавали, шарени свирки и цафари. При него пастирчетата от Врабево ходели да си купуват свирки и кавали. Малкият Нено от малък усвоява този занаят и от малък почва да свири на кавал. Началното си образование завършва в Белиш, а прогимназия - в гр. Троян с много добър успех. Още тук той се отличава със своите способности като художник, като комик и добър актьор и рецитатор. Завършил прогимназията, за него остава или да продължи образованието си или да хваща занаята на баща си. Прогимназията завършва с другар от Белиш, който е по-състоятелен и който ще продължава образованието си. По негово настояване Нено също решава да продължи образованието си. Двамата другари, които носят едно име - Ненко, заминават и се записват в Габрово, в Априловската гимназия.

Занизват се годините на учение, пълни с приключения.

"Нено беше един от най-добрите ученици в класа по успех - разказва другарят му Ненко. Той имаше весел характер, обичаше шегите, заради което всички го обичаха. Когато се връщахме на село по Коледните ваканции с другите младежи от селото, подготвяхме някоя пиеса, в която Нено играеше главната роля. По време на следването ни в Габрово на два пъти боледува много тежко, но той издържа на болестите, благодарение здравата си физика.

През 1915 г. ние завършихме гимназията в Габрово. Първата световна война започна есента на същата година. На другата 1916 г. нас ни взеха войници - школници за запасни офицери."

Като школник Нено се проявява със своето остроумие и смелост поради което е изпратен за летец. Поставените му бойни задачи той изпълнявал отлично и затова е произведен офицер. След свършване на войната 1918 г. той е назначен за учител в с. Врабево. Пред младия учител се открива широко поле за просветна работа. Политическият живот в селото е твърде напрегнат. Всяка партия се стреми да привлече повече членове и да развие по-голяма дейност. Младият учител Нено се присъединява към комунистическата партия. От този момент Нено заживява с нуждите и стремежите на врабевени и започва упорита

просветна и политическа дейност сред тях. Макар и в началното училище, той намира начин и форми да запознае малките си ученици със социалистическото учение. Той умее да им разказва приказки, да им чете стихотворения и да им пее песни за труда, за партията и те, макар и малки, го слушат с най-голямо внимание. Магьосникът на словото Нено увлича децата и те са разтворили сърцата си пред него. Ето какво казва в спомените си Васил Босев, който бил ученик на Нено:

"Макар, че бяхме малки, учителят ни Нено намираше начин да ни запознае с комунистическото учение. И нека си призная аз, пък и другите мои другари, още от онова време бяхме закърмени с това учение и то стана моя съдба."

Във Врабево Нено продължава да учителства до края на 1923 г., когато привържениците на новата фашистка власт го уволняват като комунист. И което е най-долно, трябва да кажем, че за неговото уволнение са взели участие и някои негови колеги - учители.

Уволнението дошло като гръм не само за Нено, но и за цялото население, което обикнало учителя и човека. Свързал живота си с Врабево, Нено не го напуска, а остава да мизерства и да работи като читалищен деятел и кооперативен работник. Той е ръководител на театралния колектив към читалището, който колектив развива изключително просветна дейност. Хуморът не го напуска въпреки тежкия му живот. Посещава седенките и дори се влюбва в някоя от по-младите момичета, която го смята, че е вече стар и не е за него. И тогава той шеговито подхвърля: "Много тежко е да си от Белиш и да любиш мома от Париж. /Във Врабево тогава централната махала носела името "Париж", тъй като момите били по-модерни./"

/Биографичните бележки са взети от Нено Спасовски, учител в Белиш и съученик на Нено, завършили заедно гимназия./

През учебната 1926/1927 г.

учителите както в началното училище така и в прогимназията са същите, както в предната година.

През учебната 1927/1928 г.

В прогимназията учители са следните:

Христо Л. Попов, Цвятко Р. Топузов, Найден В. Караиванов - завършил през 1926/1927 г. института за прогимназиални учители в гр. Шумен и остава на постоянно място.

Допълнителни сведения за Н. Караиванов

Учителят Н. В. Караиванов е роден през 1903 г. в с. Врабево. Началното училище завършва в селото, а прогимназия - в гр. Троян. Гимназия завършва в гр. Плевен. През време на ученито и в трите степени училища Найден се отличавал със своята упоритост и трудолюбие и затова винаги е бил отличник. Особено го увличала литературата. Чете много странични книги, между които личат тези на Л. Н. Толстой. За известно време става вегетарианец и вследствие на непълно хранене заболява от ТВС, от която се излекува. След завършване на гимназията той бива назначен за учител в прогимназията в селото през учебната 1922/1923 г. Три години участвал като нередовен, което не му гарантирало постоянно учителско място, затова заминал за гр. Шумен, където завършва Института за прогимназиални учители и от учебната 1927/1928 г. до 1944 г. той е редовен учител. Известно време е и директор на основното училище.

Караиванов бил добре подготвен както теоретично, така и практически за професията. Винаги провеждал уроците си добре подготвени и онагледени, заради това минавал за един от изтъкнатите учители в Троянска околия.

За Караиванов трябва да се кажат и най-ласкави думи като общественик и просветен деец в селото. След Даракчиев той оглавил читалището и с неговото име са свързани много културни събития в селото - изнасяне на пиеси, устройване на конференции и просветни събрания. Той бил един от постоянните актьори, който винаги изпълнявал ролите си много добре. Наред с него играела и жена му Пена, която той привлякъл към читалището.

Две години след 9.IX.1944 г. стоял без работа. После бил назначен за учител в с. Гумощник. През 1947/1948 г. го връщат за учител в гимназията по литература, тъй като е изтърпял наказанието си. Макар прогимназиален учител, той достатъчно и с чест се справил със задачата да преподава литература в гимназията. След навършване на пределна възраст, той се пенсионирал. Умира внезапно, без да е боледувал. Училището - ученици и учители взимат участие при погребението му, с което засвидетелстват своята признателност към своя колега и учител.

След учебната 1927/1928 г. до 1944 г. новоназначени учители са били Йорданка Христова Джурова, Маринка поп Иванова, Марин Янев Николов, Васил Христов Василев, Васил Минков Ковачев, Христо Минков Тошков, Тодора Спасова и Пенка Мечкарова.

1931 г. - сливат се началното училище с прогимназията в Народно основно училище.

1939 г. - открита е първата детска градина с 40 деца. За учителка е назначена Яна Генкова.

XI.1944 г. - уволнени са Найден Василев Караиванов, Васил Цонков Тутеков и Пенко Н. Пенков. Назначени са Цветан Василев Тодоров, Бориса Николова Марекова и Стефана Иванова Минкова.

Откриване на гимназията

В летописната книга на гимназията е записано:

"Идеята за откриване на гимназия във Врабево се е породила още през учебната 1943/1944 г., когато в следствие на бомбардировките на някои градове учебните занятия за всички училища трябваше да бъдат прекъснати и е бил поставен въпросът за евакуирането на някои гимназии".

Една от първите задачи, с които се захващат врабевени след 9.IX.1944 г. е било откриването на гимназията. На общоселско събрание се приема изложение и се избира делегация, която да замине за София. Начело на делегацията е Димитър Мареков - врабевенин, учител в Севлиевската смесена гимназия. На 26.X.1944 г. през Врабево минава министър Станчо Чорапов, придружаван от Иван Стефанов Тутеков - секретар на министъра.

По инициатива на кмета - Васил Босев, директора на училището - Цвятко Топузов, при участието на Стоян Заяков /по-късно директор на гимназията/ и на други членове на ОФ-комитета, на министъра бе даден обед в една от стаите на училището. Между другото министърът заяви:

"- Врабевени, вие лесно можете да получите разрешение за откриване на гимназия във вашето село, но от вас зависи най-важното - да я организирате и да я задържите за в бъдеще." /Записано от Стоян Заяков/.

На 1.XI.1944 г. по телефона Иван Тутеков съобщава, че във Врабево се открива непълна смесена гимназия.

На 22.XII.1944 г. се е провело първото заседание на учителския съвет. За първи директор е назначен Стоян Стоянов Заяков и първи учители: Драган Зографов, Петър Д. Пенев, Мита Заякова, Григор К. Ватев и Данко К. Данков.

С указ N 64/ДВ бр. 287/25.12.1944 г. регентите на България одобряват **Наредба - закон за откриване на нова пълна гимназия в с. Врабево, Троянско.**

Мария Чавдарова в увода на **третата по ред летописна книга** е записала: "Първата летописна книга за времето от 1878 г. до 1951 г., когато гимназията и прогимназията се сливат, е изчезнала, най-вероятно взета от врабевенин, писал за историята на селото."

Книгато е ползвана от Пенчо Далеков, от чиито тетрадки са посочените данни до 1947 г. В Държавен архив - Ловеч се намира Летописната книга на гимназията от 1944 г. до 1947 г.

В третата летописна книга се намират записвания само от Мария Чавдарова. С наши допълнителни проучвания успяхме да изготвим списък на директорите на гимназията:

1944 г. - 1945 г.	Димитър Мареков	
1945 г. - 1947 г.	Стоян Стоянов Заяков	
1947 г. - 1951 г.	Вълко Иванов Вълков	математика
1951 г. - 1954 г.	Ганчо Тотев	философия, история
1954 г. - 1960 г.	Марин Василев Михов	философия, история
1960 г. - 1963 г.	Найден Христов Нанков	география
1963 г. - 1969 г.	Недялко Йотов Димитров	ВИФ
1969 г. - 1971 г.	Минко Дочев Христов	математика
1971 г. - 1977 г.	Христо Найден. Димовски	български език
1977 г. - 1981 г.	Марин Василев Михов	философия, история
1981 г. - 1992 г.	Мария Павлова Чавдарова	математика
1992 г. - 1994 г.	Иван Желев	
1994 г. - 1998 г.	Пламен Георгиев	български език
1998 г. - 2001 г.	Катя Михайлова Иванова	начална педагогика
	Директори на СПТУ - СС	
1993 г. - 1995 г.	Максим Пейзанов	военен
1995 г. - 1999 г.	Марта Маринова Пенева	инженер - химик
1999 г. - 2001 г.	Христина Манджукова	агроном

Някои по-важни събития, записани от летописците:

25.XI.1947 г. - гимназията е електрифицирана.

10.XII.1947 г. - монтирана е радиоуредба.

15.III.1949 г. - художествения колектив на гимназията изнася операта "Наталка Полтакова".

26.V.1949 г. - сформирана е ученическа бригада за ВЕЦ "Видима".

1951 г. - обединяване на гимназията и прогимназията в Пълно средно смесено единно училище.

1960 г. - открито е общежитие за 27 ученика в Керкенезката къща.

1961/1962 г. - открит е дом за юноши за 37 ученика.

1961 г. - построена е техническа работилница към училището.

- обзаведен кабинет по автомобили и трактори.
- обзаведен кабинет по селско стопанство.
- закупени нови музикални инструменти.

1965/1966 г. - пионерската дружина е класирана на I-во място в окръга и на II-ро в страната. Наградени са 22 деца, които участват в спускането на кораба "Радецки" във водите на р. Дунав.

15.III.1967 г. - директорът Н. Димитров и секретарят на партийния комитет К. Карагьозов посещават София, за да проучат предложението за закриване на гимназията.

28.IV.1967 г. - второ посещение в София заедно с Борис Таков - директор на техникума в Ботевград. Среща с военния министър Добри Джуров.

3.V.1967 г. - трето посещение и среща с министъра на Народната просвета Ганчо Ганев. Започва упорита битка за трансформиране на гимназията в климатична.

28.XII.1968 г. - започва работа по строителството на нов физкултурен салон.

17.XII.1968 г. - приет е временен училищен план за климатичното училище, одобрен от МНП.

24.XI.1969 г. - открит е новия физкултурен салон.

18.IX.1973 г. - откриване на общежитие за девойки.

1.IX.1973 г. - открита е новата учебна година с 15 паралелки и 12 занимални. Приети са 140 деца от I до XI клас.

22.XII.1974 г. - тържествено честване 30-годишнината на гимназията във Врабево.

31.III.1975 г. - първа копка на пристройката към училищната сграда.

1.IX.1975 г. - приети са 281 ученика.

1978 г. - направено е парно отопление на училището.

15.IX.1981 г. - открита е новата учебна година, постъпилите в IX клас ученици в ЕСПУ /Единно средно политехническо училище/, които

ще завършат средното си образование в УПК /Учебно-производствен комплекс/. От I до XI клас са приети 267 ученика.

1982 г. - усилено строителство на производствено пале за УПК.

14.IX.1983 г. - приети са 237 деца от I до X клас. За първи път няма XI клас.

15.IX.1984 г. - от I до XI клас са приети 335 ученика. Първи випуск на УПК. В оздравителното училище са 220 ученика.

22.XII.1984 г. - тържество по случай 40-годишнината на гимназията.

"Малко е да се каже, че училището и ММЗ "Чавдар" са в интеграционни връзки. През цялата година заводското, кметското, партийното и училищната ръководство бяха едно цяло за осъществяване на всички условия за успешно водене на цялостен учебно - възпитателен процес". /Написано в Летописната книга от Мария Чавдарова/.

1987 г. - записани са 286 ученика. Въвеждат се часове по свободно избираема професия.

1988 г. - приети са 276 ученика.

1989 г. - приети са 231 ученика.

1990 г. - приети са 170 ученика. Сменя се името на училището - от "Минко Станев - Карата" на "Христо Ботев".

1992 г. - към СООУ "Хр. Ботев" е разкрита паралелка на СПТУ по селско стопанство.

17.VI.1993 г. - СПТУ е обособено като селско стопанство.

2.VI.1998 г. - Заповед N РД-14-51 на Министъра на образованието и науката Веселин Методиев /ДВ бр. 71/1998 г./:

"...считано от учебната 1998/1999 г. преобразувам Средно оздравително училище за гръбначни изкривявания с. Врабево в Основно оздравително училище с. Врабево."

28.VI.2001 г. - заповед N РД-14-73, подписана от зам. министъра Б. Тошев:

"...считано от 1.VIII.2001 г. закривам СПТУСС с. Врабево..."

Не се наемаме да бъдем съдници за закриването на средните училища във Врабево след 57-годишно съществуване. Без да омаловажаваме обективните условия - намалена раждаемост, влошено икономическо и социално положение, голяма безработица, нашето скромно мнение е, че има причини и от субективен характер за това решение.

СНИМКИ

1. Първото училище във Врабево - "Миленското", строено преди освобождението на България от турско робство - снимка 1913 г.
2. Сградата на Гимназията в с. Врабево - снимка 2000 г.

ПРОСВЕТНИ ОРГАНИЗАЦИИ

ЧИТАЛИЩЕ

Второто просветно място след училището в селото било читалището. Образуването и историята на читалището в с. Врабево е следната:

През 1900 г. по инициатива на двамата приятели по това време Трифон М. Ковачев и Стефан Христов Калоферски, станали по-късно свещеници, било основано просветно дружество. За касиер на дружеството бил избран Стефан Калоферски. Книги за библиотека били събрани от членовете. Читалището /просветното дружество, както го наричали тогава/ не било регистрирано пред съда. То не проявило някаква особена дейност освен изнасянето на сказки и малки пиеси /представления/ и скоро замряло.

За основаването на читалището има известни противоположни сведения. Така например, Христо Спасовски в спомените си , стр. 16, пише:

"През зимата на 1905 г. основаваме читалище "Надежда". Набавените книги са в обущарското дюкянче на Томи Иванов. Той е безплатен библиотекар. Разучаваме пиесата "Иванко" от В. Друмев. Участват учители от Дебнево, от Белиш и младежи от Врабево."

Други сведения от онова време гласят, че от 1900 - 1910 г читалище във Врабево не е имало. **Едва през 1911 г.** есента учителите Христо Спасовски и Михаил Ценов поставят пред будните врабевски младежи въпроса за основаване на читалище. Ето какво разказва един от основателите на читалището - Добри Тотев Робски.

"Бях извикан от учителите Хр. Спасовски и М. Ценов, които ми говориха, че в селото трябва да се основе читалище, тъй като такива има основани в почти всички села в околията. Говориха ми за значението на читалищата, за тяхната културна роля в живота и най-после ме натовариха със задачата да подбера по-будни младежи, които биха се записали за членове на читалището. Свикахме общоселско събрание в Керкенезката къща. Събранието ме избра за председател,

който да го ръководи. На събранието дойдоха много младежи и възрастни хора. Говориха учителите Хр. Спасовски и Михаил Ценов, които изтъкнаха каква ще бъде работата на читалището, а именно да просвещава възрастните селяни чрез книгите от библиотеката, чрез сказки, представления и т.н.

Говорителите приканиха присъстващите да се изкажат по предложението за основаване на читалище. Думата взеха Томи Иванов, Христо Мачев и др., които подкрепиха предложението на учителите и апелираха към събранието всички да се запишат за членове. Аз, като председател, поставих предложението да бъде прогласувано. Всички присъстващи единодушно гласуваха да бъде основано читалище. Събранието обявихме за учредително и се избра настоятелство в състав: Христо Мачев - председател, Добри Тотев - библиотекар, Томи Иванов - секретар и членове - Никола Хр. Павков и Христо Матев Ковачев. Освен това събранието натовари учителите Хр. Спасовски и М. Ценов да препишат устава, който също беше приет, и учредителния протокол и да ги представят за утвърждаване от Окръжния съд гр. Ловеч.

По това какво да бъде името на читалището станаха доста изказвания, но най-подир се прие то да носи името "Надежда".

Учредителният протокол и уставът бяха утвърдени и читалището заживя още през 1911 г. своя културен живот."

След утвърждението на читалището, главната задача на читалищното ръководство била да се набавят книги за прочит, да се организират и изнасят просветни сказки и беседи, да се изнасят представления - вечеринки. Книги били закупени със събраните от дарения пари и чрез подарък от членовете. Читалището се помещавало от начало в дюкяна на Томи Иванов - обущар: дюкянът бил в къщата на Бою Стратев. По-късно библиотеката била пренесена в дюкяна на Христо П. Ковачев. Той се намирал на северната граница на църковния двор. Там имало и други дюкянчета - на Георги Стоянов Халваджийски, също шивач.

Населението масово посещавало сказките, изнасяни от учителите, вземало книги за прочит от библиотеката. Читалището започнало да изпълнява своята културна роля. Но идва 1912 г., започва Балканската, а после Междусъюзническата война. Всички младежи и по-млади мъже заминали за фронта. Читалищните дейци също заминали на фронта и читалищната дейност замряла. В селото са останали само жени, деца и старци. В училище останали учителите

Пенко Нанков Пенков - сакат, с една ръка и Иван Филипов от Севлиево, поради болест. Доколкото читалището е вършило някаква културна дейност, то това са го вършили само учителките и споменатите по-горе учители. За известно време от 1913 г., когато завършила Междусъюзническата война до есента на 1915 г., когато България била въвлечена в Първата световна война младежите на Врабево подновили дейността на читалището. Тази дейност се изразявала главно в изнасяне по Коледа и Нова година на представления /вечеринки/, на които се теглели предметни лотарии, с цел набиране на средства за читалището.

Есента на 1915 г. била черна за нашия народ и за селяните на Врабево. Още не били снети черните платна на убитите врабевени през войната 1912 - 1913 г. и отново мъжете заминали за фронта. Настъпили три тежки години, през които врабевени били на най-страшната бойна позиция при гр. Дойран. И през тези години читалищната дейност съвсем замира. Селяните изпаднали в страшна немотия, ограбвани от алчни търговци, нямали време да мислят за духовен живот. Всеки гледал как да се запази, да запази семейството си от гладна смърт. Само от време на време, когато в село си идвали повече млади войници, те организирали вечеринки от името на читалището, за да се срещнат с момите. Библиотеката на читалището работела слабо. Най-много се четели книгите издавани от военното издателство под заглавие "Войнишка библиотека", които войниците донасяли и оставяли в читалището.

През 1918 г. войната свършила. Завръщат се останалите живи млади и по-възрастни врабевени. Селото оживява. Наред с грижите за хляба, за заздравяване на разорените лични стопанства, младежите се обърнали и към читалището и поискали от ръководството му да се организират просветни събрания, да се подготвят и изнесат представления, с една реч - помислили и за духовния живот в селото. Страшна била 1918 г. През лятото страшна суша опустошила посевите и реколтата била много слаба, но това не попречило на врабевени да не се интересуват от културния живот. Те се убедили през време на войната, че не само с хляб се живее, а трябва и за душата да се помисли.

Като първо представление след войната било изнасянето на пиесата "Даньовка край Букурещ". Същата вечер били декламирани стихотворения, пети песни и на края разиграна предметна лотария. Средствата добити от продажбата на билетите били за читалището.

Представленията /вечеринките/ след войната почнали да се изнасят в първия етаж на къщата на Стефан Колев Матеевски. Тя била използвана за настаняване на пълноразвитата прогимназия. В долния етаж имало голяма стая – учебна, и друга – малка, за учителска. Голямата стая се приспособявала за публиката, а до малката се построявала сцената от дъски, завеса от черги, а за декори се използвали черги и платна. Обстановката била крайно бедна, но това не пречело на разпалените актьори да играят ролите си вдъхновено и да извикват спонтанно одобрение от жадната публика. В същия салон били изнасяни пиеси /вечеринки/ от театралния колектив от с. Враца. Той изнасял пиесите с голям успех, тъй като актьорите от това село били почти всичките със средно образование.

Нормализирането на стопанския живот и политическата активност на врабевени през годините 1920, 1921 и 1922 г. се отразили благоприятно върху активизирането на читалището. Все по-често се изнасят сказки, организирвали се курсове по различни отрасли на земеделието и се изнасяли представления. Читалището се ръководело вече от учителите, които били същевременно и сказчици, и артисти. Като добри артисти от учителите се проявявали Михаил Ценов - комик, Нено Даракчиев, който бил нов учител, Стефана Попова, Лалю Стоянов Топузов, Цанко Радев Топузов - все млади учители от Врабево.

Особена заслуга към читалището има и учителят Иван Филипов, който подарил на читалището цялата си библиотека, богата с научна, художествена и политическа литература. Този учител бил единствения социал - демократ /широк/ във Врабево и затова в книгите му имало доста със социалистическо съдържание.

През 1922 г., когато кмет на селото бил Никола Христов Павков - комунист, съветът взел решение да се построи по стопански начин сграда, която да служи за поместване на прогимназията. Такава сграда била построена . Първият етаж бил приспособен за салон с малка сцена и дегизационна стая. В нея била пренесена библиотеката на читалището.

От тази година /1922 г./ представленията започнали да се изнасят в новия салон, който имал 120 места. Освен представления се изнасяли сказки, свиквали се политически събрания. С една дума духовният живот на селото се организирал и провеждал от читалището.

Културната роля на читалището все повече се засилвала. Членове на същото ставали вече все повече млади хора, ученици и младежи,

завършили средно образование. Но идва черната дата 9 юни 1923 г. Фашистите начело с Александър Цанков взели властта чрез военен преврат. Новата власт започнала преследване на всички прогресивни хора - комунисти и земеделци.

Младежите застанали на страната на селяните, като техни чеда и дали своите сили и младост в борбата срещу сговористката власт.

Годините 1925/1926 г. , чак до 9.IX.1944 г. били богати с културни и други прояви на врабевенското читалище. Преди обаче да разкажем за тях нека кажем за първите представления /вечеринки/, изнасяни от учители и будни младежи на Врабево.

Първото представление във Врабево било дадено през 1901 г. Представена била пиесата "Многострадална Геновева" от учителите. По това време учители във Врабево били Матю Михайлов от гр. Севлиево със средно образование и Гуна Петрова от Габрово също със средно образование. До тогава учителите били само с начално или I, II и III прогимназиален клас образование. Имало и такива като Трифон Ковачев и Стефан Калоферски с IV, V и VI гимназиални класове. През 1901/1902 учебна година били назначени първите учители със средно образование. Те станали първите пионери на Мелпомена /театралното изкуство в селото/. Тъй като за всички роли в пиесата учителите във селото не могли да намерят артисти, то те влезли във връзка с учителите от Дебнево и пиесата била представена съвместно в двете села. За салон използвали голямата стая в старото училище. Представлението било посрещнато с голямо въодушевление от зрителите. Дълго време след това се говорило за него и затова хората подканяли учителите да изнесат ново представление. Такова било изнесено и през 1902 г. от същите учители и вече местни младежи. Представена била пиесата "Михалаки чорбаджи".

В спомените си Христо Спасовски разказва, че в 1905 г. започнали да разучават пиесата "Иванко" от В. Друмев. Същата пиеса била представена през зимата на 1905 г. с голям успех. В пиесата участвали учители и от Дебнево, от Белиш и младежи от Врабево. Тъй като пиесата се харесала на много от зрителите, тя била повторена няколко пъти, за да могат да я видят повече хора. Ролята на Иванко изнесъл главният учител, а тази на Мария - учителката Табакова.

С трайни впечатления и със силно патриотично въздействие се указала представената през 1906 г. пиеса "Руска" от Ив. Вазов. Учители по това време във Врабево били Христо Спасовски, Гана Табакова, Гуна Петрова и Никола Икономов. Пиесата била подготвена съвместно

с учителите от с. Дебнево и дадена по два пъти и в двете села. За подготовката на пиесата и за нейното изнасяне ето какво разказва дядо Михо Лазаров, на 92 години /1969 г./, едни от участниците в пиесата /записано от Пенчо Далеков/:

"През 1905 г. по инициатива на учителя Стоян М. Бояджиев основахме в Дебнево читалище. На другата година учители от Дебнево и Врабево се събраха, за да обмислят въпроса за съвместна културно - просветна дейност. Аз, като библиотекар на читалището, бях също извикан на това заседание. След размяна на мнения по поставения въпрос се реши да се започне разучаването и изнасянето на пиесата "Руска".

Ролите били разпределени така:

1. Руска - Райна Шипчанова, учителка в Дебнево
2. Ангел - Христо Спасовски, учител във Врабево
3. Първаница - Гуна Петрова, учителка във Врабево
4. Първан - Михо Лазаров, младеж от Дебнево
5. Куздо - Матю Михов, младеж от Дебнево
6. Дядо Лулчо - Стоян Матев, учител в Дебнево
7. Караджи Осман - Стоян Христов, учител в Дебнево

Дядо Михо Лазаров много добре си спомнял за онова време и с умиление разказвал за изнасянето на пиесата. Във Врабево пиесата била играна в училището на примитивна сцена - завеса от черга, кулиси също от черги и платна. Зрителите с голям интерес следели представлението и се възхищавали от играта на младите артисти. Съдбата на Ангел и Руска силно ги вълнувала, а жестокостта на Кудзо и Караджи Осман посрещали с омраза към чорбаджиите и турците. Добрият завършек на пиесата обаче ги успокоил, тъй като доброто, правдата и обичта побеждават. След вечеринката имало лотария. Вечерта всички артисти били гости на свещеник Стефан Хр. Калоферски."

До 1911 - 1912 г. учителите във Врабево и младежите - по-будните, почти всяка година по Коледа, Нова година и други празници изнасяли по две - три пиеси. Давани били картини от "Под игото" от Ив. Вазов, "Бай Ганю - балкански" - драматизирана и др. От участие в последната пиеса Томи Иванов получил прякора се Ганю Балкански, тъй като той изнесъл тази роля.

През 1925/1926 г. в селото имало много младежи, завършили средно образование, но останали без работа: Иван К. Ватев - завършил педагогическо училище в Ловеч, Йонко Спасов - завършил същото

училище, Данко Матев и Цанко Ц. Тутеков - завършили винарско училище в Плевен, Минко Станев Карата - изкарал VI клас на гимназията в гр. Троян, Марин Цочев - с незавършено търговско образование, но много начетен, и още много други. Всички тези младежи след работа в полето, а през зимата около добитъка, прекарвали свободното си време в читалището - четели книги, изнасяли реферати на литературни теми, разглеждали прочетени книги, като се спирали на главните герои. Тяхно знаме бил Христо Ботев. Неговите стихотворения почти всички младежи знаели наизуст. Тях декламирали на вечеринките, а тези които имали мелодия, пеели навсякъде дето се съберяли - на хоро, на имен ден, на вечеринки. Друг любим поет бил Яворов, чиито стихотворения "Градушка", "На нивата", "Арменци", поемата "Калиопа" също влизали в репетоара на младежите.

И през този период главната дейност на читалището била в изнасяне на пиеси, сказки и организиране на курсове по овощарство, лозарство, скотовъдство, тъй като тези клонове от селското стопанство бързо се развивали във Врабево и от тях вребевени получавали по-големи доходи.

От дългия списък пиеси, които са изнесени през това време, на врабевска сцена от врабевските артисти са: "Боряна" от Й. Йовков, "Майстори" от Р. Стоянов, "Хан Татар" от Икономов, "Бойка" от Д. Гимиджийски, "Хъшове" от Ив. Вазов, "Свекърва" от А. Страшимиров, "Платон Кречет" и др.

Добри артисти през този период били Найден Караиванов и жена му Пена, Стефана Попова, Йорданка Христова, Цанко Радев, Васил Босев, Минко Карата и много други.

След 9.IX.1944 г. читалището заживяло нов живот. Построен бил нов голям културен дом. В този дом има театрален салон с голяма сцена и дегизационни стаи, салон за сладкарница /сега клуб на пенсионера/, а на втория етаж стаи за бибилотеката, заседателна и за канцелария. Читалището увеличило своя книжен фонд и вече библиотеката разполагала с 8300 тома художествена и научна литература, която се използвала от учениците от основното училище, от гимназията и населението.

От 1950 г. читалището има платен секретар, който едновременно е библиотекар и организатор на цялата културно - просветна дейност – сказки, представления и художествена самодейност. Годишно се раздават около 1000 тома книги за прочит на 240 читатели.

При читалището след 9.IX.1944 г. бил сформиран самодеен театрален колектив, танцова трупа и смесен хор, съпроводен от духова музика. Театралният колектив насочил вниманието си към нови пиеси, отразяващи съпротивата на българския народ срещу фашизма. Смесеният хор, под ръководството на учителя Иван Ц. Генков, достигнал високи успехи и отличия. На няколко пъти хорът, който се състоял от 80 души с различна възраст и професия, излизал първенец в районните прегледи за художествена самодейност и затова на два пъти бил допускан да участва в национални прегледи на самодейните колективи в София, където също получил висока оценка.

За развитие на художествената самодейност във Врабево много фактори са помогнали. На първо място това, че врабевени по природа са музикални и добри играчи. Някога почти всички пастирчета по дъбравата, по баирите свирели на свирки, кавали и гайди и хората в захлас ги слушали. По копан на царевица и по жътва врабевското землище се огласяло от народни песни, изпълнявани от копачки и жетварки. Слънцето пече и гори, ала жетварките не се плашели, те пеели и песента им помагала в работата. Прочути певци били сестри Миленски, които съчинили песен за Иван Варчев, заболял на фронта и умрял в село. Опит за организиране на хорове са правени и преди 9.IX.1944 г., обаче те са били слаби. Едва когато се открива гимназията през 1944 г. се слага начало на добри ученически, а по-късно и младежки хор при читалището. За развитието на хоровете в селото голяма заслуга имат учителите при гимназията Иван Генков и Ангел Маринов Заеков. Тази дейност на читалището западнала след напускане на тези учители.

След 1944 г. първаначолното име на читалището "Надежда" е заменено и то вече се нарича читалище "Христо Ботев".

През пролетта на 1946 г. читалището, подпомогнато от кооперацията, закупило киноапарат и започнали да се прожектират български, съветски и др. филми. Киното започнало да играе голяма културна роля във Врабево. От околните села Врабево първо се снабдило с киноапарат и затова то било посещавано от зрители от тези села. По-късно то било изкупено от държавата.

Председатели на читалището през годините след 1911 г.:

Христо Мачев	Цанко Калайджийски
Нено Даракчиев	Илия Койнаков
Найден Караиванов	Петко Христов
Христо Добрев	Марин Данчев

Милка Стратева
Иван Гадевски
Милка Стратева

Народно читалище "Христо Ботев" е вписано в регистъра на народните читалища в Министерството на културата под N 2458 на 11.07.2001 г.

През последните години към читалището е организиран **Ансамбъл "Елица" под ръководството на Милка Василева Стратева**. Ансамбълът участва във всички тържества, организирани от кметството и читалището в селото - Коледа, Нова година, Великден, празника на животновъда и други. Изнасят програмите си и в съседни села. Заема призови места на националните събори. Носител е на:

- Почетна грамота "Копривщица 2000"
- Грамота от младежкия фолклорен фестивал "Лисец 2001"
- Почетен знак и грамота от старопланинския събор "Балкан фолк 2001" - Велико Търново
- Със специална грамота е отличена и основателката на ансамбъла Милка Василева Стратева

СНИМКА

1. с. Врабево – Читалище “Христо Ботев” – снимка 1975 г.

Голяма просветна дейност се развивала също така и чрез радиоуредбата, с която Врабево се снабдило през 1946 г. Освен програмите по радио София по радиоуредбата се предавали и местни програми изготвени от специална програмна комисия. В тези програми се застъпват местни новини и съобщения, правят се информации за хода на селско – стопанските работи и др.

МУЗЕЙНА СБИРКА В С. ВРАБЕВО

Идеята за създаване на музейна сбирка към читалище "Христо Ботев" е лансирана много отдавна. Но едва през 1976 г. се започва активна работа по събиране на експонати, определяне на сграда, където да се помещава сбирката и т.н.

Закупена е бившата жилищна сграда на Христо Добрев Джуров, която е типична за Врабево от 20-те години на XX век.

За набиране на експонати се създават комисии, които да обходят 16-те района на селото. В тези комисии влизат съветника на района, представител на читалището и един член от същия район. Обходено е

цялото село от къща на къща. Събрани са доста експонати: носии, съдове, с които са си служили нашите баби и дядовци, много предмети за етнографския кът, снимков материал, отразяващ живота на Врабевени и много други.

С помощта на АИР "Вароша" - Ловеч сградата е реставрирана, консервирана и благодарение на музейни работници от гр. Ловеч, експонатите са проверени и подредени в музея.

С това се осъществява една отдавнашна мечта - Врабево да има свой музей.

КЛУБ НА ПЕНСИОНЕРА

Клубът на пенсионера във Врабево се създава през 1980 г. Целта е да се намери един отдушник за пенсионерите - да отидат на кафе, да пият по някоя бира, да поиграят шах, табла или карти, да общуват помежду си. Първият негов председател е Никола Христов Павков, а в продължение на 20 години негов касиер е Атанас Маринов Нешев.

Клубът отначало се помещаваше в дома на Васил Босев. По-късно беше преместен в една от залите на читалището, където се намира и в момента.

Клубът развива значителна дейност. Всяка година провежда със своите членове екскурзии и излети из страната.

Към клуба има създаден и хор на пенсионерите, който участва в редица прояви. Участва и в конкурси с други пенсионерски хорове от страната. Пенсионерите свикнаха със своя клуб и той е едно от посещаваните места във Врабево.

МЛАДЕЖКО САМООБРАЗОВАТЕЛНО ДРУЖЕСТВО /ПРОСВЕТНО/ “ПРОБУДА”

Жаждата за повече знания у младежите във Врабево след свършване на Първата световна война 1918 г. подтикнали по-просветени младежи да основат Младежко самообразователно дружество. Ето какво разказва в своите спомени Марин Цочев – един от основателите му:

“Към подготовката за образуване на дружество “Пробуда” пристъпихме през зимата на 1919 г., а от началото на 1920 г. започнахме да подготвяме литературни утра, вечери и представяне на пиеси. Дружбата ни с Христо Йоакимов и Койно Койнаков,

постоянното търсене на прочитни книги, вестници и списания за политически и научни новини ни караше да търсим някакъв отдушник на жаждата за културен и просветен живот. Христо Йоакимов тогава беше писар в общината и от любопитство се ровеше из законите, наредбите и постановленията. Пръв той се сети, че ние можем да учредим такова сдружение. Тази идея горещо беше възприета от мен и от Койно. Разгласихме я между останалите младежи. Христо пусна в ход юридическите си познания и изготви проекто - устава за дружеството. Започнахме една усилена агитация и на учредителното събрание се събрахме към 70 души младежи – учредители. Приехме устава член по член. Христо го написа на чисто в необходимото число екземпляри и го изпратихме в съответното министерство за утвърждаване. Уставът беше утвърден и дружество "Пробуда" започна своята дейност. Събрахме помежду си първоначални средства под формата на доброволни помощи – кой колкото можеше да даде, и започнахме да изписваме книги за прочит. За клуб на дружеството използвахме долния етаж на къщата на Никола Цонков Заяков, който не ни вземаше наем. От страна на тогавашната интелигенция започнаха да се чуват критики по адрес на нашето дружество. За да не се разколебават членовете, аз написах, доколкото можах красиво, стихотворението на Ботев "Делба", посветено на Л. Каравелов, в което бях направил малки корекции. Така например в куплета:

"Ще търпим ние хорски укори.
Ще търпим и присмех глупешки.
Ще търпим, но няма да охнем
пред никакви мъки човешки!"

в третия стих думата "охнем" аз бях заменил с думите "да се спрем". Написаното стихотворение закачих на дирека, за да се чете от всеки, който влезе в клуба.

Първите литературни утра и вечери изнасяхме в клубното помещение, главно за членовете на дружеството и малко публика. Когато по-късно, през 1922 г. беше построено новото здание за прогимназия ръководството на дружеството организира почистването на първия етаж. Направен бе първият салон със 120 места, малка сцена и стая за дегизация на артистите. В тази стая беше пренесен шкафът с книгите на дружество "Пробуда", библиотеката на читалище "Надежда" и касата на кооперацията. В този малък салон почнахме изнасянето на пиеси.

От учителите пръв дойде да ни окаже помощ с активното си участие Нено Даракчиев. Той имаше опитност, способност и похват в артистичната дейност, поради което се наложи като режисьор на артистичната трупа и постановчик на подготвяните пиеси. С негова помощ успяхме да подготвим и представим голяма част от Молиеровите комедии, тъй като те се оказаха подходящи за бедна сцена, каквато беше нашата.

В устава на дружеството беше предвидено, че когато членовете му останат по-малко от седем души, то дружеството се разтурва и имуществото му се предава на местното читалище "Надежда". Членовете на "Пробуда" постепенно преминаха като членове на читалището. Ръководството на последното беше вече в ръцете на "Пробуда". Ние счетохме повече за безпредметно да има две културно – просветни организации с една и съща цел, престанахме да членуваме в "Пробуда" и съгласно устава, имуществото му постъпи в читалището. Членовете на "Пробуда" продължиха своята дейност от името на читалището, като обединиха силите си с по-възрастните дейни членове. Такива бяха Йонко Стойчев Тутеков, Васил Тодоров и др. Изнесени бяха много реферати и сказки на литературни и научни теми. Откривани бяха курсове по аритметика за огрмотяване. Обединението на двете библиотеки обогати книжния фонд и се даде възможнаст на членовете да четата ръзнообразна и хубава литература. Аз бях вече библиотекар на читалището." /Из спомените на Марин Цочев Петков/.

ВЪЗДЪРЖАТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ

/Основен източник са спомените на Христо Добрев Влашки/

От архивните книжа за основаването и дейността на въздържателните дружества в с. Врабево до сега не е намерено нищо.

През 1939 г. когато със закон били разтурени Българската въздържателна федерация, Българският натурален въздържателен съюз и Българският ученически въздържателен съюз, били иззети всички архивни книжа от въздържателните дружества в цялата страна.

Тогава и от дружеството в с. Врабево били иззети от общинските власти всички архивни книжа. Успели да запазят само печата, знамето и спестовната книжка на дружеството, които се намират в местната музейна сбирка за възпитание на младото поколение.

По спомени на Марин Цочев Петков, Васил Минков Босев, Христо Николов Павков, Къню Христов Ганеков и други, първият

инициатор за основаване на въздържателно дружество във Врабево бил основният учител, който **през есента на 1922 г. основава Първото училищно въздържателно дружество в с. Врабево** с учениците на своето тогава IV отделение /сега IV клас/.

През първата година на дружеството, под ръководството на своя учител Нено Даракчиев, развива за онова време доста голяма културно – просветна и агитационна работа против пиянството и тютюнопушенето, против неправдата. Такава дейност се провежда не само сред учениците от неговия клас, но и пред учениците в цялото училище и пред цялото население.

На следващата година неговите ученици минават в първи прогимназиален клас /сега – V клас/, където продължили своята организационна дейност. Основаването на въздържателни дружества в другите класове на училището и тяхната активна дейност против пиянството, не остава незабелязана от врабевската общественост.

Много родители и будни младежи в селото се интересували и под ръководството на Нено Даракчиев и Марин Цочев **през есента на 1924 г. се основава Гражданско въздържателно дружество** в което имат право да членуват всички желаещи - възрастни и млади.

Дружеството е наименовано "Август Форел" и негов пръв председател става Нено Маринов Даракчиев с помощник Марин Цочев.

За клуб на дружеството се наема срещу наем частния дюкян на Минко Тошков. Клубът е уреден много бедно и скромно, защото дружеството няма никакви средства. Но това не отчаяло ентусиазираните младежи, които решили всеки член да си донесе по един стол, а на средата поставили една малка масичка и се набавили само няколко десетки книжки, повече брошури с прогресивна и трезва тематика. Започнала усилена пропагандаторска работа против алкохола, неправдата, пиянството и тютюнопушенето.

Изнасяли се сказки, четели се реферати, водели се оживени спорове и дискусии. Клубът постепенно се превърнал в своего рода културно просветно огнище. Била подготвена и първата пиеса с противопиянска тематика "Делото на дявола", т.е. делото на алкохола, в която с голям успех главната роля изнесъл председателят на дружеството Нено Даракчиев в ролята на "Дявола".

Основаването на дружеството, неговата активна агитационно – разяснителна работа постепенно станала достояние на цялата

общественост и идеята за трезвеност обхванала населението, особено младежите и девойките.

Голяма част от младите хора станали членове на дружеството и то бързо нараснало, укрепнал неговия авторитет. За две години съставът нараснал на 80 – 100 члена. Голямата дейност, която развивало дружеството против алкохола и тютюнопушенето с всеки изминал ден издигала неговата популярност.

За това недвусмислено говори фактът, че през 1926 г. по инициатива на дружеството се подготвил, организирал и провел референдум за затваряне на кръчмите в селото. Трезвениците провели голяма разяснителна дейност. Разпределени били и обходени всички домакинства в селото, трезвениците провеждали разговор с всеки член.

Подготвителната работа дала своите отлични резултати. Референдумът за затваряне на кръчмите бил спечелен с голямо болшинство. И разбира се **кръчмите били затворени.**

Големият успех се дължал и на това, че успели да спечелят мнозинството от жените на страната на дружеството, които се отзовали и гласували за затваряне на кръчмите. Жените са голяма сила, когато се организират в името на нещо хубаво.

Затварянето на кръчмите издигнало още повече авторитета на дружеството и на неговите членове.

Кръчмите /около 14 на брой/ стояли затворени само 6 – 7 дни, защото кръчмарите вдигнали голям вой и били близки с местните управници, а и политиката на правителството била такава – да убива съзнанието на трудещите се, намерили начин да ги отворят. Този успех дал голяма популярност и в околните села и в централните органи на въздържателното движение в нашата страна. През 1930 г. дошъл в селото Иван Павлов, родом от с. Орешак, един от ръководителите на въздържателното движение в страната. Той предложил да се свика районна конференция на трезвениците от околните села и градове. Такава конференция е организирана, на която Иван Павлов и други ръководители на движението от Троян и Ловеч говорили за вредата от алкохола и тютюнопушенето.

През периода 1931 – 1939 г. в дружеството членували вече над 100 младежи и девойки трезвеници. То провеждало културно – просветна дейност, организирало и изнасяло вечеринки с прогресивна тематика и на тема "Трезвеност". Изнасяли вечеринки като: “Земята кърви”, “Дванадесетия час”, “Химн на нищетата” и др.

Най-активни членове на дружеството са били членовете на БКП и РМС. След преврата на 19 май 1934 г. въздържателното дружество останало една удобна легална форма за политическа работа.

Българският неутрален въздържателен съюз - София се отнасял с необходимото внимание и уважение към дружеството. С внимание и уважение към него се отнасяли и околните градове: Ловеч, Троян и Севлиево, и всички околни села от трите околии. По указание на Централното ръководство на Въздържателното движение в нашата страна традиция станало всяка година да се организират и провеждат на втория ден на Великден големи районни конференции, на които присъствали като представители и гости от Българския въздържателен съюз – София, от въздържателните дружества в Ловеч, Троян и околните села на трите околии.

На тези конференции идвали изтъкнати прогресивни общественици и дейци на въздържателното движение в нашата страна: д-р проф. Никола Шипковенски, Димитър Братанов, Иван Павлов от София, д-р Никола Сяров от гр. Ловеч, д-р Петър Пачев от Троян и много активни и прогресивни дейци от околните села.

На тези конференции обикновено провеждали манифестации от училището до площада с музика и знамена. На митинга се изнасяли лекции за вредата от употребата на алкохол и против тютюнопушенето, за здравето на хората, против пиянството и неправдата.

За много добрата и голяма дейност, която развивало по онова време въздържателното дружество в с. Врабево на една такава конференция от името на Българския неутрален въздържателен съюз, дружеството било наградено със специално синьо флагче /знаме/ на трезвеността, поднесено от председателя на тогавашното ръководство - Димитър Братанов.

За голямата дейност, която развивало въздържателното дружество в с. Врабево ще цитираме само дописка от Боньо Семерджиев, отпечатана в печатния орган на българското въздържателно движение “Трезва борба”, /бр. 13, м. юли 1935 г./:

"С. Врабево, на 14 април тази година Гражданското въздържателно дружество “Август Форел” устрои първата селска въздържателна конференция в околията ни. Сутринта се устрои манифестация от нас - дошлите съидейници, които под звуците на въздържателния марш веeха гордо своите сини знамена и плакати. Пред общинския дом манифестацията спря, където с изпълнението на

въздържателния химн се откри конференцията с приветствия от всички културни и стопански организации в селото и от представители на властта.

След свършване на поздравленията председателят на дружеството покани насъбралото се множество в салона на общината, където се почнаха сказките.

Пръв говори Никола Шипковенски за “Венерическите болести”, втори – Боню Семерджиев за “Алкохолизъм и Работничество”, трети – студента Мареков за “Психология на пиячите и на въздържателите”, последен говори и закри конференцията председателят на дружеството д-р Драган Йотов – “Алкохолизъм и тютюнопушене”. Въпреки напредналото време присъстващите млади и възрастни селяни изслушаха с голяма внимание сказките.

В селото има въздържателно дружество с над 80 члена. Ние приканваме и други трезвеници от градове и села да последват примера на врабевени.”

Дейно участие в ръководството и работата на дружеството са вземали и младежите и девойките: Стефана Попова, Димитра Иванова Хаджийска, Стояна Николова Заякова, Бою Найденов Боев, Христо Николов Павков, Митко Василев Митков, Радой Василев Христов и по-голяма част от учениците и студентите.

Председатели на дружеството са били:

- Нено Маринов Даракчиев
- Найден Василев Караиванов
- д-р Драган Йотов
- Христо Добрев Влашки

ЕНОРИЙСКИ ХРАМ "СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" В С. ВРАБЕВО

Първият обществен строеж в с. Врабево след Освобождението ни от турско робство е бил построяването на храма. До построяването на храма жителите на с. Врабево се черкували в с. Бериево, а по-късно и в с. Враца /Стефаново/, тъй като и двете села били български още преди Освобождението и имали църкви и свещеници. До построяването на храма за параклис, където се извършвали някои църковни служби: тайнство, кръщене, венчаване и други, без света литургия, бил използван първият етаж на двуетажна турска сграда в югоизточната

част на дворното място, където е построена църквата. Вторият етаж се е използвал за училище.

В началото на 1891 г. старата турска сграда била съборена и отпочнал строежът на храма. За майстор, който да ръководи строежа на врабевени, пазарили Павел Колев от Бижовци, Тревненска околия, прочут като изкусен майстор на мостове и църкви. Майсторът, дядо Павел, бил изключително скромен човек. Със своята доброта и трудолюбие увличал работниците - строители, работещи с него. Строежът започнал на 9.03.1891 г. и завършил няколко дни преди 8.11.1891 г. Бързото изграждане на храма се дължало на добрия майстор, ентусиазма и религиозността на населението. В строежа участвали всички - и бедни, и богати. С волски коли карали камъни, плочи, греди и стълбове. Повечето икони били доставени като подарък от местни и странични християни. Всичко за строежа било подготвено още през 1890 г.

На 8 ноември бил осветен от тогавашния управляващ Ловчанска епархия Епископ Партений, по-късно Софийски митрополит. По настояване на църковният настоятел Пенчо Лалев Марешки името на църквата било прието да бъде Св. Архангел Михаил и храмовият празник - 8 ноември.

Храмът, построен на площ 200 кв.м, има корабна форма. Сводът се крепи на 6 каменни колони. Състои се от три части: арктика, средна и олтар. Средната част има балкон. Между средната част и олтара е иконостасът с три реда икони. Четирите големи икони е изографисал Рачо Тихолов от Габрово. Другите икони са рисувани от иконописци от тревненската школа. Царските двери са направени от дърворезба. На тях има изразени църковни библейски сюжети - образа на Архангел Михаил и божията майка.

В 1892 г. в селото идва свещеник Христо Стоев Калоферски, роден в Калофер през 1845 г. Бил е ученик на Ботю Петков, бащата на Христо Ботев.

Ръкоположен е за свещеник от Иларион Макариополски в Пловдив. В началото идва в махала "Джокарите", Троянско. Преди да дойде във Врабево е свещеник в Млечево. Като пръв свещеник в с. Врабево има големи заслуги за обзавеждането на храма. Отличавал се със своята скромност и трудолюбие. В свободното си време строил дуварите при чешмата на "Ламбанка" и подпорната стена на дерето.

В местността "Держика" е правил баражи по долчината и подпорна стена под пътя. Починал е през 1939 г.

Свещеници, служили във Врабево:

Христо Стоев Калоферски

Стефан Христов Калоферски - познат под името поп Станчо.
/Убит е в Първата световна война./

Свещеник Трифон Матев Ковачев

Йеромонах Инокентий /руснак/

Протоирей Христо поп Йоакимов

Протоирей Любомир поп Трифонов Ковачев

Протоирей Петър Илиев Зъзров /от 1999 г. свещено-иконом/

На 8.11.1991 г. се проведе честването на 100 години от построяването на храма. Със съдействието на Кметството, завод "Чавдар", Земеделската кооперация и населението се извърши частичен ремонт на храма. Вечерта срещу 8 ноември се проведе всенощно бдение, на което служиха свещеник Иван Михов от София и прот. Петър Зъзров. Пяха Ангел Тасков, певец в "Св. Александър Невски" в София и свещено-иконом Илия Христов Ковачев от гр. Враца. На 8 ноември служи Негово Високопреосвещенство Ловчанският митрополит Григорий. Пя църковен хор от гр. Троян с диригент Иван Генков. Пред паметника на загиналите във войните врабевени се отслужи заупокойна литургия. След 107 години, на 10.01.1998 г. жителите на с. Врабево полагат голяма и майсторски изработена мозаечна храмова икона на "Св. Арх. Михаил". Инициативата за изработката и полагането е на фирма "Врамед", която подсигурява средствата, както и на Кметство - с. Врабево.

Освещаването се извърши от Смолянския Епископ Нестор, игумен на Троянския манастир. В деня на освещаването на иконата кметството и фирма "Врамед" организираха общоселски курбан и всенародно веселие.

Януари 1998 г., с. Врабево, община Троян.

СНИМКА

1. с. Врабево - Мозаична икона на св. Архангел Михаил, монтирана на входа на храма "Св. Архангел Михаил" във Врабево. Иконата е дарение от Минко Ив. Минков от Карлово и Борис Серафимов Васев от гр. Дупница - съдружници във фирма "Врамед" ООД - с. Врабево, осветена на 10.01.1998 г.
2. с. Врабево - църквата "Св. Архангел Михаил" - снимка 2001 г.

ТЕЛЕГРАФО - ПОЩЕНСКА СТАНЦИЯ

Интересна е историята на ТП служба в с. Врабево. Преди Освобождението Врабево се числяло към Севлиевската кааза /околия/ и чрез Севлиево са получавали турските писма - частни и обществени. След Освобождението, при новото административно разделяне на страната Врабево била причислено към Троянска околия. Веднъж в седмицата нарочен човек отнасял общинските и частни писма през с. Белиш до Троян. От Троян писмата два пъти седмично пак по пешеходец са отнасяни за Ловеч. Това продължило чак до 1883 г. Седем години след Освобождението, през 1885 г. се основава междуселска поща с държавни куриери. Това е по времето на Сръбско - българската война. Няколко години след това писмата от Врабево са носени от общинските служители до Троян, докато бил назначен специален куриер. Един от първите куриери бил Добри Иванов Добрев /наречен "Пощата"/. Това име дядо Добри завещал и на своите наследници, които и днес го носят. Три пъти седмично, възседнал добре охранен кон, с кожени дисаги на седлото Добри Иванов отнасял писмата и колетите на врабевени до Троян през с. Белиш и от там вземал писмата и колетите за Врабево. Дълги години изпълнявал тази служба дядо Добри. Интересно е да се знае, че официално дядо Добри Иванов е роден на 7.10.1876 г., но по сведения от неговата внучка Добрина Иванова Добрева той всъщност е роден четири години по-рано - 1972 г. Родителите му са скрили истинската година на раждане, за да не го вземат турците за еничари. Дядо Добри умира на 12.07.1972 г./столетник/.

След дядо Добри носенето на пощата се поема от други хора, предимно от Дебнево, които тръгвали сутрин от това село, минавали през Врабево и Добродан и са отнасяли писмата и колетите от трите села до Дълбокдолското ханче, където ставало разпределението им. От тук куриерите са вземали пощата пак за трите села. Поща имало вече всеки ден.

Трябва да се знае, че писмата се събирали от общинските служители тъй като ТПСтанция не е имало. До обявяването на Балканската война кореспонденцията в селото била сравнително слаба.

Писма са получавани повече от мъжете, отишли на печалба в Унгария, Русия, Америка и други страни. По-много писма започнали да се изпращат и да се получават през време на войните 1912 - 1918 г. Самите писма в селото се разнасяли от общински служител /Кехаята/, който за улеснение ходел в училище и ги раздавал на учениците със задача да ги раздадат на селяните . Този начин на пощенски услуги продължил до откриването на ТПСтанция във Врабево.

През 1915 г. Първата световна война била вече в своя разгар. По-будните врабевени с интерес и страх следели военните събития. Това ги накарало да помислят за откриване на ТПСтанция, чрез която щяло да се улесни получаването на повече вестници и други сведения за събитията в Европа и у нас. **За откриване на станцията най-голяма заслуга има Недялко Иванов Спахийски,** които не пожалил труд и сили за тази културна придобивка за Врабево. Той използвал свои лични връзки с влиятелни хора и най-после дошло съобщение, че във Врабево ще има ТПСтанция. **Станцията била открита на 2.II.1915 г.** За началник на станцията бил назначен Недялко Павлов от с. Орешак, а за раздавач Недялко Спахийски. Двамата положили много труд за намиране на помещение, за подреждането на станцията, за снабдяване с инвентар. Всичко това обаче било преодоляно. Общинският съвет начело с кмета Минко Г. Рътковски отпуснал две стаи - южните, на съвета, където се настанила станцията и тя започнала да работи. Отначало имало само един телеграфен апарат.

На 26 юли 1915 г. дошъл финансов инспектор, който ревизирал финансовата част и написал в книгата за препоръки и похвали, която се намирала в архивата на станцията, най-ласкави думи за работата на служителите.

В същата книга е отбелязано, че е правена ревизия от инспектори през 1918 г., 1921 г. и по времето, когато началник на станцията е бил Недялко Павлов. Около 1923 г. навярно след преврата на 9 юни, излязло разпореждане на Министерството на пощите, според което началниците на ТПСтанции трябва да са завършили специални курсове за да добият право да заемат тази длъжност. Това се отнасяло за онези, които нямали образование, а само практика, какъвто бил и Недялко Павлов. Ето защо, той напуснал Врабево и отива в София да следва курсове, за да получи квалификация за началник на станция. За известно време за началник на станцията във Врабево е Христо Диков от Севлиево, който след това живял в София. Според неговите спомени при него, в станцията, прекарал голяма част от времето си уволнения

като комунист учител Нено Даракчиев. Раздавач бил Васил Ст. Топузов.

През 1925 г. за началник на станцията е назначен Георги Янакиев от гр. Ловеч. Георги бил културен човек и образцов пощенски служител. Той не се задоволявал само с работата си в станцията, а вземал дейно участие в културния живот на селото. Във Врабево стоял до 1927 г., когато се завръща Павлов - вече с права, и става отново началник на пощенската станция.

Недялко Павлов продължил да служи чак до 1947 г., когато се пенсионирал. Станцията предал на Васил Кинов от Добродан.

От откриването на станцията до 1937 г. раздавач е бил все Недялко Ив. Спахийски.

Справедливостта изисква да се отдаде достойно място на двамата Недялковци за закрепването на станцията с добрата си работа. Наред с кооперацията станцията /пощата, както я наричали хората/ била втория спестовен институт, на когото хората вярвали и без страх внасяли спестените си пари. Тази вяра почивала преди всичко на честните пощенски служители - двамата Недялковци.

През 1937 г. за раздавач е назначен Симеон от Бяла Слатина. Макар и от далече, Симеон бързо опознал хората и става техен любимец и всички почнали да му викат Монката.

Работи до 1947 г., когато раздавач Иван Хр. Връцков от с. Врабево, служи от 6 юли 1947 г. до 1 март 1949 г.

От тази дата длъжността раздавач се заема от Марко Спасов Коркински до 1973 г. През 1943 г. временно раздавач е бил Георги Денчев Панагюрски. По нареждане на по-горните власти Васил Кинов трябвало да се върне началник станция в с. Добродан, а станцията във Врабево предал на Никола Петров Калестровски на 11.II.1948 г. Този младеж бил от Врабево и имал специално образование - завършил Телеграфо - пощенско училище. Започнал работата си с амбиция да модернизира и подобри службата. През негово време била отпусната първата щатна бройка за телефонистка. На тази длъжност била назначена Мария Николова Петрова - жена на началника.

На 20.X.1951 г. за началник на ТПСтанцията е назначен Христо Цвятков Кънев, от с. Врабево, със специално образование - ТП училище, работил като такъв до 1991 г. Награден е с медал "100 години пощи в България" и знака "Отличник" на министерството.

През 1950 г. съвета закупува радиоуредба. Първата говорителка и отговорничка на радиоуредбата е назначена. Станка Коева. От 1951 г.

радиоуредбата минава към пощата и от тази дата тя е преместена в кооперативния дом.

През 1965 г. служителите от пощата провели разяснителна работа за ползата от телефонни услуги и 100 души се снабдяват с телефони.

Втората квартира на ТПСтанция е втория етаж в къщата на Стойковица Керкенезка. Третото помещението е къщата на Михо Велчев, четвъртото - къщата на Лалю М. Топузов, от където през 1951 г. е преместена в кооперативния дом.

Христо Цвятков Кънев старателно е записал в една тетрадка важни моменти от по-новата история на станцията:

- 19.II.1975 г. - станцията се премества в нова административна сграда, с нова автоматична централа KRC от 130 поста;

- 15.VI.1977 г. - монтира се нова автоматична телефонна централа АТЦ А-29 с 300 поста, които се заемат до края на годината;

- XII.1976 - V.1977 г. - извършва се кабелизация на телефонната мрежа;

- II.1978 г. - извършва се разширение на АТЦ-29 с нови 200 поста;

- 9.VI.1979 г. - монтира се дизелов агрегат за аварийно захранване на централата;

- VII.1981 г. - въвежда се еднопосочно /изходно/ далечно набиране;

- 13.IV.1984 г. - пуска се в експлоатация телефонен кабел до Троян с 10 линейно изходящо и входящо набиране;

- 1985 г. - подменя се радиоуредбата с транзисторна;

- 1.V.1988 г. - извършва се разширение с нови 100 поста, по-късно е включена в национална мрежа за автоматично избиране;

- 1988 г. - кабелизация на радиомрежата;

В станцията са работили и продължават да работят и до сега /2001 г./:

- Бона Зъзрова - от 1980 г. като раздавач, телефонистка, касиерка, а от 1981 г. - като началник;

- Недка Иванова - от 1980 г. като телефонистка, а след това като монтьор АТЦ;

- Радослав Илиев - от 1990 г. като монтьор АТЦ.

В отделни периоди на различни длъжности са работили: Нина Василева, Райна Петрова, Стефка Стефанова, Бонка Райкова, Румяна Тодорова, Мария Докторова, Мирослав Михов, Димитрина Иванова,

Васил Зъзров, Мария Толекова, Симеон Богданов, Пламен Палингурски.

Сега /2001 г./, станцията разполага с 600 телефонни поста, 340 радиоточки, раздават се пенсиите на над 450 пенсионера.

С П О Р Т

Заслужава да се кажат няколко реда и за развитието на спорта във Врабево, за да се знае при какви трудни условия са направени първите стъпки.

Било 1922 г., когато учениците от прогимназията във Врабецо изявили желание да си купят истинска футболна топка. Учителят по гимнастика тогава Лалю Стоянов Топузов, проявил разбиране, но казал:

“- Ученици, за да си купите футболна топка, трябва да съберете по един лев помежду си, защото други обществени средства няма.”

Децата трябвало да се молят и плачат на родителите си, за да им дадат по един лев за топка. Тогава парите не достигали в къщи за най-необходимите неща – газ, сол, цървули, и с голям труд събрали парите за футболна топка.

Това било голяма радост, защото тогава по селата момчетата играели с малки топки, направени от говежда козина. От събраните пари останали и за закупуване на един железен лост. Направили дървена успоредка и така била създадена материална база за физическа култура и спорт във Врабево /тогава я наричали “гимнастика”/.

Ето какво пише в спомените си Христо Влашки:

“Първоначално имаше спорове кой да бъде домакин на топката. Понеже всички желаехме да я пазим, пак учителят реши въпроса топката да стои при него и когато ходим да играем, той ни я даваше и за всеки отделен случай определяше кой да я вземе и после да му я върне.Той се стремеше всеки от нас да изпита това удоволствие – да вземе от него топката и след игра отново да му я върне.

Към нас постепенно се присъединиха и свободните младежи. Играехме и на лоста, и на успоредката, но най-много се увличахме по футбола. В края на селото ни имаше една много чиста и хубава поляна – “Хармането”, където направихме футболното си игрище и тичахме боси след топката до насита.

Първоначално играехме най-примитивно, без да знаем голяма част от правилата на футболната игра. Обикновено се разделяхме на

две групи по равно, независимо от бройките, и почвахме едни срещу други, тогава само за вратаря се знаеше точното място.

По-късно, особено през 30-те години, спорта мина в свободната младеж, където пак най-много се играеше футбол. Научихме всички правила и започнахме да играем приятелски мачове с футболистите от други – по-големи села.

Футболни отбори тогава имаше в с. Градница и с. Чадърли /сега Сенник/, Габровско. С тях играехме приятелски мачове, ние с каруци ходехме там, те идваха при нас. Някои от тези срещи сме документирали с фотоснимки.

Необходимо е да се знае, че тогава нямахме специални спортни екипи, а играехме с кой каквито дрехи има. Обикновено с къси гащета, по потник или някаква фланелка."

Спорта непосредствено след 1950 г. придобил голяма масовост. В "Спартак" - Врабево се поддържали редица спортове като: футбол, баскетбол, волейбол, ръгби, лека атлетика, шах, гимнастика, тенис на маса и др. Врабево се класира на IV-то място в страната на Републиканската селска спартакиада.

Отборът на "Спартак" - Врабево по ръгби през 1979 г. участва в Републиканското първенство, като се класира на IX-то място. Мерили сили с такива отбори като "Левски" - София, "Локомотив" - София, "Янтра" - Габрово, Костинброд и др.

Най-популярен спорт за селото си оставал футбола. Отборът винаги е играл в "А" окръжна група, където има спечелени: едно I-во място с треньора Стефан Пунчев, две II-ри места с треньорите Емил Цвятков и Стефан Спасов.

Много млади хора от Врабево са минали през футболния отбор: Иван Стойнов, Георги Николов, Димитър Дочев /Щтаера/, Радослав и Тодор Койнакови, Ангел и Марин Петкови, Минко и Константин Карагьозови, Станчо Мътито, Петко Кръстев, Марин и Георги М. Генкови, Михаил Данаилов, Иван Петков /Шмагата/, Петър Игнатов Георгиев, Минко Маринов /Паяка/, Петър Дамянов, Марин В. Киров, Михаил Матеев, Слави Топузов, Стефан Никовски, Владимир Прокопов, Марин Борисов Папазов, Данаил Цолов, Михаил П. Магдалински, Рени Пенчев, Росен Илиев Савев, Росен Стратев, Найден П. Венков, Петър Николов и още, и още..., невъзможно е да се изредят всички.

Като добри футболни треньори във Врабево са работили: Стефан Пунчев, Стефан Спасов, Емил Цветков, Иван П. Стойнов, Иван П. Стоянов /Докуза/, Петър Дамянов, Марин Петков и др.

В началните години отборът се спонсорирал от ТКЗС, Потребителна кооперация "Взаимопомощ", ММЗ "Чавдар" и фирма "Врамед" ООД - с. Врабево, а последните няколко години спонсори на отбора са неговите бивши футболисти: Марин Борисов Папазов и Данаил Цолов. Много отбори от "А" окръжна група отпаднаха поради липса на средства като Троян, Орешок, Калейца, Балкан и др.

В момента "Спартак" - Врабево е член на "А" окръжна група и футболният отбор добре защитава екипа на родния "Спартак".

Днес във Врабево има добре изграден и съоръжен спортен комплекс с футболно игрище, баскетболно игрище, плувен басейн /още недовършен/, писта /недовършена/, салон за спортна гимнастика.

Физкултурното дружество “Спартак” във Врабево е излъчвано три пъти за комплексен селски окръжен първенец и три пъти е било на второ място. По спортна гимнастика също е било окръжен първенец и няколко пъти е достигало до финалите на републикански първенства. Отборите по футбол и баскетбол почти винаги са били в първите редици на окръжния спорт. Физкултурното дружество “Спартак” – Врабево е излъчило майсторите на спорта по троен скок Васил Петков Караиванов и Светослав Лалев Топузов.

СНИМКА

1. с. Градница - 21.06.1936 г.,– другарска среща на футболните отбори на с. Врабево и с. Градница.

ТУРИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ ВЪВ ВРАБЕВО

Началото на организиран туризъм във Врабево е сложено през есента на 1925 г. Ето какво пише в спомените си Пенчо Далеков:

"По инициатива на Стефана Попова - голяма любителка на Балкана, през есента на 1925 г. беше организирана голяма младежка екскурзия до връх "Юмрукчал" /сега "Ботев"/. Екипирани най-просто с торби, свински цървули, с по една малка черга, около 20 младежи и девойки се отправихме към Балкана... Така се зароди във Врабево туристическото движение".

Пенчо Далеков описва подробно още две икскурзии.

Със създаването на гимназията се организират много екскурзии в страната и чужбина от ученици, учители и младежи от селото.

УЧАСТИЕ В БРИГАДИРСКОТО ДВИЖЕНИЕ

Впървите дни след 9.IX.1944 г. по инициатива на РМС започва организирането на младежки бригади. Работело се е рледимно на национални обекти с особена важност: прохода "Хаимбоаз", Димитровград, язовирите "Стамболийски" и "Копринка", ЖП линиите Перник - Волуяк, Ловеч - Троян, Самуил - Силистра.

Във Врабево първото събрание за записване на бригадири е проведено през 1946 г. в малкия салон на училището. Разяснени били условията за работа. Основното условие е било **доброволността** и безплатния труд. На бригадирите се осигурявали само дрехи, инструменти за работа, условия за спане /предимно палатки/ и храна.

Ето какво си спомня Стефан Павлов:

"Получи се голямо въодушевление. Записаха се много младежи за ВЕЦ "Видима". За участие в международна бригада в Югославия бе определен Пею Маринов Пеев. През следващите години врабевските младежи редовно участваха в бригадите на националните и местни обекти. Записал съм над 100 младежи и девойки, някои от които са участвали по два, три и четири пъти."

Всички студенти са били на бригада през летните ваканции.

Незабравими ще останат срещите на ученическите бригади от Врабево с един от ветераните на бригадирското движение - учителя по музика Борис Цанков Бакалов.

ОБЩЕСТВЕНИ СТРОЕЖИ

Когато жителите на Врабево дошли в селото от планинските колиби и села след Освобождението 1878 г. и след тази дата, заварили следните обществени сгради, останали от турците: две неголеми джамии – едната точно срещу църквата, на мястото, където сега е построено новото здание, а другата – близо до старото училище в двора на Рошковци; една двуетажна къща, която се намирала в източната част на църковния двор, а в горния – североизточен край на

църковния двор се намирал общинския хамбар, в който се прибирали храните от данъка “десятък”.

След Освобождението джамиите били разрушени, камъните им разграбени и от самите джамии не останало и следа. Двуетажната къща, която по-рано служила за седалище на мухтаря /турския кмет/ по-късно се използвала за община на втория етаж, а долния – за извършване на църковни /религиозни/ обреди – кръщаване на деца, венчаване. Общинският хамбар, който се използвал за община, имал 4 стаи. На втория етаж се настанило общинското управление, а долния служел за затваряне на селския бик. Тази сграда се използвала за община чак до 1931 г.

Сградата, която след Освобождението се използвала за училище до 1931 г., била строена също от турците, макар че за строежа има различия в спомените на най-старите учители. Според доклада на главния учител Трифон М. Ковачев, от 2.X.1894 г. сградата била построена през 1880 г. от българите без план, от дърво и камък на площ от 500 кв.м двор. Учителят Стоян Минковски, учителствал през 1891 г. в писмо до инспекцията съобщава, че училището е строено в 1870 г. от турците, а учителят Никола Икономов пише, че училищната сграда била строена от турците през 1860 г.

По своята архитектура, по материалите, с които била построена тази сграда, по своето вътрешно разпределение и по сведения на стари хора явно било, че тя е турска постройка.

За какво са строили турците тази сграда не се знае, но тя задоволявала нуждите на училището дълго време след Освобождението.

ПЪРВИ ОБЩЕСТВЕН СТРОЕЖ
/Опит за строеж на ново училище/

За старото училище са давали сведения и учителите от по-ново време. Учителят Христо Спасовски през 1911 г. изпраща специален доклад до Окръжната инспекция, в който изтъква, че то е вече негодно и ще трябва да се построи ново училище, тъй като учениците от година на година се увеличават. Учителите врабевени настояли пред Общинското управление да се иска от по-горните власти разрешение за построяване на нова училище. Такова разрешение било дадено от Министерството на народната просвета с писмо от 1 май 1910 г. Но

тъй като имало спор за мястото, къде да се построи, строежът не започнал.

С Протокол от 6.V.1912 г. Общинският съвет иска ново разрешение за строеж на училище, тъй като мястото вече било определено – на западния край на селото. **Министерството на народната просвета с Писмо № 11809 от 20.VI.1912 г. дава разрешение и строежът започнал.**

Новото училище започнало да се строи на западния край на селото - там, където някога били турските гробища. Изкопани били основите, докарани били камъни и други строителни материали, но поради започването на Балканската война 1912 г. строежът бил прекъснат.

Минали години, завършили войните 1918 г. Завърнали се войниците от фронта и започнали да възстановяват западналите си стопанства. От време на време се поставял въпросът за строеж на училище пред Общинския съвет, но партийните водачи използвали този въпрос за своите политически цели, спорели за мястото на новото училище.

ВТОРИ ОБЩЕСТВЕН СТРОЕЖ
/Строеж на прогимназията/

През 1922 г. нуждата от помещение за прогимназията във Врабево била тъй голяма, че се наложило да се строи някаква сграда. Общинският съвет, в който повечето съветници били комунисти, решава по трудов /доброволен/ начин да се построи нова сграда. Кмет на селото по това време бил Никола Христов Павков – комунист. Строежът се осъществил като се използвала трудова повинност на мъжете. Материалите – дърво, камъни, тухли и др., били събирани от населението доброволно. В строителството се включило цялото село, и то с голям ентусиазъм. Сградата била построена южно от църквата, където сега е площад. Тя имала два етажа. Първият етаж бил определен за салон за събрания и представления. Салонът бил организиран от младежите. От пред имало малка сцена. Самият салон имал 120 места на подвижни пейки. От сцената се отивало в малка стая, определена за дегизьорна. В тази стая била пренесена читалищната библиотека, която се помещавала в два шкафа.

На втория етаж имало три класни стаи и една учителска стая. В тези стаи била настанена прогимназията, докато било построено новото училище 1931 г.

На лицевата страна на сградата, по нареждане на кмета, бил направен от изпъкнали релефни букви, боядисани в синьо, надписа – лозунг "**Да живей труда - 1922 г**.". След деветоюнския преврат 1923 г. Околийското управление предписало на кмета на селото този лозунг да бъде изкъртен и премахнат. Останала само годината, когато е строена сградата – 1922 г.

ТРЕТИ ОБЩЕСТВЕН СТРОЕЖ
/Строеж на новото училище/

Въпросът за построяване на ново училище никога не е слизал от дневния ред на врабевската общественост. И когато били преодолени многото противоречия между различните мнения, относно мястото на строежа, когато били изживени икономическите трудности, наследени от Първата световна война, към края на 1929 г. и началото на 1930 г. врабевени пристъпили към осъществяването на тази мечта на селяните.

Общинският съвет, начело с кмета на селото Добри Тотев и бирник Тошко Христов, решава да се иска разрешение и заем за строителството. Разрешение било дадено, отпуснат бил заем от държавата в размер на 1 200 000 лв., платим в срок от 40 години. Изработен бил план на сградата. Проведен бил търг и строежът бил възложен на Желю Колев /брат на прочутия борец Дан Колов/ от с. Сенник.

Строежът започнал на 1 април 1930 г., на същото място, където през 1912 г. били изкопани основите, а именно - на западния край на селото. Строителството продължило от лятото на 1930 г. до есента на 1931 г., когато училището било вече готово да прибере всички ученици от началното училище и прогимназията.

През учебната 1931 – 1932 г. започнала нова страница от училищния живот във Врабево. Напуснато било старото училище и сградата на прогимназията. Учениците били настанени в нови, светли и просторни класни стаи. Това, което мечтаели и за което писали старите учители, се сбъднало. Двете училища се слели в едно общо основно училище, с един директор.

Новото училище било построено не с бетонна плоча между първия и втория етаж, а с греди. Скоро след започване на обучението се разбрало, че това е грешка, тъй като подът започнал да се уляга и

люлее. На много места се получило силно улягане и пропуквания. Ето защо, училищното настоятелство и Общинският съвет, по поръчение на техническите власти, били принудени да вземат решение за замяна на гредите с железобетонна плоча. На 1.XI.1937 г. учебните занятия започнали в ремонтираната сграда.

Сградата се оказала тясна да побере всички ученици от единното училище. Усилено се заработило за довършване на започнатата пристройка – източно крило, състоящо се от голям салон в сутерена /мазата/, над него партер /I етаж/ с голяма просторна учителска стая, до нея на север две по-по-малки стаички – едната за дирекция, а другата за канцелария, зад тези стаички – още една класна стая. Освен това е оставен широк коридор със стълбище за II етаж, където имало три класни стаи – големи и светли, коридор и една малка стаичка за прислужниците.

Благодарение на безплатния труд на врабевени и волните им пожертвувания в пари и материали, пристройката била завършена и през 1947/1948 учебна година учениците се настанили в светли и просторни класни стаи.

Когато се заговорило за въвеждане на политехническото обучение в училище, врабевското училище нямало в двора си даже навес за дърва - държало ги в мазата, а камо ли да има стаи за технически работилници.

През учебната 1956/1957 г. директорът Марин Василев Михов сериозно се озадачил от новите изисквания и решил да подобри условията за работа и обучение. Освен, че обзавел кабинетите по химия и физика в наличните помещения на училищната сграда, намерил средства и с помощта на Общинския съвет били построени специални помещения – работилници по дървообработване, металообработване и навес за дървата за огрев.

През лятото на 1960 г. в двора на гимназията била направена трета постройка – техническа работилница, в която били инсталирани машини и инструменти за обучение.

Все във връзка с нуждите на училището, за подобряване на учебната работа, до училището било построено игрище за провеждане на физкултурните упражнения, баскетболно игрище и специално здание за съблекалня.

За да се закрепи гимназията, с разрешение на Министерството на народната просвета тя била определена за оздравителна за ученици от цялата страна.Построено е общижитие за младежи - 1963 г.

Новите строежи за нуждите на гимназията са направени при директорите Марин Василев Михов, Нанко Христов Нанков и Недялко Димитров – млади ентусиазирани учители, дали много труд и сили за затвърдяване на гимназията и за снабдяването ѝ с добра материална база за обучение.

КУЛТУРЕН ДОМ

За нуждите на читалището и въобще за културния живот в селото била построена през 1952 г. нова голяма сграда в центъра на селото – Културен дом. Мястото било заравнено и се създала площадка за построяване на културния дом.

Този дом има голям салон, балкон, с 350 места, голяма сцена, гримьорна, малък салон, в който се помещавала сладкарницата на кооперацията /сега клуб на пенсионера/, голяма зала за читалня и отделна стая за библиотеката. Освен за изнасяне на утра, представления, събрания и др. салонът се използвал и за киносалон, в който се прожектирали най-различни филми. За това време културният дом задоволявал културните нужди на врабевени със своите помещения.

Врабево най-рано от околните села се снабдило с теснолинеен киноапарат. За този апарат врабевени също дали своята парична помощ. Апаратът бил закупен със средства от кооперацията и читалището. За затвърждаване на киното като културна придобивка са допринесли първите оператори Велико Йорданов и Радион Николов Райковски. До построяването на културния дом киното се помещавало в партера на училището.

ДРУГИ ОБЩЕСТВЕНИ СТРОЕЖИ

Един от по-ранните обществени строежи във Врабево е кооперативният дом.

През 1938 г. се построява кооперативният дом в центъра на селото, по план на арх. Борис Иванчев от гр. Ловеч и одобрен от Общото събрание на кооператорите с Протокол № 19/1.V.1938 г.

Когато кооперацията разширила своята дейност и нуждите на хората пораснали, а и тяхната покупателна способност се увеличила, кооперацията закупила къщата и двора на Цанко Койнов в махала “Камъка” и през 1955 г. бил построен втори кооперативен дом - търговски дом. В него се открили ресторант с лятна градина, магазин за домашни потреби, магазин за готово облекло.

Един от по-новите строежи за нуждите на кооперацията бил строежът на нова модерна фурна в източния край на селото.

През 1968 г. кооперацията започнала строеж на нова модерна и голяма сграда, непосредствено до първия кооперативен дом. Тази сграда била построена за нуждите на сладкарския отдел при кооперацията. Още от 1944 г. кооперацията започнала да произвежда газирани напитки и хляб, но при лоши материални условия. При същите лоши условия през 1954 г. кооперацията започнала да произвежда сладкарски изделия и др. Първи майстори - сладкари били Стефан Н. Заяков, Борис Папазов и по-късно за известно време Добри Пенков. Постепенно производството на захарните изделия нараснало като с тях се снабдявало не само Врабево, но и околните села със закуски, сладки, боза, газирани напитки, вафлени кори и др. Работниците нараснали и благодарение на качеството на продукцията се снабдявали над 30 селища с качествени закуски. Разширението на производството наложило да се потърси помощта на Окръжния съвет и Окръжния комитет на партията за строеж на нова сграда за нуждите на отдела. По проект на арх. Мошеков от гр. Троян строителството било извършено по стопански начин и възлизало на стойност 85 000 лв. освен това колективът на кооперацията дал повече от 1 000 безплатни трудодни. С пускането в експлоатация на този нов комбинат годишното производство от 300 000 лв. се увеличило на 500 000 лв. и били назначени още 30 души работници.

През 1970 г. започнал строеж на ново здание за интернат, непосредствено до училището. След много труд и много средства, изразходени от Общинския съвет, то било завършено. Снабдено с всички удобства за живеене и учене, то напълно задоволявало нуждите на един съвременен пансион /интернат/, в който учениците, дошли от други места, закалявали своето здраве и добиват знания за живота.

През 1972 г. започва строежът на административната сграда в центъра на селото. Председател на Общинския съвет по това време е бил Иван Цанков Пешаков.

ЕЛЕКТРИФИКАЦИЯ

За електрическо осветление в селото до 9.IX.1944 г. не се е говорило, защото нямало от къде да се прокара ток. Знае се, че до тази дата в Троянска околия били електрифицирани само гр. Троян и с. Орешак. Със завист врабевени гледали обилно осветените къщи на троянци и мечтаели за бъдещето, когато и те ще могат да завъртят копчето, за да светне и тяхната къща. Защото тяхното осветление се състояло в най.добрия случай от газена лампа № 5 или № 8. Историята на осветлението е дълга. Като се почне от главнята, борината, пъздерката, лоената свещ, кандилото, фенера, газените лампи и се стигне до електричеството – всичко това са използвали дедите ни и бащите ни в своя живот от преди Освобождението и след него. Понеже газта била скъпа, започнали да я използват доста късно и то само по-богатите врабевени. Бедните са осветявали хашевото /широката стая с камина/ само със съчки. При тази светлина те вечеряли и жените предели. По-късно за осветление се използвали главно газеничето и фенера. Едва по-късно започнали да се използват газените лампи, с които внесли по-голяма светлина в къщите и обществените заведения. Вечер мрак забулвал селото и само тук – там мъждеели закнижените прозорчета. Кръчмите също се осветявали с фенери или малки газени лампи.

Имало години, когато за газ не можело да се говори, тъй като тя изчезнала от пазара. Това били годините през Първата световна война 1915 – 1918 г. Тогава единствените светила били лоените светилници, състоящи се от тенекиена кутия, в която се поставял памучен фитил, разтопена лой или мас. При светлината на това светило работели вечер и сутрин майсторите, момите на седенките, учениците учели уроците си и пишели домашните си, а семействата вечеряли. Това били години на лишения и мизерия, защото войната сковала икономическия живот на страната, търговията замряла, развивала се само “черната борса”. Както по другите села, така и във Врабево черноборсаджии били чорбаджиите, които не изпитвали лишения.

Войната свършила през 1918 г. Завърнали се мъжете от фронта и започнали работа за заздравяване на разорените си стопанства. Годината 1918 била сушава и реколтата много бедна. Липсвала храна за хората, не могли да съберат стопаните фураж за добитъка. Долът на м. “Шаповец” се напълнил с кости на умрели коне. Хората също изгладнели и ги нападнали разни болести. За чудо било доставено бяло

брашно от Америка, което достигнало чак до нашето село. И ето, наред с просеника и спрудника се появил и бял хляб, който служел за гозба на пастирчетата.

Търговията бавно се възстановявала, а заедно с това и осветлението се подобрявало. Отново светнали газените лампи и фенери в обществените заведения и частните къщи. Театралните представления в читалищния салон се играели при светлината на много газени лампи, закачени по стените на сцената. Много по-късно се появили лампи “Petromax”, които давали обилна светлина. Те се използвали за събранията и за представленията.

През 1940 г. във Врабево в дърводелската работилница на братята Минко и Васил Дочеви Войковски закупили мотор от една гемия за захранване на дърводелските им машини. Двигателят работел на дърва с газ-генератор. Първи машинист е бил Колю Цвятков. След това закупили и едно мощно динамо, което прикачили към този мотор, за произвеждане на електрически ток. За кратко време се направила ел. мрежа из селото, за което имало готовност. За всяка къща се пускала само по една лампа. Ток се подавал само вечер от 20.00 до 24.00 ч. Характерно за това ел. захранване било, че в края на мрежата лампите едва мъждукъли. След това се създала кооперация "Едисон", която започнала да събира бакър и стълбове за включване на Врабево, Дебнево и Стефаново към водната електроцентрала "Камен рид" край Българене.

Всеки член трябвало да внесе по 5 000 лв./тогавашни пари/ или по 5 кг. бакър и по един стълб, висок 8 – 10 метра, одялан и готов за забиване. Електрическата кооперация влязла във връзка със също такива кооперации от околните села Дебнево, Враца, Острец и Българене и всички дали своя принос за построяване на далекопровода от електростанцията при Българене, за да бъдат електрифицирани от там всички участващи в строежа села. Благодарение на упоритя труд на селяните и тяхната материална помощ във всички села били построени вътрешните мрежи. Тогава държавното предприятие “Елстроежи” взима в своите ръце строителството на ел. линията за високо напрежение до всяко село. Направени били трансформаторните постове и селата били електрифицирани.

Електрическите кооперации били прехвърлени към селските кооперации с целия си актив и пасив. По-късно държавното предприятие “Енергообединение” изкупува от кооперациите

вътрешните мрежи и става притежател и доставчик на електрическа енергия.

Така селото било електрифицирано, поставени били улични лампи и то светнало. Това била една от най-големите придобивки за селяните в първите години на народната власт.

До 1968 г. били премахнати дървените стълбове и заменени с железобетонни. Уличното осветление също се подобрява. Премахнати били обикновените електрически лампи и са поставени нови, луминисцентни.

Електричеството дало възможност да се направят много подобрения в бита на врабевени. Построена била валцова мелница. Спрели да скрибуцат към Дебнево керваните от коли, напълнени с пшеница и царевица, където врабевени мелели брашно. Построено било здание в което се поставили дараци за парцали и вълна. Улекнало на жените и момите, които в годината по няколко пъти, натоварени с вълна и парцали, отивали в Орешак на "Миревските дараци" да ги влачат.

Мелницата облекчила мъжете, а дараците - жените. Но не само това донесло електричеството на селото. Обединили се занаятчиите и образували трудово - производителна кооперация, впрегнали машините на работа и там намерили препитание десетки млади хора - жени и мъже. Електричеството променило хората, които пък променили външния вид на селото. Променила се икономиката във Врабево и бързо се повишил жизненото равнище на населението. Започнали да се строят нови, слънчеви къщи с всички удобства в тях.

ПЪТНИ СЪОБЩЕНИЯ И ТРАНСПОРТ

Село Врабево е настрана от главните пътища и затова дълго време то е било лишено от добри съобщителни връзки. Преди освобождението ни от турско робство турците не са полагали никакви грижи както за улиците на селото, така и за пътищата до око лните градове Ловеч, Севлиево и Троян. Няколко години - до 1900 г. положението не се изменило. Отиването до близките градове ставало по черни пътища. Врабево се намира на 22 км от Троян, на 26 км от Ловеч и на 27 км от Севлиево. Най-напред е направено шосето Врабево - Троян. Това шосе е трасирано и направено още преди 1910 г. На него са работили всички възрастни мъже - чукали камъни, правили изкопи, настилали начуканите камъни. Много труд дали врабевени за

направата на това шосе, защото то било необходимо не само за връзка с околийския център гр. Троян, а и за имотите, през които минавало. Шосе за Ловеч нямало чак до 1934 г. За Ловеч се отивало или по черния път за "Копито", за да се хване шосето Ново село - Ловеч, или през "Шарковското", за да се излезе на същото шосе. Пътят за Севлиево също бил черен. През 1934 - 1935 г. било направено шосето до м. "Копито" и се свързало с това, което идва от Ново село за Ловеч. Няколко години след това било трасирано шосето за Севлиево през Дамяново. Така Врабево се свързало с шосета с околните градове.

Дълги години след Освобождението пътуването до градовете ставало само пеша или с коне. Железните коли и каруци се явили около 1900 г. Около тази дата във Врабево се преселил от Черни Осъм /Колибето/ **Иван Хубавият, който първи имал каруца, а по-после и кабриолет.** Железните коли и каруци се увеличили бързо, когато във Врабево започнали да работят коларо - железарите Атанас Матев Ковачев, Петър Ив. Бериевски, Лалю Минков Топузов и др.

През време на войните /1912 - 1918 г./ много от железните коли и каруци били реквизирани за фронта. В село останали няколко по-негодни каруци. С тях стопаните им откарвали войниците, които си идвали в отпуск, до гарата в гр. Плевен.

Други превозни средства били велосипедите. **За пръв път във Врабево велосипед докарал Минко Стойков Керкенезов.** За него ето какво пише Христо Спасовски в спомените си:

"През есента на 1905 г. във Врабево дойде Минко Стойков Керкенезов, син на земевладелеца Стойко Керкенезов от гр. Троян. Той донесе много овощни дръвчета и засади най-добрите ниви на баща си с тях. Той е завършил овощарско училище в Кюстендил и уверяваше, че врабевското землище има прекрасни условия за овощарство, с което ще се подобри поминъка на врабевени. Селяните обаче гледаха с недоверие към Минко, като богатски син и не искаха да го слушат. Минко дойде пръв във Врабево с каскет. Селяните, които го мразеха като го видяха с каскет, почнаха да му викат презрително "японец". Баба му Минковица мислеше, че за всичко е виновен каскетът и го съветваше: "Минко, я махни от главата си тая пущина, че заради нея те намрази цяло село". Към ненавистта от каскета се прибави и тая към "дяволското колело" /велосипеда/, с който той пръв във Врабево учуди всички ни и събираше на орляци след себе си децата.

Трудолюбивият момък поиска разрешение от баща си да комасират имота си, за да направи образцово стопанство, но той

решително отказа. През пролетта на 1906 г. той ми каза: "Няма условия да работя тука както мисля. Ще напусна България, но искам да оставя тука един хубав спомен, та да разберат врабевени, че макар и чифликчийски син, не съм лош човек." През това лято той уреди образцова бубарница като канеше селяните да я посетят, за да се научат как се отглеждат буби. Покани ме за съдружник. Съгласих се, но при условие, че ще му помагам след празника на Св. Кирил и Методий. Грижите към бубите бяха богато възнаградени. Минко спечели доста пари, с които замина за Америка, а после ми се обади от гр. Сидней - Австралия."

През 1923 г. свещеник Трифон Ковачев докарал във Врабево кабриолет. С него превозвал до градовете по-богати хора, взимал участие при тържествени случаи - сватби, сборове, панаири.

Лека автомобилна кола във Врабево първи докарал Иван Добрев Ярлийски. С тази кола той започнал да превозва пътници до близките градове. Иван Добрев бил един от първите техници - машинисти, учил занаята в гр. Троян и един от първите шофьори във Врабево. Освен това той е първият местен машинист на вършачка.

През 1937 г. шофьорът Васил Марковски /дядо Мончо/ от гр. Троян закупува голяма автомобилна кола и започнал да превозва пътници по маршрута Дебнево - Врабево - Ловеч и обратно. Това било вече голяма придобивка за селото. Помощници му били момчета от Врабево - Дамян Маринов и др., които вършели много услуги на селяните. Когато по-късно /1939 г./ умрял вторият баща на Васил в Летница, той получил известно наследство, с което закупил нова хубава автомобилна кола - 40 местна. С нея той поддържал автомобилната линия Врабево - Ловеч.

Тези частни опити да се поддържа превозване на пътници, обаче били несигурни, тъй като колите често се повреждали. Така вървели работите, като все още главно превозно средство на хора и стоки от селото за града и обратно си оставала каруцата. А пътуването с каруца било твърде трудно и скъпо, защото един каруцар можел да вози най-много 5 - 6 души, които по стръмните места слизали, за да не тежат на конете.

След 9.IX.1944 г. в селото се образувала автомобилна кооперация "Ударник". В нея се обединили всички млади шофьори, закупили големи рейсови коли и започнали да обслужват пътниците по авто - линията Дебнево - Врабево - Ловеч и обратно.

ОСНОВАВАНЕ НА ГОВЕДОВЪДНО ДРУЖЕСТВО В С. ВРАБЕВО

Основаването на говедовъдното дружество в с. Врабево е свързано с усилията на врабевени да преодолеят стопанската криза, настъпила в страната още през 1929 г. и продължила и през 1932 г., когато именно се основава и самото дружество. Врабевени виждали и разбрали, че за да получат повече приходи е трябвало да последват примера на с. Дамяново, да отглеждат повече говеда - крави и телци, които се търсели на пазара.

Като главен инициатор за основаване на дружеството трябва да се смята Цанко Радев Топузов - учител. За основаването на дружеството ето какво пише в спомените си първият контрол - асистент Стоян Ненов Дачев:

"Говедовъдното дружество в с. Врабево бе образувано през м. април 1932 г. На 2 април с.г. аз пристигнах в селото от Севлиево, където бях назначен от Министерството на земеделието и държавните имоти за контрол - асистент. Инспекторът по скотовъдство Леонид Наков ме изпрати във Врабево със задача да образувам говедовъдно дружество. За целта той ми спомена имената на някои лица, които си записах, жители на селото, с които е говорил и им обещал да им изпрати човек, който ще им помогне да образуват дружеството. С пристигане в селото аз се свързах с учителя Цвятко Р. Топузов. На посочената дата той свика на събрание по-добрите стопани като Иван Стефанов Хаджийски, Христо поп Станчев, Цвятко Робов, Георги Пенчев, Петко Балев и още няколко човека, които съм забравил, прочетох им устава на дружеството и то бе основано. Написахме учредителния протокол и дружеството започна своята дейност. На събранието беше избрано ръководство на дружеството в състав: Иван Ст. Хаджийски - председател, Цвятко Радев - счетоводител и членове Христо Станчев и Георги Пенчев."

Дейността на дружеството бързо се разраства. Увеличили се членовете му, които виждали икономическите изгоди, носени от него. Започнало едно масово, благородно съревнование кой да отгледа по-хубави крави, с по-голяма млечност, по-хубави телета, с които да се представи на урежданите изложби. Особено внимание било обърнато на отглеждането на юници и бичета за разплод. На организираните всяка пролет говедовъдни изложби, стопаните, отгледали най-добри

бичета и юници, вземаха големи парични премии. А на пазарите в Плевен, Ловеч и Севлиево продаваха своите бичета за разплод.

По отглеждането на Българско сиво говедо Врабево скоро станало едно от първите села в Северна България - след Дерманци и Дамяново. В селото пристигали търговци и цели комисии от далечни краища на страната, за да закупуват разплоден добитък. Закрепналите вече икономически стопани започнали строителството на обори за 4 - 5 говеда, модерни торища, свинарници и други селскостопански сгради, за които министерството отпускало парични премии. Само за 1937 г. са раздадени хиляди лева премии на членовете на говедовъдното дружество.

Така, чрез животновъдството много врабевени оправили своите приходи и разходи, своя бюджет. Много от тях спокойно изпращали децата си да се учат в средни и висши училища, защото не се чудели от къде ще вземат средства за да ги издържат. Някой остроумен врабевенин бил измислил и изрекъл следната крилата фраза "От бичето - за момчето", т.е. парите получени от продаденото биче ще отидат за момчето /момичето/, да се учат в по-горно училище.

Незабравими ще останат в историята на Врабево пролетните говедовъдни прегледи /изложби/ на крави, юници и бичета, които се организирали от дружеството.

През един от пролетните неделни дни на м. април или май се насрочвало от дружеството провеждането на пролетния преглед на кравите, юниците и биците, като се обявявало, че за най-добре гледаните ще се дава парична премия /награда/. Това било сигнал за участниците в прегледа да засилят грижите за добичетата, с които ще участват в прегледа. Обилно хранене, чесане, къпане, почистване - това била работата на стопаните до прегледа.

Два - три дни преди прегледа на м. "Хармането" се правела от членовете на дружеството ограда от колове и тел, от където ще преминават добичетата за оценка. Самият ден, в който се провеждал прегледа бил голям празник за всички врабевени. Още от рано към "Хармането" тръгвали стопаните с кравите и телетата. Облечени в нови дрехи, с чисти бели ризи и елеци, те повеждали своите добичета, наоглавени с нови юлари, на които са навързани червени панделки и пискюли. Радостно подскачали младите животни, водени от грижовни стопани.

За "Хармането" тръгвали и много други врабевени, които искали да видят добичетата на своите съселяни и каква оценка щели да

получат от комисията. На "Хармането" било весело. Музиката свирила маршове. Комисията, която се ръководи от представител на съюза на говедовъдните дружества, дава последни указания за реда, по който ще се проведе прегледа. Започвал и самият преглед. Едно след друго преминавали, обикаляйки в кръг, добитетата водени от своите стопани. Комисията определяла към коя група да ги постави - I, II или III група и според това се получавала и наградата. Така преминавали покрай комисията всички изкарани животни и прегледът завършвал.

И това ставало всяка година - един празник, на който се виждал икономическия възход на врабевени.

През 1939 г., м. юли за контрол асистент бил назначен Данко Матев, който като врабевенин, продължил да полага още по-големи грижи за развитието на говедовъдството. През негово време било отделено място на м. "Урум конак" за паша на юниците. Мястото било оградено и през лятото там се откарвали животните /юниците/ на членовете на дружеството.

ЛОВНОРИБАРСКО ДРУЖЕСТВО

С лов и риболов са се занимавали още първите заселници по тези места, където днес се намира с. Врабево. Богатата горска растителност в полите на Стара планина са естествена среда за дивеча. В бистрите води на долчините се въдела много риба и раци.

Особено се развил ловът и риболовът в началото на XX век.

Едни от най-старите ловци са били: Симеон и Цонко Робски, Недялко, Васил и Минко Дочеви, Минко и Стойко Карамолови, Симеон Божков, Цанко Генков, Димитър Цанков, Христо Казанджиев, Иван Милев и други.

Няма точни данни кога е организирана ловнорибарската дружинка във Врабево. Днешните и членове - 40 души, са избрали за председател Стефан Радионов Стратев. Преди него в годините назад председатели са били: Михаил Дешков, Михаил Луканов, Борис Цанков, Никола Дочев, Марин Мичев, Цанко Ковашки и други.

По спомени успяхме да запишем имената на близо 100 врабевени, занимавали се с лов и риболов, много от които не са между живите.

ЗЕМЕДЕЛСКА ЗАДРУГА

През 1940 г., по разпореждане на тогавашното правителство в страна се учредили земеделски задруги с изборно ръководство и годишен членски внос. Тези организации били създадени да заменят забранените политически партии. Те имали задача да пропагандират политиката на фашисткото правителство и да залъгват членовете си, че то се грижи за тях, че то ще подобри положението им. Чрез тези организации започнали да се отпускат пенсии на земеделските стопани - за мъжете над 60 годишна възраст, а за жените над 55 години. Освен това към земеделската задруга имало образувана посмъртна каса, която отпускала помощ на семейството след смъртта на починалия. Към тази организация врабевени имали известно резервирано отношение, тъй като те добре разбирали какво преследва фашисткото правителство с нея. Обаче голяма част от възрастните хора - мъже и жени, се записали за членове, за да могат да получават пенсия, макар че тя била твърде малка. През 1950 г. тази организация постепенно замряла. Пенсиите и тяхното изплащане се поели от Пенсионния фонд, който едничък се разпореждал с пенсионното дело в страната, а вноските за посмъртна помощ и изплащането u е поето от Държавния застрахователен институт.

Земеделските задруги в страната били изкуствено създадени като помощници на тъй наречената тогава обществена политическа организация "Обществена сила", ръководена от тогавашния министър на вътрешните работи Дочо Христов.

ПРИРОДНИ БОГАТСТВА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВРАБЕВО

Природни богатства в землището на село Врабево не са открити, тъй като и проучвания не са правени за откриването им. Съвсем случайно на м. "Барковец", по-точно в "Петров дол", под "Кунешката дайма" /колиба/ преди години са открити каменни въглища и то от най-ценните. Частни лица са копали, за да проверят дебелината на пластовете на тези каменни въглища. При тези проучвания се дошло до заключението, че залежите са малки и не е оправдано да се хвърлят труд и средства за по-сериозни проучвания.

Други природни богатства в землището на с. Врабево са белите камъни на м. "Каля черква" и "Белите камъни". От тези камъни в миналото предприемчиви хора, а после и кооперативното стопанство са добивани доброкачествена вар.

Освен изброените природни богатства можем да споменем още каменните кариери в м. "Раздоле" и м. "Барковец".

Една голяма част от землището на Врабево е заета с дъбови и букови гори. Те били частни. Всеки стопанин ги пазел и използвал най-разумно. С голямо старание се пазели строителните дървета. Дърва за огрев се получавали от най-кривите и лоши дървета, които не можели да се използват за строеж. Хубави гори имало на местностите "Урум конак", "Дъскотювец", "Орлова глава", "Усойто", "Илица", "Понякът", "Шарпатница" и др. Някога в м. "Дъскотювец" са правени дъски, откъдето идва името на местността.

Най-ценното богатство - водата, във Врабево и в землището му не е най-много, но тази, която има в безбройните извори, е с високи питейни качества. След завършване на водоснабдяването, Врабево разполага с вода за пиене и други нужди.

Към природните богатства на Врабево трябва да причислим и хубавия, чист, свеж въздух, с който природата щедро го е надарила. Топлото слънце, чистият въздух и хубавите хора остават завинаги в съзнанието на тези, които са живели във Врабево.

Споменахме, че местността "Дъскотювец" е получила името си от това, че там някога са се добивали дъски. От дърводелеца Никола Райковски научаваме, че като чирак при Стефан Колев Матеевски, един от първите майстори - дърводелци, той водил чираците си на м. "Дъскотювец" и им посочвал мястото, където по предание са идвали македонци и са добивали дъски от хубавите прави дървета.

За поколенията, които идват след нас, не ще бъде безинтересно да знаят и следното:

Дълго време Врабево се е славело със своите каменни плочи за покрив на всички сгради. Тези плочи също трябва да отнесем към природните богатства на селото. Ако отиде и днес човек високо на баира - на северната му част, в м. "Царската чешма", ще види безброй много трапове, от които са вадени хубави плочи. Имало групи от здрави и яки мъже, изкусни майстори - каменари, които се занимавали само с това - да вадят плочи и да ги продават. Те се използвали за покриви на къщи, плевни, саи и други строежи. Врабево станало доставчик на плочи и дюшеме на нуждаещите се от близки и далечни села. Тази дейност на врабевени продължила твърде дълго - като се почне от Освобождението, чак до 1930 г. /1945 г./, когато започнали да се произвеждат керемиди в близкото село Гумощник.

ПАРТИИ И УПРАВЛЕНИЕ ВЪВ ВРАБЕВО СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО

Никоя партия, нито от десните, нито от левите, имала организация във Врабево с партийно бюро и с членове, които да внасят членски внос. Имало отделни лица, които минавали за съмишленици на демократите и когато отивали в Троян срещали се с Никола Гимиджийски. Съмишлениците на народняците търсели Христо Ненов /бабалък на Ламар/, а съмишлениците на либералите търсели Петко Ботаков. На земеделците най-виден представител в Троянско е Калчо Консулов. Тесните социалисти, общоделците и радикалите, а също и прогресистите начело с д-р Данев, нямат съмишленици във Врабево.

При избори за народни представители, окръжни и общински съветници врабевени не влагали страст. Никога тези избори не ставали причина за остри спорове, а още по-малко за скандали и побоища. Никога резултатите от изборите не давали повод на привържениците на спечелилата ги партия да ликуват и да се заканват, че ще се налагат или ще отмъщават на един или друг от по-активните опозиционери. Когато дойдел в селото някой от големите водачи на една или друга партия, съмишлениците му го посрещали и придружавали из селото, но избягвали да си придават важност, защото не очаквали да види народът добро и от нейното управление. Безразличието на врабевени към избори и партии произтичало от обстоятелството, че те били обезверени и не разчитали за подобрения в живота си на никоя от тях. С по-големи надежди били съмишлениците на земеделския съюз, но Калчо Консулов бил със слаб авторитет, а видни земеделски водачи не били идвали във Врабево, не идвали такива и от другите леви партии.

Никой от лихварите и кръчмарите не се стремял да стане кмет във Врабево, никой не се стремял да наложи като такъв някое свое протеже и да се разпорежда чрез него. Кръчмарите и лихварите и без това си плетели добре кошницата, взели били в ръцете си икономически мнозинството от селяните и използвали безскрупулно труда им. Кмет през 1904 г. бил Спас Далеков, в незавидно състояние. Добряк, който казвал:

"Мене стомахът е такъв - аз без приятели и без гости не мога." Селяните го обичали. Като дошли в 1907 г. демократите на власт, кмет станал Минко Генков. И той със средно материално състояние, и той в добри отношения с всички. Него го сменил Радой Райков, който имал задължение и станал член на основаната кооперация. При избор на кмет, врабевени гледали да е с хората човек, да се отнася човешки с тях. Претенции имало за мястото на секретар - бирника и управляващата партия държала той да е неин, доверен човек. Ето защо секретар - бирниците се сменяли често. Те били и по-платени от кмета. Един от тях бил Михо Велчев, който като го уволнили плюл на стола и казал:

"Който седне след мене на този стол, да седи на него докато изсъхне плюнката ми".

Сменяли се във Врабево кметове и бирници, посрещал ги и ги изпращал с насмешка кехаята Генко /викач/. Весел и гласовит бил, барабан не биел. Като се провикнел от няколко пункта на селото, чували го всички каква наредба или заповед разгласявал.

За пазене на полските посеви и ливадите от добитък били назначени двама полски пазачи - единият за имотите, източно от селото, а другият - за тези от западния край. С пушка на рамо те обикаляли района си и от време на време се провиквали:

"Видя, видя-я-я. Сега ще дойда да те науча как се пуща чужди имот."

И ако някой вършел в момента нарушение, мислел, че наистина полският пазач го вижда и бързал да си поправи поведението.

За пазене от кражби из горите е назначен горски стражар. Той и полските пазачи, като представители на властта, важничели в държанието си.

След Освобождението от турците в политическо отношение българският народ представлявал, както пише в своята "История на нова България, 1878 - 1928 г." /стр. 5 и 6/ историкът Никола Станев, наивен, неук, неопитен, неукрепнал стопански и социално от дългото робство, ала народ трезвен, як физически, доста трудолюбив и главно непокорен в своите намерения и чувства. Турският режим унищожил старобългарското феодално наследствено болярство и народът социално бил равен. През 19 век обаче измежду българите се издигнали заможни хора, които заставали начело на общините и станали посредници между раята и турците. Те съставяли групата на първенците и носели името "старей" - "чорбаджия". Чорбаджиите

някак мълком, без да бъдат избирани от народа, се явявали негови представители, съдии, управници и поръчители пред турската власт.

Като говорим за заселниците - българи във Врабево след Освобождението, трябва да се каже, че измежду тях дошли и такива, които благодарение на своето богатство постепенно се оформили като своеобразни "нови чорбаджии". Проучвайки социалния произход на тези нови чорбаджии идваме до следния извод:

По-богати преселници във Врабево дошли от Ново село, Орешак, Скандало, Враца, Троян. Там по-рано се развило занаятчийството и търговията, по-рано били открити училища, тъй като в тези селища не е имало турци.

Един от първите богати хора, дошъл от Троян и закупил много имоти във Врабево бил Спас Керкенезов и брат му Стойко. Те не са взимали пряко участие в политическия живот на селото. Като чорбаджии обаче се проявявали, особено когато отивали да си получат исполицата от имотите си, обработвани от бедните врабевени. Обикновено Спас Керкенезов, който имал над 1 000 дка ниви, ливади и гори, през лятото, когато се прибирала реколтата, обикалял, възседнал добре охранен кон с кожени дисаги из полето. Тогава хората, които му работели нивите, викали:

"Ето, нашият чорбаджия идва" - и отивали да го посрещнат. Така този богат човек бил завладял доста бедни хора икономически и те му били подчинени.

Друг богат човек дошъл от с. Скандало, мах. "Кованджиите" бил Михо Марков Лавчийски.

Не се знае доколко е разбирал от политическите борби, които се водели между консерватори и либерали, но може да се предполага, че първите са виждали в негово лице свой човек и затова са го подкрепяли да стои дълго време кмет на Врабево /1883 г. - 1887 г./. Имал двама сина - Марко и Александър.

Към чорбаджиите спадал и Стою Топузов, дошъл от с. Патрешко. Той също закупил много имот, отворил кръчма, в която наред със спиртните напитки продавал най-необходимите стоки на произволни цени. Топузкият род е един от най-големите в селото. Стою Топузов имал пет сина - Стоян, Димитър, Вълчо, Минко и Радю. Всички те притежавали по много имот. Най-богат и влиятелен от тях обаче бил най-големият - Стоян. Той подарил мястото /двора/ за построяване на църквата, направил хубава чешма на м. "Царевец" /1903 г./, направил геран на м. "Дереджика" и др.

Към чорбаджийските родове спадал и този на Минко Минковски, чийто син Митю се държал като истински чорбаджия. Неговата кръчма дори и в по-ново време била място, където са се решавали много селски въпроси от "заседаващите" там тайно чорбаджии.

Кръчмар и чорбаджия бил също и Бою Мареков. За увеличаване богатството на Минковски и Мареков им помагал много игуменът на Троянския манастир Давид. Той бил брат на баба Минковица и чичо на Бою Мареков. При този игумен отишъл синът на баба Минковица - Борис, който станал монах и имал голямо влияние между братята от манастира. Както Давид, така и Борис често пращали пари на Митю Минковски и Бою Мареков, за да закупуват имоти. Този род дошъл от с. Враца и членовете му носели всички черти на врачените.

Имало и други богати хора като Данко Матев и Велчо Михов, но тяхното отношение към другите селяни било по-добро.

Общо взето трябва да кажем, че във Врабево имало няколко чорбаджийски рода, които чрез женитби на дъщери и синове се сродявали и подпомагали. Почти всички държали кръчми и въртели търговия. Не един селянин от селото пропивал имота си в тези кръчми и ставал или ратай на кръчмарите, или последен сиромах. Достатъчно е да споменем например името на Спас Гадевски, който имал хубав имот, но за пиене на вино и на ракия отишъл в ръцете на кръчмарите, а самия Спас останал да се скита из селото гладен, бос и малко объркан. Не малко имот продал за пиене и Добри Влашки, който също притежавал доста имот. След смъртта му наследниците му изплатили доста борчове на кръчмарите - чорбаджии.

Все по това време, края на 19 век и началото на 20 век, във Врабево се развило лихварството и зеленичарството, осъществявано от тези богати чорбаджии - кръчмари. В спомените си Христо Спасовски пише, че от 1904 - 1913 г. лихварството взело застрашителни размери и това наложило да се основе кредитна кооперация, която да спаси селяните от окончателно разорение. Като говорим за характерите на нашите чорбаджии и за техния живот те много ни напомнят чорбаджиите от книгата на Л. Каравелов "Българи от старо време". Ето например как са предали по-стари хора живота на тримата чорбаджии - Митю Минковски, Бою Мареков и Александър Михов в неделния ден:

Всяка неделя и всеки празник тримата посещавали църковната служба. Там си имали определени места /тронове/, в които заставали и стояли до свършване на богослужението. След това и тримата отивали

в кръчмата на Митю Минковски, която се намирала на 50 - 60 метра от църквата и започвали да гуляят. До това време жените им са приготвили топла пита, сварено пиле /кокошка/ или пък печено месо, донасяли го в кръчмата, оставяли го на масата пред мъжете и след кратки задевки си излизали. На масата, наред с яденето, се мъдрило руйно вино, дадено от кръчмаря и се започвало ядене и пиене до късно през деня. Ядели и пиели чорбаджиите и крояли планове на кой сиромах нивиците да вземат.

Другите преселници били бедни и средно заможни селяни, които обработвали малкото си имот, отглеждали едри и дребни животни и така преживявали.

Имотното състояние определяло и общественото положение на врабевените. И тук, както в цялата страна се оформили двете обществени политически партии - консерватори /богатите/ и либералите /занаятчиите, средните и бедни селяни/. Освен това борбите, които ставали в управлението на България между русофили и русофоби макар и в много слаба форма се чувствали и долу между народа, тъй като всяка политическа партия чрез своите привърженици - агитатори от Троян и Севлиево си завербувала такива и във Врабево. В първите години след Освобождението за кметове на селото били избирани по-изтъкнати хора, числящи се към консервативната партия. С развитието на политическия живот в страната и в селото се явили привърженици на либералите, които по времето на Стамболовото управление /1887 - 1894 г./ взели да се наричат демократи. В изборите за общински съветници все по-остро се разгаряли борбите между консерваторите и демократите. От Троян идвали агитатори и от едната и от другата партия. Агитаторите обаче на демократите бивали посрещани с голям интерес от селяните, тъй като те изобличавали богатите и чорбаджиите, които били привърженици на консервативната партия. Въпреки агитациите на партийни представители, партийни организации били основани твърде късно във Врабево. Ето какво пише Христо Спасовски за това, какви партийни организации е имало, когато той е бил учител в селото /1904 - 1913 г./:

"Нито една партия нямаше организация във Врабево, в която да членуват врабевени. Отделни лица имаха връзки в Троян - едни с демократи, други с народняци, трети с либерали /Стамболовисти и Радослависти/. Като дойдеше някоя от тези партии на власт, тя се спираше на лицето, което да стане кмет. Подбираха обикновено човек, който се ползва с добро име в селото. Така бе със Спас Ст. Далеков, с

Минко Генков, с Радой Райковски, издигани от различни партии, но избирани от мнозинството избиратели. За състезание не може да става дума, защото не се излизаше с две или повече листи. Политически борби не се водеха във Врабево. Лихвари и кръчмари бяха доволни, че си плетат кошницата, като владеят икономически селото, но никой от тях нямаше амбиция да господства сам и политически в него, или да господства чрез поставено от него лице. **За партиите врабевени казваха: "Те всички са от едни дол дренки" и гласуваха не за тая или оная партия, а за тоя или оня човек."**

За политическия живот във Врабево от Освобождението до 1904 г. няма документирани сведения. Архивата на общината от онова време, както и от по-късно време е унищожена с изключение на регистрите за гражданското състояние, от които можем да черпим някои данни за управлението в селото, тъй като те са подписвани от кметовете.

В "Кратък исторически разказ за с. Врабево", 1978 г., Спас Пенков е записал:

"Първият кмет на с. Врабево след Освобождението, назначен от Руски комендански орган, е бил дядо Цачо Цачевски /от тези Цачевски, които живеят на "Камъка"/. Същият като кмет на селото в много скоро време загубил общинския печат. Мнението на хората тогава било, че се е уплашил от това и е умрял. От есента на 1978 г. до края на 1884 г. кмет на селото е бил Иван Василев /Караиван/. Помощник - кмет от 1879 г. до 1884 г. е бил Илия Петров Зъзров." Името на дядо Цачо фигурира и в едно издание за кметството в Троянския музей.

Пенчо Далеков в своите тетрадки е записал друго:

В първата година след Освобождението, по време на Временното руско управление, за кмет на селото бил назначен Иван В. Караиванов. Той кметувал няколко години, навярно до 1883 г., както се вижда от регистрите. Дядо Иван бил неграмотен човек, който се отличавал с търпеливост , спокойствие и честност. Той бил един от местните хора, добре познавал турците, имотите им и затова преселниците го уважавали и към него се обръщали, когато купували имоти от турците. Той отговарял както за селяните, така и за общинските дела. Общинският печат носел винаги в пояса си, за да може да бъде в услуга навреме на селяните при покупка на имот, като слагал печат върху направените договори. За услугата, която правел, искал от продавачите - турци по 1 - 2 дка земя за общината. Така, в продължение на своето кметуване, той успял да прехвърли на името на общината повече от

100 - 150 дка ниви. Кметът обаче не забравил и себе си. През неговото кметуване все още имало турци във Врабево. За отлагане на синовете си от военна служба те се обръщали към кмета, който им помагал, но срещу известно заплащане - пак с ниви. По този начин той събрал и за себе си доста имот.

Дядо Иван, кметът, държал строго за спазване на нравствеността. Той не можел да търпи поведението на една жена на име Крекличката, която живеела в Матеевската къща, привиквала нощем чужди мъже при себе си и устройвала развлечения. Оплаквали се жените на подмамените мъже, които ходели при Крекличката и кметът решил да я вразуми и да се откаже от този си живот. Той пратил общински хора, които я заловили в неморален живот и по нареждане на кмета я съблекли гола и така я прекарали през селото за поука на мъже и жени. Това станало достояние до по-горните власти, пък и самата жена се оплакала и за тази си постъпка кметът бил осъден и лежал 4 месеца в затвора.

След 1883 г. за кмет на селото бил избран чрез гласуване Михо Марков Лавчийски, който кметувал най-много - около 10 години, с известно прекъсване. Неговото кметуване съвпаднало с важни събития от нашата история, а именно Съединението на Северна с Южна България, Сръбско - българската война 1885 г., свалянето на княз Александър Батенберг и избиране на нов княз и установяването на Стамболовия режим от 1887 - 1894 г.

В началото на неговото кметуване турците окончателно напуснали Врабево, което останало чисто българско село. Около този кмет се обединили и другите кръчмари и лихвари, които по различни начини ограбвали другите селяни. По разкази на старите хора се вижда, че той вярно служил на по-горните власти, които го подкрепяли. Периодът от 1878 - 1891 г. се характеризирал с прииждане на все нови и нови преселници, които се устройвали на новото си местожителство. Ето защо, през този период няма никакво обществено строителство.

В регистрите не е отбелязано, обаче в друг училищен документ се говори, че през 1888 г. кмет на селото е бил Иван Добрев Иванджийски. С Рапорт N 269 от 10 юни 1888 г. учителят Христо Петров съобщава на кмета Иван Добрев, че на 25 април /Гергьовден/ е провел изпит и дава списък на учениците, издържали изпита.

Прекъсването на кметуването на Михо Марков изглежда е било временно, навярно във връзка с някое политическо събитие от управлението на Стамболов, който провеждал диктаторски режим.

През 1891 г., когато е построена църквата, отново кмет на селото е бил Михо Марков, който като влиятелен човек е помогнал много за ускоряване на строежа. Негов помощник - кмет е бил Минко Карахасански, който бил верен на чорбаджията.

През 1893 г. за кмет бил избран Васил Иванов Игуменски /Агумски/, брат на игумена на Троянския манастир Макарий, който по време на турското робство бил близък човек на Левски, а по време на Освободителната война оказал голяма помощ на руското командване при преминаване на Троянския проход. Генерал Карцов дал висока оценка на дейността на Макарий в своите спомени. Когато Васил се преселил във Врабево, брат му го подкрепил парично и той купил къщата на най-видния турчин, който се казвал Али Аминоглу - ходжа и най-довереното лице на турската власт. Понеже Васил бил брат на Игумена всички почнали да го наричат Васил - братът на игумена, а по-късно Васил Игуменски /Агумски/. Като кмет Васил закупил с подкрепа от брат си доста имот и станал един от първите хора в селото. Селяните го почитали понеже бил брат на игумена. Липсват сведения за обществената дейност на този кмет.

Един от най-изтъкнатите кметове в селото от онова време, оставил спомени сред селяните, безспорно бил Дочо Йонков. Той се преселили във Врабево заедно със семейството си към 1889 г. от Зла река, заедно с много други семейства. Отличавал се с буйния си характер, природна интелигентност и твърда воля. Той кметувал на два пъти в селото - първия път от 1894 г. до 1896 г. /3 години/, а вторият път - 1900 - 1901 г.

За него сведенията от старите хора са твърде ясни и интересни. Той не се спирал пред нищо за постигане на целите си. За осъществяване на обществените работи си служил с всички средства. Ще приведем няколко случая от неговата дейност като кмет, които го характеризират най-добре като човек и общественик.

Около 1894 г. Троянският манастир решил да продаде имота си на м. "Урум конак" на границата с добродански землище. Съобщения за продажбата били пратени освен във Врабево и Добродан, и в други села. На уречения ден на търга се явил Дочо Йонков, кмет на Врабево и Дочо Кисьов - кмет на Добродан. Търгът се провел в манастира. Започнало наддаването. Дочо Кисьов заявил, че ще наддава до край, но

ще купи имота, тъй като там, на ливадите, имало повече от 40 купи сено, които искал да вземе. Тогава кметът на Врабево Дочо Йонков решил да си послужил с хитрост, но да спечели търга. Извикал Дочо Кисьов настрана и му обещал, че ако отстъпи и се откаже от търга, ще му даде всичкото сено без нищо като награда. При тези условия Кисьов се съгласил, оттеглил се от търга, който се възложил на Врабевската община.

От тогава това място започнало да се нарича "Калугерското", тъй като е купено от калугерите.

Какво станало по-нататък?

Дочо Йонков - врабевския кмет, се върнал в село и още същата вечер наредил да се съберат много колари, които отишли през нощта и задигнали сеното и го закарали във Врабево. На другия ден Дочо Кисьов отишъл да търси сеното, но не го намерил и едва сега разбрал, че бил излъган, но нямало какво да стори.

Друг случай:

Разпространен бил слух, че държавата иска да вземе гората на мястото на днешната "Дъбрава". Това място било обрасло с хубава мишова гора. Чудели се кметът и съветниците какво да сторят, за да запазят гората за селото. Най-после кметът - Дочо Йонков отсякъл и разрешил на селяните да отидат и кой колкото може да сече дърва за строеж и гориво. Започнало лудо надпреварване и за една - две години гората била изсечена и от тогава това място започнало да носи името "Дъбрава", т.е. мястото обраснало с дъбови храсти и оставено за пасище.

Трети случай:

Дочо Йонков - кметът се държал грубо с чорбаджиите, които не го обичали. До негово време гробищата не били оградени и из тях свободно ходел добитък. Това не се харесвало на вярващите, които настоявали да бъдат заградени гробищата с дувар. За да се оградят, трябвало да се вземат някои ниви на Топузите, които не ги давали. И сега Дочо си послужил с бързи действия. Един ден наредил цялото село да излезе с колите си и да кара камъни за ограждането на гробищата. В същото време били извикани всички майстори да правят дуварите. Заграждането ръководил лично кметът, който включил в гробищата нивите на Топузите. Последните протестирали, но какво могли да направят срещу цяло село. Така били оградени гробищата с каменни дувари, които и до днес стоят и ни разказват за твърдата като камък воля на кмета и врабевени.

При второто си кметуване Дочо Йонков пак се проявил като враг на чорбаджиите. В своята дейност сега се опрял на малка група буйни и непокорни хора, които вършели разни зулуми и побоища на мирните хора. В тази група се проявили особено Добри Топузов и Михо Малкият, които били покровителствани от кмета. Селото викнало от тях, защото крадели, палели и се смятали за безотговорни.

От 1897 г. до 1899 г. кметове били Цвятко Калчев Тиревски /1897 г./ и Цочо Христов Стоев /1898 - 1899 г./. За първият се знае това, че пишел много красиво и въвел ред в канцеларията, а за втория няма сведения да е правил нещо обществено.

През 1902 г. кмет на селото бил Калчо Радев, а синът му Лалю Калчев станал писар в общината. За училището трябвало да се прекара вода и да се направи чешма. Каптирани били водите на изворите над "Черковските орехи" - западно от селото. Тръбите от пръст /кюнци/ били наредени, но когато стигнали до къщата на кмета, той дал нареждане да спрат и направил чешма до Райко Найденов, точно пред къщата на Калчо Радев. В последствие били хванати изворите високо над селото във м. "Раздоле" и направени били първите чешми във Врабево. Калчо Радев поддържал и кръчма, която много се посещавала. Кръчма имал и брат му Иван Радев, който бил убит от подкупен от другите кръчмари човек, тъй като в неговата кръчма отивали повече клиенти. Останала баба Иваница сама и заживяла в малката си къщичка, където сега е къщата на Марин Бакалов. В м. "Въртешница" баба Иваница направила чешма за спомен на своя мъж. Тази чешма и сега седи и се казва "Бабината Иванчина чешма".

През годините 1903 - 1906 г. кмет на селото бил Спас Стойков Далеков. Той бил посочен за кмет от демократическата партия. От Троян идвал като неин агитатор Цвятко Таслаков и провеждал събрания. Тази партия имала съмишленици в селото. При този кмет започнала направата на улици из селото и били направени първите калдъръмени улици. Така улицата, която води към "Хармането" била постлана с големи камъни /калдъръм/. Направени били и други улици и чешми из селото. Този период от време се характеризирал със своята динамичност. Младежите почнали да буйстват из селото, да вдигат шум и да безпокоят мирните селяни. За да се умири селото и да могат хората спокойно да спят, общинският съвет издал нареждане за временно затваряне на седенките. Младежите не се подчинили и продължавали нощните викове и песни. Кметът Спас Далеков повикал в общината водача на младежите Томи Иванов за обяснение и го

смъмрил доста остро. Не минало много време и плевнята на кмета пламнала и изгоряла. Това бил отговорът на младежите за забраната на седенките.

Не е безинтересно да се знае как Спас Далеков бил избран за кмет.

През 1903 г. се провели избори за общински съветници. Във Врабево се състезавали две листи - едната начело със Спас Ст. Далеков от демократическата партия, а другата - начело с Васил Ив. Агумски от народолиберална /стамболовисти/. В изборното бюро председател бил Васил Миленски. Изборът приключил и вечерта започнали да се преброяват гласовете. Оказало се обаче, че двамата кандидати получили еднакъв брой гласове. Тогава председателят на изборната комисия Васил Миленски прибягнал към хитрост, тъй като желанието на хората било да бъде избран за кмет Спас Далеков, който се ползвал с много добро име. Той извикал Спас Далеков настрана и му казал:

"- Бай Спасе, ще трябва да теглим чоп, за да видим кой ще бъде кмет. Аз обаче искам ти да спечелиш, ти да станеш кмет, а бай Васил да отиде и да си гледа работата по имотите. Когато обаче теглим чопа, ще гледаш с кой пръст ще се почеша по главата и този пръст ще теглиш, защото на него ще поставя белега."

Така и станало. Васил Миленски обявил резултата и съобщил, че двамата кандидати получили по равно гласове трябва да теглят чоп, за да се види кой ще бъде кмет. След това той нагласил чопа и извикал:

"- Хайде, бай Спасе, тегли си късмета първи, защото ти си сиромах човек и дано си късметлия" - и в същото време се почесал с пръста на другата ръка по главата, както обещал. След това той отворил ръката си и пред всички обявил, че късметът е на Спас Ст. Далеков, който бил избран за кмет.

В края на мандата на общинския съвет била направена ревизия на общината и кметът бил начетен със сумата 2000 лв., които уж събрал от хората, а не отчел. За да не отива в затвора, кметът взел пари в заем, внесъл ги, но заборчлял. Понеже в селото не можел да спечели толкова пари, той заминал за Америка на работа. Там работил две години, спечелил парите, изпратил ги на семейството си, които ги предали на лихваря. Когато Спас Далеков се върнал от Америка, завел дело с общината за тези пари като неправилно начетени. В съда се доказало, че наистина кметът бил неправилно начетен и било издадено решение да му се върнат 2000 лв. Така и станало. С реабилитирането

на Спас Ст. Далеков - бивш кмет на Врабево, се възстановила правдата и честта на човека. Това станало през 1910 г.

Заслужава да отбележим и това, че като кмет Спас Ст. Далеков се грижил за училището и успял да убеди Христо Спасовски, който бил учител в Добродан да дойде за учител във Врабево. Знае се, че именно по инициативата на този учител и други прогресивни хора през 1907 г. била основана кредитната кооперация "Взаимопомощ" в селото.

Освен кмет Спас Ст. Далеков е бил избиран много пъти за председател на училищното настоятелство и като такъв е проявявал голям интерес и грижа към училището. За него, като председател на училищното настоятелство, Христо Спасовски и Никола Икономов пишат най-ласкави спомени.

Участвал е и като член на църковното настоятелство през 1905 г.

Кметуването на Спас Далеков съвпада с важни политически събития в нашата страна - Илинденско - преображенското въстание /1903 г./, освирквaнето на Фердинанд от студентите /1907 г./, убийството на Министър - председателя Димитър Петков и други събития.

През следващите 1907 - 1909 г. кмет на селото бил за втори път Цвятко Калчев Тиревски. Той имал по-голямо образование и преди да стане кмет бил няколко години писар в общината. Като кмет се грижел за направата на улици и за частично водоснабдяване на селото.

Неизвестно по какви причини той напуснал кметуването преди изтичане на мандата му и през 1910 г. била назначена тричленна комисия в състав: Стефан Генков Рътковски, Томи Минков Дулевски и Минко Станев Карахасански. В страната назрявали важни и съдбоносни събития. Почнала подготовката за една скорошна война с Турция.

Българското училище и учители достойно изпълнили своя дълг. С учебния материал по история и български език то подготвило младите българи за осъществяване на националните идеали.

Романите, повестите, разказите и стихотворенията на Иван Вазов и на другите български писатели подготвяли добре патриотичните чувства на народа за жертва пред олтара на Отечеството.

Врабевското училище още от първите си години работило в това направление. Първите учители изразили своето отношение към поробителите, като направили всичко, щото във Врабево да не остане нито един турчин. Пресни били спомените за турското робство и

жестокостите на турците и тези спомени се предавали от родители на синове и внуци.

Ето защо, през 1911 г. щом се заговорило, че ще има война с турците, от най-малките до тези, които щели да отиват да се бият, това се приемало без страх, даже с нетърпение. През лятото на тази година били произведени избори за народни представители за V-то Велико народно събрание. В тези избори избирателите от Врабево дали своите гласове за кандидата на комунистическата партия Власи Власковски, който често посещавал селото и имал голямо влияние между селяните. Петото Велико народно събрание било свикано в Търново. То изменило някои членове от конституцията, от които най-същественият бил чл. 17, по силата на който на царя се дало право да сключва тайни договори и съюзи с чужди държави. След закриването на V Велико народно събрание произведени били избори за 15-то Обикновено народно събрание, в което добили мнозинство народната и прогресивната партии. Двете образували коалиционно правителство под шефството на Иван Евстатиев Гешов и д-р Ст. Данев заел председателското място в Народното събрание.

Изборите в с. Врабево били спечелени от партията на д-р Данев. За кмет бил избран Радой Колев Райковски, който продължил да кметува през периода 1911 - 1914 г. Той бил с малко образование, но инициативен човек, държал се винаги добре с хората, които го уважавали. Райковски е един от основателите на кредитната кооперация в 1907 г.

Балканската война започнала. През октомври 1912 г. българските войски спечелили първите победи срещу турците. За нуждите на фронта започнали реквизиции - храни /жито/, сено, дрехи и др. С всички тези трудности трябвало да се справя кметът на селото. Радой Райковски може да се каже, че с чест се справял с трудностите през войната, като се съобразявал с възможностите на хората.

Политическият и културен живот през това време, поради войната, съвсем замрял. Войната завършила катастрофално за България. Вместо национално обединение, в името на което се водела, войната донесла на народните маси страдания и жертви. Хиляди български синове загинали по фронтовете. Правителството на Гешов и д-р Данев си подало оставката. Сам д-р Данев казал:

"Аз си отивам, моята политика фалира."

На 24.XI.1913 г. били произведени избори за 16-то Обикновено народно събрание. От оставката на Данев 1913 г. до изборите

управлявало назначено правителство, начело с д-р Васил Радославов, водач на либералната партия. Това събрание просъществувало до края на годината и било разпуснато, тъй като либералите на Радославов нямали мнозинство в него и не могли да прокарат своята немска политика. Ето защо, на 23.II.1914 г. били произведени нови избори, в които либералите на Радославов използвали всички средства за да спечелят изборите. И те наистина ги спечелили и заедно с Фердинанд обвързали нашата страна с Германия. Отново се заговорило за война между двете групировки - Съглашението и Централните сили. Фердинанд като немец и ползвайки се от правата по чл. 17 от Конституцията успял да убеди д-р Радославов и сключил съюз с Германия.

Кмет през 1914 г. до месец март 1915 г. в с. Врабево бил Матю Христов Карамоллов. През негово време животът бързо се нормализирал, тъй като предната 1913 г. била много плодородна. Едно обаче смущавало жителите на Врабево, а то било това, че все по-често започнало да се говори за нова война. Макар, че било изминало малко време от Балканската война това време било достатъчно за да се възстанови животът в селото. Врабевени започнали строеж на нови къщи, подобрения в стопанството си и др. Учителите подновили дейността на читалището, а кооперацията със своите кредити и общи доставки на някои стоки спомагала за издигане на икономическия живот.

През средата на 1914 г. Първата световна война започнала и народът с голямо безпокойство следял развитието u. Особено се засилило това безпокойство през 1915 г., когато войната се разширила. В кръчмите на Врабево, по улиците селяните коментирали съобщенията за военните събития по фронтовете, критикували политиката на Радославовото правителство.

Неизвестно по какви причини кметът Матю Христов бил сменен и на негово място през м. март 1915 г. бил избран за кмет Минко Генков Рътковски - радославист, който кметувал през цялото време на войната 1915 - 1919 г.

На 1.X.1915 г. България обявила война на Сърбия. Така нашият народ бил въвлечен в една нова, продължителна и сурова война. Положението на врабевени станало извънредно тежко. Отново реквизиции, отново лишения, отново черни дни и черни кърпи за много семейства. Черните платна на вратите на убитите войници все повече и по-често започнали да се появяват, все повече майки и сестри

забрадили черни кърпи, а сутрин гробищата се огласяли от плачове над празни гробове. И така - година, две, три. Дейността на кмета се състояла в това да извършва реквизиции на храни, фураж и дрехи и да ги праща на фронта. Старци и деца откарвали със слабите се крави или биволици чак на гарата в Плевен реквизираните храни и то при крайно лоши зимни условия. Със страх очаквали селяните реквизиционните комисии, които ходели из селото и претърсвали всяка къща за храна, дрехи и др., които изземвали насила.

Октомврийската революция 1917 г. се посрещнала от врабевени с надежда, че идва края на войната. Тази надежда се подкрепяла и от войниците, които си идвали в отпуска. Те разказвали, че недоволството обхванало всички войници на фронта. Те искали и настоявали да се спре войната и да се сключи мир. Разказвали още за присъдите над войници, които се обявили против войната, за разстрелването на Михо Ковашки от с. Острец, Троянско, който заедно с други войници агитирали войниците да напуснат фронта и отидат в София да потърсят виновниците за тази безумна война.

Страшна и незапомнена била 1918 г. Войната бушувала. И на фронта, и на село немотията била голяма. Гладни, боси и окъсани си идвали войниците от фронта в отпуск. Семействата си заварвали в още по-лошо състояние. Освен немотията и глада принесена била "Испанската болест", която почна да коси млади и стари. Всеки ден църковната камбана известявала за смъртта на някой войник, убит на фронта или пък за някой умрял в селото от "испанската болест".

Ето какво разказва за това време Минко Стойчев Матеевски:

"- В къщи бяхме 9 души - мама и татко, две сестри и петима братя. Баща ни беше каруцар. Всяка неделя за Ново село караше царевица, която прекупуваше от полските села, продаваше я и изкарваше средства да ни издържа.

Но ето, че в семейството ни се появи испанската болест. Разболя се най-напред сестра ни Данка - млада, хубава 18-годишна мома. След нея се разболя бати Иван и татко. Нямаше лекари, нямаше кой да ги лекува. В един ден умряха кака и бати и в един ден ги погребахме. Когато се върнахме от гробищата заварихме в къщи татко също умрял. На другия ден погребахме и него и така наредихме три гроба един до друг на свидни нам близки.

Такива случаи имаше и в много други семейства през тази паметна година. Много хора измряха от испанската болест."

Годината 1918 г. била неурожайна. През пролетта и лятото била страшна суша. Селяните не можели да съберат храна за себе си и за добитъка. Глад надвиснал над средните и бедни селяни, които нямали запаси от минали години. През зимата на 1918 - 1919 г. долчината на м. "Шаповец" се напълнила с конски трупове. Измършавелите от глад коне ги изкарвали в тази долчина и там ги оставяли да умрат от глад. Било страшно да гледаш как нещастните животни умирали от глад, а около тях прехвърчали врани и чакали да се нахранят от тяхното месо.

Войната отивала към своя край. След пробива на фронта при "Добро поле" на 16 и 17 септември българските войски започнали отстъпление. Една голяма част от тези войски, в които имало и много врабевени, тръгнали към София да накажат виновниците за войната и да извършат коренни преобразувания в страната по примера на руските работници и селяни. Тази войска стигнала до Радомир, където ги срещнал Райко Даскалов, който обявява на 27.IX.1918 г. България за република. Той повежда разбунтуваните войници към София с цел да я превземе, да свали Фердинанд и правителството и да вземе заедно със Стамболийски управлението. Тази войска обаче била пресрещната от юнкерите и други правителствени войски и била разбита. Тогава разбунтуваните войници се пръснали и всеки тръгнал да се прибира по домовете си.

Във Врабево запристигали войници с оръжието си от разни страни. Някои носели бомби, а имало и един, който донесъл и лека картечница. До края на 1918 г. се завърнали всички живи врабевени.

Останали далеч, по Дойранските височини и македонските полета, убитите 49 души врабевени, жертва на безумната политика на Фердинанд и Радославов.

До месец август 1919 г. все още във Врабево кмет бил Минко Генков. През този месец били произведени парламентарни избори. Най-много гласове получили БЗНС и БКП /т.с./. В началото на октомври 1919 г. БЗНС образувал коалиционно правителство с две от буржоазните партии - народняшката и прогресивно - либералната.

Тогава за кмет на Врабево бел избран Михо Велчев, който кметувал няколко месеца през 1920 г., когато били произведени нови избори. При тези избори били избрани за съветници повече комунисти и няколко земеделци. Съветниците - комунисти, сметнали, че общинските работи ще бъдат ръководени по-добре от Никола Христов Павков. Павков кметувал през 1921 и 1922 г. Правителството на Ал. Стамболийски издало Закон за всеобщата трудова повинност.

Използвайки трудовата повинност на врабевени Общинския съвет, по инициатива на кмета Никола Павков, построява общинско здание сред селото, в което е преместена прогимназията, а първият етаж използван за салон за изнасяне на представления и провеждане на събрания.

Като говорим, че кмет на селото е комунист и че по-голяма част от съветниците са комунисти, трябва да кажем по-подробно за първите социалисти във Врабево, които първи почнали да разпространяват социалистическата идея, за да се стигне най-накрая до основаване на партийна организация.

За социализъм, за комунизъм във Врабево започнало да се говори твърде рано. Агитатори идвали от Троян и в разговор с по-будните младежи хвърлили най-напред искрата на новото социалистическо учение. Тези младежи го възприемали, но организация не била образувана. Такива младежи били Томи Иванов - обущар, Нено Минков Ганеков, Йонко Колев Матеевски и др. В статията си "Работническо движение в Троян и Троянско" Борис Димитров Боев пише:

"Дейците на партийната организация в гр. Троян - Власи Власковски, Спас Балевски и др. умело разобличавали данъчната система на буржоазната държава, лихварите и чорбаджиите. Особено остроумен в това отношение бил Вл. Власковски. На уредената му в края на 1908 г. сказка той така живо нарисувал непоносимия живот на селяните, че спечелили сърцата на присъстващите. За да помрачи влиянието, което произвел младият тесен социалист, местният чорбаджия Вълчо Топузов подхвърлил, че ораторът е от тази партия, която иска да прави жените общи и поискал уж да му се обясни как ще стане това. Вл. Власковски със спокоен тон му отговорил, че чорбаджиите, които живеели в охолство, са си разпасали поясите и само за жени, ядене и пиене мислят, а съсипаните от труд работници и бедни селяни нямат време собствените си жени да нахранят, облекат и погледнат. Ефектът от това обяснение бил много голям. Симпатиите към младия социалист и социалистическото движение нараснали още повече."

Има известно разногласие за времето, когато е произнесена тази първа социалистическа сказка в с. Врабево. Ето какво пише за това събрание в спомените си за Врабево Христо Спасовски:

"На 31.XII.1910 г. срещу 1.I.1911 г. бе насрочено преброяване в цяла България на хора, добитък, сгради и др. Във Врабево освен учителите малцина други можеха да вземат участие. Наложи се да

бъдат изпратени преброители от гр. Троян. Между тях беше и Власи Власковски - водачът на тесните социалисти в града. Аз бях определен за ръководител на преброителите и се срещах постоянно с тях. При тези срещи Власковски ме разпитваше за поминъка на врабевени, за материалното им състояние и др. Преброяването се извърши от къща на къща само през определената нощ, но обобщаването и систематизирането на събраните сведения продължи доста време. При една среща Власковски ме замоли да му устроя едно обществено събрание. Искал да поговори със селяните. До тогава социалистически агитатор не бил идвал във Врабево. Аз бях слушал Власковски да говори на събрание в Троян. Идвал бе и бе вземал думата и в учителски събрания. Макар само с прогимназиално образование и то с професия шивач на манти, той бе природно интелигентен, красноречив и с приятна външност. Ходил бе на "печалба" в Америка, което също бе му се отразило. Знаех, че между другото ще бичува и ония тъмни сили, представителите на които във Врабево ми тровиха живота, дебнеха ме и искаха да ме уволнят. Обещах да му устроя събрание, но бе трудно разгласяването му. Срещнах се с кмета Радой Райковски. С него работехме в кооперацията и се разбирахме, защото бе избраник на трудещите се в село. Той ми каза: "Добре си му обещал, но мене няма да месиш в тая работа. Разбираш защо." Посъветвах се с колегата си Михаил Ценов, който бе по-възрастен от мен и по-находчив. Предложи да възложим на учениците от IV-то отделение да разгласят между другарите си , а те между родителите си. Ще казват: "В събота вечер в училището ще има събрание, на което ще говори един човек от Троян." В определеното време най-голямата класна стая се претъпка с хора. Власковски говори с въодушевление от името на партията към която принадлежеше и завладя събранието.

Един туз, който беше дошъл по-късно и стоеше прав до стената, пожела да развали впечатлението от увлекателната реч и се провикна:

- Чучулига, я кажи ти, как ще делите жените на хората като дойдеш на власт?

На социалистите по онова време викаха чучулиги и за да ги злепоставят приписваха им това, че ще вземат на мъжете жените и кой която пожелае.

Власковски не само, че не се смути, но посрещна въпроса с явно задоволство. Помълча усмихнат за миг и започна:

- Има крастави коне, които щом чуят дрънкането на чесалото, почват да пръхтят, за да им начешат крастата. И тук се обади един

такъв крастав. Добре. Аз ще го начеша. Вижте му шкембето. Виждали ли сте по-голямо шкембе? Вижте му врата – дебел като на вълк, не може да си повие главата. Социалистите са бедни и отрудени хора, та им стигат собствените им жени. На чужди жени и момичета налитат двукраки вълци с дебели вратове. Вярно ли е, селяни?

- Вярно-о-о – проехтя в стаята.

Власковски продължи речта си още по-пламенно и прочувствено. Той овладя сърцата на мнозинството от слушателите. Това му бе първата агитация сред селяни и се увери, че /неочаквано за него/ го посрещат радушно.

През лятото на 1911 г. бяха насрочени избори за V-то Велико народно събрание. Той доби кураж от Врабево. Кандидатира се за народен представител. Тръгна по агитация из селата на Троянска околия и го избраха с голямо болшинство. Почти всички врабевени гласуваха за него и той беше единственият представител от тесните социалисти във Великото народно събрание. Врабевени имаха най-голям дял за тоя му успех. Той пося семето на социализма сред тях и то даде обилни плодове."

Въпреки всичко това, партийна организация била изградена много по-късно и причина затова били войните, които започнали. Ето какво разказва за образуването на партийната организация във Врабево Добри Тотев Робски – един от нейните основатели:

"През 1905 – 1906 г. в с. Врабево беше назначен за учител Димитър Икономов от гр. Троян. Той беше много учен, млад и много добър. Обичаше да дружи с младежите, защото сам той беше младеж. С него често ходехме на лов и там, сред природата, седнали на почивка той ни разказваше и говореше за социализъм, за комунизъм, за борбата на работническата класа срещу буржоазията, срещу капиталистите. Всички, които го слушахме, се възхищавахме от неговите думи и се увлякохме по новото учение. Ние възприехме новото учение и младежите почнаха да се събират в обущарницата на Томи Иванов, където идваше и учителят Икономов и изнасяше беседи за социализма.

На 1.IX.1907 г. обаче Димитър Икономов замина за Америка, където продължил образованието си и станал адвокат. Спомените му за живота му във Врабево били така пресни и живи, че той скоро ни се обади и изпрати адреса си. Започнах да му пиша често и той ми отговаряше. В едно от писмата си той ми писа да организирам и други младежи и да отидем при него на работа. В писмата си до нас ни обещаваше, че ще ни намери добра работа. Годините 1908 – 1910 г.

бяха години, когато най-много врабевени заминаха за Америка да търсят работа. Аз също заминах с група младежи. В Америка отидохме направо при Икономов, който ни посрещна много любезно и ни помогна да си намерим работа. По това време там беше и Власковски, на когото често устройвахме събрания в българските кафенета. Власковски беше добър оратор и добре беше запознат със социалистическото учение, което ни обясняваше. Той също често говореше и обясняваше каква е разликата между тесните и широките социалисти и посочваше грешките на последните.

Когато се върнах от Америка, в селото намерих и други младежи, които бяха запознати със социалистическото учение. Често си устройвахме събрания, обаче все още партийна група не беше основана. Почнаха войните и младежите се пръснаха из различни войскови части и вече за образуване на партийна организация не можеше да се мисли.

Такава основахме едва след свършване на Първата световна война. През 1919 г. в селото дойде Власи Власковски. Организирахме свикване на голямо събрание, на което той говори с присъщото си майсторство за тежката положение на работниците и селяните. Неговата реч завладя сърцата и умовете на присъстващите и те го прекъсваха с ръкопляскане и с думите “вярно” и “позор”. Особено силна беше речта му, когато заговори за последиците от войната, плод на безумната политика на Фердинанд и буржоазията. На края на речта си той призова присъстващите да образуват партийна организация, да станат нейни членове и да се борят против буржоазната власт. При раздялата той ме натовари да не протакам работата, а да образуваме час по-скоро организация. Почвата беше подготвена и още същата година 1919 г. сложихме началото на партийната организация в с. Врабево. На първо време се записаха 15 – 20 члена. Избрахме членове на настоятелството, а мен избраха за секретар.

Доколкото си спомням първи членове – основатели бяха:

Добри Тотев Робски
Никола Христов Павков
Христо Мачев
Христо Матев Ковачев
Стоян Цвятков Джаралийски
Радой Маринов Койнаков
Харалан Василев Заеков
Генко Стефанов Рътковски
Христо Колев Матеевски и др.”

В спомените си Христо Добрев Влашки поименно посочва допълнително: Игнат Тодоров Игнотов, Койно Маринов Койнаков, Иван Стоев Драшков, Димитър Боев Добрев, Минко Петков

Магдалински, Пенко Кънчев Касалийски, Васил Тодоров Стоянов, Пенко Савев Илиев.

"Партийната организация е основана в дюкяна на Христо Матев Ковачев, който се намирал над църквата... Провежда акция, чрез която събирахранителни пхродукти /главно пшеница/ и парични помощи за бедстващото население в Поволжието в новата социалистическа държава Русия... По този начин на практика се проявява пролетарския интернационализъм.

През 1919 г. отново се провежда акция за събиране на суми за построяване на партиен дом в София.

Авторитетът и влиянието на партийната организация сред населението бързо растеше. Това явно проличава през 1919 - 1920 г. в изборите за общински съветници..., когато спечелва най-голямо болшинство и се образува първата комуна в селото ни.

За кмет първоначално е бил избран Михо Велчев Кунеков, който до тогава е бил секретар - бирник и е членувал в демократическата партия, имал е по-голямо образование и е дал обещание да изпълнява решенията на комунистите. По решение на съветниците е свален /бламиран/ и на негово място е издигнат Никола Христов Павков.

Една година по-късно в селото са поставени основите на младежката комсомолска организация, на която за секретар бил избран Койно Маринов Койнаков и членове: Мичо Петков Магдалински, Георги С. Спахийски, Павли Генков Гетов, Станко Минков Босев, Мичо Цонков Тайнеков, Иван Минков Карагьозов, Петър Стефанов Генков и други."

Икономическото и политическото положение на страната било такова, че влиянието на левите партии печелили все нови и нови успехи. През 1919 г. се развива в страната едно от най-крупните събития, а именно Транспортната стачка. Тя избухнала с цел подобряване на материалното положение на транспортните работници и служители, но имала и политическа задача – да се защити младата Съветска република от интервенцията на съглашенските войски. Тази стачка продължила 55 дни, при изключителен героизъм от страна на стачкуващите работници и служители. Транспортната стачка завършила с неуспех, но тя съдействала за възпитаване на трудещите се в дух на революционна непримиримост и взаимопомощ и за осъзнаване на необходимостта от осъществяване на организационно единство от най-широките слоеве на българския народ – работници и селяни. Комунистите от Врабецо подкрепяли стачкуващите

транспортни работници морално и материално. Партийната организация събирала пари, които изпращала в помощ на стачкуващите. Организацията провеждала чести организационни и просветни събрания и с това печелила все нови и нови членове.

Много задачи стояли за разрешаване пред новия Общински съвет с кмет – комунист. Една от първите задачи била да се прекрати делото със с. Дебнево по подялбата на "Долната дъбрава". Спорът между двете села за тази дъбрава бил много стар. И двете села претендирали за тази местност, тъй като тя била хубаво пасище за добитък. Сега, когато и в двете села в Общинските съвети болшинството от съветниците били комунисти, те решили на дело да покажат, че могат да се разберат като другари и да прекратят делото. Решено било кметовете от двете села, с по няколко съветници да отидат на самото място и да решат въпроса. Ето какво разказва Добри Тотев:

"Аз бях общински съветник, Никола Христов – кмет. Отидохме на самото място "Долната дъбрава". От Врабево отидохме почти всички общински съветници начело с кмета Никола Павков. От Дебнево дойде кметът Найден Ковачев – демократ, съветниците – комунисти Дули Пеев, Матю Михов и др. След многото спорове дойдохме до разбирателство – разделихме "Дъбравата" на две, сложихме граница и въпросът беше разрешен. Освен с Дебнево, спор за имоти Врабево имаше и със с. Враца, но спорът с Дебнево беше много сериозен и разрешението му сложи край на омразата между двете села."

От 1919 г. до 9.VI.1923 г., както в страната, така и в с. Врабево се развиват много интересни политически събития. На 17.VIII.1919 г. били произведени парламентарни избори за 18-то Обикновено народно събрание.

Във Врабево при всеки избор най-много гласове по това време получавали комунистите и за кмет бил избран комунист. През 1923 г. кмет е Добри Тотев. По същото време за околийски началник в гр. Троян е назначен Иван Калчев – водачът на земеделците във Врабево.

Получило се неестествено положение – околийски началник врабевенин, а в собственото му село кмет – комунист. Изглежда, че началниците му са го дърпали за ушите за това и той търсил начин да се справи с това положение. И наистина, най-после блестящо се справил с неудобното си положение. Ето какво пише в спомените си Марин Цочев:

“Научих, че врабевската земеделска дружба свиква важно събрание на своите членове в кръчмата на Иван Калчев /между другото, трябва да поясня, че Иван Калчев беше кръчмар, а след като го назначиха околийски началник управлението на кръчмата му пое съпругата му./ Понеже дружбата нямаше специален клуб, събранията u ставаха тук. Без да съм земеделец, аз се промъкнах на това събрание. Никой не ме спря. По едно време Иван Калчев се изтъписа и откри събранието със следните думи:

- Другари, сдружени земеделци, днешното днешно събрание има само една единствена точка в дневния си ред: приемане на Добри Тотев за член на дружбата. Има ли смисъл да ви говоря и да ви давам характеристика за личността Добри Тотев? Не. Предлагам направо да пристъпим към гласуване за приемането му.

В това време нечий глас от събранието се обади:

- Нека той да ни каже нещо.

А Добри в това време седи до масата, навел глава и само пухти тютюневия дим. Калчев го запита:

- Добре, искаш ли да кажеш нещо?

Последният му отговори нещо, но толкова тихо, че никой друг не го чу, а Иван Калчев отговори на събранието:

- Добри няма какво да каже.

Поставен бе втори път въпросът за гласуване и всички вдигнаха ръка за приемането му.

Като черна сянка се разнесе из Врабево вестта за дезертьорството на Добри Тотев. Комунистите бяха покрусени, а земеделците се радваха и ликуваха от тази толкова евтина победа.

Но каква беше тази магическа сила, която дойде в помощ на Иван Калчев, за да постигне тъй лесно желаната си цел? Отговорът е само един – нарушената законност. Не само Добри Тотев е станал жертва на това деяние. Много добри и умни хора са изпадали в подобна положение. Не закъсня разгласата на обяснението на постъпката на Добри Тотев.

Иван Калчев, вече като околийски началник, един ден срещнал Добри Тотев и му казал:

- Добре, за тебе има само два пътя – Ловешкия затвор или земеделската дружба. Остава ти да си избереш един от двата.

- Какво искаш да кажеш, Иване – пита Добри – изкажи се по-конкретно.

- Ето в какво се състои работата – изяснява Иван Калчев. – Ти знаеш много добре на колко хора, които притежават над 30 дка земя, си дал удостоверения, че имотното им състояние е под 30 дка, за да им дадеш възможност да използват безплатното лекуване в държавната болница. С това ти си нарушил закона, за да услужиш на твои роднини, приятели и съпартизани. Извършил си престъпление, което е наказуемо с лишаване от свобода. Ние обаче искаме да ти помогнем, да замълчим и прикрием тази работа, като ти даваме възможност да избегнеш наказанието като станеш член на дружбата.

Буйният дъб рухна, твърдият гранит се пречупи. Добри Тотев продължи да кметува под друго знаме.

След това политическо събитие във Врабево почват да се проявяват разногласия и борби между комунисти и земеделци. Борбата била насочена срещу ренегата Добри Тотев и тя се водила от младия и ентусиазиран комунист Койно Маринов Койнаков, който не пропускал случай да се нахвърли срещу Добри, наричайки го “бояджийски кюп”. Борбите между комунисти и земеделци се изостриле твърде много. Тези борби били главно словесни, изразявани по събрания и по провеждане на общоселски мероприятия.

Врабевските младежи се отнасяли твърде враждебно към околийския началник Иван Калчев, който неделен ден пристигал от Троян, облечен в специална униформа, препасал сабя и придружаван от стражари, които били негова охрана. И това негово високомерно, предизвикателно държание станало повод за избухване на малък “бунт” срещу него и стражарите му.

Времето от 1918 г. до 9 юни 1923 г. било изпълнено с остри политически борби във Врабево между политическите партии. На първо място стояли борбите между двете най-силни партии – земеделци и комунисти. И двете развивали усилена дейност за привличане и записване на повече членове. Земеделците или дружбашите, както ги наричали, имали известно предимство, тъй като те били управляваща партия. Въпреки това, във Врабево те почти на всички избори получавали по-малко гласове, отколкото комунистите. Ето защо,през този период от време начело на Общинския съвет винаги е стоял кмет – комунист. Освен това, и двете партии се обърнали към младежите. Образували се младежки организации. Към

партията на комунистите била образувана Комсомолска организация. Като по-активни членове на тази организация били Мичо Кънчев, който учил шивашки занаят в гр. Троян, където членувал в тамошната комсомолска организация, Койно Меринов като представител /отговорник при младежите/ от Партията и др. Организацията на младите комсомолци активно се включвала във всички акции, организирани от Партийната организация като: честване на Първи май, изнасяне на утра и вечеринки и др.

Комсомолци и партийци ходели в гр. Троян на Първи май да манифестират заедно с троянските комунисти и тези от другите села.

При земеделската дружба също имало младежка организация. Тя също наброявала доста членове и развивала културна дейност между своите членове. Тази организация имала по-добри условия за развитие, тъй като била към управляващата партия. Между двете организации не е имало борби, а взаимно са се подпомагали в културно – просветната си дейност.

Като по-добри членове на младежката земеделска организация били: Никола Райковски, Васил Михов /Левчето/, Радю Боев, Найден Райков и др.

"Кога точно е образувана земеделската дружба във Врабево няма сведения. Някои смятат, че такава е основана през 1911 г. след изборите за V-то Велико народно събрание, други са на мнение, че тя е основана през 1915 г. след срещата на Стамболийски с Фердинанд. На тази среща, както е известно Стамболийски предупредил царя, че ако той обвърже България с Германия и ако отвори война, за да помага на Централните сили, то той ще отговаря с главата си. Авторитетът на Стамболийски след тази среща силно пораснал и затова влиянието на земеделците сред народните маси било голямо. Ето защо предположението, че земеделската дружба е основана през 1915 г., може да се приеме за най-правдоподобно." /Пенчо Далеков/

Ето какво пише по този въпрос Христо Спасовски:

"Като пръв агитатор на земеделското движение във Врабево беше д-р Калчо Консулов от Дебнево. Той идваше в селото и устройваше събрания в кръчмата на Вълко Тутеков, в горната махала. Селяните симпатизираха на земеделското движение обаче Консулов не можеше да ги привлече към него, а напротив - отблъскваше ги. Докато бях учител във Врабево /1913 г./ есента, земеделска дружба не е основавана.

По-късно, през 1915 г. при изборите за народни представители земеделците в селото имали голям успех, за което нещо ми съобщи колегата Михаил Ценов, с когото си пишехме. Това е още едно от основанията ми да смятам, че земеделската дружба във Врабево е основана едва през 1915 г."

Като първи привърженици на земеделците във Врабево се считат Славчо Дамянов Пеевски, Иван Цочев Спахийски, Иван Калчев Радев и др., които може да се смятали за основатели на земеделската дружба.

Влиянието на земеделците след края на войната 1918 г. във Врабево не било тъй голямо при все, че БЗНС вече участвал в управлението на България в коалиция с други партии или самостоятелно. Това проличало особено при изборите, в които винаги комунистите имали болшинство и за кмет бил избиран комунист.

За чест на двете партии - земеделци и комунисти, във Врабево борбите не са взимали остър характер, тъй като и едните и другите са били отрудени селяни, които работели за закрепването на личните си стопанства, разстроени през време на продължителните войни.

Между тях обаче нямало съюз, тъй като такава била линията на Комунистическата партия, като партия на пролетариата, и на БЗНС, като партия на дребните и средни собственици.

Една малка част врабевени - кръчмарите, богатите и лихварите се спотайвала и зорко следяла отношенията между комунисти и земеделци. Това били хората - привърженици на старите буржоазни партии - народняци, демократи, прогресисти и др. Тези врабевени държали връзка с централите на своите партии, от където ги уверявали, че скоро отново ще управляват.

През 1923 г. отново за кмет бил избран Добри Тотев. Съветниците гласували недоверие на Никола Павков, заради известни грешки и отново кметското място заел Добри. Отново трудещите се както в цялата страна, така и във Врабево се отдали на ползотворен труд, без да подозират, че над страната е надвиснала страшна опасност. И тогава, когато селяните от ранно утро до късна вечер били на полето по работа, дошъл кървавият ден 9 юни 1923 г. Ето как било известено на врабевени свалянето на правителството на Александър Стамболийски и замяната му с това на проф. Ал. Цанков според спомените на Марин Цочев /стр. 6/:

"На 9 юни 1923 г. сутринта към 9 часа аз бях в общинското управление, където се помещаваше и телеграфо - пощенската станция. По едно време гледам началникът на станцията Недялко Павлов бързо

премина през коридора, отиде в общината и извика кмета Добри Тотев да говори по телефона. След известно време кметът излезе от станцията, повика барабанчика и му заповяда да бие барабана, за да съберат селяните, защото има да им съобщи важна новина. Щом се събраха доста хора Добри застана на стълбището на общината и започна на висок глас да чете следната телеграма:

- С царски Указ № 1 се приема оставката на правителството на Александър Стамболийски. С Указ № 2 се назначава нов министерски кабинет, начело с министър - председател Александър Цанков и т.н.

Следваха предупреждения към българския народ да се подчини безпрекословно на новата власт.

Близо до мен се намираше Игнат Тодоров, който се беше завърнал от Америка през 1919 г. Той беше един от добре школуваните комунисти, заради което беше избран за окръжен съветник. Когато Игнат изслуша телеграмата, сне си сламената шапка от главата, гръмна я на земята и извика:

- Така му се пада на Стамболийски. Той ни се заканваше, че тази есен щял да свика Велико народно събрание, за да лиши комунистическата партия от легалност. Още се заканваше да ни даде някаква пустинна земя в Добруджа, там щял да събере всички комунисти да си образуват комуна. Ако тази комуна се харесала от земеделците и те щели да станат комунисти."

При тези отношения, които били създадени между двете партии във Врабево не могло да се очаква никаква съпротива срещу узурпаторите /превратаджиите/, които били хванали здраво централната власт. Въпреки, че Игнат Тодоров си ударил шапката и открито изразил отношението на комунистите към управлението на Ал. Стамболийски, будното врабевско население, независимо от политическите си убеждения, останало като попарено.

Превратът на 9 юни 1923 г., при който било свалено правителството на земеделците, във Врабево се посрещнал различно от хората. Привържениците на десните партии го акламирали и заели властта. това били богатите, които не били доволни от законите на земеделския съюз. Не се дигнали да защитят демократичното управление на земеделците и комунистите. По погрешното становище на ЦК, че това са борби на буржоазни партии, тя предупредила членовете си да стоят настрана от тези борби.

"Партията на тесните социалисти в цялата страна била забранена. Партийната организация и Комсомола останали в бездействие". /Христо Добрев/

Все пак трябва да отбележим, че младежите - земеделци, решили да защитят своята власт. Ето какво разказва Никола Радоев Райковски:

"Като се научихме за преврата ние, младежите - земеделци, се събрахме в младежкия клуб, който се помещаваше в дюкяна на Найден Райков. Обмислихме какво да правим и решихме да се въоръжим кой с каквото може и на другия ден да заминем за село Лешница. По сведения на по-стари земеделци разбрахме, че там се събирали земеделци от цяла Троянска околия, откъдето щели да нападнат гр. Ловеч. Така и направихме. На другия ден се събрахме десетина младежи пред клуба. Най-възрастният от нас беше Петър Тотевски, който щеше да ни бъде като началник. Преди да тръгнем, при нас дойде Иван Цочев, един от старите земеделци. Той ни говори, че нашето отиване е неразумно, тъй като срещу войска не може да се отива с пищови и балтии, както бяхме въоръжени ние. Не го послушахме и тръгнахме. На пътя ни срещна Иван Калчев – също стар земеделец, който беше стоял околийски началник. Той също ни говори за опасностите, на които се излагаме и ни посъветва да се върнем по домовете си. Отново направихме преценка на нашето решение и послушахме старите земеделци. Върнахме се, но недоволни."

Това били единствените млади хора, които демонстрирали своята омраза към новата фашистка власт и които били готови да се бият за своята земеделска власт.

С установяване на новата буржоазна власт веднага започнало настъпление срещу земеделците и комунистите. Клубовете на тези две партии били затворени.

Превратът заварил във Врабево начело на Общинския съвет кмета Добри Тотев. Съветът бил разтурен и била назначена тричленна комисия в състав: Дули Стойчев – председател, Васил Кънdевски, Михо Велчев.

По време на управлението на тази тричленка беше уволнен учителят Нено Даракчиев като комунист. Зад тази тричленка обаче имаше една друга група от хора, които били истинските управници, но се криели, защото деянията им не били добри и хората ги мразели. От юни до септември в страната се подготвяло въоръжено въстание за сваляне на противонародната власт. Изживени били постепенно допуснатите грешки от Комунистическата партия относно съюза u със

селяните. Изграждал се единният фронт за борба. Започнало славното Септемврийско въстание. То отекнало и в сърцата на врабевени. Макар че от Врабево комунистите не взели участие в това въстание, имало такива, които били готови да се влеят в общия прилив. Причина за неучастие във въстанието била мудността и колебливостта на Троянската партийна организация.

Хиляди били жертвите, които паднали в Септемврийското въстание, но техните огнени сърца светели още по-ярко и укрепили вярата, че борбата не е завършена, че тя едва сега истински започва и в края на краищата народът ще победи. С тази вяра заживели и младежите във Врабево и се заели с упорита просветна и партийна работа.

"През ноември 1923 г. новата сговористка власт произвела избори за народни представители. Изборите в цялата страна преминали при силен терор, но въпреки това обединените демократични партии начело с комунистическата и БЗНС взели повече от 300 000 гласа. При наличието на такава масова съпротива, правителството на Ал. Цанков гласувал Закон за защита на държавата /ЗЗД/, който забранил съществуването на комунистическата партия и ръководените от нея масови организации.

Тричленната комисия с председател Дули Стойчев управлявала до 1924 г., когато бил назначен за кмет старият демократ Радой Колев Райковски, подпомаган в управлението от Васил Кънdевски и по-младия сговорист Минко Кънчев Цановски.

Сговористката власт обърнала очите си към стария демократ, който имал известен политически авторитет като честен човек. Истинските сговористи все още не излизали на предна линия.

Това се подчертава и в Окръжно № 109 от 15.IV.1924 г. изпратено от Изпълнителния комитет на околийския демократичен сговор гр. Троян до кмета Райковски. С това окръжно Райковски се кани да отиде на събрание в Троян, на което събрание народният представител Тончо Думанов ще изнесе отчет за своята дейност. В забележка към окръжното Никола Гимиджийски пише:

“Радоя! Не пишем отделно писмо на приятелите, защото се надяваме, че ти лично ще свършиш тази работа. Ще дойдете на събранието най-малко 10 души приятели. Стига са се спотайвали така. И неприлично, и неприятно е това спотайване. Покани и Никола Хр. Павков. Ще се надяваме.”

Два извода можем да направим от това писмо.

Първо, изминала е почти цяла година от 9 юни 1923 г., а още приятелите на сговора се спотайват и не излизат на сцената, защото чувстват, че новата власт е противонародна.

Второ, поканен е на събранието и Никола Хр. Павков, който е успял да даде декларация пред новите управници, че ще им бъде верен и ще стане член на сговора. Още едно падение на комунист, заради служба, която ме се дава през 1926 г. като го назначават за кмет на Врабево. Врабевени разказват, че след завръщането си от Турция, където ходил на печалба, Никола Павков на едно събрание говорил против съветската власт в Русия." /Пенчо Далеков/

"На 20.II.1924 г. отново във Врабево се създава партийна организация с около 20 члена под името Партия на труда. Тя обаче е просъществувала само няколко месеца." /Христо Добрев/

Годината 1924 г. била година на възстановяване на демократичните сили както в страната, така и във Врабево. Продължило изграждането на единството между комунисти и земеделци за обща борба против сговористката власт. И наистина, при изборите за общински съветници през 1925 г. комунисти и земеделци излезли с общо селска листа, водена от Добри Тотев. Тази листа, благодарение влиянието, което имали кандидатираните комунисти и земеделци, спечелила почти всички гласове и съветът трябвало да бъде съставен от тях. Сговористите не могли да се помирят с тази загуба и от Троян наредили да се намери начин и да се касира изборът. Намерили се хора, които свидетелствали, че изборът бил проведен неправилно и той бил касиран. Сега била назначена нова тричленна комисия в състав – Стойчо Йонков Тутеков, Михо Велчев и Васил Кындевски. Тази комисия управлявала Врабево през 1925 г. годината през която Цанковото правителство извършило нови, нечувани жестокости, когато били избити хиляди комунисти, земеделци и безпартийни, прогресивни хора, когато изчезнали и тримата видни поета Христо Ясенов, Гео Милев и Сергей Румянцев, когато, както пише А. Страшимиров в романа си “Хоро”: “Клаха българския народ тъй както и турците не са го клали.”

"За Врабево тази година също се оказала лоша. Останали без работа всички завършили средно образование младежи. А те били доста много. Приютило ги читалището и в този дом на просветата, под вещото ръководство на уволнения учител Нено Даракчиев, започнали просветна дейност. Управлението на тричленната комисия оставило лош спомен. От дълги години между селата Врабево и Враца се водило

дело за мерата на баира. Делото било гледано няколко пъти и отново подновявано. Дългогодишният кмет на Враца Христо Минковски умело използвал връзките си и адвокати и съдии и протакал решаването на този спор, понеже Врабево имало по-големи изгледи да спечелят делото. Сега, при новата обстановка, врачените се активизирали и потърсили начин да разрешат спора в своя полза. Хитър и умен бил кметът на Враца Христо Минковски. Той знаел, че парите са всевластни и че с тях всичко може да се постигне. Намерил удобен момент и влязъл във връзка с един от комисията, а именно Михо Велчев, комуто обещал, че ще събере пари от всяка къща във Враца, ако успее да придума и другите двама от комисията да отстъпят мерата на врачените. Много усилия употребил Михо Велчев докато успял да убеди колегите си да подпишат протокол, с който се разрешавал спора за мерата и то така, както искали врачени. За тази услуга Христо Минковски наистина събрал от всяка врачанска къща по 20 лв. и ги предал на Михо Велчев. Разбира се това се разбрало от врабевени и те по различен начин изразили своето негодувание.

Тази тричленна комисия скоро разбрала, че хората я мразят и тя си подала оставката. Назначена била друга комисия в състав: Цвятко Калчев Тиревски, Минко Кънчев Цановски и Васил Р. Къндевски, който се отказал и на негово място бил назначен Добри Тотев, който бил избран за председател на комисията. Сговористката власт виждала в лицето на Добри Тотев човек, който можел да води селото. Ето защо тя искала да го използва като свой човек. Заслужава да отбележим, че през 1926 г. временно кмет във Врабево отново е Никола Хр. Петков, който от рано преминал на страната на демократическия сговор. Към края на 1926 г. за кмет е избран Добри Тотев. На този пост той стоял до 1931 г. включително, когато сговорът паднал от власт и на негово място идва "Народния блок".

Пет поредни години Добри Тотев е кмет на Врабево. Справедливостта изисква да признаем, че както Никола Павков, така и Добри Тотев, които управлявали през най-черните години /1925 - 1926 г./ на сговористката власт, се държали крайно добре с будната врабевска младеж. Те не бяха от онези сговористи, които клеветели младежите пред околийския началник, а напротив - защитавал ги.

"- Много пъти - казва Добри Тотев, околийският началник ми е искал сведения за младежите Мичо Кънчев, Иван Костадинов, Пенчо Спасов, Йонко Спасов, Данко Матев, Минко Станев и др. как се проявяват, развиват ли комунистическа пропаганда. На тези

запитвания аз винаги съм отговарял, че това са най-добрите и примерни младежи на селото."

Очевидно съвестта на стария комунист не е могла да изневери на себе си, за да клевети младежите, които с разни средства - вечеринки, утра, сказки и др. се борили против сговористката власт. В тази им дейност младежите били подпомагани от уволнения по чл. 70 от ЗЗД Нено М. Даракчиев." /Пенчо Далеков/

Все по това време врабевската младеж се присъединила към протестите на световната общественост по делото на двамата младежи Сако и Ванцети, против които се водеше процес в САЩ, обвинени в това, че са разпространявали комунистически идеи. Организирано бе протестно общоселско събрание, от името на което бе изпратена телеграма до посолството на Америка в София за освобождаване на двамата младежи Сако и Ванцети. Въпреки протестите на прогресивните хора от цял свят съдът в гр. Бостън осъдил младежите на смърт чрез електрически ток.

Силно впечатление направили тогава върху врабевската младеж думите на Ванцети, казани преди екзекуцията.

"Нашите имена ще останат в паметта на народите, докато вашите имена, господа съдии, вашите закони и вашият фалшив бог ще напомнят на хората за проклетото минало."

През юни 1927 г. се произвели избори за народни представители във 22-ро Обикновено народно събрание и за общински съветници. И този път общоселската листа, начело с Добри Тотев, спечелила изборите и той бил избран за кмет. Заредили се по-спокойни години. Годините от 1927 г. до 1931 г., когато във Врабево е кмет Добри Тотев, се характеризират с постепенно нормализиране на стопанския живот в страната. Нормализиран бил стопанският и културен живот и в село Врабево. Селяните се отдали на упорит труд - увеличили се посевните площи, земята започнала да се обработва по-добре, въвели се редица агротехнически мероприятия - подметка на стърнищата, по-добро и обилно наторяване, и резултатите не закъснели да дойдат. Производството на пшеница, царевица и други култури се увеличило .

Селяните от Врабево започнали да сеят и отглеждат някои интензивни култури - тютюн, слънчоглед, повече зеленчуци и особено лозя. Не останало семейство, което да не си е посяло лозе или овощна градина.

Особено внимание се обърнало на животновъдството, от което селяните получавали най-много доходи. Всичко това стабилизирало икономическия живот, а заедно с това се подобрил и бита на хората.

След априлските събития 1925 г. в Демократическия сговор била образувана опозиция, която принудила Цанков да подаде оставка. Дошло правителството начело с Андрей Ляпчев, който запазил министър - председателското място до 1931 г. При неговото правителство вътрешната и външната политика се запазила същата, само че се променили методите на управление. Ляпчев заявил, че ще управлява "со кротце и со благо", но тези му изявление не му попречили да продължи арестите на прогресивните хора.

"Най-голям успех на революционното движение през управлението на А. Ляпчев било образуването на легална Работническа партия и легален работнически младежки съюз. Образуването на Работническата партия било извършено през февруари 1927 г.

Работническата партия била революционна марксистко - ленинска партия, легална проява на БКП. /Димитър Косев, "Кратка история на България", стр. 263/.

Врабевските комунисти като получили инструкции от новата РП побързали и образували партийна група в селото. Като нейни основатели станали членовете на разтурената комунистическа партия Нено Даракчиев, Минко Карата, Мичо Кънчев, Пенко Кънчев, Бочо Иванов, Иван Костадинов и други.

По-късно бил образуван и Работнически младежки съюз /РМС/ във Врабево. Неговото влияние нараснало много и скоро тази организация обхванала почти всички младежи в селото, когато неин ръководител станал Минко Карата. Работническата партия, вярна на комунистическата партия, чиито легален представител била, бързо придобила голямо политическо влияние сред врабевени. Ето защо, по време на изборите за народни представители през юни 1931 г. те гласували със сребърната бюлетина на Трудовия блок. това влияние се почувствало още по-добре, когато в изборите за общински съветници през 1932 г. РП излязла със самостоятелна листа, водена от Иван Костадинов. В общинския съвет влезли няколко кандидати на РП, начело с Иван Костадинов, със средно образование.

Като помощник на Партията РМС развивал усилена политическа и просветна дейност. Минко Станев /Карата/ станал районен организатор на Работническия младежки съюз.

"В отчета на ЦК на РМС през лятото на 1931 г. се сочело, че дружеството в Троян брои 31 члена, а това във Врабево 12 члена. Делегати на тези две дружества на РМС присъствали на 16.X.1932 г. на окръжна конференция на РМС в Плевен." /Борис Боев, "Работническото и комунистическото движение в Троян и Троянско", стр. 252, "Юбилеен сборник - 100 години гр. Троян"/

След тези кратки сведения за образуването на РП и РМС във Врабево, нека продължим с положението в селото през 1927 г. и следващите до 1931 г.

Нормализирането на живота в селото дало възможност на Общинския съвет да извърши ново строителство. На първо място кметът Добри Тотев се заел да водоснабди селото с питейна вода. Сключен бил договор с окръжната организация по водоснабдяването и строителството започнало още същата 1927 г.

Каптирани били изворите в м. "Раздоле", високо над селото и с манесманови тръби водата била докарана до големия резервоар в горния край на селото. Населението дало много безплатен труд за изкопаването на каналите и резервоара. Желана мечта на врабевени - да имат питейна вода била осъществена. За това безспорно най-голям дял се паднал на селяните, които не жалели труд, сили и средства. Но не по-малък дял за това имал и кметът Добри Тотев с младия секретар - бирник Тошко Хр. Тошков, който приел от Костадин Ватев на 1.IV.1927 г. общината.

И двамата проявили инициатива и упоритост за набавяне тръби, цимент и други материали за строителството. Водата била докарана в резервоара и започнали изкопи на канали из самото село. За няколко години били направени чешми във всички махали. Селото било снабдено с чиста, хубава питейна вода тогава, когато околните села още не мислили даже за това.

Втори строеж, направен през кметуването на Добри Тотев бил направата на бикарницата в източната част на селото, на турските гробища. И този строеж кметът трябвало да преодолее редица трудности, тъй като техническите власти не давали разрешение да се строи на това място. Строежът обаче станал и без разрешение, благодарение амбицията на кмета да го завърши на всяка цена. Общинският съвет решил да се започне строителството и без разрешение. За няколко дена врабевени прекарали камъни, тухли, дървен материал и сградата била издигната. Техническите власти били

поставени пред свършен факт и чак тогава дали официално разрешение.

Не е безинтересно да се знае къде са затваряни до тогава биковете. До построяването на бикарницата общинските разплодници - един биволски и един говежди бик, лете ходели свободно из землището на селото, без да се грижи някой за тях. Вечер полските пазачи /курджиите/ ги прибирали и ги запирали в първия етаж на общинското управление. В същия етаж били затваряни биковете и през зимата и там били хранени. Това било вече крайно неизгодно и вредно и за посевите лете, и за самите разплодници зиме. В новата бикарница разплодниците се увеличили, защото стопаните започнали да гледат повече добитък. Освен това бил назначен специален гледач, който се грижел за тях. Първи бикар бил Цанко Шойлеков.

Третият строеж, и то най-големият от всички строени до тогава, бил новото училище. То също се построило през кметуването на Добри Тотев, който използвал всичките си връзки, за да получи заем от БЗБанка в размер на 500 000 лева.

"От 1929 г. в капиталистическите страни, включително и в България, настъпи небивала стопанска криза. Цените на селскостопанските произведения силно намалели. В селата започна масов процес на обедняване и разоряване на селяните. /Д. Косев и др. "Кратка история на България", стр. 264, изд. "Наука и изкуство" - София, 1966 г./

Този процес на обедняване на селяните особено ярък бил във Врабево. Стопанската криза съдействала за масовото революционизиране на трудещите се селяни, които потърсили помощта на работниците в борбата против буржоазното господство.

"През периода 1923 - 1930 г. един от привържениците на идеята за единен фронт между селяни и комунисти във Врабево бил **Койно Маринов Койнаков**. Роден през 1900 г. в селото, израсъл в бедно семейство той отрано познал мизерията и в душата му се напластявали чувства на омраза към съществуващия строй. След завършване на начално училище IV-то отделение, той отишъл при брат си да учи ковашкия занаят. При брат му идвали будни младежи, запознати с комунистическото учение, говорили за борбите на работниците, за победата им в Русия и за първата социалистическа държава и решават да основат партийна организация в селото. Всичко това слушал младият Койно, който започвал да чете марксическа литература и скоро се издигнал над другите младежи със своите познания по

повечето от политическите въпроси. И макар да е само с начално образование по пътя на самообразованието той бързо станал един от изтъкнатите комунисти в селото. Той с плам говорил за Октомврийската революция, а също така и за организаторите на революцията в Русия, за В. И. Ленин, за Леон Троцки, за Луничарски, за Сталин и др.

С всяка изминала година авторитетът на Койно Койнаков растял пред бедните и средни селяни, тъй като той защитавал техните интереси и им сочел изхода от тяхното бедствено положение – борба срещу буржоазията, като станат членове на комунистическата партия. Благодарение на здравата мисъл, на природната дарба да говори красноречиво, той макар още млад, се наложил над другите комунисти и станал идеологът на врабевската младеж. Като член на Комунистическата партия Койнаков водел борба против нейните врагове, водел борба за запазване чистотата на марксическото учение. Може да се каже, че по това време той бил един от тези, които най-добре познавал това учение. Като се прибави към идеологическата му подготовка и дарбата му да се изказва ясно, аргументирано и с необходимия патос своите разбирания по въпросите, които се поставяли за разглеждане на различни общоселски, кооперативни и просветни въпроси, може да се обясни защо селяните винаги очаквали изказванията му с интерес и ги изпращали с ръкопляскания.

Когато някои от комунистите се отказали от партията си след Априлските събития 1925 г. и преминали към “Сговора” или към друга партия, то Койнаков повел непримирима борба против тях. Особено към Добри Тотев, който преминал още по-рано към земеделците. Между двамата се водела остра словесна борба на събрания и други места. Разбира се, това продължило до тогава, докато и самият Койнаков започнал да прави известни отстъпления от социалистическото учение и бавно преминал малко на дясно като се приобщил към земеделците, които на драго сърце го приели в редиците си.

Раздвоението на Койно проличавало във всяко негово изказване. От една страна той искал да минава за принципен комунист със своите изказвания на различни места, а от друга той правел реверанси към земеделците, защото разбирал, че само чрез тях той по-скоро ще стигне до властта, до кметското място, което било негова отдавнашна мечта.

През същия този период 1923 – 1931 г., когато се създала Работническата партия и през който период Комунистическата партия

била забранена, марксическото учение се разпространило между младежите във Врабево от няколко добре подготвени комунисти. На първо място трябва да споменем ролята на Нено Маринов Даракчиев.

По същото време от София си дошъл в село Никола Ночевски, родом от Врабево, работник в София. Там той членувал в РП и бил добре запознат както с работническото движение, така и с марксисткото учение. От София донасял марксистка литература като "Сила и материя" от Бюхнер, "Диалектика на природата" от Енгелс и др., които раздавал за четене на младежите. В разговори с него, водени в читалището, той разказвал на врабевските младежи за борбите на работническата класа в София, за стачките на работническите вестници и др. Този младеж дори ставал отговорен редактор на в. "Ехо" – орган на РП. Поради заболяване от туберкулоза, тези години прекарвал във Врабево, за да се лекува.

Друг врабевенин, работник – шивач в София, бил Васил Генков Коркински. Той също членувал в РП. Често си идвал в село и бил един от тези, които разпространявали социалистическото учение. Този младеж имал големи връзки с отговорни партийни другари в София и знаел много за нелегалната комунистическа партия. Той вдъхвал вяра във врабевските младежи в борбата им срещу сговористката власт.

От младежите във Врабево най-добре бил запознат с марксическото учение и с живота на РП Мичо Кънчев Касалийски. През 1920 г. и 1921 г. той учил шивашки занаят в гр. Троян. И там, по инициатива на партийната организация през 1920 г. се създало младежко комунистическо дружество "Балкански Спартак". В това дружество членувал и Мичо Кънчев. По това време дейни комсомолци били Иван Иванов Керешки, Минко Русенов, Иван Хаджийски и др., които често изнасяли пред комсомолците беседи, четели им марксически книги и ги подготвяли за членове на РП. По-късно Мичо усъвършенствал занаята и отворил самостоятелна работилница в селото. Тази работилница станала като клуб на РП. Тук се разисквали много от идеологическите и тактически проблеми на РП, тук се рецензирали прочетените от някой посетител книги и се насочвали слушателите към книгите, които трябва да се прочетат от всички. Освен партийни, литературни и злободневни въпроси, тук се критикували и разисквали въпроси, свързани с живота на селото, управлението, провеждано от Общинския съвет и др.

Мичо Кънчев останал верен на РП до края на живота си. Той бил работлив, принципен и честен и затова служел за пример на по-младите." /Пенчо Далеков/

През 1932 г. били проведени общински избори за съветници. Изборите били спечелени от листата на “Народния блок” начело с Койно Койнаков, който напуснал партията, за да стигне до кметското място.

Кметуването на Койнаков от 1932 г. до 1934 г. се ознаменувало с няколко строежа и с основаването на Говедовъдното дружество във Врабево. По това време кооперацията открила нови магазини, разширила търговската си дейност особено в изкупуването на селскостопански произведения. Все през кметуването на Койно, който бил и в Управителния съвет на кооперацията бил построен в центъра на селото голям кооперативен дом на два етажа. В първия етаж кооперацията настанила магазините си, а във втория – счетоводството. Като член на Управителния съвет Койно оказвал голяма помощ за преуспяването на кооперацията.

От особено значение за Врабево било да се прокара и направи шосето за Севлиево. До м. “Копито” това шосе било трасирано твърде отдавна, но така си стояло незастлано с камъни и зимно време не можело да се използва. А за шосе за Севлиево от м. “Копито” за Дамяново въобще не било мислено да се прокарва.

Общинският съвет полагал големи грижи за направа на шосето от селото до м. “Копито” и трасиране от там за Дамяново. Благодарение връзките на кмета с по-горните власти били отпуснати трудоваци, които работели цяло лято и направили шосето. Направен бил и мостът на м. “Въртешница”. Едновременно с това се започнала и направата на шосето за Дамяново. С известни прекъсвания това шосе било направено и сега е една от главните пътни линии за Врабево и от него – за Севлиево.

"В политическо отношение Койнаков се държал привидно добре с довчерашните си другари – комунисти, но това не му пречело да прави доноси за дейността на младежите – ремсисти. По това време, 1932 – 1933 г., Минко Станев /Карата/ бил организатор на ремсови дружества. Същият имал връзки с Окръжния комитет на РП и развивал нелегална дейност. За тази дейност той бил следен от полицията не веднъж арестуван. През 1934 г. минал в нелегалност, но живеел из землището на Врабево. Често той слизал в селото и в дома си. За това бил известен и кметът Койно, който искал полицаи от Троян за

залавянето на Карата. Един ден Минко се прибирал в къщи да види жена си и близките си. Научил за това Койно и няколко полицаи се отправили да го заловят. Предупреден обаче от другари, Минко се подготвил. Когато полицаите наближили дома му, той открил огън. Изплашени, и кметът, и полицаите се разбягали, а Минко свободно избягал към баира. Постъпката на Койно била окачествявана като най-черно предателство, с което той окончателно скъсал с партията." /Пенчо Далеков/

"През април 1930 г. Григор Василев Христов от Врабево, ученик последна година в Ловешката гимназия, донесе нелегални първомайски позиви, които приканваха трудещете се в цялата страна на повсеместна борба против икономическата криза и за сваляне на тогавашното правителство.

На 20 април сутринта цялото село осъмна осеяно с позиви.

На 4 май са арестувани Минко Станев /секретар на партията/, Васил Босев и Христо Влашки. На процеса наш защитник беше адвоката - комунист Цачо Сяров от Ловеч. /Христо Добрев/.

Минко Станев е вкаран в затвора, а Христо и Васил са освободени.

През 1931 г. след парламентарните избори работническата партия става легална.

"Към партийната организация с. Врабево се насочват много млади прогресивни хора. Нейният състав бързо нараства на около 80 - 100 души със секретар Минко Станев Карата.

През 1931 г. се изгражда и Работнически младежки съюз /РМС/ в дърводелската работилница на Радой Василев Христов. Първоначално с 25 - 30 члена и после нараства на около 50 члена. За секретар е избран Стоян Христов Поневски." /Христо Добрев/

За портията на комунистите във Врабево, за легалната и нелегална дейност Христо Добрев Влашки е написал много. То е обсъждано многократно. Имало е много спорове и възражения от живите тогава участници, но и така не са се разбрали кое да остане за поколенията.

Ние имахме възможност да се запознаем и с други спомени, да разговаряме със съвременници на онези събития, но не сме в състояние да отсеем кое е най-вярното.

През 1934 г., на 19 май политическият кръг “Звено” и военните извършили преврат. Свалено било блоковото правителството и било съставено ново, начело с Кимон Георгиев. Това правителство провело

известни административни промени в страната. Селата били прегрупирани и се създали централни общини с назначаеми кметове. Врабево било присъединено към централното село Дебнево. По такъв начин се стигнало до положението Врабево да бъде съставно селище, със заместник кмет. За такъв бил оставен отново Койно Маринов, който вече бил доказал своята вярност към буржоазната власт. От февруари 1935 г. до 1937 г. Врабево и врабевската общественост изживели най-тежките си дни, защото селото било принудено да бъде съставно на село, далеч по-изостанало във всяко отношение от него. Врабевската община била почти затворена. За всяка общинска услуга – вадене на удостоверения, плащане на данъци и др., врабевени трябвало да отиват в централната община, където били отнесени всички книжа. Това положение продължило до 1937 г., когато станало разделение на общините. Врабево отново заело предишното си място на едно от първите села в Троянска околия. Назначен бил за кмет Тодор Ст. Тодоров, с висше образование, както било нареждането. Този кмет стоял във Врабево една година и бил заместен от Цветан Мечкаров от гр. Ловеч, кметувал във Врабево от 1938 г. до 1942 г.

Последен кмет, назначен от фашистката власт, бил Стоян Ненов Дачев, бивш контрол асистент във Врабево /1943 – 1944 г./.

Политическият и културен живот във Врабево за едно десетилетие, от 1934 г. до 1944 г., се развивало под знака на все по-голямо засилване на монархо – фашистката диктатура, което означавало по-нататъшно засилване на икономическата експлоатация и гнет на народните маси. Врабевени ясно виждали, че царското правителство на Георги Кьосеиванов водило противонародна политика. Ето защо, при парламентарните избори 1938 г. те подкрепили издигнатия от комунисти и земеделци кандидат Стойчо Топалов, който бил избран за народен представител. След изборите обаче Топалов изменил на своите избиратели, като се отказал от народно- фронтовската си платформа и агитация.

През този период особено се засилила просветната и културна дейност на младежите във Врабево. Тъй като РП и РМС били разпуснати, то младежите потърсили други легални форми за просвета и агитация. На първо място те използвали читалището, от името на което се изнасяли прогресивни пиеси, дори и съветски като “Платон Кречет” и др. Широко се използвало и въздържателното дружество, което организирало районни конференции с лектори от Ловеч и други места. Като нова форма за просвета се използвали и основаните от

младежите кооперативни групи, които освен провеждане на трудови инициативи организирали просветни събрания, изнасяне на пиеси и утра с подходящи литературно – музикални програми. Един от постоянните сказчици, който често посещавал Врабево, бил Йото Лигнурски. Той умеел да говори убедително и затова в младежката кооперативна група се записвали много членове, все бивши ремсисти.

Когато в 1939 г. се завърнал във Врабево Васил М. Босев след седемгодишен затвор, той заварил младежите запазени и лесно възстановил както ремсовата, така и партийната организация. Благодарение на ремсовата организация малко младежи – ученици били привлечени към тогавашните организации “Бранник” и “Национален легион” /Легионери/, в които членували синовете и дъщерите на богатите и търговците във Врабево.

Да проследим накратко това, което е най-характерно за периода 1879 – 1944 г.

За този период от 65 години във Врабево са кметували 25 кмета и 3 тричленни комисии. Най-много години е стоял като кмет Михо Марков Лавчийски /9 години/, наричан от селяните “чорбаджията/. По-дълго време са стояли още кметовете Минко Г. Рътковски /5 години/, Добри Тотев Робски /7 години/, Койно Маринов Койнаков /5 години/, Спас Стойков Далеков/5 години/ и Дочо Йонков /5 години/. Другите кметове са стояли по 2 – 3 години и са били сменяни от съветниците.

Най-голямо строителство е осъществено при кметуването на Добри Тотев – водопровод, бикарница и новото училище.

От по-старите кметове заслужава да се спомене като доста енергичен и смел в обществените работи името на Дочо Йонков, който покрай лошите си качества, притежавал и такива, които го характеризират като активен общественик.

В по-ново време, след Първата световна война, изпъкват във Врабево няколко личности, които се налагат като добри общественици и вземат активно участие в обществения и политически живот на селото. Като такива можем да споменем Добри Тотев, Христо Мачев, Михо Вълчев, Никола Хр. Павков, Васил Т. Стоянов, Харалан Василев, Пенко Кънчев и някои по-млади като Койно Маринов, Мичо Кънчев и др.

За тези хора разкзва Пенчо Далеков.

"Ще започнем с **Добри Тотев**. Неговото име е свързано с образуването на читалището в 1911 г., с основаването на партийна организация в 1919 г., с построяването на първия водопровод 1928 г. и

новото училище 1930 – 1931 г. Заемането на толкова видно място в обществения живот на селото се дължи на неговите знания, добити по пътя на самообразованието. Отрано попада под влиянието на учителя Димитър Икономов – социалист, който му дал книги с марксическо съдържание и Добри станал един от първите комунисти в селото. Своята марксическа просвета той обогатявал в Америка, където престоял две години и слушал беседи от разни пропагандатори на социалистическото учение. Ето защо, не било чудно, че именно той става инициатор през 1919 г. за основаването на партийна организация, на която е избран за първи секретар. По-нататъшната му обществена дейност е свързана с името на Комунистическата партия.

И макар че поради други причини той минал към други партии – в началото към земеделците, а по-късно служил и на сговористите, той никога не изменил на комунистическата си съвест."

По-нататък П. Далеков се позовава на спомените на Марин Цочев, който пише:

“Аз не съм оставил никой отговорен човек от Врабево без особено наблюдение, но към добри Тотев съм бил най-наблюдателен. Аз съм с убеждението, че той понесе истинска “Голгота”, когато беше принуден да измени на комунистическата партия и да стане земеделец. Със своите качества обаче като чест, достойнство, разумност, висок личен и обществен морал, той беше за пример. Да бъдеш за принуден в дружбата и сетне в черния блок, да им служиш като кмет, без да се опетниш в нещо, да правиш всичко възможна в тези тежки времена да се запази живота и спокойствието на съселяните си – това можеше да направи само Добри Тотев. Тук ще споменем, че той беше вуйчо на Минко Карата, знаеше много добре какъв революционен дух гори в душата му срещу омразната власт, но никога нищо лошо не каза и никога не упрекна сестра си, че е отгледала такъв син.” /Из спомените на М. Цочев/

Изобщо, трябва да се каже, че Добри Тотев бил с високо гражданско съзнание, отнасял се към всички, дори и към своите врагове, с внимание и уважение. Това негово държание към другите му създало висок авторитет сред населението. С този авторитет останал да се ползва и тогава, когато напуснал обществената си дейност и се отдал на своята стопанска работа.

Втората политическа личност през споменатият период безспорно е **Койно М. Койнаков**. Като кмет на селото той израства из средите на обикновените селяни и по пътя на самообразованието се

издигнал над тях. Благодарение на неговата дарба да говори хубаво на общоселски, просветни и партийни събрания, той бил оценен от слушателите и те го издигнали на отговорни места в организациите.

Докато в началото на своята обществена дейност той бил доста принципен и последователен като марксист – комунист, то в последствие започнал отстъпление и започнал борба против всички, които не споделят неговите възгледи. Държал се надменно спрямо останалите и особено към интелигенцията. Често си служел със саркастични изказвания по отношение на свои близки и далечни хора и се мислел за много по-издигнат в политическо положение от тях. Така например, за своя политически противник Харалан Василев, един постоянен общински съветник от дружбата, Койнаков се изразявал така:

“Това човече колкото е ниско физически, толкова е ниско и душевно.”

А Добри Тотев обичал да нарича “Старият Велзевул” /Дявол/.

Макар че след 9.IX.1944 г. Койнаков направил опит да възстанови своя авторитет като се включи активно в строителството на новия живот, това не му се отдало, защото врабевени знаели неговата безпринципност и вече никой не му вярвал на приказките. Неговият кредит от доверие бил изчерпан и затова никой не бил изненадан, когато той слязъл от политическата сцена на Врабево. На душата му лежали тежки спомени, борела го неговата съвест за сторените от него грехове и може би затова обичал често да повтаря стиховете на Ботев:

“На душата лежат спомени тежки,
злобна ги памет често повтаря.”

Из спомените на Пенчо Далеков:

“От личностите, които играха важна роля в културния и политически живот на Врабево през периода 1926 – 1934 г. безспорно беше Минко Станев /Карата/. Едно десетилетие от неговия живот пълен с борби за правда и свобода на трудещите се. Тази борба го доведе до геройска смърт и до едно безсмъртие.

Минко Станев Карахасански /Карата/ е роден на 7.IX.1907 г. Годините на неговото детство съвпадат с най-тежките години – военните, през които баща му е на фронта. През тези години майка му се грижи за голямото семейство – три момчета и две момичета. Сурови били детските години на малкия Минко. Още съвсем малък, 5 годишен, той е изпратен при дядо си на колибата да му помага да пасат добитъка – овце и говеда.

Тук, далече от селото, сред природата, той расте на воля, вслушвайки се в песните на птиците. А вечер, приседнал до дядо си край запаления буен огън в камината, той слуша приказки за турското робство, за хайдутите, които излизали в Балкана да отмъщават на турците за жестокостите им над българите. Слушало малкото момче тези приказки и пред него израствали образите на народните хайдути. Една вечер дядо му Минко пак започнал да разказва за въстанието в Ново село и как турците го потушили. Когато започнал да разказва за жестокостите на турците при потушаването на въстанието, за изгарянето на Ново село, за избиването на много деца, жени и старци, малкият Минко скочил и извикал:

- Дядо, когато порасна, ще отмъстя на турците. Аз ще стана хайдутин.

Годините минавали. Минко станал на осем години и тръгнал на училище. Това било през 1915 г., когато започнала Първата световна война. В отделенията се учил добре, но честите отсъствия от училище, поради това, че трябвало да помага на майка си в стопанската работа, му пречело в ученето. IV-то отделение завършил, когато завършила войната 1919 г. Завърнали се войниците от фронта, завърнал се и неговият баща. Две – три години след това баща му заболява и умира от тежка болест. Голямото семейство отново остава без подкрепа. След изкарване на IV-то отделение Минко постъпва в прогимназията и е един от силните по успех ученици. Надарен с голяма физическа сила, едър на ръст, той става закрилник на по-слабите физически ученици, които търсят неговото другарство. Към добрите ученици той е много внимателен, помага им и ги закриля от лошите момчета. Той помни приказките на дядо си за хайдутите, как те закриляли онеправданата рая и сега им подражава.

По времето на масовите убийства на прогресивни хора след априлските събития 1925 г., които се извършваха без съд и присъда, на редица места в страната бяха създадени отряди за борба против фашисткия терор. Такава група сновеше около селата Българене, Враца, Острец, в която влизаха Васил Героят, Тинко Симов, Нено Петров и др. Неизвестно по какъв начин Минко беше се свързал с тях и през цялата зима, и особено през пролетта, имаше срещи с тях и им носеше храна и дрехи. Срещите ставаха високо из горите на баирите. За тези срещи на Минко знаеха малцина от групата младежи, в която той се включи. А тази група се състоеше повече от младежи, завършили средно образование, като Иван Костадинов, Данко Матев,

Пенчо Далеков, Йонко Спасов, Цонко Стойчев и други. Между тях имаше и много други с по-малко образование, но по пътя на самообразованието бяха добили много знания и участваха на равно с първите в културния живот на селото. Всички младежи по това време в селото представляваха един голям колектив, вдъхновяван от едни идеи – прогресивни, и от едно желание – да издигнат селото в културно отношение по-високо, отколкото околните села. Основното обаче, което свързваше колектива, беше скритата борба против сговористката власт. Под влиянието на Нено Даракчиев, Койно Койнаков, Мичо Кънчев и други се създаваше групата и бъдещите членове на Работническата партия, която се основа през месец февруари 1927 г. като легална форма на Комунистическата партия. Пръв между тези бъдещи членове беше Минко Станев /Карата/.

През 1930 г. Минко се завръща във Врабево и веднага се залавя да укрепи създадената партийна организация и образува нелегална група. Наред с пряката си работа като машинист /тракторист/ на вършачка, той намира много време за партийна работа. По това време той създава РМС в селото, през чиято врата преминават почти всички младежи от селото. В организацията те получават своето политическо образование и бойната си закалка.

За своята работа във Врабево Минко Станев, наречен от другарите му "Карата" /от фамилния му прякор "Карахасански/, почва да изпитва първите преследвания на полицията, която следи всяка негова постъпка. Той става редовен посетител на полицейските участъци в Троян, Ловеч и Плевен. Често при провеждане на някоя акция, той поемаше цялата вина върху себе си, за да спаси другарите си.

Все по това време 1930 - 1934 г. Карата е стожерът около когото са групирани младежите за културна и политическа дейност. Вечеринки, утра, събрания, конференции се редят едно след друго и навсякъде се чувстваше неговото участие.

Като районен партиен отговорник той обикаляше околните села и организираше ремсови групи. През 1932 г. той образува ремсова група и в с. Дебнево и после поддържаше тясна връзка с членовете на тази група.

Ето какво разказва един от тогавашните младежи:

- Бяхме се събрали 10 - 15 момчета в трапа зад м. "Гламя". Слънцето отдавна беше залязло и започна да се стъмнява. Приказвахме си тихо. Другарят Христо Чулев ни съобщи, че тази вечер ще дойде

младеж от Врабево, за да образуваме ремсово дружество. Времето минаваше, а младежът не идваше. Някои от момчетата взеха да се съмняват, че ще дойде. Но ето, че в тъмнината чухме говор между наш младеж и чужд човек. Изведнъж някой каза:

- Карата пристигна.

Никой от нас, освен Чулев и други двама - трима другари, не го познавахме. Приближи, поздрави ни тихо и започна да говори направо така:

- Другари, тази вечер съм дошъл при вас да образуваме работническо младежко дружество /РМС/. Такива дружества са образувани в почти всички околни села и Дебнево не трябва да остане назад. Целта на дружеството е да обедини и организира младежите от селата за борба против буржоазното правителство.

Всички го слушахме в захлас, но никой не видя какво е лицето му, какъв човек е, тъй като беше тъмно. Избрахме секретар на дружеството и то започна своята дейност."

По-късно Минко много пъти беше посещавал Дебнево, за да провери как работят младежите. Той държеше тясна връзка с ремсовия секретар и му предаваше нарежданията на партийните и ремсови окръжни ръководства. Младежите от Дебнево обичаха Карата и затова, когато научили за неговата смърт, с мъка понесоха тази вест.

През юли 1934 г. дохожда заповед от Троянския околийски управител до полицията във Врабево да бъде арестуван и откаран в Троян Минко Карата. Отиват агентите и го арестуват от трактора, с който вършее. Карата знае какво го очаква там - пак разпити, пак бой и на края я в затвора, я... Но той е взел вече твърдо решение - до участъка няма да отиде. Известно му е вече за разкритата конспирация в Плевен, в която е замесен и решава да мине в нелегалност. По пътя за Троян намира начин да измами своя придружител /конвой/ и вместо към Троян поема пътя на борбата. Гората не се отказа да приюти своя син и да го запази в дебрите си, за да бъде полезен на народа.

От този ден Карата е в нелегалност и се свързва с групите, които действат по това време по нашите места. Той продължава да поддържа връзки с другари от партийната организация във Врабево и околните села и ръководел тяхното нелегално съществуване и тяхната дейност. Те осведомявали Карата за всичко, което ставало в село. Същите са и най-добрите негови ятаци. Те го снабдявали с храна, събирали средства за дрехи и други неща от каквото имало нужда. Най-близък обаче

негов човек е шурея му Григор Ватев, с когото често се срещал и от когото получавал оръжие.

Полицията и нейните помагачи зорко следели за неговото движение и щом узнаят, че той е тук някъде из землището на Врабево, вдигали цялото население, дано хванат неуловимия, дано се справят с неустрашимия. Но уви!… Всичко било напразно, защото него го пазела гората, него го пазели всички, дори и тези, които го гонели.

Когато Карата разбрал, че нелегалното му съществуване тук е невъзможно, той, заедно с групата, в която влизал Тинко Симов от Българене – стар и опитен революционер, и Керемедчиев от Севлиево, се премества в друг район, където укриването е по-лесно. Далеч от селото, той отново е на поста си, организира и провежда нелегална дейност.

През това време не скъсва връзките си с другарите от Врабево, а намира начин да им изпраща материали, да ги насърчава в работата им. И така, една година нелегален живот, пълен с борба, една година, през която той преживял много трудности, много страдания, които придружавали нелегалния комунист, тръгнал да се бори за правда за всички хора по света.

За да върши по-добра работа, групата от тримата – Тинко, Карата и Керемедчиев, през 1935 г. заминават за Плачковския балкан, където имало много работници в мините на Буров. Покрай срещата си и връзката си с работниците, те имали и друг план, а именно – да оберат касиера на предприятието, когато започне да изплаща заплатата на работниците. Парите били необходими на партията за провеждане нелегална просвета и дейност. Към края на месец юли те почнали да слизат и да се навъртат по-често на гара Плачковци.

Един ден слезли да се хранят в една гостилница и тук един от прислужниците забелязал, че тези хора са въоръжени и не са тамошни. Той подшушнал на колегите си, които пък съобщили на полицията. Намиращият се наблизо полицай, въоръжен с карабина ги причакал и поискал да се легитимират. На тази покана Тинко му отговорил:

- Ха върви си гледай работата, не се занимавай с нас.

Полицаят разбрал, че това са търсените от властта хора, скочил в шанеца, залегнал и стрелял в тях. Тежко бил ранен Карата в стомаха. Карабината на полицая обаче засякла и той почнал да бяга. Тинко го настигнал и му казал:

- Няма да те убия, но ще те направя цял живот да теглиш.

Той изстрелял няколко куршума в коленете му и го оставил.

После взели с Керемедчиев Карата, изнесли го на 200 метра в една овощна градина, където той умира на 25 юли 1935 г., далеч от родното място. Там, в Плачковския балкан, дето бури кършат клони, престанало да тупти едно голямо сърце, което заради обичта си към хората отдаде живота си и стана знаме на младежите от Врабево и от околните села.

/В спомените си "Последните часове на Карата" Михо Йонков пише, че Карата го е чакал ранен на предварително уговорената явка и той го е занесъл на гръб до базата. Коя е истината, не знаем - б.а./

Вестта за неговата смърт отекнала дълбоко в сърцата на врабевени. Балканът го приел в своите обятия, защото той е закрилник не само на живите, а и на мъртвите герои и ги прави безсмъртни.

След убийството на Карата групата се разпаднала. Керемедчиев се предава на властта. Откаран в Плевен, той издава цялата организация на нелегалните. Тинко Симов се прибира към Ломец, където търси старите си връзки – ятаците. Забелязан от полицията, той се придвижил към родното си село Българене. На път за селото срещнал горски стражар, когото помолил да му донесе хляб в една от крайните плевни, в която се скрил, като разчитал на старото си познанство. Вместо да донесе хляб, горският съобщил на полицията, която оградила плевнята. В завързалата се престрелка Тинко бива убит. Така завършил бурният си живот този професионален борец за правда и свобода.”

До тук говорихме за политическия живот във Врабево и за лицата, които са свързани с този живот – кметовете, и по изключение – за Минко Карата, който нито е стоял като кмет, нито е заемал някаква длъжност, но е бил трибун на трудещите се и особено на младежите.

Следвайки изложението за политическия живот на Врабево, не може да не се каже нещо и за вторите лица в Общинския съвет – секретар – бирниците, които са били първите съветници на кметовете.

Един от първите писари във Врабево, за когото има запазени спомени и известни писмени документи, бил **Пенчо Лалев Марешки**. Същият, освен писар, е бил известно време и учител в селото. Но нека кажем нещо повече за този човек, който играл положителна роля в културния и политически живот на Врабево.

Той се родил около 1860 г. в село Скандало – мах. “Мариното”, от където идва и прякорът му “Марешки”. Началното си образование получил в с. Скандало, където имало твърде рано отворено училище – отначало то било килийно. Завършил II-ри прогимназиален клас в гр.

Троян. Още от малък се проявил като доста буден младеж. Посещавал църковните служби, научил много добре църковния ред и станал църковен певец.

В политическо отношение Пенчо Марешки се числял към демократите. Винаги стегнато и спретнато облечен, той се отличавал с високи нравствени качества – честност, справедливост, точност, откровеност, заради които бил на почит между селяните. Неговите съвети в обществения и частен живот на селото били вземани под внимание.

През 1902 – 1903 г. кмет на селото бил Калчо Радев, който назначил сина си Лалю за писар в общината. Като такъв обаче не стоял много време, тъй като се разболял от туберкулоза и умира.

През 1905 – 1907 г. секретар – бирник при общината е бил някой си М. Михайлов, за когото няма сведения от къде е бил.

Повече се знае за друг секретар – бирник – Павли Ив. Йовевски от гр. Троян. Неговото име срещаме в Учредителния протокол на кооперация "Взаимопомощ". От този протокол научаваме за учредителите на кредитната кооперация, между които е и името на Йовевски.

От 1912 г. до 1927 г. секретар – бирник в селото е бил Костадин Ватев, който също е бил един от учредителите на кооперацията. Неговият баща – Ватю Маринов дошъл във Врабево след Освобождението, закупил доста имот и се засилил в селото. Дядо Ватю имал дъщеря – Иванка, която се омъжила за Стефан Калоферски, който после станал свещеник. Синът му – Костадин, се оженил за дъщерята на дядо Ангел Босевски. В продължение на две десетилетия семейството му се увеличило доста много – с 4 момичета и 4 момчета. По време на войните той, заедно с кмета Минко Генков Рътковски, управлявал селото. Като секретар – бирник той си гледал много добре службата, тъй като бил подготвен за нея. Справедливостта обаче изисква да подчертаем, че Костадин Ватев се държал надменно с хората, което може би се дължало на градския му произход, а може би и на самия му характер – винаги малко намръщен. На лицето му рядко се явявала усмивка. Големи грижи му носело голямото семейство. Децата му пораснали. Той искал да ги изучи за учители, за лекари.

Това обаче изисквало много пари. Само заплатата, която получавал била недостатъчна и той започнал да продава от имота си. Първото му момиче и момче завършили педагогическо училище и станали учители. Необходимостта от повече средства за издръжка на

семейството принудила Костадин да взема пари от общинската каса. Тези пари той не можал на време да възстанови в касата. Финансовата ревизия, която му била направена по-късно, установила един дефицит в касата от 51 000 лв. заради което му бил съставен акт. Образувано било дело и секретар – бирника Ватев бил осъден на две години затвор. От затвора се върнал вече болен и съвсем пропаднал.

На 1.IV.1927 г. касата се предава на новоназначения бирник **Тошко Хр. Тошков**. Той бил още съвсем млад. През пролетта на 1921 г. завършил III-ти прогимназиален клас, а през есента на – на 2.IX. с.г. постъпил на работа в общината, на писарска длъжност, без заплата, като практикант. На тази работа, без заплата, той стоял от 2.IX.1921 г. до 1.IV.1925 г. – всичко 3 години и 5 месеца. През този период Тошков овладял писарската работа, запознал се с практиката и се подготвил за бъдещ секретар – бирник. От 1.IV.1925 г. той е със заплата 320 лв. за годината, а през втората година, от 1.IV.1926 г. до 1.IV.1927 г. – с 638 лв. годишна заплата. На 1.IV.1927 г. той е назначен за секретар – бирник, която длъжност изпълнявал до 11.IX.1944 г., когато бил уволнен от новата революционна власт.

Във всички строежи Тошков взел активно участие, като навреме изготвял финансовите сметки. В службата си той бил образцов работник. Всичкото си време отдавал на службата си в общината. При него архивата била подредена много добре. Всички ревизори оставали с отлични впечатления от работата му. Държал много на чистото и красиво писане и на добре подредената архива.

За доброто падреждане на канцеларията и архивата не по-малък дял имал и писарят при общината **Стойко Спасов Далеков /1888 – 1961 г./.** Той бил назначен за писар в общината през 1918 г., след завръщането му от войната. През време на войната /1915 – 1918 г./ той бил писар в щаба на 17-ти пехотен полк. Макар и само с начално образование, овладял отлично правописа и като се прибави към това и извънредно красивия му почерк, той бил високо ценен като канцеларски работник. В работата си бил много взискателен и държал на образцовата наредба в канцеларията. Може да се каже, че Тошков от него се учил на образцова канцеларска работа. Стойко Сп. Далеков бил извънредно скромен, честен и предан служител в общината. Всекиго обслужвал по всяко време от денонощието и затова се ползвал с голяма почит и уважение между селяните. Всички, малки и големи, се обръщали към него с името “Бай Стойко”, изразявайки по този начин уважението си към него. В своята служебна и обществена дейност той

останал настрана от политическите партии – бил безпартиен, затова служил и при управлението на земеделците /1921 – 1923 г./, и при демократическия сговор /1923 – 1931 г./, и при "Народния блок" /1931 – 1934 г./, и при управлението на звенарите /1934 г./ при следващите назначени кметове. Когато идва властта на комунистите на 9.IX.1944 г. от старите служители в общината остава само "бай Стойко", тъй като той в нищо не можел да бъде обвинен. На служба в общината останал до пенсионирането си през 1955 г. след което бил назначен на работа в ТКЗС-то – завеждащ трудодните на една от полевъдните бригадири. На тази служба останал до 1960 г., когато се разболял. Една година по-късно той починал на 22.IV.1961 г.

Цели 33 години от живота си "бай Стойко" прекарал в служба на врабевени като служител в общината. Неговата работа била сочена за пример. Ето защо, когато умира, бил изпратен до вечното му жилище от цялото село. И сега, по-старите врабевени си спомнят за скромния и работлив Стойко Сп. Далеков с дълбоко уважение.

Като говорим за секретар – бирниците, трябва да кажем, че врабевските богати хора – кръчмари и лихвари, са държали не толкова на кметовете, колкото на бирниците, да бъдат техни доверени хора, които ще провеждат политиката на управляващата партия. Ето защо, при всяка промяна на властаващата партия най-напред бил сменян секретар – бирникът. Често на врабевската политическа сцена излизал ту като кмет, ту като секретар – бирник **Цвятко Калчев Тиревски**, който бил от демократите и пишел много красиво. Като секретар – бирник стоял и **Михо Велчев** – демократ, твърде хитър и ловък политик, който умело използвал властта за личното си забогатяване. За него с право се говорело между селяните, че той е "недипломирания адвокат" на Врабево. Прогимназия /III клас/ завършил в Троян, след което от отишъл да учи кожухарския занаят. Занаятът не научил, защото адвокатът Цвятко Таслаков – демократ, го взел в кантората си за прошенописец. Така през младия Михо се открива нова професия, която допаднала на характера му и която изпълнила целия му живот. Тук, в кантората на Таслаков, Михо Велчев имал възможност да научи законите и всички завръшчалъци, които после използвал в живота си. Наред с това той бил спечелен от Таслаков за партията на демократите. За пръв път той донесъл във Врабево портретите на Петко Каравелов, Алеко Константинов, Драган Цанков и започнал агитация за записване на членове на тази партия.

И така, редят се в историята на Врабево политически личности – кметове, секретар – бирници, писари, едни стояли повече, а други – по-малко време на длъжностите си. Един обаче бил несменяем. Той посрещал и изпращал всички кметове, макар че бил техен слуга. Този човек бил дядо Генко Цонков Заяков или както бил наричан Генко Кехаята. 30 години дядо Генко изпълнявал службата на прислужник вобщината, 30 години той съобщавал на врабевени всички заповеди и новини, издавани от Общинския съвет и от кметовете. А известяването на заповедите ставало така:

На сградата на общината, където се помещавала общинската канцелария, имало голяма плоча. На тази плоча излизал дядо Генко и със силния си и ясен глас, с викане, обръщайки се на изток, запад, юг и север, разгласявал държавните и общински наредби. Когато селото се разраснало, дядо Генко Кехаята викал на няколко места и от там съобщавал наредбите. Ето, този служител бил несменяем и той посрещал и изпращал управниците на Врабево, докато се пенсионирал.

След войните 1918 г. за прислужник и кехая в общината бил назначен Кольо Гинешки, който въвел биенето на барабанче, след което съобщавал държавни и общински наредби и вести. Този служител също стоял дълго време на тази служба. Биенето на барабанчето и викането ставало вече на повече от 10 – 15 места из селото – на площади и кръстопътища.

Към низшите служители спадали и нощните пазачи. За да бъде запазено спокойствието и сигурността на селяните нощно време, Общинският съвет още твърде рано пазарявал по двама души – по-яки и безстрашни мъже, които нощно време обикаляли селото и ако избухне пожар, каквито тогава често избухвали, алармирали населението да се притече на помощ за потушаването на пожара. Нощните пазачи били въоръжени с пушки и следели за реда и тишината из селото. Често те влизали в разправия с пияни, които нарушавали съня на селяните и ги затваряли в общината, където престоявали до изтрезняване. По-дълго време нощен пазач стоял Симеон Велчев – син на Велчо Ночев, на когото е наречено село Велчево. Симеон Велчев имал собствено оръжие и с него изпълнявал нощната си служба. Той и брат му Колю Велчев носили името Пушкарови, тъй като били синове на въстаник от Новоселското въстание и като такива винаги носели пушки. За дърва да отивали, на оран да отивали - пушките им винаги били с тях, на колата.

Наред с нощните пазачи към общината се числели и полските пазачи /пъдари/, наричани още “курджии” /от турската дума “кър” – поле/. Задачата на полските пазачи била да опазват полските имоти на селяните от добитък и от хора. Общинският съвет рано през пролетта пазарявал двама полски пазачи, които си разпределяли землището – единият пазел западно от селото, а другият – източно. Отначало те също били въоръжени с ловджийски пушки, а по-после пазели с криваци. Тяхна задача била също да прибират селските бикове – говежди и биволски, които свободно се ширели из полето. По-известни полски пазачи били Васил Подевекът, Йонко Далеков, Генчо Панагюрски, Стойко Никовски и др.

На нощните и полските пазачи било заплащано от селяните в натура. Дойде ли Димитров ден те тръгвали из селото с малко кринче – 10 кг., от къща на къща и събирали заплатата си – жито или царевица. Селяните строго спазвали установената традиция, пълнели малкото кринче, защото били доволни от тези, които бдели нощно време за тяхното спокойствие, а лете – за техния имот и труд.

На края трябва да споменем и за другите пазачи – горските стражари, както ги наричали. Те не били към съвета, а били държавни служители. Задачата на горските била да пазят гората – общинска, държавна и частна. Строителите на нашата държава след Освобождението създали специални закони за опазване на горите. Съгласно тези закони били назначавани именно горските пазачи /стражари/, които носели оръжие и били облечени в специална униформа. След Освобождението като горски във Врабево се редували няколко души, които стояли по 2 - 3 години, докато най-после бил назначен Кою Генков Рътковски. Този врабевенин изпълнявал службата си най-добросъвестно. С хората се държал добре и затова те го уважавали. През своята 25-годишна служба запазил горите на Врабево. Макар, че имало хора, които нарушавали закона за горите, той намирал начин да ги предпази от по-нататъшни нарушения и не им съставял актове за глоба.

Когато остарял и се пенсионирал, той предал службата си на сина си Аким Коев, който също изпълнявал службата горски стражар 25 години. Петдесет години баща и син пазели горите на Врабево и оставили спомени за честна и добросъвестна служба.

СПИСЪК
на кметовете на с. Врабево 1878 г. – 2001 г.

1.	1878 – 4 месеца	Цачо Цачевски
2.	1878 - 1883	Иван Василев /Караиван/
3.	1883 – 1887	Михо Марков Лавчийски
4.	1887 – 1890	Иван Добрев Иванджийски
5.	1891 – 1892	Михо Марков Лавчийски
6.	1893 – 1894	Васил Иванов Агумски
7.	27.11.1894 – 1896	Дочо Йонков
8.	08.1896 – 11.1896	Йонко Герасов
9.	12.1896 – 1898	Цвятко Калчев Тиревски
10.	1898 – 11.05.1900	Цачо Христов Стоев
11.	12.05.1900 – 13.10.1901	Дочо Йонков
12.	28.10.1901 – 23.12.1901	Васил Иванов Агумски
13.	01.1902 – 12.1902	Калчо Радев
14.	31.12.1902 – 12.1906	Спас Далеков
15.	01.1907 – 26.07.1909	Цвятко Калчев Тиревски
16.	01.08.1909 – 31.12.1909	Стефан Генков Ръткoвски – председател на тричленка, с Тома Минков Дулевски и Минко Станев Карахасански
17.	01.01.1910 – 25.01.1910	Цвятко Калчев Тиревски
18.	02.1910	Стефан Генков Ръткoвски – председател на тричленка
19.	24.02.1910 – 09.1910	помощник-кмет Радой Колев Радоев
20.	29.09.1910 – 22.10.1914	общински кмет Радой Колев Радоев
21.	26.10.1914 – 14.03.1915	Матю Христов Карамолов
22.	18.03.1915 – 03.02.1920	Минко Генков Ръткoвски
23.	08.03.1920 – 04.11.1920	Михо Велчев Кунеков
24.	08.11.1920 – 21.05.1922	Никола Христов Павков
25.	25.05.1922 – 30.09.1923	Добри Тотев Робски
26.	01.10.1923 – 25.05.1924	Радой Колев Райков – председател на тричленка, с Георги Дрехаров и .....
27.	25.05.1924 – 15.10.1924	Цвятко Калчев Тиревски – председател на тричленка, с Георги Т. Дрехаров и...
28.	20.10.1924 – 30.07.1925	Добри Тотев Робски
29.	01.08.1925 – 02.10.1925	Тома Минков Дулевски

30.	20.10.1925 – 13.12.1925	Дули Стойчев Карамолов – председател на тричленка, с Михо Велчев Кунеков и Васил Радоев Къндевски
31.	15.12.1925 – 15.05.1926	Никола Христов Павков
32.	19.05.1926 – 04.12.1926	Минко Кънчев Цанов
33.	08.07.1926 – 02.05.1927	Никола Христов Павков
34.	06.06.1927 – 25.12.1928	Добри Тотев Робски – председател на тричленка
35.	27.12.1928 – 1931	Добри Тотев Робски
36.	1931 – 1933	Койно Маринов Койнаков
37.	1934	Никола Христов Павков – председател на тричленка, с Илия Петров Зъзров и К. Генков Рътковски
38.	1935 – 1936	главен кмет Васил Иванов Нанов от Дебнево, с помощник-кмет за Врабево Койно Маринов Койнаков
39.	1937 – 1938	Тодор Стоянов Тодоров
40.	1939 – 1942	Цано Вутов Мечкаров
41.	15.10.1942 – 09.1944	Стоян Ненов Дачев
42.	09.1944 – 02.1946	Васил Минков Босев
43.	1946 – 05.1949	Марин Йонков Вълков
44.	05.1949 – 12.1952	Стефан Станев Минков
45.	12.1952 – 1958	Петър Петров Магдалински
46.	1958 – 02.1962	Пенко Мичев Касалийски
47.	03.1962 – 08.1964	Марин Йонков Вълков
48.	15.08.1964 – 30.09.1964	Константин Иванов Карагьозов
49.	10.1964 – 06.1971	Петър Игнатов Тодоров
50.	07.1971 – 05.1976	Иван Пешаков Цанков
51.	05.1976 – 27.10.1990	инж. Борис Киров Миленски
52.	28.10.1990 – 15.10.1991	Христо Иванов Касалийски – председател на временната управа, с членове Ганка Матева Михайлова и Найден Христов Нанков
53.	16.10.1991 – 30.10.1995	Иван бочев Иванов
54.	01.11.1995 – 30.10.1999	Стефан Радионов Стратев
55.	01.11.1999 -	Иван Бочев Иванов

Забележки:

- Данните до 1893 г. са взети от спомени и писани бележки.
- След 1893 г. са вадени от регистрите на населението. Датите са първите и последни на подписаните актове за раждане, смърт или женитба.
- През различните периоди кметовете са носили и други названия: председател на тричленна комисия, председател на общински съвет.
- През 1935 г. – 1936 г. Врабево и Дебнево са били обединена община с главен кмет от дебнево и помощник кмет във Врабево.

За преуспяването на с. Врабево след 9.IX.1944 г. голяма е заслугата на кметовете и секретарите на кметството.

През тези години секретари са били:

Радю Боев, Борис Димитров Боев, Бочо Иванов Бочев, Стефан Станев Минков, Иван Нешев Цанков, Петко Стойков Далеков, инж. Борис Киров Миленски, Марин Георгиев Колев, Цветан Радев Цочев, Иван Бочев Иванов, Минко Петков Минков и Виолета Стефанова Минкова.

Дългогодишни служители в кметството са изпълнителите по бюджета Иван Иванов Пъшев, Тодор Димитров Колев и военно отчетно бюро - Мичо Игнатов Тодоров и Стефана Петрова Матева.

Трудна беше работата на кметове и секретари след 9.IX.1944 г. В селото се направи много по благоустрояването и хигиенизирането на селото. Направиха се нови тротоари и бордюри, асфалтираха се улиците в цялото село. Направиха се канализации за отпадни води в някои от районите на селото, много се работи по водоснабдяването на селото от м. "Гюрлюка", от "Въртешница", включени бяхме във водопровода Черни осъм - Плевен. Направи се стадион, бензиностанция, пристройки към училището, детска градина, съвместна административна сграда на кметството, ТКЗС, ППТ станция и потребителната кооперация. Направен беше мраморния площад, реконструираха се училището, здравната служба, читалището. Изградиха се такива предприятия като ХВК "Нектар", завод "Чавдар", фирма "Врамед" и други.

С всеотдайния труд на кметове и секретари, с труда и ентусиазма на врабевени селото ни се превърна в едно от водещите села на Община Троян.

Необходимо е, в интерес на истината, да изкажем нашето признание, благодарност и уважение към нашия съселянин **Борис Радоев Боев**, който повече от 30 години непрекъснато подпомагал морално и материално ръководителите на селото ни.

Макар че той живеел и работел в София, никога не забравял родното гнездо. Като заместник председател на държавния планов комитет и като заместник - министър на металургията и минералните ресурси винаги се интересувал за проблемите на селото си.

По инициатива на ръководителите на селото и с неговата безкористна и от сърце дадена помощ Врабево през последните 15 - 20 години направило много за развитието си във всички направления.

Особено осезателна била неговата помощ в областта на строителството. Последните години във Врабево били построени десетки обществени сгради, които променили облика на селото ни. Сега Врабево с право се гордее, че е станало ново, добре благоустроено селище.

За всичко това голям личен принос имал Борис Радоев Боев. Улицата, на която е роден, е наименована “Арх. Борис Боев”.

С Н И М К И

между стр. 34 - стр. 35 /мои/

БЪЛГАРСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ /БСП/

Социалистическите идеи проникват във Врабево след Бузлуджанския конгрес – август 1891 г. Благоприятна почва за това е влошаващото се положение на селяните. През есента на 1894 г. в Троян се създава първата социалистическа дружинка, а през 1900 г.- партийната организация със секретар **Власи Власковски.** Във Врабево е организирано първото публично събрание през 1910 г. с оратор Власи Власковски. За това на изборите през 1911 г. болшинството избиратели гласуват за Власи Власковски – единственият представител на партията в V-тото Велико народно събрание. В доклада по случай

60 години партийна организация **проф. Борис Боев** пише: **“Местната партийна организация се учредява през есента на 1918 г.**

От поместените в “Работнически вестник” информации се вижда, че Врабево е сред онези села, в които още от началото на 1919 г. има партийна група /организация/, в която влизат 25 – 30 души.”

През различините периоди партията на българските социалисти е носела различни имена

Секретари на партията са били:

от 1918 г.

- Добри Тотев Робски
- Нено Даракчиев
- Койно Маринов Койнаков
- Минко Станев /Карата/
- Иван Костадинов Ватев
- Васил Минков Босев
- Бочо Иванов Бочев

след 1944 г.

- Христо Добрев Влашки
- Борис Димитров Боев
- Христо Генков Коев
- Петър Петров Магдалински
- Христо Добрев Влашки

1962 – 1964 г. – Пенко Мичев Касалийски

1964 – 1968 г. – Константин Иванов Карагьозов

1968 – 1971 г. – Петър Петров Магдалински

1971 – 1990 г. – Константин Иванов Карагьозов

1990 – 2001 г.

- Стефан Недялков Павлов
- Румен Радионов Цочевски
- Илия Радионов Савев
- Йовка Петкова Илиева
- проф. Борис Димитров Боев
- Стефан Недялков Павлов

След 1990 г. Българската комунистическа партия се преименова на Българска социалистическа партия. В края на 2000 г. в ОПО – с. Врабево членуват 151 души.
БСП е основната политическа сила, двигател на социално и икономическо развитие в селото.
След 9.09.1944 г.- до сега партията печели убедително всички избори.

СЪЗДАВАНЕ НА СДС ВЪВ ВРАБЕВО
/Съюз на демократичните сили/

СДС във Врабево е създаден на 15.IV.1990 г. На учредяването на СДС присъстват и гости от Общинското ръководство на СДС - гр. Троян - г-н Николай Стоянов Дачев и г-н Николай Ганков. На учредителното събрание присъстват 35 члена предимно социалдемократи и николапетковисти.

На събранието е избрано ръководство в състав: председател - Милка Борисова Иванова, зам. председател - Михаил Първанов Ванев и членове - Светлозар Димитров Стойчев, Антон Ампов. Милка Иванова е несменяем председател до април 2000 г. От тогава председател на СДС във Врабево е Росен Радионов Стратев. От март 1991 г. секретар неизменно е Христо Любомиров Ковачев.

Ето и имената на част от основателите и активни членове на СДС във Врабево: Михаил Данаилов Маноев, Ганка Матева Михайлова, Михаил Матеев Ковачев, Стефка М. Ковачева, Стефан Василев Касалийски, Кирил и Събка Кунекови, Иван Христов Иванов, Иван и Невяна Йонкови, Марин Никифоров, Веска Илиева, Красимир Кирилов Ангелов и много други.

СДС взема активно участие в извършваните мероприятия на територията на кметството. Тя е втората по големина партия във Врабево след тази на БСП.

Т К З С

Трудно могат да се опишат всички трудности и спънки, които трябвало да се преодолеят при подготовката и учредяването на кооперативното стопанство. През 1945 г. на партийно събрание всички членове гласували да се изгради кооперативно стопанство.

Ръководството усетило, че не всички партийни членове са вътрешно убедени и че не ще се запишат за учредители на стопанството.

Започнали индивидуална работа със всеки комунист и съмненията се потвърдили. Оказало се, че от около 300 партийни членове само 56 от тях и 14 безпартийни стопани били съгласни да се учреди кооперативно стопанство. Учредителите, които се записали били все бедни хора, с малко земя, разпокъсани ниви из цялото землище.

Затова взели решение да се оземлят бедните с по 10 - 15 дка от общинските мери, с условие да станат учредители на кооперативното стопанство. При тази подготовка за изграждането на кооперативното стопанство голяма помощ оказал представителя на околийския комитет на партията в гр. Троян Константин Мичев.

И така, на 23.XI.1947 г. се учредило кооперативното стопанство във Врабево /цитираме дословно учредителния списък/:

1. Иван Христов Връцков
2. Илия Добрев Ярлийски
3. Найден Иванов Бочев
4. Данко Матев Данков
5. Стефан Станев Минков
6. Христина Мих. Джабраилска
7. Марин Йонков Вълков
8. Атанас Стойнов Божков
9. Нинош Цонков Тайнеков
10. Стефан Михов Пицов
11. Христо Добрев Влашки
12. Иван Иванов Гадевски
13. Минко Петков Магдалински
14. Мичо Игнатов Тодоров
15. Иван Минков Карагьозов
16. Костадин Цонков Тайнеков
17. Васил Симеонов Велчев
18. Михо Добрев Ночевски
19. Тодор Маринов Герасов
20. Найден Венков Донев
21. Иван Петров Кошутов
22. Васил Радоев Кънdевски
23. Радю Христов Божков
24. Мичо Цонков тайнеков
25. Минко Колев Ганеков
26. Атанас ПетровДжаралийски
27. Пенко Минков Кутровски
28. Стоян Петров Марков
29. Марин Колев Джаралийски
30. Цанко Петров Калайджийски
31. Пенко Кънчев Касалийски
32. Иванка Минкова Станева
33. Радой Василев Христов
34. Марин Иванов Кошутов
35. Стойчо Христов Цочевски
36. Бочо Иванов Бочев
37. Стояна Стефанова Петкова
38. Добри Пенков Андреев
39. Марин Дамянов Пеевски
40. Петко Петров Магдалински
41. Киро Василев Миленски
42. Станю Минков Босев
43. Димитър Стайков Гърбовски
44. Цочо Минков Карамолов

45.Стефан Георгиев Станев
46.Кънчо Мичев Касалийски
47.Васил Мичев Тутеков
48.Минко Петров Кънчев
49.Пенко Мичев Касалийски
50.Петко Минков Магдалински
51.Елена Христова Чепканлиева
52.Стамен Радев Божков
53.Недко Петров Магдалински
54.Стоян Йонков Рабаджийски
55.Колю Цвятков Николов
56.Тихан Дочев Бабастански
57.Димо Милев Димов
58.Петър Генков Заяков
59.Марин Стаменов Койновски
60.Гена Стайкова Маринова

Изброените врабевени се събрали в 19 часа в салона на читалището за основаване на Трудовото земеделско - производителен отдел при всестранната кооперация "Взаимопомощ" - с. Врабево, Троянска околия.

Съгласно чл. 7 от Закона за кооперативните сдружения и чл. 4 от Наредбата за закона за трудовите кооперативни земеделски стопанства, председателското място се заело от Васил Радоев Кындевски, най-възрастният измежду присъстващите, който посочил и всички избрали за секретар на събранието Марин Дамянов Пеевски и членове, които да подпишат протокола на събранието, Пенко Мичев Касалийски и Минко Колев Ганеков.

Председателят, след като констатирал необходимото болшинство, съгласно чл. 5 от Закона за кооперативните сдружения, от членове - учредители, обявил събранието за учредително и дал думата на директора на всестранната кооперация "Взаимопомощ" с. Врабево - Данко Матев Данков, който след като обяснил значението на трудово - земеделските производителни отдели, целите и задачите, които преследват, правата и задълженията на членовете на отдела и след станалите разисквания, събранието единодушно решило:

Съгласно Закона за кооперативните сдружения и чл. 4 от Наредбата за закона за трудовите земеделски стопанства – **да се основе трудово земеделски производителен отдел при всестранната кооперация “Взаимопомощ”, с. Врабево.**

Директорът на всестранната кооперация “Взаимопомощ” Данко Матев Данков прочел член по член приложения към протокола правилник за трудово земеделските производителни отдели, който се приел с абсолютно болшинство.

След това се пристъпило към избиране на членове за стопански и контролен съвет на отдела и с тайно гласуване и с абсолютно болшинство били избрани за председател на стопанския съвет Данко

Матев Данков и за членове на стопанския съвет: Пенко Мичев Касалийски, Илия Добрев Ярлийски, Иванка Минкова Станева, Тодор Маринов Герасов и Стефан Станев Минков и за подгласници: Станю Минков Босев и Минко Петков Магдалински.

За членове на контролния съвет били избрани: Христо Добрев Влашки, Марин Дамянов Пеевски и Кънчо Мичев Касалийски и подгласници: Недко Петров Магдалински и Радой Василев Христов.
За домакин на отдела бил избран Стефан Михов Пицов. Възложило се на стопанския съвет да направи необходимото за утвърждаване на правилника на отдела, регистрирането му и публикуването му в Държавен вестник и да вземе нужните мерки за функционирането му. Събранието се закрило в 21 ч.

По време на подготовката и особено след учредяването на кооперативното стопанство, се почувствало, че истинската революция на село започнала.

Много измъченият и отруден селянин, силно привързан към земята си, от която едва изкарвал прехраната си, се колебаел, раздвоявал се, вълнувал се, не смеел да направи първата крачка. Тя вече била направена, но средните селяни, добрите земеделски стопани останали извън стопанството.

Неизвестността в новото начинание създавала страх и колебание, а и вражеската агитация не спирала против кооперативното стопанство, което току що се било родило. Затова и средните стопани се въздържали - само около десетина души от тях станали учредители.

За голямо съжаление някои от учредителите, се разколебали и преди да започне първата стопанска година напуснали стопанството:

Стефан Михов Пицов	Петко Петров Магдалински
Тодор Маринов Герасов	Тихан Дочев Бабастански
Пенко Минков Кутровски	Димо Милев Димов
Пенко Кънчев Касалийски	Марин Стаменов Койновски

След напускането на гореизброените учредители, някои от които били избрани в Управителния съвет, станало ново преконструиране и стопанският съвет придобил следния вид:

1. Данко Матев Данков – Председател
2. Илия Добрев Ярлийски – Зам. председател
3. Стефан Станев Минков – Секретар
4. Иванка Минкова Станева – член
5. Станю Минков Босев – член

С този ръководен и контролен екип продължила работата на новоучреденто стопанство.

Първият председател на стопанския съвет Данко Матев Данков бил добре подготвен теоретически и с голям стопански опит за онова време, като дългогодишен ръководител на кооперацията.

Той произхождал от средно селско семейство, клонящо към богатите. Но Данко бил прогресивен човек и като дългогодишен ръководител на кооперацията работел честно и всеотдайно и се ползвал с голям авторитет пред прогресивната общественост във Врабево.

Завършил средно винарско училище в гр. Плевен, той имал солидни познания в селското стопанство. Това му позволявало още от първата година да ръководи компетентно работите в стопанството. С присъщата си всеотдайност, упоритост и дисциплинираност, той работил около две години като председател на кооперативното стопанство.

С Протокол № 2 на Управителния съвет от 8.XII.1947 г. била изградена **младежка бригада** в състав:

1. Минко Иванов Карагьозов
2. Константин Иванов Карагьозов
3. Лиляна Минкова Станева
4. Киро Илиев Добрев
5. Иван Дамянов Славчев
6. Иван Маринов Йонков
7. Атанас Маринов Йонков
8. Марин Радев Божков
9. Стефан Мичев Цонков
10. Марин Добрев Пенков
11. Пенко Добрев Пенков
12. Веса Станева Босева
13. Стефана Атанасова Божкова
14. Гана Маринова Йонкова
15. Петър Стоянов Марков
16. Марин Тодоров Герасов
17. Мара Цанкова Калайджийска
18. Невяна Маринова Колева
19. Петър Стефанов Петков
20. Колю Стефанов Петков
21. Петрана Колева Цвяткова
22. Матю Георгиев Матев
23. Никола Иванов Зъзров

Всички били деца на учредителите на кооперативното стопанство.

Както е известно, след кооперирането на земята в нашата страна и бурното развитие на индустрията, станало голяма миграция от селото към града, от която било засегнато и Врабево.

И все пак, 10 души - членове на тази младежка бригада, останали да живеят и работят в родното село, създали семейства, устроили се добре и продължили да живеят на село.

На 30.III.1948 г. са приети нови 15 члена:

Васил Минков Босев	Борис Радоев Боев
Минко Петков Кънев	Лукан Михов Велчев
Иван Пешин Цанков	Станко Колев Ганеков
Лала Иванова Зъзрова	Веса Атанасова Стоянова
Петър Петров Магдалински	Трифон Станев Минков
Дамян Славчев Пеевски	Христо Трифонов Анев
Ненка Георгиева Матева	Минко Иванов Ганеков

Направили се първите кооперативни блокове на общинските места, с които били оземлени някои кооператори - на м. “Сорута” 230 дка, на м. “Пладнището” – 220 дка, на м. “Хармането” – 100 дка и на още други места.

Паметен щял да остане онзи ден, в който с трактор АТЗ, докаран чак от гара Левски с **тракторист Борис Кръстев**, се пуснала първата кооперативна бразда на м. “Хармането”. Почти цялото село било излязло да гледа как съветската машина срива синорите между малките разпокъсани парчета нивки.

Едни плачели от радост, това били най-големите привърженици на кооперативния строй. Други плачели от омраза към общественото стопанство.

Още първата година стопанството се сдобило с един стар камион от военните – марка “Берлиет” и бил назначен за **шофьор Добри Илиев Добрев.** С този камион в стопанството се вършела по-голяма част от работата. Започнали се и първите строежи – геран за поливане на зеленчуковата градина, която била създадена заедно със самото кооперативно стопанство. За кратко време се построили обор за 30 глави работен добитък, обор за 30 броя продуктивни крави, свинарник за 20 свине майки, навес, хамбар.

Първата стопанска 1948 г. за щастие приключила сравнително добре, макар възнаграждението да било никакво. Кооператорите били доволни и продължили без никакво колебание и с още по-голяма вяра и упоритост да работят в стопанството и да агитират нови членове. Още с учредяването на кооперативното стопанство, към него изградили първична партийна организация с 25 члена, на която за секретар бил издигнат Стефан Станев Минков, който бил избран за делегат на V-ия конгрес на БКП от Врабевската партийна организация.

Под ръководството на партийната организация с всяка измината година стопанството укрепвало и добивало все по-голям авторитет в селото и района.

Въпреки това, притокът на нови членове бил все още недостатъчен. До 1950 г., преди масовизацията, членовете на кооперативното стопанство станали 92 души. Независимо от това, първата крачка, която направило Врабево за кооперирание на земята, била последвана още на другата година и от селата Дебнево, Дълбок дол и Чифлик.

Кооператорите получавали все още ниско възнаграждение, не можело да се използва голямото плодородие на Врабевската земя, защото най-хубавата от нея била все още в ръцете на частните стопани, средните селяни, които се въздържали да влизат в кооперативното стопанство.

В края на 1948 г. членовете на стопанството били разпределени в три бригади: I-ва бригада с бригадир Малчо Станев Бенев, II-ра бригада с бригадир Минко Станков Ганеков и III-та бригада с бригадир Стефан Станев Минков.

За домакин на стопанството бил назначен Пенко Мичев Касалийски. **Първи агроном на стопанството става Христо Трифонов Анев, а за счетоводител – Василий Фьодорович Гузенко и отговорник на зеленчуковата градина Стамен Радев Божков.**

По средата на 1949 г. председателят на стопанството Данко Матев Данков напуснал Врабево и отишъл на работа в гр. Троян. На негово място за председател на стопанството е избран **Марин Йонков Вълков**, който работи като председател около една година. През този период той работел честно, упорито и допринесъл стопанството да се стабилизира и върви напред.

В началото на 1950 г. за председател бил издигнат **Стамен Радев Божков** /2.06.1919 - 17.04.1972 г./. По време на формирането на блоковете на стопанството, отреждането на място за стопански двор много голяма навременна и компетентна помощ указал изпратения от Окръжния народен съвет специалист от Плевен – Христо Симеонов, който много делово уреждал всички възникнали трудности от законна гледна точка.

През 1950 г. в цялата страна се подела инициативата за масовизирането на кооперативните стопанства. Партийното ръководство във Врабево дошло до извода, че докато в стопанството не влязат комунистите, не може да се прави масовизация и затова се организирала голяма агитационно – разяснителна работа. По отделно, със всеки се разговаряло - било то член на БКП, БЗНС или безпартиен.

В тази дейност, в подготовката на масовизацията на кооперативното стопанство активна помощ оказали околийските ръководства на БКП, БЗНС, ОФ и ДСНМ: Стефан Василев Балевски – първи секретар на ОК на БКП – Троян, Тодор Комитов от БЗНС, Илия Василковски от ОФ и Иван Николов от ДСНМ и др.

Така, по пътя на убеждението и доброволността, с диференцирана и целенасочена разяснителна работа бентът се отприщил и надхвърлил очакванията.

Първоначално се предвиждало стопанството да има поне 200 – 250 члена, за да можело да се направят блокове но по-плодородните земи. Но със силата на личната агитация живото слово на партията си казало думата и чудото станало.

Всички били изненадани, когато на 3.X.1950 г. се обявява час за приемане на нови членове и на това събрание дошло цялото село и салонът се оказал тесен да побере хората.

Бил даден знак и всички излезли на площада. Засвирила селската духова музика. За Врабево настъпил тържествен ден. Хората започнали да спорят кой да се запише по-напред. Получило се нещо като опашка без ред. Един гласовит зевзек – Дамян Маринов Пеевски, който се самоназначил, започнал да извиква силно името на новозаписващия се. А друг добър стопанин – Илия Маринов Гърбовски, се уплашил, че няма да може да се вреди и да се запише. Той на свой ред викнал силно:

“- Дамяне, не прежеждай! - и така тези думи и до сега се повтарят.

Така, по личния пример на комунистите, само за един ден се записали нови 468 члена.. Извън него останали 70 – 80 от най-заможните селяни, които влезнали малко по-късно. След масовизацията през първия работен ден излезли на работа около 500 души, които с маджарки и кирки сривали синорите между отделните ниви – ябълката на раздора дори между родни братя.

Същата есен с над 300 чифта работен добитък се извършила срочно и качествено есенната сеитба. Ентусиазмът бил толкова голям и обхванал всички, че само за един - два месеца, без всякаква техника била засята 1000 дка сливова градина на местността “Урун конак”, една от най-големите тогава обществени градини в нашата страна.

Председателят на стопанството Стамен Радев Божков успял да обхване и ръководи голямото масовизирано стопанство. С голямо старание и упоритост успял да обедини усилията на хората, учел се от

тях и станал добър ръководител. Цели 22 години той ръководил съдбините на стопанството. През този период стопанството във Врабево било на едно от челните места в Плевенски окръг. Създадена била мощна материална база.

Стамен Радев Божков произхождал от крайно бедно селско семейство. Завършил едва основно образование, той бил принуден да търси своето място в живота и го намерил като заминава на гурбет в Унгария като градинар. Престоял около 7 – 8 години, след което се завърнал в родното село. Усвоява добре градинарския занаят.

За повишаване на неговата квалификация през 1955 – 1956 г. той е изпратен да завърши висшата кооперативна школа за подготовка на ръководни кадри. В тази школа той обогатил своите познания и успешно повел кооперативното стопанство във Врабево към всестранно развитие. Характерни и ценни негови качества като стопански ръководител били: честни отношения с кооператорите, грижа за тях, винаги ползвал колективния метод за решаване на важни въпроси, дисциплиниран и голямо чувство за обществена отговорност, голям радетел за опазване на кооперативната собственост.

Всички тези ценни качества, които той проявявал с личния си пример, указвали силно въздействие върху възпитанието на кооператорите в правилно отношение към работите в кооперативното стопанство. Масовизацията на стопанството наложила да се създаде нова организация на труда. Създадени били 12 смесени полевъдни бригади, изградени на териториален принцип и една овощарска бригада, със следните бригадири:

I-ва бригада - Иван Пешев Цанков
II-ра бригада - Недко Петров Магдалински
III-та бригада - Христо Спасов Далеков
IV-та бригада - Атанас Стойнов Божков
V-та бригада - Минко Цонков Минков
VI-та бригада - Петър Ангелов Балевски
VII-ма бригада - Петър Вълков Тутеков
VIII-ма бригада - Стоян Спасов Джаралийски
IX-та бригада - Марин Ангелов Заяков
X-та бригада - Никола Пенков Пековски
XI-та бригада - Никола Добрев Ярлийски
XII-та бригада - Петър Георгиев Стоянов
овощарска бригада - Никола Стойков Бандарлийски

Така било обхванато цялото село и във всяка бригада влизали приблизително 50 семейства. Имало, разбира се, изградена и бригада за зеленчукопроизводство, имало и животновъдна бригада, строителна бригада и странична дейност.

При тази организационна структура ръководството на стопанството започнало успоредно с производството да създава и материално - техническа база. Започнало усилено строителство на обори, складове, навеси и други постройки, създали се големи масиви трайни насаждения.

През първата зима били събрали добитъка на кооператорите, а все още нямало обществени обори. Ръководството на стопанството се принудило да настани добитъка в 80 частни обора, наети от кооператорите в цялото село.

Това било изключително тежка година, през която за опазването и отглеждането на събрания добитък, ръководството на стопанството, партийната организация, всички бригадири и звеноводи, всички кооператори проявили висока политическа зрялост и устойчивост.

След всичко това работата в стопанството продължила с още по-голям ентусиазъм. С всяка измината година растяло възнаграждението на кооператорите, растяла и тяхната вяра в кооперативната идея.

Няма да бъде пресилено, ако се отбележи, че дълги години кооперативното стопанство във Врабево винаги крачело в първите редици на преуспяващите стопанства в Плевенски окръг.

Около 1953 - 1954 г. в стопанството се извършила нова организация на труда. Бригадите от 12 смесени полевъдни и една овощарска се слели в 6 смесени полевъдни бригади с бригадири:

Дянко Николов Йочевски Недко Петров Магдалински
Марин Ангелов Заяков Васил Петров Джаралийски
Минко Цанков Минков Петър Ангелов Калевски

При тази нова организация работата тръгнала още по-добре. Шестте смесени полевъдни бригади провеждали своята работа в едно постоянно благородно съревнование, което помагало да се затяга дисциплината, да се получават по-високи добиви от селскостопанските култури.

Успоредно с многото строителство, извършващо се в стопанския двор, започнало и изграждането на малки язовири с цел създаване на поливни площи. Само за 3 - 4 години били изградени 5 малки язовира на м. "Ливадето" и един по-голям /Шарковския/, с които се поливали около 1000 дка селскостопански култури.

Започнало изграждането на най-големия язовир на м. "Ледево". От неговите води могат да се поливат около 4000 - 5000 дка селскостопански култури, включително и част от трайните насаждения. С тези поливни площи се създавала възможност да се стабилизира материално - техническата база на стопанството и да се получават по-високи добиви от културите.

Първоначално след основаването на стопанството даже и малко по-късно след масовизацията, механизация почти нямало. Стопанството притежавало един единствен трактор "Фордзон", с който работел **първият тракторист на стопанството Найден Иванов Бочев.**

След това 4 - 5 години стопанството се обслужвало с механизация от МТС - гара Левски, после от Севлиево, от Дойренци и от 1952 г. - от Ловеч, когато в кооперативното стопанство Врабево вече работели четири трактора - СТЗ, "Маккорник", КД-35 и ДТ-54.

Едва от 1955 г. се създало МТС в гр. Троян, след което във Врабево се оформи тракторна бригада, която с течение на годините растяла и обслужвала стопанството с необходимата механизация.

Тракторната бригада във Врабево разполагала със 100 трактора, приравнени към 15 к.с., разполагала с 4 - 5 комбайна, с още много други селскостопански машини и много прикачен инвентар, с който работели 28 механизатора, които може определено да се каже, че извършвали почти всички работи в стопанството.

Много от механизаторите работели над 30 години в кооперативното стопанство, посветили целия си живот на успеха на кооперативния строй в нашето село, като: Матю Георгиев Матев, Кръстю Иванов Кошутов, Борис Димитров Цачевски, Христо Василев Радев, Васил Анастасов Венков, Пею Маринов Пеев, Георги Станев Георгиев, Матьо Тодоров Костовски и др.

Първи бригадир на тракторната бригада станал Колю Цвятков Николов. Дълги години като бригадири на тракторната бригада, допринесли за нейното укрепване, са били Пенко Игнатов, Тодоров, Недко Петров Магдалински, Минко Колев Тобов и др.

Освен техниката в тракторната бригада, стопанството разполагало и със собствена техника - шасита, камиони и много други.

В началото на 1958 г. в кооперативното стопанство Врабево се извършила нова организация на труда. Бригадите от шест стават на три смесени полевъдни бригади с бригадири:

Дянко Николов Йочевски

Марин Ангелов Заяков

Минко Цанков Минков

През лятото на 1958 г. стопанството във Врабево се обединило със стопанството в с. Добродан, а към края на годината към тях се обединило и с. Дебнево, с център с. Врабево. На обединеното стопанство председател останал председателят на кооперативното стопанство Врабево Стамен Радев Божков, а секретар на новоизбрания партиен комитет става Стефан Михов от с. Дебнево. Това обединение просъществувало само около 3 - 4 месеца, след което стопанството Дебнево се отделя от обединението.

Останали само две села - Врабево и Добродан, които работели заедно до разкрупняването на кооперативните стопанства.

След това стопанство Врабево продължило своята дейност самостоятелно. Производствената дейност била насочена в три направления - растениевъдство; производство на концентриран груб и сочен фураж, трайни насаждения - сливи, малини, вишни, ягоди, череши; и животновъдство.

Водещ отрасъл в стопанството бил животновъдството, което давало над 54 % от общата селскостопанска продукция. То се изразявало в отглеждането на 600 крави за мляко, 1300 овце за мляко и агнета и 30 свине майки за производство на малки прасета. Освен производството на селскостопанска и животинска продукция в стопанството има и странична дейност, която давала допълнителна продукция за около 600 - 800 хиляди лева.

Много от селскостопанските труженици във Врабевското кооперативно стопанство израснали като майстори на високи добиви, първенци в производството. Много от тях били наградени с ордени. Ще посочим орденоносците в стопанството по ред, както са награждавани:

1. Марин Иванов Кошутов - работел всеотдайно като животновъд и за получени 22 прасенца от една свиня майка за една година и награден през 1950 - 1951 г. с народен орден на труда "Златен", един от първите орденоносци в тогавашния Плевенски окръг.

2. Тодор Велчев Ночевски - награден през 1952 г. за отгледани и получени 10 кончета от 10 кобилки с най-големия орден "Георги Димитров.

3. Марин Иванов Поневски - за получени високи добиви сливи като звеновод през 1953 г. бил награден с народен орден за труда "Златен".

4.Иван Димитров Попов - за получени високи добиви сливи през 1953 г. награден с орден на труда "Сребърен".

5. Даню Мичев Тутеков - за получени високи добиви сливи през 1953 г. награден с орден на труда "Сребърен".

6. Стефан Михов Пицов - за получени високи добиви сливи през 1953 г. награден с орден на труда "Сребърен".

7. Дянко Николов Йочевски - за получени високи добиви царевица през 1959 г. награден с орден на труда "Бронзов" и за високи добиви сливи през 1964 г. награден с орден "Червено знаме на труда", като бригадир.

8. Марин Ангелов Заяков - за получени високи добиви сливи като бригадир през 1961 г. награден с орден на труда "Червено знаме на труда".

9. Минко Цанков Минков - за получени високи добиви пшеница като бригадир през 1962 г. награден с орден на труда "Сребърен".

10. Стамен Радев Божков - за високи успехи на стопанството като председател през 1964 г. награден с орден "Червено знаме на труда".

11. Кръстю Иванов Кошутов - за добра работа през 1971 г. като механизатор с орден на труда "Златен".

12. Стефан Дочев Спахийски - за висок млеконадой като гледач на крави през 1973 г. награден с орден на труда "Златен".

13. Христо Василев Радев - за добра работа като механизатор през 1973 г. награден с орден на труда "Сребърен".

14. Недко Петров Магдалински - за високи добиви царевица като бригадир през 1975 г. награден с орден на труда "Сребърен".

15. Петър Найденов Венков - за добри резултати в стопанството като председател през 1976 г. награден с орден на труда "Бронзов".

16. Дянко Маринов Бабастански - за високи постижения като гледач на крави през 1976 г. награден с орден на труда "Сребърен".

17. Тихан Дочев Бабастански - за високи резултати като гледач на овце през 1976 г. награден с орден на труда "Сребърен".

18. Иван Петков Влашки - за високи добиви сливи като бригадир през 1981 г. награден с орден на труда "Бронзов".

19. Райна Петрова Якимова - за висок млеконадой като дългогодишна гледачка на крави през 1986 г. наградена с орден на труда "Сребърен".

ТКЗС-то, освен производство на селскостопанска продукция, развивало и цехове за промишлена дейност, които спомагали за

подобряване на финансовото състояние на стопанството. Поддържало подковашка, железарска и дърводелска работилница. Първите две били за услуги на населението и стопанството, а дърводелска работилница освен с услуги се занимавала с производство на промишлена продукция, като направа на дървени касетки и кръстачки за бурета за сирене. В подковашката и железарска работилници най-дълго време са работили Събчо Йонков, Радю Калчев и Стефан Данечв Тутеков.

В дърводелската работилница дългогодишни работници и отговорници са били: Балю Недялков Спахийски, Христо Димитров Попов, Атанас Маринов Нешев.

През 1968 г. се създал **цех за направа на бронз** и бронзова тинктура, който се помещавал в сградата на бившата бикарница. В този цех са работили цялото семейство на Иван Стайков Чавдаров. След пенсионирането им, цехът бил закрит.

Също през 1967 г. се пуснал в експлоатация и цех "Щампа" за ръчно щамповане на дамски и носни кърпи. Негови създатели били Павел Тотев и Павел Донев от гр. София. Дългогодишни работници в цеха били: технологът Марин Мичев Петров, сменните майстори Борис Николов Генков, Радослав Койнаков и Иван Стойнов, а от печатарките: Йонка Симеонова Мичева, Дона Маркова Коркинска, Стефка Стаменова Божкова, Бяна Дянкова Николова, Мария Александрова Балева, Тодора Далекова, Румяна Апостолова, Янка Георгиева, Петкова и много други.

Ръководители на цеха са били: Павел Бонов, Иван Дамянов Пеевски, Кирил Димитров Киров, Стефан Нейкон и последен Марин Георгиев Колев.

През 1982 - 1983 г. се получил спад в производството, намалели поръчките, цехът започнал да работи нередовно. **От 1984 г. за ръководител на промишлената дейност и строителството е назначен Марин Георгиев Колев.**

Над 15 години цех "Щампа" работил много добре. Над 40 работника се препитавали от него.

Финансовите резултати за 1974 г.:

Добита за годината селскостопанска продукция - 1 515 000 лв. - 51,4 %, а обща промишлена продукция - 1 428 000 лв. - 48,6 %. Начислен фонд работна заплата в селското стопанство - 595 000 лв. - 76,3 %, а в промишлеността - 290 000 лв. - 32,7 % и получен чист доход от селскостопанска продукция - 249 000 лв. - 34,8 %, а от промишлеността - 467 000 лв. - 65,2 %. От горните данни се вижда, че

100 лв. обща селскостопанска продукция създават 15,42 лв. чист доход, а 100 лв. обща продукция в промишлената дейност създават - 30,56 лв. или 2 пъти повече. За това е било необходимо създаване на цех с по-висок обем на обща продукция, която да носи по-висок чист доход.

Виждайки, че цех "Щампа" трудно носи приходи на стопанството, новият отговорник решил да се премине към цялостно преструктуриране на производството. Той предложил на стопанското ръководство да използва връзките му в ХФЗ - гр. Троян за вкарване във Врабево фармацевтично производство. Действително смели идеи. Това било времето, когато се изнасяли цели цехове от града по селата. От начало стопанският съвет и партийното ръководство на селото погледнали с недоверие към направеното предложение. Как ще се прекрати дейността на едно производство като цех "Щампа", което се наложило като традиционно за стопанството. При наличието на сграден фонд и парен котел с високо налягане можело да се мисли за фармацевтично производство. Председателят на стопанството Петър Венков първи подкрепил инициативата и възложил на Марин Колев да проучва въпроса, да влезе в контакт с ръководството на ХФЗ - гр. Троян и да организира среща между двете ръководства за изясняване възможностите за създаване на цех към ХФЗ - Троян. Марин Колев използвал своите връзки със зам. директора по производството инж. Койно Иванов Чакърски. На срещата между двамата Койно Чакърски обещал да съдейства пред дирекционния съвет на завода за организиране цех в с. Врабево. Такива имало вече открити в Априлци и "Ливадето".

През месец април 1988 г. се провела делова среща във Врабево, на която присъствали: от ХФЗ - Троян Изпълнителният директор Колю Иванов, зам. директорът по производството Койно Чакърски, отговорникът на изнасяните извън завода производства Васил Христов. От с. Врабево присъствали секретарят на общоселския партиен комитет Константин Карагьозов, кметът Борис Миленски, председателят на ТКЗС Петър Венков и Марин Колев.

Групата разгледала съществуващите сгради, съоръжения и производствени мощности. Стигнало се до извода, че наличието на парен котел с високо налягане и наличният сграден фонд позволявали чрез малка реконструкция да се създаде фармацевтичен цех.

Ръкавицата била хвърлена. Необходими били бързи действия. Бил назначен от страна на ХФЗ Васил Христов, който трябвало да отговаря за създаването на цеха. Веднага започнало проектиране от

инж. Лилян Кацаров от ХФЗ. Успоредно с проектирането вървяло и преустройството. Докато се правели преустройствата, било решено да се започне най-напред с опаковка на гелове и унгвенти. За целта още на 15.V.1988 г. били изпратени в ХФЗ няколко жени да се учат да опаковат троксевазин и индометацин. Това били първите работнички на бъдещия цех "Галенов", който трябвало в края на годината да започне производството на троксевазин гел. Трудно било на първите работнички: Тота Далекова, Вита Стоянова, Янка Петкова, Румяна Апостолова и Севдалина Давидова.

На 19.V.1988 г. бил първият работен ден за опаковка на троксевазин във Врабево и били опаковани първите 26 кашона. Това било само началото. Всяка сутрин започнала да ходи кола от стопанството до ХФЗ - Троян за доставка на опаковки. Нямало в цеха още механизация, опаковало се на втория етаж и до там материалите се изнасяли на ръце, а готовата продукция също на ръце се сваляла за товарене. След това се направил хаспел за вдигане и сваляне на продукцията. Вървели едновременно и двете производства - опаковка на лекарства и щамповане на дамски и носни кърпи. Старите работници от цеха за щамповане се присмивали на жените от опаковката за непосилния труд, но всичко отминало. Постепенно опаковките се увеличавали и от старото производство повечето от хората преминали към опаковката, а по-възрастните пенсионерки били освободени от работа.

Последният работен ден на цех "Щампа" бил 18.X.1988 г.

За първите три месеца на работа от опаковането на лекарства стопанството спечелило 250 000 лв., а за цялата предходна 1987 г. цех "Щампа" спечелил едва 50 000 лв.

Хората и ръководството на Врабево, които се отнасяли с недоверие към новото производство видели, че икономическата изгода ще бъде голяма и започнали с уважение да се отнасят към промените. В края на 1988 г. била готова и инсталацията за троксевазин. Като технолог бил назначен Дочко Петров Пенев и н-к цех Радослав Койнаков. Цехът за опаковка се разраствал също. Почти 50 % от произведения в Троян троксевазин гел и индометацин унгвент вече се опаковали във Врабево. Провел се с работниците и курс за квалификация, ръководен от Васил Христов от ХФЗ - Троян. Назначени били и първите изготвители: Александър Апостолов, Рени Пенчев, Светослав Спасов и техник Цанко Василев Цанков.

На 15.I.1989 г. бил произведен първият троксевазин гел. Започнало се усилено производство и за цялата 1989 г. са произведени над 16 000 000 броя троксевазин гел. Създадено било едно малко, но стабилно производствено звено, с добра трудова и технологична дисциплина и с похвален социално - психологичен климат. Създал се задружен колектив. Всяка година се чествал денят на химика. Стопанското ръководство всяка година е награждавало колектива на цех "Галенов" с няколко дневна екскурзия из страната. Колективът нараснал на 100 човека. Неговата стабилна работа довела и до добри финансови резултати на стопанството. Промяната на 10.XI.1989 г., както и недалновидната политика на управляващите тогава, химико - фармацевтичния комплекс на страната значително намалил своята работа и изпаднал в колапс. Започнало да няма работа за основните заводи и това наложило закриването на цеховете от селата.

Във Врабево цех "Галенов" работил с прекъсвания до края на 1992 г. За разлика от другите села, където и инсталациите били демонтирани и върнати в завода, то във Врабево се запазили създадените инсталации. Това било предпоставка през 1994 г. те да бъдат изкупени от кооперацията и на базата на съществуващия вече цех се създава през 1994 г. фирма "Врамед" ООД.

По време на ТКЗС като специалисти са работили:

Агрономи: Христо Анев, Стефан Бояджиев, Марин Герасов, Бона Маринова Пеева, Костадин Коев, Иван Маленин, Марко Балевски, Боряна Г. Александрова, Милка Борисова и Стефан Чавдаров.

Зоотехници: Мария Даракова, Васил Варчев, Васил Василев, Игнат Паракевов, Генчо Минков, Руска Касабова, Златка Зунева, Йорданка Нанкова, Димитър Нанков.

Ветеринарни лекари: д-р Вълчанов, д-р Михаил Нанков, д-р Янка Нанкова, д-р Михаил Генчев.

Счетоводители: Василий Гудзенко, Петко Далеков /род. 1.01.1921 г. – поч. 13.12.1992 г./, Цена Петкова Магдалинска, Сави Дочев Йонков /род. 18.12.1932 г. – поч. 27.10.1997 г./, Янка Бежкова, Петко Кръстев, Йорданка Добрева, Любен Пеев, Иван Илиев /Докуза/ от Ловеч и други.

Икономисти: Борис Балев, Радион Цочевски, Марин Колев, Надка Венкова и други.

Преди образуването на ТКЗС ветеринарни лекари са били: д-р Йотов, д-р Катеринов.

През 1938 г. Цона Димитрова Топузова подарява нива от един декар и шест ара на Фонд “Ветеринарно – лечебно дело” при Министерство на земеделието и държавните имоти да построяване на ветеринарна лечебница в с. Врабево. Единствената воля на дарителката е да носи името “Иван и Бориса Д. Топузови”. Дарението е направено с Нотариален акт, вписан в том I, № 181, регистър 605 по дело 201 от 1938 г. на Троянски районен съд.

Изключителна активност проявява д-р Драган Йотов за построяване на сградата.

След кратко боледуване на 17.04.1972 г. Стамен Радев Божков почива. За председател е избран главен агроном Марко Цанков Балевски.

От 7.03.1974 г. Петър Найденов Венков ръководи стопанството до май 1992 г., когато със Заповед № 1035/16.07.1992 г. Областният управител разпорежда на кметовете на общините в тридневен срок да връчат лично заповедите за назначаване на **ликвидационните съвети** и за освобождаване на ръководителите на прекратените организации по параграф 17 от ЗСПЗЗ /Закон за земеделските земи/. Една от първите задачи на новите законотворци след 10.XI.1989 г. е този закон, който с приетите над 30 поправки разруши земеделието на България.

През Първата световна война, когато мъжете са били на фронта, са останали едва 3 % от земята необработваема. Днес, от 49 млн. дка обработваема земя пустеещи са 17 – 20 млн. дка, или 35 – 40 %.

В края на Втората световна война в България е имало 11 869 150 парчета обработваеми земи. След така наречената реформа сега са 25 милиона парчета.

Производството стигна дъното.

Производството на пшеница от 5,425 млн. тона през 1989 г. спада на 3,406 млн. тона.

Добитото месо от 587,624 тона е намаляло на 61,400 тона.

Тези и много други цифри на “правителствената” статистика красноречиво говорят за тоталния срив на българското земеделие.

Врабевени с техния буден усет много бързо реагират на закона, предугаждайки неговите цели – ликвидация на съграденото от бащите и дедите. Изграждат организационен съвет на собствениците на земя и дялове в ТКЗС в състав: Петко Христов, Ненко Пенчев, Георги Пицов, Димитър Стоев, Христо Касалийски, Васил Зъзров, Димитър Тотевски с председател Костадин Якимов Коев.

На 16 май се провежда събрание, свикано от организационния съвет. В протокола четем, че са присъствали 247 човека. Информация е изнесъл кметът Иван Бочев. Кметството е предложило в ликвидационния съвет да влязат: Стойно Стойнов, Милка Борисова, Кънчо Кошутов, Петя Данаилова и Костадин Коев.

Само след няколко дни кметът на гр. Троян г-н Филчев връчва заповедта на Областния управител за назначаване на ликвидационен съвет в състав: председател – Михаил Ванев и членове Милка Борисова, Христо Ковечев, Петър Спасов, Петя Данаилова и Стойно Стойнов.

На другия ден Иван Бочев, Стойно Стойнов и Христо Касалийски занасят възражение до Областния управител.

В протокола от събранието четем някои от изказванията:

Ненчо Тутеков – Нека каже Ванев кой го е издържал 5 години да учи – ТКЗС-то, а сега е дошъл да го развали.

Петър Чомпалов – Защо ни натрапват хора отгоре, които не са желани от хората.

Христо Ковачев – За да направим кооперация трябва да премахнем ТКЗС. Аз съм за кооперацията.

Цветана Василева – Кооперация в село ще има и когато решаваме кооперативни въпроси дайте да не смесваме цветовете.

Иван Пешаков – Ликвидационната комисия е назначена да ликвидира.

Проф. Б. Боев – От кооперацията зависи нашата съдба. На врабевени и в миналото са завиждали, защото сме единни.

Ненко Пенчев – Тези хора ще ликвидират кооперацията. Помнете какво съм ви казал. Дайте да защитим кооперацията, без нея не можем да живеем.

Събранието решава да се обжалва заповедта на Областния управител. Врабевени не допускат ликвидационния съвет да започне работа. Събитията са драматични.

На 25.V.1992 г. в кметството се провежда среща с ликвидационния съвет и ръководителите на бившето ТКЗС. На срещото присъства д-р Христо Шейретов от Община Троян и полковник Иван Йонков от МВР – Троян.

Кметът, след като представил ликвидационния съвет, дал думата на Петко Христов. “Хората имат възражения по състава на ликвидационния съвет – искаме да останат 3 – 4 членове. Не приемаме Михаил Ванев и Хресто Ковачев.”

В протокола четем още:

Васил Зъзров – В този състав, който ни е наложен, а не избран от нас няма да има възможнастта да ръководи. Тези господа се готвят да бутат, а не да ръководят.

Ненко Пенчев – хората отвън се вълнуват, че им погазват правата.

Стойно Стойнов – На срещата при Областния управител бяхме уверени, че ще има промени. Депозирахме три жалби - декларации. Това беше един от мотивите да отложим въвеждането на ликвидационния съвет.

Иван Бочев – кмет – Още на 15 май внесохме жалбите.

Михаил Ванев – Г-н кмета няма право да свиква това съвещание. Ликвидационния съвет се отчита само пред Областния управител.

Иван Бочев – Отвън на площада хората чакат. Трябва да им кажем, че ликвидационния съвет **не желае** да излезе пред тях. Като длъжностно лице, аз трябва да дам ход на работата на ликвидационния съвет.

Всички присъстващи излезли и тръгнали към площада. Хората по стълбите скандирали "Ванев – оставка. Не те искаме."

Иван Бочев – кмет – Това е исторически момент за Врабево. Всички Вие разбирате, че законът е такъв. Трябва да се приеме ликвидационния съвет.

След това се извършва огромна проучвателна и подготвителна работа за образуване на нова кооперация. Създава се инициативен комитет с председател проф. Борис Боев.

Комитетът изпраща две конкретни предложения до кмета на 29 и 30 юли 1992 г.

На 8.VIII.1992 г. е свикано събрание от инициативния комитет за учредяване на кооперация. За председател на събранието е избран Костадин Коев. Аргументирано изложение прави проф. Борис Боев:

"Със ЗСПЗЗ са прекратени ТКЗС. Същият закон дава право за създаване на кооперации, сдружения и други форми. Противниците искат да се изчакат ликвидационните съвети да свършат своето пъклено дело и тогава да се решава. Ние считаме, че незабавното създаване на кооперацията във Врабево паралелно с дейността на ликвидационния съвет има огромно предимство."

Петко Христов съобщава, че 717 стопани са подали молби за членство в кооперацията.

Изказват се много хора и с пълно единодушие се взема решение за **учредяване на трудово производителна земеделска кооперация "Зора" – с. Врабево.**

Стойно Стойнов прочита проектоустава, който след направените допълнения се гласува. От гласувалите 576 души действителни бюлетини са 486. Избрани са:

Управителен съвет: Председател – Стойно Петков Стойнов

Членове: Васил Варчев, Димитър Тотевски, Златка Георгиева /Зунева/, Костадин Коев, Кръстю Кошутов, Марин Колев, Минко Колев, Петър Венков, Петко Христов, Радион Цочевски, Стефан Чавдаров, Янка Бежкова.

Контролен съвет: Васил зъзров, Георги Пицов, Ненко Пенчев, Стефан Мичев и Тодор Начев.За председател на контролния съветте избират **Ненко Пенчев.**

Кооперацията е регистрирана през м. септември 1992 г. в Ловешкия окръжен съд по описа на търговско дело № 1427.

В изпълнение на закона /ЗСПЗЗ/ във Врабево е назначена през 1991 г. **Кметска поземлена комисия** в състав: инж. Христо Чолаков – председател, Мария Цанкова Трифонова – секретар и членове: Иван П. Цанков, инж. Борис К. Миленски, Найден Хр. Нанков, по-късно е привлечен и Марко Цанков Балевски.

Извършена е огромна работа. За около една година комисията успява да изготви протоколите за всички стопани за размера и категориите на земеделските земи, правото на собственост, върху които ще се възстановява чрез план за земеразделяне. Мотивирано се правят и откази, които могат да се обжалват в съда.

В протокол от 17.09.1993 г. на проведено съвещание при кмета четем:

"Към днешна дата във Врабево имаме заявени за Държавен поземлен фонд 420 дка, Общински поземлен фонд – 3 928 дка, училищна земя – 138 дка, на кооперация "Взаимопомощ" – 100 дка, на членове на кооперация "Зора" – 13 511 дка, сдружение – 995 дка и неорганизирани частни стопани – 255 дка. Общо заявките са за 15 474 дка за комасация по документи." /Доклад на Христо Чолаков/.

Наета е група, ръководена от инж. Челвенков, която да извърши замерванията на земята и изготви план за земеразделяне, който по-късно, след груба намеса на управляващите /от СДС/, е отхвърлен, за да започне нова одисея за стопаните от Врабево.

Първата година след учредяването на кооперацията е година на борба на ръководството за недопускане разграбване на създаденото от врабевени за 45 години, а това бе главната цел на ликвидационния съвет.

Много са примерите, тъжна е картината, когато няколко стопани, които са извън кооперацията извеждат от стопанския двор едни от най-хубавите крави, друг изкарва самоходно шаси.

Ликвидационния съвет започва разпродажба на имуществото. Когато идват камиони да товарят овцете, берачите на сливи се вдигат от блока на м. "Кара поле" с кофите и прътовете застават пред камионите и не позволяват нито една овца да се вземе от фермата. Срещу ликвидационния съвет в този състав /Стойно Стойнов не взема участие в работата му/ съществува огромно недоволство и нетърпимост. Членовете му са принудени да напуснат. По предложение на кметството от 28.06.1993 г. за членове на ликвидационния съвет са назначени: инж. Борис Миленски и Йорданка Добрева, които да довършат работата по разделяне на имуществото.

След това ръководството на кооперацията поема в свои ръце производството и стопанисването на 13 – 14 хил. дка земя, краве ферми, офцеферми и машинния парк.

Част от стопаните /34 души/ се обединяват в сдружение с около 1000 дка земя. Няколко души остават еднолични земеделци. Сдружението не е регистрирано и след няколко години се разпада. Част от предоставените им земи с временен ввод биват занемарени. Типичен пример в това отношение е черешовата градина на м. "Хармането".

Ликвидационния съвет преустановява работата си през май 1995 г., когато е назначена тричленна комисия за довършване на работата в състав: проф. Борис Боев, Марин Василев Киров и Радион Цочевски.

През следващите години в кооперацията се записват нови и нови членове.

На 16.III.1996 г. годишното отчетно – изборно събрание отчита 1222 члена. Поради изтичане на тригодишния мандат е избран **нов**

Управителен съвет – Стойно Стойнов за председател и за членове: Данаил Тутеков, Добрин Пеев, Елена Данчева, Иван Бочев, Йовка Желязкова, Константин Карагьозов, Кръстю Кошутов, Минко Колев, Петър Найденов, Радион Цочевски, Стефан Чавдаров, Янка Бежкова, Марин Колев.

Контролен съвет – Георги Пицов, Марин Мичев, Ненко Пенчев, Радослав Койнаков, Петър Магдалински. За председател отново е избран Ненко Пенчев. Поради избирането на Стойно Стойнов за председател на Общински съвет в Ловеч, за изпълнителен директор на кооперацията е избран Петър Найденов Венков.

На това събрание е гласувана протестна декларация до Президента на Република България Желю Желев, в която се изразява решително несъгласие с поредната му спекулация във връзка с възстановяване на собствеността на земята.

Ето какво сочат данните за размера на земята, притежавана от 1018 собственици през 1995 г.:

Площ - дка	Собственици – бр.	%
до 10 дка	496	48,7
11 – 20	327	32,2
21 - 30	112	11,0
31 – 40	51	5,0
41 – 50	14	1,4
над 50	18	1,7

Заявителите на земи през 1991/1992 г. са били 745. След продължаващата подялба между наследниците броя на собствениците са увеличава, а размерът на притежаваните земи намалява.

На 20.III.1999 г. се провежда поредното отчетно събрание на кооперация "Зора", вече делегатско. От избраните по звена 181 делегати присъстват 135. През 1998 г. кооперацията отчита:

Обща продукция – 1 256 070 лв.
Материални разходи – 800 839 лв.
Фонд работна заплата – 330 840 лв.
Печалба – 124 391 лв.

Баланс на земята на кооперацията за 1999 г.

I. Обработваема земя		11 106 дка
1. Ниви -	70 %	7 650 дка
в т.ч. пшеница		2 240 дка
ечемик		1 040 дка
царевица – зърно		1 600 дка
царевица – силаж		1 060 дка

слънчоглед		950 дка
техн. метла		100 дка
2. Трайни насаждения -	12 %	1 316 дка
в т.ч. сливи		780 дка
череши, вишни		326 дка
малини		210 дка
3. Изкуствени ливади -	7 %	765 дка
в т.ч. люцерна		595 дка
тревни смески		170 дка
4. Естествени ливади -	11 %	1 180 дка

Събранието избира **нов**:

Управителен съвет: Йовка Желязкова, Костадин Коев, Константин Карагьозов, Макари Василев, Петко Николов, Петър Венков, Радион Илиев, Радион Цочевски, Стефан Павлов, Стефан Чавдаров, Томи Томев.

Контролен съвет: Георги Пицов, Игнат Игнатов, Петко Христов, Петър Добрев, Марин Мичев.

За председател на Управителния съвет е избран Петър Венков и на Контролния съвет – Георги Пицов.

На събранието е взето решение за сливане на кооперация “Зора” и потребителната кооперация “Взаимопомощ”.

След излизане на новия Закон за кооперациите са направени промени в съществуващия устав, приети от Общото събрание на 15.04.2000 г.

Всички промени са вписани в Регистъра на кооперативните организации с решение на Ловешкия окръжен съд от 24.04.2000 г.

Извървян е пътят на възстановяване на собствеността на земята, макар и труден. В процес е възстановяването собствеността на горите.

Сега само седем семейства от Врабево нямат договор с кооперацията за обработване на земята.

Изминалите 10 години потвърдиха, че врабевени са избрали верния път на този етап за стопанисване на земята.

СНИМКИ

между стр. 54 и стр. 55 /мои/

ОПИТНА СТАНЦИЯ ПО СОРТОИЗПИТВАНЕ

Създадена е през 1952 г. като сортоизпитателен участък към Държавната сортова комисия. Основната задача е била извеждане на сравнителни опити с нови отечествени и чуждестранни сортове и хибриди полски култури за установяване продуктивността им към условията на Предбалкана. На основата на получените резултати най-подходящите се предлагат да бъдат включени в списъка на Държавна сортова комисия и Министерството на земеделието за райониране.

Ежегодно се провеждали конкурсни сортоизпитвания с около: 50 сорта зимна и пролетна мека пшеница, 30 сорта тритикале, 20 сорта ръж, 30 сорта зимен и пролетен овес, 15 сорта зимни житни за зелена маса, 100 хибрида царевица от различни групи по ФЛО, 25 сорта полски фасул, 15 сорта фий, 15 сорта люцерна, 10 сорта детелина и 40 сорта многогодишни житни треви.

Станцията произвежда чист посевен материал от суперелитни и елитни семена от новите сортове пшеница.

С акт № 2079/6.III.1962 г. на Окръжен народен съвет – Ловеч се определи дворно място от 2500 кв. м от парцел I, кв. 73 по плана на с. Врабево, върху който е изградена материалната база.

Тук са работили:

Тодор Рачински - по-късно директор на института по пшеницата в Генерал Тошева и виден български селекционер с международно признание.

Костадин Коев – по-късно Директор на ИПЖЗ – Троян.

Марко Балевски – по-късно гл. агроном на ТКЗС с. Врабево.

Веска Иванова – която през 1999 г. приватизира 80 % от станцията чрез РМД с Иванка Колева Кръстева – младши агроном и Христо Матев Георгиев – механизатор.

ПЧЕЛАРСТВО

Още някои от първите заселници във Врабево след Освобождението донесли със себе си любовта към пчелите. Използвали се стръвни (островърхи) кошери.

Едни от старите пчелари са били: поп Трифон Ковачев, Марин Петров Бояклийски /Америката/, Минко Магдалински, Христо Ковачев, Любомир Ковачев.

По-късно започва използването на съвременни дъсчени кошери – **даданблатови.**

Около 1930 г. се образува първото пчеларско дружество, което се разпуска след няколко години. През 1950 г. се възстановява с председател Димитър Цонков / по спомени на Радко Кънев/.

През 1950 г. ТКЗС създава собствен пчелин с отговорник Димитър Цонков, по-късно Генко Петров Кънчев и Радко Кънев Стоянов.

През 1985 г. пчелина преминава към Окръжното пчеларско предприятие с отговорник Радко Кънев и по-късно – Цветан Борисов Цанков. Тук се произвеждат пчели – майки за цялата страна. След приватизация на предприятието пчелина се ликвидира в края на 2000 г.

Сега с пчеларство се занимават над 60 семейства. Председател на пчеларското дружество в момента е Бонка Маринова Зъзрова.

ПРОМИШЛЕНОСТ

ММЗ “ЧАВДАР”

През м. октомври 1946 г. девет ентусиасти, най-изявените майстори коларо-железари - Петър Иванов Спахийски, Кънчо Христов Ганеков, Борис Илиев Савев, Марко Михов Коркински, Стефан Пенков Марков, Стефан Найденов Тутеков, Васил Петров Джарлийски и Пенко Маринов Кънев - учредили **ТПК "Труд" с председател Петър Иванов Спахийски.** В първите протоколи на кооперацията е отразено,че от председателя било направено предложение да се развива леярството, а това водело и до студена обработка, но за съжаление това не било осъществено. В онези години основната задача на селското ръководство е била създаването и укрепването на трудово - кооперативното земеделско стопанство, а организационните проблеми и перспективи на кооперация "Труд" оставали за разрешаване в неопределено време. Простима или непростима е такава недалновидност? Но врабевени, нали са упорити и последователни, не спрели до тук. Ръководителите на кооперация "Труд" преодолели много спънки и успели да я укрепят. През периода 1956 - 1968 г. работниците били четиридесет и трима и се обособили два отдела - дървообработване и металообработване. През 1968 г. за председател

бил избран Иван Пешев Цанков, а за зам. председател по техническите въпроси - Петър Спасов Пенков. Партийният комитет поставил задача на новото ръководство да се разшири предприятието и да се развие като машиностроително. Тази заръка налагала да се извърши съответното строителство и да се закупят металообработващи машини. Наложило се да се преквалифицират някои от работниците като оксиженисти и електроженисти. Оксиженистите били предимно жени. При така създадената вече производствена база, ЗММ - София дала голяма част от своето ламаринено производство на кооперация "Труд". Продукцията се изработвала по документация. Кооперираната работа свързвала предприятието с много заводи от страната, работниците имали вече производствени навици, спазвали технологичната и трудова дисциплина.

През 1971 г. започнало уедряване на промишлеността в окръга по профили и ТПК "Труд" преминала към РКМ "Балканска звезда" - Троян като машиностроителен цех. За негов началник бил назначен Петър Спасов Пенков. При новата реорганизация партийният комитет възложил на цеховото ръководство още по-големи задачи. За работа на повече жени бил открит отдел за бобинаж на електромотори, а наред с това си вървели и услугите за населението - шивашки, бръснарски, тъкане на пелени, китеници и метални обработки. Работниците и работничките са вече 26 на брой. Чрез кооперране били възложени и по-сложни производства. Така например, чрез стопанската организация "СОДОМК" - Стара Загора се произвели за Танзания 2 сушилни за кожи, произведени били силозите за фуражен завод за Египет, а така също и за Иран. Изпълнила се продукция и за наши национални обекти. За Девня била произведена транспортна лента за азотни торове, за Сливница - конвейрна лента за производство на хладилни съоръжения. Така кооперираната продукция, от която голяма част е за износ, затвърдила реномето на предприятието.

Две години преди да премине цех "Труд" към РКМ "Балкканска звезда" се положили основите на **новия цех "Дружба".** Около **Нено Дамянов Пеевски** се събрали на 5.VIII.1969 г. девет ентусиасти, настанили се в паянтовата постройка, в която се е намирала дърводелската работилница на ТКЗС-то, на територията на сегашния завод "Чавдар", и започнали работа - метални и дърводелски услуги за населението. Старанието било голямо, качеството - отлично. Не закъсняла и външната поръчка. И то крупна. За корабостроителния завод във Варна се започнала направата на метални врати и прозорци.

Наред с тази поръчка се започнало и производството на метални гардероби и каросерии за товарни автомобили. Старата дърводелска работилница се оказала изведнъж невероятно тясна и неудобна за такова мащабно производство, затова Нено Пеевски се захванал на бригадирски начала да строи ново хале. Металните конструкции се изпълнявали и монтирали от самите работници. За колони на халето се използвали стари железопътни релси, докарани от гара Оряхово. За по-малко от година халето било завършено и е едно от най-големите производствени помещения на територията на селото. Новото хале дало възможност за серийно производство на металните гардероби. Сега това хале, в което се помещавало резачното отделение и инструменталното, не може да се сравнява с новите производствени помещения, но тогава то, едва ли не, било гордостта на цялото село. И така, новото хале дало подтик на общинския партиен комитет и Нено Пеевски получил още по-голяма задача - да се започне проектирането на административно - битова сграда и ново хале от стомано - бетонни конструкции. И отново на бригадирски начала - изкопите за сградата и халето били направени от работниците. Много труд бил вложен от целия колектив на цех "Дружба", но през 1977 г. и двата строежа били завършени, плюс едно по-малко хале за бояджийно, построено перпендикулярно на старото хале. През 1979 г. били завършени и вътрешните пътища. Пак това време било усвоено производството на метални стелажи за складови стопанства, метални надстройки за палети, кюнци за печки, подвижни фургони за лунапарк и др.

Няма да е излишно да спомена за сведение на нашите потомци, че през тези години работниците от цех "Дружба", които достигнали 60 души, работели при много тежки условия. През зимните месеци помещенията се отоплявали от печки с твърдо гориво и хората могли да работят само около тях. Първоначално нямало и никакви вътрешни пътища и колите, които докарвали материали или вземали готовата продукция, влизали в двора на цеха с помощта на трактори на МТС-то. Металите и готовата продукция се стоварвали и товарели на ръце. Металната бригада на Стоян Палангурски проявил истински героизъм. Тежък и убийствен е трудът, но всички били до крайност съзнателни и дисциплинирани и не веднъж цех "Дружба" е печелил първите места в системата на РКМ "Балканска звезда". Накратко казано, по този път се развивали двата цеха във Врабево, които спрели до някъде миграцията, но те все още не били онази внушителна сила, която съвсем да прекъсне прилива към града.

Секретарят на общинския партиен комитет Константин Карагьозов внесъл в бюрото ново предложение - да се създаде на базата на двата цеха завод, който ще разреши завинаги миграционния процес и ще задържи младите хора на село. Идеята била съгласувана с бюрото на Окръжния комитет на партията в Ловеч. От там било дадено съгласие и **на 8.X.1980 г.** в кабинета на общинския партиен комитет се водил първият официален разговор за създаване на самостоятелно предприятие. В този съдбоносен за селото разговор взели участие генерал полковник Борис Тодоров - зам. министър на народната отбрана, Георги Шарков - председател на ИК на ОНС - Ловеч, Събчо Търновски - първи секретар на ОК на БКП - Троян, Христо Петков - първи зам. председател на ОНС - Троян, Иван Радев - директор на единната стопанска дирекция в Ловеч, полковник Радой Петров от МНО, Константин Карагьозов - секретар но общоселския партиен комитет във Врабево, ивж. Борис Миленски - кмет на с. Врабево, Марин Колев - секретар на кметството и други местни ръководители. Стигнало се до решение да се изгради работна група със задача да предложи няколко варианта за създаването на самостоятелно предприятие и да се приеме най-добрия. Така и станало. Цеховете "Труд" и "Дружба" преминали със своите активи и пасиви в системата на ДСО "Металхим" към МК "Точно машиностроене" - Габрово, но на пряко подчинение към завод "Стефан Пешев" - гр. Севлиево. Самостоятелното предприятие, което се споменава в партийните документи бил един цех, основан на базата на двата стари цеха "Труд" и "Дружба". **За негов началник бил назначен Стефан Радионов Стратев.** След размяната на съответните документи по сдаването и приемането на цеховете трябвало да се разбере какво ще бъде производството в новия цех, затова секретарят на ОПК - К. Карагьозов, кметът - инж. Б. Миленски, Стефан Стратев, Петър Пешаков и Минко Минков отишли в завод "Иван Йонков" - Трявна. Уточнено било от ръководството на тревненския завод какво ще е производството във Врабево и от кога трябва да започне обучението на първата група работници.

На 22.XII.1980 г. заминали да се обучават в Трявна Минко Минков, Илия Радионов, Петър Пешаков и Цветон Борисов, а по-късно към тях се присъединява и Стефан Маринов Стратев - млади хора с различни знания и възможности. Дисциплината и редът в "Иван Йонков" респектирали, а това карало първите представители на Врабево да се старателни и съзнателни в усвояването на операциите на

новото изделие. Като преминали през всички машини, те се насочили към различни специалности. Илия Радионов - по качеството и контрола, Минко Минков - към инструменталната екипировка на усвоеното изделие, Петър Пешаков и Стефан М. Стратев - по настройка на машините. В началото на януари 1981 г. в Трявна пристигнала за обучение основната група работници.

Първите представители на МК "Точно машиностроене", които дошли да огледат цеха са зам. главният директор по производствените въпроси, инж. Иван Колев и зам. главният директор по технологичните въпроси инж. Георги Досев. Тогава се решило цехът да премине под ръководството на МЗ "Стефан Пешев" в Севлиево. Докато траело обучението в Трявна, във Врабево кипял напрегнат труд. Началникът на цеха Стефан Р. Стратев отговарял за всичко, той изнесъл на младите си плещи товара на преустройството на помещенията и организацията на новото производство. Първата му задача била да създаде строителна бригада от местни хора с бригадир Никола Поневски. Трудно било снабдяването с материали, трудно било с транспорта /цехът нямал нито една кола/, но на помощ винаги се отзовавал директорът на завод "Ст. Пешев" - Севлиево - инж. Васил Райков. Бъдещите врабевски машиностроители се отнасяли с уважение към този човек. Той следял всеки ден как върви строителството. Много често идвал със собствената си кола и много често сутрин той бил преди всички на работната площадка. Но ето, че вече завършило обучението на работниците в Трявна и предстояло прекарването на машините от завод "Иван Йонков". На помощ с транспорт се включило и ТКЗТ-то в селото. Било краят на март, тежката зима все още не си отивала. Хората били настръхнали от студ, но не се поддавали на отчаянието. През месец май започнало производството на новото изделие, работните дни минавали един по един, а не могли да се похвалят с някакви резултати. Все нещо не вървяло. Механиците, настройчиците и електрончиците били денонощно около машините. Всеки работник имал най-доброто желание и амбиция работата да тръгне в целия цех по най-безупречен начин. И благодарение на ентусиазма и желанието за знание и умение, новото производство било усвоено. Голямата задача, която си били поставили селските ръководители била изпълнена, но това не можело да удовлетвори неспокойните духове. Стремежът към ново разширение веднага заел своето място...

КАДРИТЕ И ВСИЧКО ОСТАНАЛО

Цех за едно село е нещо много добро и достатъчно, но да е завод ще е още по-хубаво. Така си мислели ръководителите във Врабево и трескаво търсели бъдещия директор на завода. Рибата била още в морето, а се чукала солта. Бъдещият директор трябвало да има задължително висше образование, и разбира се, желание да стане директор на завод, който не бил в град, а на края на едно село. Кой ще е този врабевенин, който ще пожелае да напусне удобното си жилище в града и ще се върне на село? Ентусиазмът за подобно дело отдавна бил дефицитна стока на моралния пазар. Но нали вече споменахме за врабевската упоритост. Казано е, че който търси - намира. Спрели се на запасния полковник от военновъздушните сили Стефан Недялков Павлов. Срещата между партийния секретар Карагьозов и бъдещия директор станала в една сладкарница в Плевен през м. април 1981 г. Отговор на селското ръководство бил даден на 1 май, а на 10 май Стефан Павлов присъствал на една директорска среща, в която взели участие местното ръководство, ръководителите на цеха, ръководители на МЗ "Ст. Пешев" - Севлиево, някои специалисти от Трявна и ръководители от МК "Точно машиностроене". Тук за пръв път Павлов се срещнал със зам. гл. директор по производствените въпроси инж. Иван Колев, с Никола Стефанов - зам. гл. директор по капиталното строителство на комбината, с Боян Бонев - зам. гл. директор по търговските въпроси, с военния представител полковник Христо Лалев, с началника на отдел "ТКК" към комбината Димитър Бакърджиев. Павлов бил радушно приет. След идването му не се говорило за никакво производство. Присъстващите виждали в него полковника от авиацията, човека, който имал записани в летателната книга като пилот първи клас около 4 000 часа на учебни, учебно - бойни и бойни самолета. И все пак деловата среща била уточнена за 18.V.1981 г. Състояла се в кабинета на партийния секретар К. Карагьозов. От комбината тук присъствал главния директор Иван Стоянов, зам. гл. директори инж. Иван Колев, Никола Стефанов, Димитър Дамянов, Георги Досев, Боян Бонев и п-к Христо Лалев. Константин Карагьозов открил срещата и дал думата на главния директор Иван Стоянов. Човек с голям организационен опит, той направил обзор на задълженията, които щял да има новия директор и че иска да вярва в неговите успехи. Препоръки дали и заместниците Никола Стефанов и Дамян Дамянов. Предпоследен взел думата Иван Колев. През живота си той имал работа с много директори и зам.

директори, но никога не е имал работа с директор, който е завършил ВИФ и много години бил летял във въздуха. Ако този директор не се наемал, най-добре било да се откаже. Тонът бел полушеговит, но в него на първо време прозирало едно искрено съмнение. Дала се думата и на Стефан Павлов. Той говорил кратко и ясно. Завършил ВНВВУ "Георги Бенковски" в Долна Митрополия и с техника се бил занимавал колкото му е било необходимо за да лети. В машиностроенето е бял лист, на който тепърва щял да се опитва да пише. Можело да се надява на своя голям организационен опит в политическата работа , която бил вършил като щатен и нещатен партиен секретар. Последен се намесил полковник Христо Лалев. Принципен и внимателен човек, нелишен от оптимизъм, той напомнил на присъстващите, че Павлов щял да срещне трудности, но непременно щял да се научи да ръководи, нека не се забравяло, че дълги години е бил военен.

На 18.V.1981 г. Стефан Недялков Павлов е назначен за директор. Навлязъл в своята петдесет годишнина, той тръгнал по един труден път. А можело да си остане в Плевен на онази празнична и приятна работа, в просторния и топъл апартамент, защото бил от онази генерация хора, които все още милеели за родното огнище, които искали до последен дъх да му бъдат полезни с труда и умението си.

Най-добрите помощници на Директора още от първите му дни били началника на механичния цех Стефан Р. Стратев - човек с особен характер, понякога суров, но винаги справедлив, добър организатор, при нужда не жалил време, за да се свърши наложителна служебна работа. Помагала и главната счетоводителка Ганка Матева Михайлова. Тя била плановик, счетоводител и гл. счетоводител на цех "Труд", имала опит в счетоводната работа. Ганка Михайлова и Стефан Стратев извършили в началото преназначенията на всички работници и уреждали сметките на цеха. Изникнали много трудности - първоначално липсвали заявки и планове, липсвали необходимите счетоводни документи и журнали, липсвали квалифицирани кадри. Наличните хора със средно икономическо образование били Лиляна Савева и Христина Колева. Предстояло да се създаде планово - икономически отдел, финансово - счетоводен отдел и отдел труд и работна заплата. Ганка Михайлова създала тези отдели като използвала и кадри със средно реално образование, което и струвало много време и усилия. Следващият помощник бил Илия Радионов Илиев, по това време старши контрольор по качеството, а по-късно началник на механичния цех - подчертано положителен човек, отзивчив и

дисциплиниран. Помагал и Минко Стефанов Минков - находчив, полезен в техническо отношение. Той заемал длъжността технолог - инструменталчик. Други ръководители по това време нямало, но и тези четиримата не приемали на доверие новия директор. Трудно им било с външен човек - щял да се намеси в тяхната дейност. Нужни били няколко месеца, докато дошло признанието. Машините за новото производство били докарани и монтирани още през месец април. Започнало новото производство, но все още без нужните резултати. Причините били много: нямало въздух, компресорите се сменяли един след друг - нови и негодни, машините по някога по цели седмици бездействали, а когато работели много често се разваляли - нямало добри механици да отстранят повредите, нямало ел. техници, наближавала зимата, а нямало и отопление, проблемите така напирали, че могли да задушат малкия колектив заедно с няколкото ръководители. Всички разбирали, че главния въпрос за разрешаване бил въпросът с кадрите - административни и работници. След работно време директорът, партийният секретар Карагьозов и кметът Миленски обикаляли околните села и близки градове и търсели работна ръка. Така се стигнало до среща в общинския комитет - Троян, на която присъствали и зам. министърът на народната отбрана Борис Тодоров. Ловеч и Троян подпомогнали младия завод със специалисти. През есента на 1981 г. врабевенинът инж. Стефан Бакалов бил назначен за зам. директор по производствените въпроси, назначена била Христина Колева за ОТРЗ. Лиляна Савева била първия плановик, назначен в завода,п след нея длъжността била заета от съпруга и Стефан Савев, а тя станала счетоводител. След напускането на Стефан Савев началник планов отдел бил Марин Петков. Работата във финансово - счетоводния отдел, оглавяван от главния счетоводител Ганка Михайлова, сравнително се облекчила с назначаването на втори счетоводител Богдана Стайкова. Още от създаването на предприятието за касиер бил назначен Георги Герганов. За личен състав и секретна служба в началото бил назначен Марин Колев, но поради преминаването му на друга работа, по-късно на тази длъжност бил назначен Петър Дочев, а последно длъжността се изпълнявала от Иванка Кънева. Снабдяването - този труден и толкова важен отдел, се оглавявал от Михаил Милев, а Стефан Маринов Стратев е началник производствен отдел. Иван Христов Добрев бил магазинер. До 1983 г. началник ОТКК бил Нено Гарипов, а след него дошъл Владимир Марковски. първият електротехник, който захранил машините в новия

цех с ток и след това ги поддържал бил Цветозар Балевски, а две години по-късно за главен енергетик бил назначен инж. Станимир Петров. Първоначално гл. механик бил Стефан Стратев, след него - Стефан Нейков, а последен е инж. Николай Минчев. Минко Стефанов Минков бил първия технолог в младия завод. През септември 1981 г. дошъл втори технолог - Ангел Крумов Ангелов, среден техник с богат опит и усет за технологичен ред и дисциплина. По-късно, когато се организирал технологичния отдел, той бил оглавен от инж. Бочо Лалев. Към отдела работел и младия инженер от Врабево Румен Цочевски. В химичния отдел пръв работел Петър Дочев Минков, като лаборант, а след него за много кратко време дошъл инж. Росица Топалова. През 1982 г. дошъл на работа химикът Костадин Иванов, който създал лабораторията. До месец април 1982 г. началник на механичния цех бил Стефан Стратев, сменен от Илия Радионов, а Стратев става началник капитално строителство и транспорт. Така, задоволен със задължителния минимум ръководни кадри и работници, заводът набирал скорост за добиване на истинска работническа физиономия. Разбира се, въпросът с кадрите щял да бъде винаги в дневния ред на заводското ръковоство.

СЕЛЯНИ ИЛИ РАБОТНИЦИ

Годината 1981 е наситена с комични и тъжни случаи сред врабевските работници. Те все още живеели и разсъждавали със своя селскостопански манталитет. Стругарят Х имал да копае два дни царевица на частното си място, зарязал струга и хванал мотиката, след това внезапно се налагало да напръска лозето си и идвал чак на четвъртия ден. Разбира се , идвал усмихнат, едва ли не с наивитета на дете, което не може да открие в себе си вината. Един директор в града щял да уволни въпросния Х на законно основание и окото му нямало да мигне, но тукашния директор не можел да си позволи такова нещо. Този Х се подчинявал на лозунга "Самозадоволявай се". И човекът правел всичко възможно за това. Хората били свикнали да си свършат първо домашната работа и тогава държавната, а това трябвало да се изкорени. В 9 часа сутрин се давала закуска и почивка за първа смяна. Всичко живо напускало машините и тръгвало към центъра на селото на закуска в сладкарницата. Тръгвали в определено време, а се връщали когато могат. След обед, например, небето се заоблачавало, спирало

лицето Х машината, излизало навън, засенвало очи с длани, отправяло тревожен поглед към вероломните облаци. Плисне ли дъжд, сеното му ще се намокри, а държавната работа била на сухо, нищо нямало да и стане. И хуквал Х да се събира сеното на пласт, а след него хуквали и другите. Директорът и партийният секретар - след тях, да ги убеждават, че така не бива, че редът и дисциплината са задължителни за всеки работник. Провеждали се събрания, правели се лични срещи с всеки нарушител.

Добрите резултати в това отношение идвали, когато се поставял въпросът за престижа на завода, а той ще дойдел от безупречното изпълнение на държавната програма. Но можеш ли съвсем да изкорениш селското от душата на един работник, роден на село и живял само на село? То не е и необходимо. Важното било да се научи осем часа и половина да бъде истински работник в завода, а в останалото време да си бъде селянин. Нещо повече - заводското ръководство издействало пред клоновото стопанство да се раздаде земя за лично ползване на новодошлите работници, да им се раздадат и парцели за строеж на къщи.

ЗАДЪЛЖАВАЩОТО ИМЕ

В ранната пролет на 1981 г. заводът все още нямал име, и все още официално не бил завод, а цех към "Стефан Пешев" - Севлиево. Директорът инж. Васил Райков полагал всички усилия да се монтират машините, да се захранят с ток и да се започне производството на изделието, възложено от Трявна. Обучените работници се завръщали от завод "Иван Йонков" и се включили по монтирането на машините. Колективът очаквал с нетърпение да започне производството, а между другото се заговорило, че заводът трябвало да носи името на партизанската бригада "Чавдар". Врабевени се отнасяли с подчертана почтителност към своя съселянин Добри Маринов Джуров и държали завода да има име, свързано с неговото дело. Това единодушно се приело. Уважавайки справедливо това желание генералният директор на ДСО "Металхим" инж. Илия Гунчев подписал Заповед N 384 от 10.IV.1981 г., в която се разпорежда цеха в с. Врабево към МЗ "Ст. Пешев" в Севлиево да премине като съставен завод на МК "Точно

машиностроене" в Габрово и **да се наименува Механо - монтажен завод "Чавдар", считано от 1.I.1982 г.**

Ето, че вече заводът бил самостоятелно предприятие, имал легендарното име на една партизанска бригада, дала свидни жертви за народната свобода, и сега предстояло успешно да се тръгне по трудния път, а това задължавало, и най-вече пред името на Добри Джуров. Ще съумеело ли ръководството на младия завод да изведе колектива към успехи или ще отстъпи пред неизброимите неуредици и трудности? На всички било ясно само едно - задължително било да се усвои отлично изделието, задължително било успешното развитие на завода и в строителството, и в социалната програма, и в усвояването на нови изделия, и във високата квалификация на работниците, и в овладяването на сложните машини.

На 28.V.1981 г. с Протокол № 1 на първичните партийни организации в цеховете "Труд" и "Дружба" се учредила нова партийна организация към ММЗ "Чавдар" с партиен секретар Петър Дочев Минков. Цветана Касалийска била секретар на комсомолската организация.

ЗА ЧЕСТТА НА ЗАВОДСКИЯ КОЛЕКТИВ

Когато машините били монтирани в механичния цех и ел. техниците ги свързали с ток, трябвало да започне производството. На пръв поглед всичко изглеждало много просто: машини имало, материали имало, имало и обучени хора, а производството не тръгвало, както мнозина си го представяли. Много често машините се повреждали, а нямало добре подготвени механици да отстранят навреме повредите, губело се ценно и невъзвратимо време. Механиците били само двама и като станела авария се криели, за да не викали по тях. Върви, че ги уволнявай. Механици и електротехници на склад нямало. Нямало амбалажни сандъци, нямало складова база, нямало инструменталчици - за всеки нож, за всяка пробка се бягало до Трявна, нямало въздух - компресорите били негодни. Или най-точно казано - налице били всички възможни пречки планът да не се изпълни. Трябва да се прибави към всички тези беди и ниската квалификация на работниците, грешките в организацията на труда,

липсата на транспорт и трудното снабдяване с материали, липсата на парно отопление, липсата на истински работни навици и липсата на работническо съзнание обещавали 100 % провал. Било дошло време комунистите да вдигнат на бойна нога завода и да дадат личен пример. Партийният секретар Петър Дочев през месеците октомври, ноември и декември проявил истинско политическо виждане и организационен талант. Създадени били три смени, включена била по график и цялата администрация. Сега заводското ръководство и партийното бюро воювали за всеки ден, за всеки час, за всяка пропусната минута. Повечето от работниците, които трябвало да решат изпълнението на плана, до преди няколко месеца имали съвсем различни професии от сегашната, а една голяма част от тях изобщо не били работели в промишлеността. Индивидуалните разговори с тези работници и примерът на ръководителите и администрацията изострили чувството им за отговорност. Те разбрали, че всеки трябва до работи така, че резултатно да защити честта на заводския колектив. А двата нафтови агрегата, с които трябвало да се отоплят цеховете, повече пушели отколкото да топлят. Всички студували в завода, но нито един човек не се поддал на трудностите и новата 1982 г. била посрещната с изпълнен план. Това изпълнение се отъждествявало на истински героизъм като се имали в предвид десетките затруднения. Или просто казано - селяните показали какво могат!

ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ТРУДНОСТИТЕ

Както директорът, така и неговият заместник и началниците на отдели разбрали, че най-големия враг пред целия заводски колектив щял да бъде студа, затова първата задача на строителите била през новата 1982 г. да изградят парното и компресорното отделение и през есента на същата година те били пуснати в действие. Всички центровъчни работи по тези две жизненоважни отделения били извършени от зам. директорът инж. Стефан Бакалов и инж. Мирослав Христов от гр. Плевен. Най-сетне бил сложен край на престоите на машините поради липса на въздух. Имало и топлина във всички работни помещения. Строители, ръководители и техници виждали резултатите от един напрегнат труд. Радвали се всички на преодолените две важни пречки, сериозно спъващи до сега производството. Складовата база също била един много сериозен проблем. Материалите за производството се складирали между резачното хале и механичния цех. Те били трън в очите на всички

шефове на комбината. Настоявало се за подходящ склад. Ръководството на завода се справило и с този въпрос. За осем месеца било построено подходящо хале, в което се настанили материалите, а в едно от помещенията на това хале се отделила клетка за ремонт на автомобилите, защото пак по това време вече били увеличени автомобилите и строителната техника.

Постоянното пътуване до Трявна и Габрово за инструменти, постоянните молби, чакането в инструменталните цехове на "Импулс" и "Зинор", карали ръководството да се замисли за създаване на собствено инструментално стопанство. Първоначално се вкарвали две заточни машини. През 1984 г.дошли нови осем за инструментално производство, а с тях и 14 добри майстори - инструменталчици от "Елпром" - Троян, с които се създал инструменталния цех.

Обикновено в селските цехове или заводи из страната се вкарват груби производства. И то е съвсем обяснимо. Но ето, че в края на 1983 г. във Врабево се заговорило за електроника. На младия завод се давало за усвояване ново производство. Просто невероятно, но **предстояло изработването на електронно реле за време**. Нещо само чувано, но съвсем непознато на работническия колектив.

Начален ден бил 4.VII.1984 г. Отговорник за групата бил Добри Багаров, електротехник по професия. Останалите: Галя Минкова, Мария Стратева, Бонка Минкова и Стефка Пенкова са с различни професии, плахи, несигурни... Обучението им започва в цеха на завод "Импулс" в с. Враниловци. Въпреки подчертаното внимание на домакините, бъдещите запойчици - производители на електронно цифрово реле, се смущавали от непознатата терминология и от сложността на работата. Трябвало им време, за да се преборят със себе си. И те успели. Групата на обучаващите се увеличила. малкият цех бил открит на 11.IX.1984 г. През 1984 г. са произведени 120 бр. релета за време. Следващата година били изработени 586 бр., а през 1986 г. били планирани 4 500 бр. Заявките били от предприятия и заводи в градовете Пловдив, Бургас, Хасково, Видин, Стара Загора, Чирпан, Ловеч, Велико Търново и др.

Там където преди 40 години положила основите си ТПК "Труд", сега се намирал цехът за нестандартно оборудване към механо - монтажен завод "Чавдар". Цехът бил настанен в старите постройки на кооперацията. Началникът Михаил Михов бил човек, който си знае работата. От създаването на завода този цех винаги изпълнявал и

преизпълнявал плановете си, а през 1984 г. бил на първо място сред цеховете за нестандартно оборудване в системата на МК "Точмаш".

Няколко думи за строителите на завода. Те били най-обикновени хора, без претенции. Навярно подозирали, че техния труд е съзидател на нещо трайно. **За строителен техник бил назначен полковника от запаса Васил Иванов Добрев от Врабево**. Човек с опит и умение, той подхванал сериозно работата си. Строителната бригада е комплексна. В нея имало електроженисти, водопроводчици, зидари, мазачи, каналджии, кофражисти, арматуристи. Построяват котелно и компресорно отделение, два склада. В началото на 1983 г. били построени основите на новата битова сграда, която била завършена през пролетта на 1986 г. Отчуждава се още земя за разширение на територията на завода. Това става на 25.V.1985 г. в националния аграрно - промишлен съюз - София. Пак по това време било осигурено строително петно за жилищен блок в центъра на селото. Строителството започнало през XII.1984 г. На следващата година строителите работели и на новото хале, построили пет къщички за работници, производство на СП "Строителни конструкции" - Плевен. През 1983 г. Стефан Стратев бил назначен за началник капитално строителство, а в края на следващата година техникът Цанко Цанов от Дебнево бил назначен за ръководител на строителството на жилищния блок и Васил Добрев се освобождава от голямото натоварване. Най-активно участие в строителната бригада взели: Асен Йосифов, Борис Пачников, Валентин Тодоров, Георги Николов, Кръстю Гадевски, Марин Кошутов, Марин Михов Генков, Матю Костовски, Никола Поневски, Пенко Кутровски, Пею Добрев, Петър Димитров, Радион Койнаков, Петър Цанков, Стефан Венков и още редица други.

Сега, като застанете на най-високото място на м. "Габрика", ще видите долу в равнината постройките на Механо - монтажен завод "Чавдар". В ляво от него е стопанският двор на стопанството, а под гимназията започва селото. Една орна и благодатна подкова е притиснала Врабево в полите на Ловчанската планина и тази хлебородна подкова винаги го е характеризирала като земеделско селище, което след 1956 г. разви значителна промишленост, съсредоточена в двата цеха "Труд" и "Дружба", в ХВК "Нектар" и промишлената дейност на стопанството. Обемът на промишлената продукция достигала 44 % към 56 % за селскостопанската продукция. Със създаването на ММЗ "Чавдар" това съотношение се изменило 62 % : 38 % в полза на промишлената продукция. Основните фондове на

селото се увеличили три пъти. заводът ежегодно изпълнявал плана си над 100 %. подобрили се социално-битовите придобивки на работниците. Заводът започнал своята производствена дейност с няколко средни техници, а сега има и инженери, и издържа стипендианти във висши и средни учебни заведения. Ръководството на МК "Точно машиностроене" отпуска средства да са построи база на УПК към средното училище, закупили се машини за 500 000 лв. и сега врабевските ученици имат една от най-хубавите бази. Пак със средства на комбината се прекарала вода от водопровода "Черни осъм". Превели се средства и за съвместни мероприятия на селото, като се използвали за направа на улици, тротоари, подобряване на стадиона и др. Създаден бил нов стол - клуб на машиностроителя, магазин за хранителни стоки.

Първи заселници във Врабево и работещи в завода били Емил Лалев от Априлци, инж. Николай Минчев от Свищов, Иванка Докова от с. Брестница, Плевенско, а така също и врабевените Петър Дочев, дошъл от Свищов, Стефан Павлов от Плевен, Стефан Бакалов от София и др. В завода продължавали да работят някои от основателите на цех "Труд" като Стефан Димитров, Христо Генков, Марин Маринов. Работели и основатели на цех "Дружба": Радион Койнаков, Стоян Палангурски, Райна Палангурска, Иван Добрев.

Работници основатели на завода, които работели в челните редици са: Стефан Тотевски, Николай Дочев, Димитър Дочев, Георги Цанков, Марин Цанков, Тодор Начев, Райна Палангурска, Слава Добрева, Невяна Спасова, Минко Вачков, Емил Лалев, Данчо Данчев, Петър Пешаков, Стоян Палангурски и Иван Добрев.

Завод "Чавдар" дал голямо отражение върху цялостното социално и икономическо развитие на селото. Врабевени вече основателно имали самочувствието на хора с нов социалистически замах и нищо нямало да ги спре в идните години да изграждат селото си като малко, но хубаво градче, приютило добри и трудолюбиви хора, отдадени на мирен труд. /"Преди "Чавдар" и след това" с автор Цвятко Йовчев, 27.III.1986 г., с. Врабево/

Завод "Чавдар" - с. Врабево се развива добре до края на 90-те години, когато започва срива на Военно - промишления комплекс в България. Както всички военни заводи в България, така и ММЗ "Чавдар" почти преустанови своята дейност. През 2000 г. заводът бе приватизиран от Дочо Шиков от Сопот - бивш служител в "Металхим". Той се опита да съвземе завода, но за много кратко време. От юни 2000 г. той не работи. Всички живеят с надежда за по-добри времена.

Директори на ММЗ "Чавдар" са били последователно: Стефан Недялков Павлов, Петър Дочев Минков, Стефан Георгиев Савев и инж. Румен Радионов Цочевски, който и в настоящия момент е управител.

СНИМКА

1. с. Врабево - 2001 г. - Входът на ММЗ "Чавдар".
2. с. Врабево - 2001 г. - Жилищният блок на ММЗ "Чавдар".

ХРАНИТЕЛНО ВКУСОВ КОМБИНАТ "НЕКТАР"

През април 1972 г. се преминало към уедряване на потребителните кооперации. На всяка селищна система останала по една потребителна кооперация. До преди тази дата промишлената дейност в кооперация "Взаимопомощ" се развивала интензивно. Произвеждали се закуски, безалкохолни напитки, кори за баница, боза и сладкарски изделия. Общото събрание на ОКС - Ловеч взело решение промишлената дейност в кооперация "Взаимопомощ" - с. Врабево да се отдели в самостоятелно предприятие на директно подчинение на ОКС - Ловеч. Така било създадено Кооперативно промишлено предприятие /КПП/ "Нектар". До септември 1981 г. негов директор бил Нено Пенчев Радков - бивш гл. счетоводител, а после и председател на кооперацията. ОКС, както и директорът, полагали големи грижи за разрастването на комбината. В него работели дълги години: Ненко Пенчев, Стефан Заяков, Борис Папазов, Марин Михов, Димитър Стоянов, Иван Бенев, Цветан Йонков, Петър Маринов. КПП "Нектар" давало прехрана на цели семейства. Зареждали няколко селищни системи със сладки, закуски, боза и кори за баница. Необходимо било разширение. **Директорът Ненко Пенчев** използвал своите връзки пред баджанака си Борис Боев, който бил председател на комитета по планиране, осигурил проекти и финансиране, отчуждили се места и започнало строителството през 1980 г. Новият проект обхващал едно разширение - съвременна бозоварна, цех за кори за баница, столова, административна част, котелно и други. Следващата година той напуснал и на негово място бил назначен **Марин Георгиев Колев**. Още с идването си той се захванал с довършването на строителството. Заварил току -що започнат обект. С помощта на Председателя на ОКС Стоян Драсов директорът засилил строително -

монтажните работи и до края на 1982 г. бил завършен цехът за бозоварене и кори за баница, оставала да се довърши битовата сграда със столовата, административната част и парокотелното. Благодарение на помощта на директора на строителната организация гр. Ловеч - инж. Атанас Атанасов, до края на 1983 г. бил завършен и този обект. Заедно с него били направени гаражи за транспорта и ремонтна работилница със средства, икономисани от основния обект. Наред с голямото строителство предстояло и много друга работа, свързана с производството. Разширили се районите, които се зареждали с продукцията на КПП. Зареждали се троянска, априлска, ловешка, угърчинска селищни системи. Пазарът се разширил още повече след като започнали да зареждат и част от тетевенска, севлиевска и летнишка селищни системи. това изисквало и нови, по-бързи автомобили, внедряване на нова техника в производството. Всяка сутрин от "Нектар" излизали шест автомобила, пълни със сладкарски изделия. По искане на директора, КПП "Нектар" било регистрирано като Хранително вкусов комбинат /ХВК/ "Нектар". Създали се още нови работни места. Комбината наброявал над 75 човека. На година се произвеждали над 750 тона боза, 170 тона закуски, 70 тона кори за баница и за над 650 000 лв. сладкарски изделия. ХВК "Нектар" - с. Врабево завоювал голям авторитет сред търговците. Конкурирал се с такива комбинати, като тези в Троян, Ловеч, Летница, Угърчин, Севлиево. До края на 1983 г. значително се подмладил съставът на персонала, влезнали нови млади кадри. Не можем да не споменем специалистите и дългогодишните работници в комбината като Стефан Заяков, Борис Папазов, Марин Михов, Димитър Ст. Димитров, Станка Павлева, Петър Маринов Цачев, Колю Тодоров, Борис Заяков, Васил Бабастански, Димитър Давидов, Цветан Йонков, Иван Бенев, Бойка Кънева, Рада Гинекова, Пенка Савева, Пенка Никифорова. Тук могат да се изредят още много и много имена. През това време бил подменен изцяло автопарка. Закупили се нови две "АВИИ" и три ГАЗ-53. доставена била нова инсталация за бозоварната, парен котел, пуснато било парно във всички помещения - стари и нови. В края на 1983 г. Марин Колев напуснал и бил подменен с **Цветан Радев Цочев**. В новата зала на третия етаж била предвидено да се внесе линия за сухи пасти от Холандия и комбината да започне да работи за износ, но вместо нея се внесла линия за еклери, която била с голяма производителност и ниска трайност на продукцията до 36 часа. Не

можело да се използва капацитетът на машината и в последствия тя била продадена.

Комбината се развивал добре, но след 10.XI.1989 г. нещата тръгнали зле и това продължило до неговата ликвидация. Много от работниците се пенсионирали, други били дадени на борсата, започнало разпродаване и разграбване на имуществото. При директора Цветан Радев Цочев имало и редица зам. директори като инж. Васил Недев, Стефан Павлов и Константин Карагьозов. След напускането на Цветан Радев бил назначен за директор инж. Борис Миленски при който продължила разрухата и разпродажбата на комбината. Разбира се това не станало по негова вина. Последният работник в "Нектар" бил Колю Тодоров Тобов. Нектар бил разделен на две - новата част поели ОКС - Ловеч, а старата, която строила потребителната кооперация, останала към нея. През август 1998 г. ОКС продало своята част на Марин Георгиев Колев.

---

1. и 2. с. Врабево - 2001 г. - Бившите сгради на ХВК "Нектар".

СЪЗДАВАНЕ НА ФИРМА "ВРАМЕД" ООД

Бившият цех "Галенов" към ТКЗС също преустановил работа по време на дейността на ликвидационния съвет. Връзките с "Трояфарм" били замразени и при сегашното ú състояние било немислимо създаването на ново съвместно производство. Химикофармацевтичния комплекс в България по непродадена продукция се изравнил почти с военнопромишления комплекс. След огромен натиск ликвидационния съвет дал съгласието си цех "Галенов" да бъде запазен и с помощта на купюрите на кооператорите останал в кооперация "Зора". Кооперацията поискала от "Трояфарм" да и бъдат продадени основните средства, монтирани в галеновия цех - Врабево, но на този етап им било отказано. Останал варианта основните средства на ХФЗ да останат за сега във Врабево, без да се демонтират, както това станало в останалите села, където било демонтирано и прибрано всичко. Желанието било техниката да се запази и консервира за по-

добри времена или да се използва за друго подобно производство. Марин Колев бил натоварен да търси потенциални партньори за създаване на съвместна дейност. Водени били преговори с Пенчо Буров за създаване на цех за биогенни стимулатори, но преговорите не дали резултат. От производствения директор на "Трояфарм" по това време - Койно Чакърски, разбрали, че Борис Васев от Дупница търси да създаде предприятие за производство на лекарства. Два пъти се ходело до Дупница да го търсят, но все без резултат. Един ден, М. Колев и други представители на кооперацията били по работа в "Трояфарм" и Койно Чакърски ги извикал и им казал:

"- Вие питахте за Борис Васев. След пет минути при мен ще дойде неговият син Серафим. можете да разговаряте и с него."

Така и направили. След няколко минути дошъл Серафим Васев. Запознали се с него и с придружаващия го Светослав Найденов. разказали им всичко за галеновия цех, какво възнамерявали да правят и ги поканили да дойдат до Врабево и се запознаят на място с това, което им предлагали. Съгласили се веднага, дошли, видели, поговорили и се разбрали, че след няколко дни във Врабево ще дойдат Борис Васев и Минко Минков. Това било в края на септември 1993 г. На срещата присъствал председателя на кооперация "Зора" Стойно Стойнов, Марин Колев, Борис Васев и Минко Минков. Марин Колев запознал обстойно присъстващите с работата на бившия галенов цех, наличните апарати и съоръжения, обучената работна ръка и всичко, което било необходимо за да добият гостите ясна представа какво можело да се произвежда с тази техника. Уговорката била да се действа за уреждане на сметките с ликвидационния съвет от страна на кооперацията за цялостно прехвърляне на цеха към новата кооперация, Марин Колев да започне да урежда въпроса с “Трояфарм”, за да се обявят машините и апаратите на търг и да се изкупят, а те гостите щели да дойдат след 10.X.1993 г. и с проект на договор за съвместна дейност между кооперация "Зора", ЕТ "Рени" на Борис Васев и ЕТ "Минком" на Минко Минков. На 14.X.1993 г. е сключен договор за съвместна дейност съгласно предварителната уговорка.

Това било началото. От сега нататък предстояла много работа за да може да се започне някаква дейност с наличната техника. През февруари 1994 г. успели да склонят ръководството на "Трояфарм" да обявят търг за продажба на инсталациите във Врабево. Спазени били всички процедури за търга, като раздаването на тръжните материали, обявяване в няколко ежедневника и т.н. На търга се явили две страни:

Кооперация "Зора" с упълномощен представител Марин Колев и Серафим Васев от Дупница като втора страна, за да може да се проведе търга. Пред комисията първата страна дала само основната стъпка, а втората се отказала и така кооперация "Зора" спечелила търга и инсталациите останали във Врабево. На сбирката на съдружниците през март 1994 г. се взело решение да се създаде самостоятелна фирма "Дружество с ограничена отговорност "Врамед". Подготвянето на документите и регистрацията в съда било възложено на Марин Колев. За срок от 10 дни документите били подготвени и внесени във Фирменото отделение на Окръжен съд - Ловеч. И така, на 14.IV.1994 г. излязло Решението N 392 на ЛОС - Търговско отделение, което гласи:

"ВПИСВА в Търговския регистър при Окръжен съд - Ловеч, търговско ДРУЖЕСТВО С ОГРАНИЧЕНА ОТГОВОРНОСТ, фирма "ВРАМЕД" със седалище с. Врабево, Ловешка област и ПРЕДМЕТ НА ДЕЙНОСТ: разработка, производство и реализация на продукти и препарати в областта на хранително - вкусовата, парфюмерийно - козметичната и фармацевтичната промишленост, битови и консумативни препарати, реклама, лизингова, посредническа, складова дейност, сервиз, услуги и други дейности, позволени от закона, за неограничен срок.

СЪДРУЖНИЦИ: Кооперация "Зора" с. Врабево, Ловешка област и физическите лица: Борис Серафимов Васев, ЕГН - 4204242840, живущ в гр. Дупница, ул. "Тютюнева долина" № 20 и Минко Иванов Минков, ЕГН-4103184622, живущ в гр. Карлово, ул. "Ген. Карцов" 34.

КАПИТАЛ НА ДРУЖЕСТВОТО: 90 000 /Деветдесет хиляди/ лв.

ДРУЖЕСТВОТО СЕ управлява от МАРИН ГЕОРГИЕВ КОЛЕВ, ЕГН - 3812203020, с адрес с. Врабево, Ловешка област.

ДРУЖЕСТВОТО СЕ представлява от управителя Марин Георгиев Колев, от съдружника Борис Серафимов Васев, с ЕГН - 4204242840 и от председателя на кооперация "Зора" - СТОЙНО ПЕТКОВ СТОЙНОВ, с ЕГН - 4403263126, заедно и по отделно."

Така била създадена фирма "ВРАМЕД" ООД - с. Врабево. За да започне нормална работа предстояло цялостен ремонт на сгради, съоръжения, инсталации. Фирмата имала възможност веднага след ремонтите да започне нормална работа, защото от цех "Галенов" били останали материали като опаковки, троксевазин субстанция, тубички, листовки и всички необходими материали за производство на 2,5 милиона опаковки. След приключване на ремонта и създаването на технологични документации и др., на 11.XI.1994 г. била произведена и

първата партида троксевазин гел. Необходимо било да се назначат апаратчици, техници, работнички на тубопълначните машини, а това не било трудно, тъй като почти всичките работници от цех "Галенов" на бившето ТКЗС не работели никъде. Първите назначени работници били Пенко Маринов - техник, Игнат Игнатов - параджия, Мирослав Г. Михов - апаратчик, Красимир Тумбалов - апаратчик, инж. Дочко Петров Пенев, привлечени били специалисти от Троян - инж. Койно Иванов Чакърски, магистър - фармацевтите Христо Стойков Митев и Теодора Димитрова Бъчварова. Без специалисти лекарства не могат да се правят. Започнало се производството на троксевазин гел, усвоило се производството на индовазин гел и индометацин унгвент, производството започнало бързо да нараства, с това се увеличил и персоналът и в края на 1995 г. във фирмата работели около 90 човека. Започнало усвояването на таблетъчно производство. Били доставени още две таблетъчни машини, създало се гранулно отделение, сушилно, таблетъчно и блистерно отделение, създаден бил и отдел за филмиране на таблетки като с това се затворил цикъла на производство. Всички млади хора от Врабево били събрани на работа във "Врамед". Фирмата се превърнала в една просперираща фирма с най-много хора с висше образование. Средната възраст на персонала през 1997 г. е 32 години.

Сривът в българската икономика не пожалила и фирма "Врамед". От 140 човека в края на 1998 г. в края на 2000 г. останали около 100, но въпреки това фирмата продължила да работи и то с усилени темпове, благодарение на добрата износна политика, която водил Минко Иванов Минков - съдружник във фирмата. Въпреки големите трудности, сривът на външния пазар, той намирал начини да изнася продукцията и за сега "Врамед" е единствената фирма на територията на селото, която продължавала да работи стабилно. Така тя навлязла в 21 век, уверена в бъдещето си развитие. Пред ръководството на фирмата се очертавали добри перспективи през новото столетие. След напускането на единия съдружник - Борис Васев от гр. Дупница, Минко Ив. Минков се заел с цялостната работа на фирмата. Управители на фирмата са били: Марин Георгиев Колев от основаването до края на 1998 г. След пенсионирането му за управител бил назначен г-н Светослав Найденов от гр. София.

Пред фирма "Врамед" ООД се очертават добри възможности, тъй като 51 % от акциите на фирмата са закупили "Софарма" - София и това ще доведе до разширяване на съществуващото производството,

усвояване производството на нови лекарствени форми, създаване на нови работни места за младите хора на с. Врабево.

---

1. с. Врабево - 2001 г. - Входът на фирма "Врамед" ООД

ВОЙНИТЕ

През 20 век България участвала в четири войни, една от друга по-страшни.

В началото на 1912 г. усилено се заговорило за нова война на Балканите. Мъжете от селото започнали да се стягат за война. И тъй като омразата срещу турците, които са измъчвали нашия народ цели 500 години била много голяма, войната е посрещната с въодушевление. След няколко дни мъжете потеглили на път, едни към Ловеч, а други през Белиш за Троян и от там за Карлово. Жените, децата и старците изпратили своите синове и бащи на война с гордо вдигнати чела. Но чудно, никой не плачел, нито тези, които отивали, нито тези, които ги изпращали. Започнали да пристигат добри новини, когато на 13.III.1913 г. била превзета Одринската крепост и Турция поискала да сключи мир. Всички си казвали: "Войната свърши и скоро войниците ще се завърнат". Но това не станало.

През юни 1913 г. започнала Междусъюзническата война, която се оказала още по-жестока. Пристигали първите вести за убити войници от селото. Мъка изпълвала сърцата на всички, малки и големи, като гледали забрадените с черни кърпи близки на убитите от селото войници. Между съюзническата война горяла малко време, но тя завършила катастрофално за България.

Не минали много години и отново война. Започва Първата световна война. На 20.IX.1915 г. излязло цялото село да изпраща мъжете, които отивали на фронта. Този път обаче всички били тъжни, покрусени - и изпращачи, и мобилизирани. Чувало се само хълцане, плач и прощални думи.

В селото останали само старци, жени и деца. Започнала голямата и дълга Първа световна война 1915 - 1918 г. Заредили се години на лишения и тегла. Мъжете на Врабево служили в 34-ти Троянски пехотен полк и в 58-ми Плевенски полк. И двата полка били далеч на

юг, при Дойран. Три години нищета и разруха в селото. Нямало какво и от кого да купиш.

От всичко лошо, което донесла войната, най-лошото били вестите за убитите войници. Запристигали по най-различен път и начин вести за убити врабевени, за тяхното погребение. Черни платна покрили портретите на убитите войници, черни кърпи забрадили майките, жените и сестрите им.

Рано сутрин гробищата се огласяли от плача на майки, невести и сестри над празни гробове на убити кой знае къде син, мъж, баща, брат. Всяко семейство, което имало войник на фронта, тръпнело кога ще получи страшната вест. Така само през трите години война Врабево дало 69 убити войници - цветът на селото, все млади хора между 20 - 40 годишна възраст, като оставили сироти деца и родители да се борят с тежестите на живота и да проклинат войната.

Дълъг е списъкът на убитите врабевени през трите войни, които е водил българския народ след Освобождението ни от турско робство.

А ето и самият им брой:

- През Балканската и Междусъюзническата война 1912 - 1913 г. убити -	20 души
- През Първата световна война 1915 - 1918 г. убити -	49 души
- През Втората световна война 1945 г. убити -	8 души
Всичко:	77 души

В Сръбско - българската война 1885 г. Врабевени са участвали, но убити не е имало.

За тях, за падналите по бранните полета, народният поет Иван Вазов е създал едно от най-хубавите си стихотворения "Покойници":

"Покойници, вий в друг полк минахте,
де няма отпуск, ни зов за борба.
Вий братски се прегърнахте, легнахте,
до втората тръба.

Българио, за тебе те умряха,
една достойна ти бе зарад тях.
И те за теб достойни майко бяха.
И твойто име само кат мълвяха,
умираха без страх."

С П И С Ъ К
на загиналите в Балканската и Първата световна война

N	Име, презиме, фамилия	в коя част е служил	убит или умрял от раните си	забележка
1912 г. - 1913 г.				
1	Йонко Ц. Вълков	28 пех. полк	убит на в. Криволак	22.VI.13
2	Христо М. Колибарски	28 доп.дружина	убит в с. Лахна	21.VI.13
3	ефр. христо Ц. Заяков	28 доп.дружина	убит в с. Лахна	21.VI.13
4	м.п. Цочо А. Босевски	28 доп.дружина	умрял в Г. Джумая	13.VII.13
5	р. Илия Ив. зъзров	28 доп.дружина	убит в с. Лахна	21.VI.13
6	Васил Д. Миленски	28 доп.дружина	убит в с. Лахна	21.VI.13
7	Трифон Д. Вълеков	40 пех. полк	умрял в гр. Кестен	15.VII.13
8	Иван П. Зъзров	34 пех. полк	умрял в с. Врабево	20.III.13
9	Марин Й. Герасов	40 пех. полк	умрял в гр. Плевен	5.IV.13
10	Банко В. Аджамов	28 пех. полк	умрял в Кетап	26.XII.12
11	Лалю В. Аджамов	28 доп. дружина	убит в с. Лахна	25.VI.13
12	п.п. Генко М. Тайнеков	18 план. полк	умрял в гара Гетово	15.V.13
13	р. Илия Ив. Миховски	28 доп. дружина	умрял в Г. Джумая	4.VII.13
14	Христо Цачев	40 пех. полк	умрял в гр. Шип	24.IV.13
15	Георги Й. Герасов	40 пех. полк	убит с. Писано хане	24.VII.13
16	Михо Хр. Джабраилски	34 пех. полк	умрял в гр. Кестен	14.XI.12
17	Георги Ст. Сяровски	40 пех. полк	умрял с. Калиманци	14.XI.12
18	Никола П. Калоферски	40 пех. полк	Умрял- Удлево село	4.VII.13
19	Васил Д. Войков	34 пех. полк	умрял на Чаталджа	7.VI.12
20	Стефан Хр. Радевски	40 пех. полк	умрял гр. Ямбол	11.VII.12
1915 г. - 1918 г.				
1	Иван Р. Глушков	34 пех. полк	убит с. Драгиловица	10.X.15
2	м.п. Иван М. Кошутов	34 пех. полк	умрял с. Лбия	17.XI.15
3	р. Нинош М. Цонков	58 пех. полк	убит кота 1076	7.XI.15
4	Иван П. Кутровски	34 пех. полк	умрял с. Лясковец	20.XI.15
5	м.п. Васил Данков	34 пех. полк	убит кота 1076	7.XI.15
6	мп Стратю Д. Ярлийски	34 пех. полк	убит с. Драгиловица	20.X.15
7	Ангел В. Заяков	34 пех. полк	умрял с. Каница	20.IV.15
8	р. Тодор Ил.Недялков	34 пех. полк	умрял с. Врабево	4.IV.18
9	м.п. Иван Д. Глушков	58 пех. полк	убит кота 1212	16.XI.16
10	мп Йонко К. Матеевски	58 пех. полк	убит кота 1212	16.XI.16
11	ефр. Томи Ив. Томев	58 пех. полк	убит кота 1212	16.XI.16
12	р. Радой Н. Рошков	34 доп. дружина	убит с. Садово	1.XI.16
13	р. Ралчо Маринов	58 пех. полк	убит кота 1212	18.XI.16
14	р. Марин Р. Бояклийски	58 пех. полк	убит кота 1212	16.XI.16

15	р. Герган Ралчев	58 пех. полк	убит кота 1212	18.XI.16
16	р. Данчо Ив. Данчев	58 пех. полк	убит кота 1212	17.XI.16
17	р. Радой П. Зъздров	38 пех. полк	убит кота 1050	6.XII.16
18	р. Стойно Ц. Заяков	28 пех. полк	убит кота 1212	16.XI.16
19	р. Ночо Й. Ночевски	34 пех. полк	убит в Македония	5.V.17
20	с.п. Нено П. Ганеков	34 пех. полк	убит при Дойран	9.V.17
21	рДимитър поп Христов	34 пех. полк	убит в Каратепе	10.II.17
22	р. Дянко Д. Гачков	34 пех. полк	убит в Каратепе	10.IV.17
23	м.п. Минко Д. Колев	58 пех. полк	убит кота 1248	29.III.17
24	р. Иван М. Нановски	34 пех. полк	умрял при Дойран	8.V.17
25	Стойчо Т. Недялков	9 опъл. полк	убит при Дойран	22.XII.17
26	р. Никола М. Ванков	34 пех. полк	убит вр. Бузлуджа	9.V.17
27	р. Мичо Хр. Тайнеков	34 пех. полк	убит вр. Чепену	5.IV.17
28	рСтайко Д Рабаджийски	34 пех. полк	убит при Дойран	10.II.17
29	м.п. Христо Ил. Калчев	34 пех. полк	убин при Дойран	25.IV.17
30	Добри К. Влашки	34 пех. полк	умрял с. Врабево	31.X.16
31	Марин Ст. Станевски	34 пех. полк	убит в Добруджа	25.IV.17
32	Марин М. Маринов	34 пех. полк	умрял с. Габров	25.V.17
33	Лазар В. Кичуков	34 пех. полк	умрял с. Врабево	31.V.21
34	Цонко Ст. Кънчев	44 пех. полк	убит с. Орхане	24.X.17
35	с.п. Иван П. Ганеков	34 пех. полк	убит с. Чаушлар	8.III.18
36	р. Минко М. Попов	34 пех. полк	убит при Дойран	9.V.17
37	с.п. Петко Ст. Далеков	34 пех. полк	убит с. Костуна	21.IX.17
38	р. Томи П. Томев	34 пех. полк	убит при Дойран	24.IV.17
39	р. Дочо Д. Поневски	11 пех. полк	умрял гр. Прилеп	25.X.16
40	р. Илия П. Недялков	28 пех. полк	убит в Добруджа	26.X.16
41	Иван В. Кошутов	11 пех. полк	умрял с. Врабево	4.VIII.18
42	р Димитър Х. Атанасов	34 пех. полк	убит при Дойран	8.VIII.17
43	с.в.Станчо поп Христов	9 дивизия	умрял в Струмица	23.IX.18
44	р. Христо П. Гачков	58 пех. полк	умрял във Франция	10.IX.17
45	р. Кънчо С. Кръстевски	44 пех. полк	убит в Ивен	18.XI.16
46	р. Марин Д. Джуров	34 пех. полк	умрял с. Костурно	24.IX.18
47	р. Пенко Ц. Йочевски	34 пех. полк	умрял с. Врабево	7.XI.28
48	р. Димитър П. Зъзров	28 пех. полк	умрял с. Врабево	19.III.18
49	р. Стоян Ив. Вълеков	34 пех. полк	умрял с. Врабево	

Отекнали тътнежите от трите войни - Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война.

През 1923 г. във Врабево се създал инициативен комитет за изграждане на паметник на загиналите във войните.

Целта на този комитет е била да събере средства от дарения, да намери архитект, да се направи проект, да се определи място за паметника и накрая да бъде издигнат...

За председател на инициативния комитет бил избран Марин Ангелов Заяков.

С ентусиазъм комитетът започнал своята работа. Събрал около 120 000 лв. /курс 1924 г./, намерил архитект, на който възложили проектирането. Архитектът от София Стоян П. Христов с желание приел поръчката за проектиране и не след дълго представил на врабевската общественост три идейни проекта за паметник, които прилагаме. От тук нататък започнало ходене по мъките. След заплащането на архитекта за идейните проекти, малкото събрани средства не стигали до никъде, инфлацията изяла повечето от тях и така, въпреки ентусиазма на инициативния комитет, въпреки наличието на проекти, Врабево останало без паметник на загиналите във войните.

На 16.XI.1988 г. в клуба на машиностроителя към завод “Чавдар” с Протокол № 1 е учреден клуб – дружество на запасните офицери и сержанти. Инициативата за организиране на запасните войни се е родила на 23.IX.1988 г. в приятелска среща по случай празника на БНА между запасния о.з. полковник Стефан Недялков Павлов и о.з. полковник Христо Иванов Касалийски. Идеята се споделя и с о.з. полковник васил Минков Босев и се решава да се организират всички запасни в селото.

При провеждане на учредителното събрание е избрано ръководство на клуб – дружеството в състав:

Председател: о.з. полковник Васил Минков Босев

Зам. Председател: о.з. полковник Стефан Недялков Павлов

Секретар – касиер: о.з. полковник Христо Иванов Касалийски

Членове: Христо Добрев Влашки, Петър Спасов Пенов,

Кръстю Кръстев Гадевски и Данчо Данчев Глушков

Още на учредителното събрание клуб-дружеството си поставя като основна задача построяване на паметник на загиналите във войните и антифашистката борба врабевени.

Средствата за построяване на паметника са събирани от врабевени, живущи в с. Врабецо и други населени места в страната.

Първи дарители за построяване на паметника стават о.з. полковник Марин Василев Глушков, о.з. полковник Христо Иванов Касалийски и о.з. капитан Марин Георгиев Колев.

Най-голямото дарение от 30 000 лв. е направено от ТКЗС “Георги Димитров” – с. Врабево с председател Петър Найденов Венков и гл. счетоводител Сави Дочев Йонков. Парични дарения са направени от всички предприятия и организации но територията на селото. Общински съвет гр. Троян е дарил 10 000 лв.

Проектирането и строителството е изпълнено от главно политическо управление на БНА, заслуга, за което има началника на същото управление о.з. генерал Митков и не на последно място нашия съселянин о.з. армейски генерал Добри Маринов Джуров.

Скулптор на паметника е Марин Марков от състава на гл. политическо управление на БНА.

Най-дейно участие и помощ за организацията при проектирането, набавянето на материали и построяването на паметника са оказали: о.з. полковник Босев, о.з. полковник Бериевски, Радион Доков, о.з. полковник Павлов и о.з. полковник Касалийски – кмет на временната управа по това време в с. Врабево.

Паметникът е открит на 23.VIII.1991 г. с тържествена заря, организирана от личния състав на ВНВВУ “Георги Бенковски” – Долна Митрополия, с много гости, венци, цветя и камбанен звън от черквата св. “Архангел Михаил”.

С построяването и откриването на паметника, организирано и ръководено от ръководството на дружеството на запасните офицери и старшини, врабевени отдадоха своята почит и най-дълбоко уважение и признателност към своите деди, братя и бащи, сложили костите си пред олтара на отечеството, на скъпата ни татковина Република България.

СКИЦИ - 3 бр.
за паметник на загиналите във войните
между стр. 77 и стр. 78 /мои/

След победата на 9.IX.1944 г. пред партийната организация – Врабево стояли много проблеми от най-различен характер, не само месни проблеми за по-нататъшното развитие на селото, но и проблеми от общодържавен характер.

Голяма организационна и агитационно – разяснителна работа се провела още в първите дни до края на 1944 г. за достойно участие на врабевени в двете фази на Отечествената война.

И наистина, Врабево достойно изпълнило това поръчение и изпратило 77 воини, които се сражавали против хитлерофашистките орди:

1. Атанас Венков Цонков
2. Бочо Иванов Стоянов
3. Борис Радоев Боев
4. Борис Христов Папазов
5. Беню Василев Кындевски
6. Васил Христов Цанов
7. Генко Стефанов Недялков
8. Димитър Цонков Димитров
9. Данко Василков Минков
10. Илия Койнов Койнаков
11. Йонко Цанков Цачев
12. Иван Дулев Стойчев
13. Иван Матев Христов
14. Йонко Петров Йочевски
15. Кънчо Мичев Касалийски
16. Кънчо Минков Цановски
17. Кръстю Стойчев Кръстев
18. Колю Генков Гинеков
19. Колю Кънчев Тобов
20. Лукан Михов Кунеков
21. Марин Недялков Спахийски
22. Марин Иванов Папурков
23. Марко Михов Коркински
24. Марин Стайков Рабаджийски
25. Малчо Станев Бенев
26. Мичо Стефанов Маринов
27. Минко Венокв Цонков
28. Минко Стойчев Матеевски
29. Марко Маринов Билярски
30. Матей Стефанов Ковачев
31. Митко Йонков Митков
32. Мичо Нинушев Тайнеков
33. Минко Стоев Топузов
34. Минко Маринов Вълеков
35. Минко Димитров Минковски
36. Марин Радев Стоянов
37. Марин Тодоров Маринов
38. Минко Генков Минков
39. Никола Петров Гинеков
40. Никола Донков Пънков
41. Нинош Стефанов Маринов
42. Найден Радоев Рошков
43. Пенко Мичев Касалийски
44. Пенко Йонков Митков
45. Петър Вълков Тутеков
46. Петко Стойков Далеков
47. Пенко Игнатов Тодоров
48. Пенко Павлев Тайнеков
49. Петър Петров Магдалински
50. Петко Мичев Рабаджийски
51. Пенко Кънев Маринов
52. Пенко Минков Кутровски
53. Петър Иванов Симеонов
54. Петко Василев Караиванов
55. Петко Минков Магдалински
56. Радко Кънев Стоянов
57. Радю Илиев Савев
58. Радой Василев Христов
59. Стамен Радев Божков
60. Стефан Николов Павков
61. Стефан Данчев Тутеков
62. Стефан Станев Минков

63.Стоян Стоянов Вълеков
64.Стоян Петров Поневски
65.Стефан Николов Заяков
66.Стоян Димитров Поневски
67.Стоян Димитров Сапунджиев
68.Спас Колев Джаралийски
69.Тошко Христов Тошков
70.Тодор Кънчев Тобов
71.Трифон Добрев Трифонов
72.Христо Маринов Христов
73.Христо Петков Шкембов
74.Христо Пенков Кънчев
75.Христо Минков Тошков
76.Цонко Мичев Тутеков
77.Яким Николов Павков

През Отечествената война Врабево дало две скъпи жертви, загинали при разгромяването на хитлеристките войски.

Минко Генков Минков – загинал при разузнаване от вражеска мина на м. “Паешки камък” между градовете Ниш и Пирот на 4.X.44 г.

Никола Донков Пънков – загинал от вражески куршум.

По време на Отечествената война партийната и ремсова организации и Отечественият фронт създали голяма организация за събиране и изпращане колети за фронта, подпомагане на фронтовашките семейства с набавяне на отопление и в селскостопанските работи.

СПИСЪК
на живите участници в двете фази на Отечествената война
от с. Врабево към 9 май 2001 г.

1. Беню Василев Кындевски
2. Бочо Иванов Стоянов
3. Лукан Михов Кунеков
4. Минко Стоев Топузов
5. Петко Стойнов Колев
6. Петър Игнатов Тодоров
7. Пенко Йонков Митков
8. Радко Кънев Стоянов
9. Стефан Николов Заяков
10. Стефан Станев Минков
11. Яким Николов Павков

Като военни са загинали при други случаи: Сави Илиев Савев, Бою Николов Боев, Димитър Иванов Дочев, Никола Маринов Заяков, Христо Спасов Колев.

От Врабево са признати за активни борци против фашизма и капитализма 51 души.

ТОПОНИМИЯ НА СЕЛО ВРАБЕВО

В книгата "Топонимията на Троянско" /изд. БАН, София, 1969, стр. 27/ Николай П. Ковачев пише:

"С настъпилите икономическо - поселищни изменения в страната ни известна част от микротопонимията в отделни райони е осъдена на бързо изчезване или проредяване, поради което нашата наука след време ще бъде лишена от ценни езикови и културно - икономически материали. Топонимичната система от семантично гледище може да се класифицира в три основни групи:

1. Водни названия /хидроними/.

2. Местностни названия /ороними/.

3. Селищни названия /ойконими/.

Всяка група от своя страна се диференцира в подгрупи и подгрупи."

Топонимията или названията на отделните местности из землището на с. Врабево не прави изключение от горната класификация. Ще дадем имената на всички местности, като освен името ще дадем и обяснение за неговия произход и свързаните с него легенди и др.

Местните названия са подредени по азбучен ред на литературно възстановените форми, а след тях в скоби се дават диалектната форма, така както се изговаря от врабевени. Ще дадем още посоката и разстоянието по въздушна линия от центъра на селото до обекта; кратки сведения от географско - стопански характер за обекта, а също и етимологическо тълкуване на отделното название.

И така:

1. Албания /Ълбанийъ/ - ново име на източната част на селото около чешмата Ламбанка. Новото име е дадено от другите врабевени поради упоритостта на селяните от тази махала - твърди като албанците. По много селски въпроси са имали свое мнение.
2. Ачовете /Ачуити/ СЗ /северо - запад/ - 0,9 - ливади РИ /родово име/, идва от турската дума "ас", която значи "гладен" и от там - гладни ливади, поради бедната им почва.
3. Агумското /Агумскуту/ РИ - Запад на 5 км - гора.
4. Агумската чешма - Запад - 5 км.
5. Бабабастанското /Бъбъстанскуту/ - Запад - 5,5 км - колиби, овощни градини. По РИ - Бабастани, които лятно и зимно време прекарвали там и отглеждали овце и говеда.
6. Баира /Бъиръ/ - СЗ - 1,6 км - хълм над селото, по склоновете му някога, пък и сега, имало лозя. Идва от турската дума "баир" - възвишение, стръмнина, хълм. Този баир пази Врабево от северните ветрове. Високо на него се намират равни места, заети с ниви, ливади и пасища.
7. Барковец /Баркуиц/ - Запад - 4 км - не много стръмен склон, нарязан от долчета. Тук са ливадите на Врабево. Има следи от старо селище. До 9.IX.1944 г. тук имало махала - колиби на рода Ночевци, които зиме и лете

прекарвали там и се занимавали с отглеждани на добитък. В село имали къщи, в които зиме живеели децата им.

8. Барковски дол /Баркуски дол/ - Запад - 2,5 км - западният дол, който огражда Барковец. В него преди много години били намерени каменни въглища - антрацит, но в много малко количество.
9. Бахчалъка /Бъхчилък/ - Юг - 1,8 км - слабо наклонено място - ниви. Турско - персийска дума, означава място определено за градини. на това място турците имали овощни градини.
10. Белите камъни /Белити камъни/ - ЮЗ - 2,5 км - малко наклонена местност с варовити камъни. Тук преди години е имало 2-3 варници, в които врабевени горели вар. По-късно, когато се образува ТКЗС, също се добивала вар, но поради лошото качество и многото разход, добиването ѝ било преустановено.
11. Буржушки кладенец /Бурджушки/ - речен извор, направен на качка - от четири страни с плочи, от рода Борджуци, които имали на м. "Лазарица" големи ливади и градини.
12. Босевска воденица /Бос`ускътъ удениць/ - направена от дядо Ангел Босевски в м. "Гърми дол". На нея мелели брашно селяните от м. "Маргатина" и Белиш. Сега от тази воденица няма и следа.
13. Босевското /Босевскуту/ - ЮЗ - 4 км - гори и ливади на Босевци, дошли от Белиш.
14. Букакът /Букакът/ - СЗ - 1,5 км - пасище.
15. Българските гробища /Българскити гробиштъ/ - СИ - 0,5 км - под "Гяур баир". Тук врабевени определили място за гробища, след заселването си след Освобождението 1878 г. Не е известно къде са заравяли умрелите си местните българи - ярлийците, през турско робство.
16. Българските лозя /Българскити луз`а/ - Запад - 0,4 км - пустеещи места. След образуването си ТКЗС ги засяло с вишни.
17. Вакувско /Вакувску/ - Запад - 2,5 - ниви. Турска дума, значеща подарен имот на мохамеданско - религиозно заведение. След Освобождението остава имот на Общинския съвет.

18. Вардения сурут /Вардъниъ сурут/ - Запад - 2,5 км - пасище. "Сурут" идва от думата "су" и "рът" - горист или гол хребет между два дола.
19. Варденото /Варденуту/ СИ /собствено име/ - 2,5 км - било зад Гяур баир - пасище. За това пасище, както и за други места - пасища по баирите между Врабево и Враца, са водени много спорове и дела.
20. Велчова ограда /Велчуъ уградъ/ - ЮЗ - 1,5 км - ниви и ливади по РИ. Тази ограда е била на Велчо Михов Кунешки, дошъл от Гумощник и бил един от чорбаджиите на Врабево.
21. Вир /Стоев вир/ - ЮЗ - 3 км - Ри. По името на Стою Станев - бент на неговата воденица. В този вир пастирчетата се учели да плуват. Вирът бил доста дълбок и дълъг.
22. Влашка ливада /Влашкъ ливадъ/ - Ливада на м. "Каля черква" на Добри Влашки, който, след като се пропил, я продал, за да си плати борча.
23. Влашко /Влашкуту/ - Юг - 2 км - ограда на Добри Влашки.
24. Вирабива - името на Врабево в турските документи от XV век.
25. Воденица /Удиницъ/ - В землището на Врабево е имало следните воденички, на които врабевени мелели пшенично и царевично брашно.
    Ганешката воденица на Червещица
    Ярлийската воденица
    Топузката воденица
    Късевската воденица
    Кунешката воденица
    Касалийските воденици
    Стоевата воденица
    Боевата Стратев воденица
    Дядовата Матева воденица на м. "Шурла"
26. Воденичарски път /Вудуничарскитъ пътъ/ - ЮИ - 1,5 км - път към Дебневски воденици на р. Видима. Този път се разработи, особено след 1910 г., когато била направена буратна мелница за по-доброкачествено брашно.
27. Врабевска чешма /Враб`ускъ чешмъ/ И - з км - чешма на границата между землищата на Врабево и Дебнево, направена от Стоян Топузов. Чешмата била малко настрана от

шосето Ловеч - Ново село. В по-ново време водата била изведена до шосето и тук врабевенинът Начо Цанков направил хубава чешма и до нея сая в памет на умрелите му трима сина.

28. Врачански път /Врачанскийтъ път/ СИ - 0,5 км - път за с. Враца /Стефаново/.
29. Вътешница /Вътешницъ/ - И - 2 км - дол, идващ от землището на с. Враца, ляв приток на р. Видима с много извивки. Има две възможности за тълкуване на името.
    Първо - от старобългарски "вратъ" - градина - вратеш - място за градини + ница.
    Второ - като се вземе предвид речното корито, по-вероятно е обяснението на Ив. Дуриданов:
    вратен + ъск + ица - място на много завои и водата се върти.
30. Вътопа /Вътопъ/ - ЮЗ - 3,5 км - падина до м. "Лазарица" - Боювия вътоп. /Вътопът на Бою Стратев/.
31. Габрикът /Гъбрикътъ/ - ЮЗ – 0,5 км – ниви, доста блатливи. Някога тук имало доста габрик, който бил изкоренен.
32. Гадевското /Гадевскуту/ - ЮЗ – 2 км – колиба на Гадевци, до м. “Пладнището”.
33. Ганешката воденица /Ганешкътъ уд`ъницъ/ - Запад – 2,5 км – намира се на Барковския дол. Притежание на рода Ганеци.
34. Ганешки скок /Ганъшки скок/ - Запад – 2,5 км – водопад, висок 10 м до воденицата.
35. Ганешкото /Ганешкуту/ - Запад – 2,5 км – ниви на рода Ганеци.
36. Глушковска качка /Глушкуфскъ качкъ/ - стубел, кладенец, РИ.
37. Гобово бърдо /Гобуу бърду/ - СЗ – 3 км – хребет с пасище към с. Враца /Стефаново/. По РИ – Гобо.
38. Голерът - /Голерът/ - ЮЗ – 2 км – височина на м. “Белите камъни”. От народ. Име “голер” – голо място или “голи + рът”. През “Голерът” минавал прокар за добитъка, когато отивал на паша за “Дъбравите” и “Пладнището”.
39. Горен Парезлик /Гор`ън Парезник/ - Запад – 1,5 км – ниви, стари лозя; място с изоставени лозя. Има и Долен Парезлик.
40. Горна дъбрава /Горнъ дъбраъ/ - ЮЗ – 2,5 км – пасище, някога дъбова гора. По тази местност и по трите сурута

някога врабевени пасели едрия си добитък. Преданието разказва, че днешната дъбрава била хубава дъбова гора, обаче турците я изсекли и тя станала само дребни мишови храсти и тръни. През време на войните /1912 г. – 1918 г./ жените сечели храсти и къртели кютюци, за да се греят, тъй като мъжете били на фронта.

41. Грамадето /Гръмайту/ - ЮИ – 1 км – равнина, ниви. Тук са намерени останки от старо селище – навярно първото място на селото, откъдето то се е преместило на днешното място.
42. Гробищата /Гробиштътъ/ - Запад – 0,5 км – ниви. Тук има малка височина, около която имало турски гробища.
43. Гълъбашкото /Гълъбашкуту/ - Север – 1 км – падина с ливади. Идва от прякора "гълъбак", изчезнало РИ.
44. Гърми дол /Гърми дол/ - ЮЗ – 3 км – дол, идващ от м. "Маргатина". При дъждове долът влачи камъни и "гърми" в коритото си.
45. Гюне /Гюне/ /Копито/ - Изток – 3 км – ниви и лозя. Това е най-плодородното място на Врабево. Турска дума, означаваща "припек".
46. Гюнето /Гунету/ - СЗ – 2,5 км – склон на м. "Понякът" – ниви и овощни градини.
47. Гюрлюкът /Г`урл`укът/ - Запад – 2 км – мочурище с буйна "гюрлючева" трева. Турска дума – изобилие на растителност. На тази местност има много подпочвена вода и затова тук врабевени построили помпена станция. Подпочвената вода била каптирана и изпращана в селото за пиене.
48. Гяур баир /Г`ъур бъир/ Север – 0,3 км – гола висока чука. Турска дума – неверник българин /гяур/ и рът, хълм /баир/ - български рът. Името е свързано с няколко легенди.
49. Далешка махала /Дал`ъшкъ мъълъ/ - Патрешко, по РИ Далеци.
50. Далешки дол /Далешки дол/ - Патрешко, по РИ Далеци.
51. Данковата стока /Данкувътъ стокъ/ - Запад – 4 км – била хубава дъбова гора, изкоренена от ТКЗС и мястото било засято с треви, по-късно с малини. РИ и ЛИ – имот на Данко Матев, един от богатите хора на Врабево.

52. Деликъневското /Делик`ънускуту/ - ЮИ – 2 км – пасище. РИ – Деликъневи. Тук имало няколко колиби на Деликъневци, които се занимавали със скотовъдство.
53. Делишовото /Делишууту/ - СИ – 3 км – пасище на турчина Делиша.
54. Дереджикят /Дереджик`ът/ - СИ – 1 км – склон, прорязан с равнини и лозя. В тази местност е имало доста лозя. Тук Стоян Топузов изкопал дълбок геран, тъй като местността е безводна. Все на това място била поставена каменна плоча и на нея кръст, където през пролетта врабевени правели молебени за дъжд или пък благодарствени молебени. Това било едно от оброчищата на Врабево.
55. Джамбазката ливада /Жамбаскъ ливадъ/ - Север – 0,8 км – ливада на рода Джамбазите, от персийската дума “джамбаз” - търговец на коне.
56. Джамбазката кория /Жъмбаскътъ курийъ/ - Север – 1,2 км – гора на рода, по чието име е наречена корията.
57. Джаралийското /Жърлийскуту/ - Север – 1 км – ниви на Р. От турски глагол “джормолак” – кряскам, говора кресливо. Самите Джаралии говорели наистина високо, кресливо, откъдето са получили името си .
58. Долен парезлик /Дол`ън Пръзликъ/ - Запад – 1 км – ниви. /Парезлик – място с изоставени лозя./ Това определение на Ковачев е невярно, тъй като това е място под шосето за Троян и е едно от най-ценните места на Врабево.
59. Дингилското /Дингилското/ - ЮЗ – 3,5 км – гора на рода Дингили. От турската дума “дингили” – ос на колело. Висок човек, дънгалак.
60. Дол /Дол/ - рекичка, поток, речно корито.
- Барковски дол ,Радов дол, Гърми дол.
61. Долната дъбрава /Долнътъ дъбраъ/ - ЮЗ – 3,5 км – пасище, останки от някогашна дъбова гора. За тази дъбрава между Врабецо и Дебнево са се водили дълги спорове и дела. През 1921 г. тя била поделена между двете села.
62. Долът /Дулът/ - СЗ – 3,5 км – поток. Изворът на този поток сега е язовир “Ледево”.
63. Драгнев трап /Драгн`уф трап/ - ЮИ – 1,5 км – пасище в падина, РИ.

64. Дядовото Вълково кладенче /Д`адуу Вълкуу кладенчи/ - Север – 0,8 км – извор до гората на дядо Вълко, РИ.
65. Егуменското /Ъгумскуту/ - СЗ – 4,5 км – гора и овощни градини. Това име идва от гръцкото “игумен” – манастирски управител. Прякор – “Агумците”. На това място най-много имот имал Васил Агумски, дошъл от Колибето /Черни осъм/, който бил брат на игумена на Троянския манастир Макарий, известен като помагач на руските войски при преминаване на Балкана през 1878 г. Макарий помагал на брат си Васил да закупи този имот и от там хората започнали да го наричат “агуменско”, т.е. купено с игуменски пари.
66. Елица /Илицъ/ - ЮЗ – 4 км – гора и ливади. Има кладенец с миризма на сяра. Умалително от “ела” – “елица”. За тази местност има легенда. Тази легенда дава друго обяснение на името Елица.
67. Ергенски вир /Иргенскийъ вир/ - Север – 0,5 км – на дола Раздоле, в него се къпели ергените. Самият вир бил малък, но се намирал под голям скок и водите на няколко пръскала, тъй че можели да се къпят едновременно няколко души. Това къпало било препоръчано и поддържано добре от медицинския фелдшер, който почти всеки ден през лятото ходел да се къпе. Този фелдшер бил Пенчо. Иконописов.
68. Ерлийските даями /Ирлиискити дъйъми/ - Запад – 3,5 км – ливади на рода Ярлийците, най-старият род в селото /местни хора/.
69. Зад гробищата /Зъд гробиштътъ/ - Запад – 1 км – ниви. На 1 км от селото на запад имало турски гробища, зад които се намират ниви и “Кара поле”.
70. Зли дол /Зли дол/ - СИ – 2 км – дълбок дол, идващ от с. Враца.
71. Иванчина чешма /Иванчинътъ чишма/ - Изток – 2,5 км – ниви. По името на баба Иванка Радева – ЛИ. До тази чешма имало забит висок камък, както в турските гробища. Какво означавал този камък, никой не знае. Навярно тук е бил убит турчин и затова е поставен камъка.
72. Изворът /Извурът/ - СЗ – 3 км – студен буен извор, начало на дол. На този дол е изграден язовир "Ледево".
73. Инев връх /Инуф връх/ - СЗ – 0,4 км – височина, ЛИ – Иньо.

74. Иневското /Инускуту/ - Изток – 2,5 км – склон зад “Каля черква”. РИ – Инюолу.
75. Казанджийското /Къзънджийскуту/ - Запад – 5 км – гори и ливади. По един от родовете в селото.
76. Казийка /Къзийкъ/ - Запад – 4 км – висока равнина с пасище. Турска дума “каз” – гъска, глупав; “киз” – момче; “кааза” – околия. Неясно, вероятно по прякор.
77. Кайряк /Къйракъ/ - турска дума "Кайрак" - хлъзгаво място, място за пързаляне; бедно място.
78. Калугерското /Кълуг`ърскуту/ - Запад - 4,5 км - гори и ливади, закупени от общинския съвет през кметуването на Дочо Йонков от Троянския манастир.
79. Каля черква /Калъ черкуъ/ - ЮИ - 2 км - скала и кръст на черковище "Св. Илия". Има скални дупки.
80. Камъка /Камъкъ/ - площад в западната част на селото. В средата на площада се намирал голям камък. Около този камък играело хорото. По-късно камъкът бил преместен и счупен. Сега е сложен друг камък.
81. Караибрянка /Кърaибр`анкъ/ - ЮЗ - 2 км- вир, ливади и лъки. От турски "Кара Ибрахим" /Чер Ибрахим/.
82. Каракушово /Къръкушуу/ - Изток - 3 км - вълнообразна местност - долове.
83. Кара поле /Кърапуле/ - Запад - 1,5 км - ниви по пътя за Троян. От турски "кара" - чер и от български "поле" - черно поле.
84. Карахасански огради /Къръасански уграи/ - СЗ - 1,2 км - градини на турчин, от когото Караасаните закупили имота.
85. Карталовото /Кърatууту/ - Запад - 2,5 км - ниви и гори. От турски "картал" - орел.
86. Касалийски лъки /Късълийски лъки/ - ЮЗ - 3,5 км - ливади край р. Илица.
87. Касалийските водениици /Късълийскити удениици/ - ЮЗ - 2,5 км - съборени водениици на Христо Касалийски.
88. Касалийското /Късълийскуту/ - ЮЗ - 1,5 км - ниви и ливади на Р. Турск. "касалик" - скъсяване; "киса" - кратък, нисък, къс.
89. Качка /Качкъ/ - умалително от "каца" - за извори в блатлива, влажна почва, изолирана с дървена каца.
Шейтанска качка, Глушковска качка.

90. Керкенезки ливади /Киркинески ливади/ - СЗ - 5 км.
91. Керкенезкото /Киркинезкуту/ - Запад - 2,5 км - стара гора, сега ниви. Тази местност носи името на Керкенезите - богати троянци, които идват във Врабево и закупуват повече от 1000 дка имот.
92. Кеси кору /Киси куру/ - Юг - 1,5 км - пасища, има стари колиби. Турск. "кесир" - отрязан и "кору" - гора /Сечена гора/. В тази местност били колибите на Нановци, Деликъневци и др., които се занимавали повече със скотовъдство.
93. Киречка /Киречкъ/ - Запад - 5 км - гора и пасища. Терск. "кирек" - вар и "кайа" - скала /камъни/; камъни, от които се гори вар. На това място доброданци имали две - три пещи за горене на вар.
94. Кладенец /Кладънец/ - извор, заграден и покрит отгоре, за да не се мърси водата.
Боруджушки кладенец
Хайдушкото кладенче в Усоито
95. Кованлъка /Куванлъкъ/ - СИ - 0,4 км - нива.
96. Ковашките дайми /Кувашкити дайми/ - СЗ - 4 км - овчарски колиби на род от Белиш.
97. Ковашкото /кувашкуту/ - СЗ - 4,5 км - гора на род от Белиш.
98. Койнашкото /Куйнашкуту/ - СИ - 2,5 км - ниви на рода Койнаци.
99. Конак ери /Кунак ири/ - Изток - 3 км - чер път на м. "Копито", кръстосва се с този, който идва от Балкана за Дунава. Някога тук имало мера, където нощували кираджии от балканските села. Турск. "конак" - място за нощувка.
100. Копито /Купиту/ - Изток - 3 км - ниви и горист склон, извит като копита. Това е плодородното място във врабевското землище.
101. Високата кория /Курия/ - ЮЗ - 4 км - гора към Маргатина.
102. Коркинска ограда /Куркинскъ уградъ/ - СЗ - 0,5 км - заградена овощна градина на рода Коркините.
103. Кору /Куру/ - турск. "кору" - гора; "кеси кору" - сечена гора.
104. костовска чешма /Костувскътъ чишмъ/ - в селото, чешма до рода Костовци.
105. Костовски кладенци /Костуски кладънци/ - СЗ - 4 км - извор на Перевското по рода Костовци, ЛИ.

106. Край селото /Кръй селу/ - ниви, южно от селото - под село.
107. Край селището /Кръй селищуту/ - Изток - 0,3 км - ниви.
108. Кунешка воденица /Кунъкъ уденъцъ/ - Запад - 2,5 км. Рода Кунеци.
109. Курдева могила /Курдуъ мугилъ/ - Запад - 2,5 км - височина, могила, около която има ниви. До нея имало чешма.
110. Курдевото /Курдууту/ - Запад - 2,5 км - изкуствена могила, "вълчо място - населението го свързва с турск. "курт" - вълк. Тази могила е разрината.
111. Лазарица /Лазърицъ/ - Запад - 3,5 км - наклонена поляна, пасище, простиращо се от Лъките до шосето Врабево - Троян. ЛИ - Лазар + ица.
112. Ламбанка /лъмбанкъ/ - източната част на селото. Араб перс. "налбат" - подковач, налбант. Сега мах. "Албания" по характера на хората от тази махала, които били упорити - като албанците.
113. Лафчийското /Лъфчийскуту/ - ЮЗ - 2 км - ниви, пасище. По рода Лафчии.
114. Ледево /Ледуу/ - СЗ - 3 км - пасища. Образува се особено въздушно течение между "Орловата глава" и "Пряслапа". От тук идват и градушките над землището. Друго обяснение - има извори като лед студени.
115.Лещака /Лиштакъ/ - СЗ - дребна гора до "Царската чешма".
116. Ливадето /Ливадиту/ - Изток - 0,5 км - ливади, сега разорани. Някога тук почти всяко врабевско семейство имало по едно парче ливада.
117. Ливадската долчина /Ливацкътъ дулчинъ/ - ЮИ - 1,5 км - започва от горния край на Ливадето, събира водите на многото извори и се влива в дола, който идва от с. Враца по м. "Каракушево".
118. Ливадски път /Ливацкийъ път/ - Изток - 1 км - черен път за Ливадето.
119. Липака /Липакъ/ - ЮЗ - 3,5 км - гора и ливади. Тук има много липи, откъдето и името.
120. Лозята /Лузятъ/ - Запад - 0,5 км - пустеещи земи, по-късно засадени с вишни и череши.
121. локва /Локвъ/ - Босевска, Влашка и др.
122. Локвата /Локвътъ/ ЮЗ - 3,5 км - ливада зад Раянова локва.

123. Лъка /Лъкъ/ - ЮЗ - 3 км - речна равнина. Старобълг. "лъка" - лъки. Р - Касалийски лъки.
124. Малка Лазарица /Малкъ Лазарицъ/ - Запад - 2,5 км - ливада.
125. малко Врабево /малку Врабуу/ - ЮЗ - 4 км - друго име на мах. "Маргатина".
126. Марашите /Мърашити/ - СИ - 0,7 км - ниви, а над тях изоставени лозя - Мараш.
127. Маргатина /Маргътинъ/ - ЮЗ – 4 км – махала на хълм. Дели се на Долна и Горна. Административно била към Дебнево и Врабево. ЛИ – Маргатин или Маргатина.
128. Марешка чешма /Марешкъ чешмъ/ - ЮИ – 1 км – построена в памет на Борис Николов Марешки от рода Мареци.
129. Матеевска ограда /Мътеевску уградъ/ - Запад – 3,5 км – ливада, идва от РИ.
130. Матеевски вир /Матеевски вир/ - Запад – 3,5 км – вир в дола на Матеевата ограда.
131. Матеевското /Мътеевскуту/ - Запад – 3,5 км – гора, по рода Матеевци, дошли от Ново село.
132. Махала /Мъхълъ/ - турск. “махале” – селище, съставна част от селото. Долна махала, Горна махала, Албанка /Лондон/, Средна /Париж/, Камъка, Костовска, Цановска, Царевец, Кубадън.
133. Миленското /Милънскуту/ - СЗ – 1 км – пасище на баира, на рода Миленци.
134. Мирово храсте /Мируу расти/ - СЗ – 1,5 км – склон с храстовидна гора. Легенда: местните хора воювали с римляните /византийците 1186 г./ и тук е сключен мир.
135. Млаката /Млакътъ/ - ЮИ – 0,5 км – влажни ливади.
136. Млаката /Млакътъ/ - Запад – 3 км – извор и мочурлива почва.
137. Могила /Мугилъ/ - Остра могила, Шумната могила, Самотюва могила, Курдова могила.
138. Мунева локва /Муневъ локвъ/ - Запад – 3 км – ливади на м. “Барковец”, на изчезнал род Муньо.
139. Мунча /Мунчъ/ - Север – 1 км – кладенец в нивите, по прякора Мунчо.
140. Мъртавта /Мъртъвтъ/ - ЮЗ – 3,5 км – гора на сенчеста местност – мъртвица, мъртнина – ж. род.
141. Над ливадския път /Над ливадскийъ път/ - ЮИ – 1,5 км – ниви над пътя за Ливадето.

142. Над Ловчанския път /Нат Лофчаскиъ път/ - СИ – 2 км – ниви над пътя за гр. Ловеч.
143. Над и под Севлиевския път /Нат и пот Севлиевскиъ път/ - Изток – 2 км – ниви – най-хубави в землището.
144. Над село /Нат селу/ - Север – 0,4 км – ниви.
145. Над турските гробища /Нат турските гробиштъ/ - Запад и Изток – 0,5 км – лозя.
146. Нановското /Нанускуту/ - ЮЗ – 1 км – ниви на рода Нановци.
147. Начова чешма /Начуъ чишма/ - Изток – 3 км – чешма на м. "Копито", построена от Начо Ц. Тайнешки в памет на тримата му сина и съпругата. Същата чешма е известна под името "Врабевска чешма" на шосето Дебнево – Ловеч.
148. Орлова глава /Урлоъ глъвъ/ - Запад – 3,5 км – най-високия връх в землището на Врабево, обрасъл с дъбова гора. Зоолог. от орел. Врабевени вярват, че от там се зараждат и идват градоносните облаци, водени от орел. И там, където минел орелът, там падал градът, затова гърмели с пушки, за да отклонят орела в друга посока.
149. Орман дере /Урман дири/ - СЗ – 4 км – дол и гори. Идва от турск. "орман" – гора и "дере" – дол, поток.
150. Орманчови качки /Урманчуи качки/ - СЗ – 4 км – извори, направени на качки, край гора. Умалително от орманче /горичка/.
151. Остра могила /Остръ мугилъ/ - ЮЗ – 2 км – гола височина между долове.
152. Папратлък /папрътлък/ - СИ – 2,5 км – нива. Среща се много папрат из нивите и турск. дума "лък".
153. Папуркова локва /Пъпъркуа локвъ/ - Север – 1,5 км – локва за биволи, от РИ Папуркови.
154. Парежникът /Парижникът/ - Запад – 0,4 км – горен и долен, ниви над и под стопанския двор. От парезник – стари изоставени лоза – смесено с палежник. Рум. "парагин" – изоставено лозе, "парагина" – изоставена нива.
155. Париж /Ръриш/ - хумористично наименование на централната махала на селото, където живеят заможните врабевени.

156. Пейовското /Пейускуту/ - Юг – 1,5 км – ниви, от рода Пейювци.
157. Пекимечаир /Пикимечир/ - ЮЗ – 4 км – ливади и гори. Турск. “пикили каир” – заградена ливада.
158. Петров дол /Петроф дол/ - ЮЗ – 4 км – в м. “Липака”, приток на Червещица, ляв приток на Видима. По ЛИ – Петър или от гръцкото "петроя" – камък.
159. Пицовското /Пицофскуту/ - ЮИ – 1 км – ниви на рода Пицовци.
160. Пладнище /Плъдништи/ - място за обедна почивка на добитък /дремило/. Тук някога селските говедари /чердари/ докарвали чердата да дреме на пладне, от където идва името “Пладнище”. По-късно е овощна градина на ТКЗС и малини.
161. Плескуда /Плискудъ/ - СИ – 1,5 км – южен склон на “Копито”. Населението го обяснява с плескови “лески” – лиска.
162. Под Гюнето /Пуд гюнету/ - СИ – 2 км – ниви.
163. Под Таушан тепе /Пуд Тъушан типе/ - СЗ – 2,5 км – пасище на южния склон. Турск. “таусан” – заек и “тепе” – баир.
164. Под Гаур баир – Изток – 1 км – ниви и лозя.
165. Под Ловчански път – Изток – 1 км – ниви.
166. Под Севлиевския път – Изток – 1,2 км – ниви.
167. Под село - ниви.
168. Под “Таушан тепе” – СЗ – 2,5 км – пасище и ниви.
169. Пожарлък /Пужарлък/ - ЮЗ – 4 км – ливади в “Шарпатица”, с турск. суфикс – лък.
170. Полето /Пулету/ - Изток – 1,5 км – ниви.
171. Полугаря /Пулогар`ъ/ - Запад – 2,5 км – ливади.
172. Поляна /Пул`анъ/ - открита местност, “Дълга поляна” /Хармането/, сега е разорана.
173. Понека /Пон`ъкъ/ - Запад – 3,5 км – баирът над “Урум конак”, обрасъл с гори. Идва от думата “понек” – предно, челно място на склон, от което склонът се спуска по-стръмно надолу.
174. Пряслап /Преслупъ/ - старобълг. “преслопъ” – седловина /Ив. Дуриданов/.
175. При воденицата /При вуденицътъ/ - СИ – 3 км – ниви до новопостроената воденица от Д. Миндев, по-късно е разрушена.

176. При саята /При съйътъ/ - Изток – 1,5 км – ниви, близо до саята, построена от поп Трифон Ковачев на Севлиевския път.
177. Прокъра /Прокъръ/ - ЮЗ – 1,5 км – път /широко място/ за прекарване на добитък на паша към дъбравата.
178. Рабива – тур. название на Врабево в документи от XV и XVI век.
179. Раздоле /Ръздоли/ - Север – 0,5 км – водослив на два потока, от тук започва каптаж на водопровод за селото.
180.Разсадница /Ръсадницъ/ - Запад – 4 км – гори и ливади – разсадник, разсадница.
181. Райковското /Райкуфскуту/ - ЮЗ – 3 км – гори и пасища до дъбравата, сипеи. От РИ – Райковци.
182. Раяновото /Ръянувуту/ - ЮЗ – 4 км – гори и ливади на м. “Шарпатица”, по рода Раянови.
183. Рошковското /Роикуфскуту/ - ЮЗ – 2,5 км – ниви на рода Рошковци. Цялото място носело още името “Чифликът” – заграден от всякъде с плет. Там пасели лете конете и говедата на Рошковци.
184. Сазът /Сазът/ - ЮИ – 1 км – блатлива местност до Ливадето, обрасла с тръстика и др. треви. Турск. “саз” – тръстика.
185. Саматева могила /Съмат`ъу мугилъ/ - СЗ – 2 км – висока равнина, пасище. От изчезнало ЛИ – Самат като Стамат, Мурлат, или пък идва от самотна могила сред висока равнина.
186. Сой баир /Сой бъир/ - ЮИ – 2 км – хълм с ниви.
187. Сръпци /Сръпци/ – ЮИ – 1,5 км – път, ниви, 1 чешма, ливадска долчинка, извиваща се като сърп.
188. Станевска махала /Стан`ускъ мъхълъ/ - ЮЗ – 2,5 км – част от Маргатина, от рода Станевци.
189. Сбирище - баирът над селото. С това име е отбелязан във военните карти. Навярно тук в миналото са събирали добитъка, който е тръгвал да пасе по обширните пасища.
190. Стоевата воденица /Стойувътъ удъницъ/ - ЮЗ – 3 км – воденица на Стою Станев.
191. Стоката /Стокътъ/ - Запад – 5 км – Данковата стока – била гора.
192. Суватът /Суатът/ - ЮЗ – 2 км – пасище. Турск. “суват” – пасище; “Кучук суват” – малко пасище.

193. Сурут /Сурут/ - ЮЗ – 2,5 км – големият, малкият и честият сурут – пасище, а сега овощни градини и малини; местност между долове. От турск. “су” и бълг. “рът”.
194. Съчан дол /Съчан дол/ - СИ – 2 км – лозя, идва от турск. “сичан” – мишка.
195. Тайнешкото /Тайнешкуту/ - СЗ – 2 км – ливади и ниви на рода Тайнеци.
196. Таушан гюне /Тъушан гине/ - СЗ – 2,5 км – склон, от турск. – “заешки припек”.
197. Топузката воденица /Тупускътъ уденъцъ/ - ЮЗ – 3 км – на рода Топузите, преселени от Патрешко.
198. Топузкото /Тупускуту/ - ЮЗ – 3 км – ниви и пасище на пода Топузите.
199. Тотевското /Тотюскуту/ - Изток – 3,5 км – гора и ливади над “Копито”, на рода Тотевци.
200. Троанското /Труанскуту/ - ЮЗ – 3 км – ниви и прокар за добитък, който отивал на паша на “Долната дъбрава”, РИ – Троаните от с. Белиш.
201. Тутешки огради /Тутешки угради/ - Юг – 1 км – ниви и ливади на Тутеците, преселници от Ново село.
202. Толешкото /Толешкуту/ - Север – 2 км – ниви, огради на рода Толеци.
203. Узун бозълък /Узун бозълък/ - Запад – 4 км – ливади и пасища. Турск. “узун” – дълъг, “бозълък” – садина, ливада, бял бозълък.
204. Узун чаир /Узун цъир/ - Изток – 0,4 км – градина. Турск. – дългата ливада.
205. Урум конак /Урум конак/ - Запад – 5 км – неве, ливади и овощни градини. Идва от турск. “урум” – грък и “конак” – място за почивка, за пренощуване. Тази местност е свързана с преданието за битката между българите 1187 г. при братята Асеновци и гърците, които почивали на това място, а българите били високо към м. “Мирово храсте”.
206. Усоето /Усойту/ - Запад – 4 км – горист северен склон с ливади, близо до Лешнишкото.
207. Усойна /Усойнъ/ - северно студено място – усое.
208. Хаджийското /Ъжийскуту/ - СЗ – 1,5 км – ниви на рода Хаджии.

209. Хайдушкото кладенче /Ъйдушкуту кладънчи/ - Запад – 4 км – студено кладенче /извор/ в м. “Усоето”. Извира от скала.
210. Хармането /Ърманету/ - Дългата ливада – Юг – 0,4 км – поляна до селото. Турск. – перс. “хармане” – харман. Някога тук турците вършеели и затова нарекли поляната “Хармане”.
211. Хасанкевото /Ъсанкууту/ - Запад – 4 км – ливади, ЛИ – Хасанкьо.
212. Хрътковски вир /Рътковски вир/ - СЗ – 2 км – на дол Ледево, по РИ – Рътковци, дълги хора /бягат като хрътки/.
213. Хюсеиноолу /Исинуулу/ - СЗ – 2 км – пасище, бедно място, по ЛИ – Хюсеин. Тук пръстта е доста червена и затова старите врабевени вземали от нея да си лепят стените. Тук идвали селяни и от други села за глина, с която правели разни шарки при лепенето на стените.
214. Цановската чешма /Цановскътъ чишмъ/ - в горния край на селото, където живеят Цановци.
215. Цановското /Цануфскуту/ - Север – 1 км – гора на Цановци.
216. Царевец /Царевец/ - ЮЗ – махала и няколко извора и чешми, от които се образува малък дол. За това име има и предание.
217. Царската чешма /Царскътъ чишмъ/ - СЗ – 3 км – извор, чешма със студена вода. И това място е свързано със събития от нашата история, станали през 1187 г. при освобождението на България от византийско робство. Между Царската чешма и Царевец има връзка, която също е описана.
218. Чампалското /Чъмпалскуту/ - Север – 2 км – ниви, по РИ – Чампалите.
219. Чантовото /Чънтувуту/ - ЮЗ – гори и пасище. Родово – изчезнал род или пък от дебневския турчин или циганин Чанто.
220. Червещица /Чървиштицъ/ - дол извира от Ледево, приема друг дол – “Гърми дол”, идващ от Маргатина, и се влива като лява приток на р. Видима. По брега има червена пръст. Другото обяснение е, че при битката между българи и гърци при освобождението на България от

Византийците /1187 г./ долът потекъл червен от кръвта на убитите.

221. Честият сурут /Честийът сурут/ - Запад – 2,5 км – хребет, обрасъл с храсти /Кордел/.
222. Чифлика /Чефликъ/ - ЮЗ – 2 км – ниви /Рашковското/.
223. Чолевото /Чолууту/ - Север – 0,5 км – заселено място в м. “Раздоле”. По прякор.
224. Чомпалското /Чумпалскуту/ - Север – 0,3 км – ниви, по рода Чомпали.
225. Шаповец /Шапуйц/ - ЮЗ – 0,3 км – сух дол, където изхвърляли умрели животни от болестта шап.
226. Шарапатица /Шърпатизъ/ - ЮЗ – 3 км – ливади и гори, нагъната местност – “шърпатъ”, т.е. разлато.
227. Шарковското /Шаркувскуту/ - СИ – 2 км – ниви, по рода Шарковци. Тук е изграден язовир, от който чрез помпена станция ТКЗС напоявало почти цялото поле на изток от селото.
228. Шейтанско /Шейтанску/ - Изток – 2 км – ниви, по рода Шейтани, турск. – дявол, хитрец.
229. Шейтанска качка – стубла, извор с резервоар от камъни /зид/ в Шейтанското.
230. Шойлековото /Шойлешкуту/ - Запад – 3,5 км – ниви на рода Шойлеците.
231. Шумната могила /Шумнатъ мугилъ/ - Изток – 3 км – височина, обрасла с дървета – шубрак. Идва от шумнат, зашумен.
232. Шурлат /Шурлът/ - Юг – 1 км – висока равнина, блатлива местност – при дъждове шурти вода.
233. Ялъ бунар /Йалъ бунар/ - СЗ – 2,5 км – пасище, кладенец. Турск. “ял” – светъл, гладък, лъскав и “пинар” – кладенец, геран.

Ако направим един преглед на топонимите на Врабево и землището му, ще констатираме следното:

От всичко 233 названия на местности из землището 174 имат български произход, 50 – турски произход и 9 имат общ произход, като Албания, Париж, Лондон и др. – иронично.

Тази констатация ни говори, че петвековното турско робство не могло да замени всички български названия със турски. Българските названия са се запазили в такъв вид, както ги заварили турците,

например “Каля черква”, “Копито”, “Сръпци”, “Пладнището” и много други. Много от названията носят името на рода, който ги притежавал, или пък личното име на притежателя, например “Рошковското”, “Стоевият вир”, “Велчова ограда” и т.н. Много от топонимите отразяват характера на почвата и нейното плодородие – например “Кара поле”, “Сазът”, “Гюрлюкът” и др.

Изобщо топонимите на Врабево отразяват характера на землището. В тях врабевени са вплели своите наблюдения върху природата, върху почвата, върху плодородието и и с това са отразили любовта си към своя роден край.

Както отделните местности из землището имат своите названия /топоними/, така и отделните махали в самото село имат свои имена.
През средата на селото от изток на запад минава главната улица, която го дели на две части. По тази главна улица минава и шосето Севлиево – Троян. По главната улица още от първите години след Освобождението били къщите на по-заможните хора. В центъра на селото, около църквата, били къщите на чорбаджиите. Тук са открити първите кръчми, а в тях и първите бакалници. Затова тази част от селото се нарича Чаршията. В по-ново време тази махала на селото била наречена от ергените иронично с името **махала “Париж”,** тъй като момите и се носели по-модерно.

Махала “Ламбанка” – заема източната част на селото. Не е известно от къде идва името “Ламбанка”. Има предание, че идва от собствено лично славянско име Ламбо, който се заселил тук и построил чешмата, която по неговото име се нарекла “Ламбанка”. Турците наследили тази чешма и много турски семейства се заселили около нея. За това говори и фактът, че в тази част на селото – малко по на изток, се намирали и турските гробища.

Чешмата на Ламбо преживяла турското робство и дълго време след Освобождението от нея се снабдявали с вода за пиене много български семейства. В по-ново време тази махала ергените нарекли “Лондон” – в противовес на “Париж”. Момите от тази махала не искали да останат по-назад от “парижанките” и с радост приели новото име. Тази махала има и трето име – “Албания”. Това име е дадено от управлението на селото, тъй като селяните от “Ламбанка” често пъти били против решенията на Общинския съвет, бойкотирали ги и твърдо устоявали противни гледища, т.е. били твърди като албанците.

Над махалата, в подножието на “Гяур баир” се намират българските гробища, оградени отвсякъде с дувар. Този дувар бил

направен по заповед на кмета Дочо Йонков, който отчуждил ниви от богатите Топузи и други богаташи.

Махала "Царевец" – по името на изворите. Тази махала заема югозападната част на селото. Тук се намират няколко извора с хубава вода, от която води началото си един от притоците на Раздолския дол. На царевските извори още твърде рано /1903 г./ един от богатите хора на селото – Стоян Топузов, дал средства да се построи голяма каменна чешма от дялани камъни. Чешмата имала два стубла /шулнаря/ и голямо каменно корито за поене на коне и добитък. Освен това било направено широко корито, също каменно за пране на дрехи. Близо до тази чешма била построена друга чешма, водата на която била много по-добра за пиене, макар че външният u вид бил много по-прост от първата. Тези чешми и сега са налице. Водите им и сега се използват за пиене, за поене на добитък и за пране. Водата им през лятото е много студена и затова тук идват за вода селяните и от други махали.

Къщите на селяните в тази махала били стари и прости, но построени в обширни дворове, част от които били засадени с плодни дървета, предимно сливи, ябълки, круши, орехи и др. Не напразно тази махала наричали овощната градина на Врабево.

Махала "Кубадън махала" е нова махала. Историята на нейното заселване е следното:

Около 1907/1908 г. няколко семейства от Врабево се изселват в Добруджа, в с. Кубадън. Те продали имота си и къщите си в село и закупили имот и къщи в Кубадън, където имотът бил по-евтин. Стояли там няколко години и въпреки, че имали повече имот и били по-добре материално, не могли да свикнат с тамошните условия на живот, продали каквото имали – къщи, имот, и се върнали във Врабево. Общинският съвет посрещнал "заблудените си чеда" с радост, отпуснал им почти безплатни селища на края на селото, близо до "Хармането", направили си малки къщички и се заселили. Понеже се завърнали от Кубадън, селяните почнали да наричат махалата "Кубадън". Тази махала не расте, а напротив – намалява, тъй като младите хора си строяли къщи по-към центъра на селото.

Махала "Камъка" – наречена така по грамадния камък, който се намирал на средата на площада, докаран тук неизвестно от кого и от кога и още от турско време се пазил като скъпо нещо. Днес този камък е премахнат от площада, но независимо от това самият площад и цялата махала около него се нарича "Камъка". Някога хорото ставало тук и се виело около камъка.

Цановската и Тутешката махала заема най-горната част на селото и носи името на двата големи рода – Цановци и Тутеци, дошли във Врабево от Ново село.

Костовска махала, която носи името на най-богатия и влиятелен човек в нея – Матю Костовски. Тя и сега се казва така. Впрочем, всички махали в селото и сега носят имената си, както и преди, и то по прякора на някои от родовете в тези махали.

В източната част на селото протича дол, който започва от изворите между двата баира – от Раздолето. На този дол врабевени перели едрите си дрехи – губери, черги, козяци. Високо над селото, където водата е чиста; пояли добитъка си голяма част от селяните. На него през лятото момите белели платната си. Беленето на платната – кълчищни /конопени/ и памучни, била любима работа на момите през м. август всяка година, след като се поприврърши полската работа. А платната се белели така: след като са стояли няколко дни в разтвор от луга и говежди изпражнения, платната се изпирали, оставяли се да съхнат на силното августовско слънце. Това изпиране и съхнене се повтаряло много пъти, докато платната станат бели като сняг. От тези платна момите шиели ризи за свекър и свекърва, девери и зълви и за сватове. Докато платната съхнели, момите сядали на сянка под орехите и работели друго – плетели чорапи, шиели ризи на ръка, приказвали, смеели се високо. От време на време от беленката се чували песни, които момите пеели и песните се носели далече, далече до ергенските уши.

От изворите на "Царевец" започва друг дол, който тече под селото и се влива в първия. Така събрани, двата дола се вливат като ляв приток на р. Видима.

Врабево се намирало настрана от главните пътища от старо време и затова тук няма следи от такива, освен останките в м. "Лъките" – част от път, навярно от римляните.

В землището на Врабево са намерени слаби останки от траките, но като се има предвид намереното в с. Гумощник, може да се съди, че и Врабевското землище е тъпкано и обработвано от траките. Две могили имало в землището, които говорели за траките. Едната била в западния край на "Кара поле" и носела името "Курдова могила", а до нея имало извор. По-късно тази могила е разорана, но в нея нищо не намерили. Другата – на м. "Копито", наречена "Шумната могила", която е доста голяма и може да се приеме за пътепоказателна, останала от траките.

Към с. Врабево се числи и тъй нареченото “Малки Врабево” – част от махала “Маргатина”. До Освобождението и няколко години след него “Маргатина” се числяла към с. Велчево. По-късно една част от тази махала се прехвърлила към с. Патрешко, друга – към Дебнево и трета – към Врабево.

Населението на тази махала е местно, може би забягнало тук от Врабево, когато турците завладели нашите места.

Известни са тук няколко родове, най-многоброен от които бил Влашкият род. Името си получил от техен пра- прадядо така:

Подгонени от турците заради непокорството си един от дедите на влашкия род, на име Ангел, забягнал в Румъния /Влашко/. Там се пазарил чирак /ратай/ у богат чифликчия. Работил Ангел няколко години. Той бил хубавец, можел хубаво да пее и да свири на кавал. Харесала го богата мома, харесал я и той и се оженил за нея. Забогатял ратаят Ангел, челяд навъдил, но все нещо му тежало на душата. На сън му се явявал родният край, близките му, другарите му. И ето – мъката му по родния край така завладяла съзнанието му, че той не можал да изтрае и решил да напусне жена, деца, дом и да замине за родния край. Една нощ той напуска Влашката земя и след дълго пътуване стигнал до Маргатина. Посрещнали го близките му, прегръщали се, плакали. Заживял Ангел при своите хора и тук умрял. Любовта му към род и роден край била по-силна от всичко друго. Заради това, че ходил във Влашко, той бил наречен Ангел Влашки и постепенно неговият род взел това име, което и днес носи една чест от жителите на Маргатина, пък и тези, които са се изселили от там. Почти всички от влашкия род били музиканти – свирели на свирка, кавал, цигулка или пък на други инструменти.

Във Врабево един от първите преселници от Маргатина бил Добри Влашки - от влашкия род. Тук той закупил много и хубав имот. В последствие се пропил и продал доста от имота си. След смъртта му наследниците доста време плащали негов борч към кръчмарите. Негови синове са Иван Влашки, който заради своите нови маниери и оригинални дрехи бил наречен “Модерният”. Той умира млад. Другият му син – Христо, взема дейно участие в политическия живот на Врабево и в борбата срещу фашизма.

Малка махала, състояща се от няколко къщи, имало на м. “Барковец”. Тази махала била пастирска – лете и зиме тук хората на рода Ночевци пасели добитъка си – овце, кози, говеда и коне.

Като говорим за врабевени и техния живот, трябва да кажем, че една голяма част от тях така се били устроили, че да имат по две къщи – една в село и друга на къра /колиба, дайма/, където държали добитъка и зиме, и лете. В даймите отглеждали предимно овце за вълна, агнета и мляко, от което правели сирене, катък, отвара.

Врабевското землище било изпълнено с много колиби /дайми/:

1. На “Барковец” били даймите на Куненците, Ночевци и др.
2. На “Изворът” – на Толеците, Карахасаните и др.
3. На “Копито” – на Тотевци, Боюклии, Иван Добрев и др.
4. На “Урум конак” – на Магдалини, Д. Матев, Папази, Бабастани и др.
5. На “Пладнището” – на Б. СТратев, Ст. Станев, Рошковци, Гадевци, Топузи и Р. Стоянов.
6. На “Кеси кору” – на Деликъневци, Нановци, Късалии.
7. На “Шарпатица” – на Р. Найденов, Глущковци и др.

Споменатите по-горе семейства, които притежавали колиби в различни местности из землището, били едни от най-добрите скотовъдци в селото.

След 1976 г. започва раздаване на парцели за вилни места. За няколко години във Врабево се построиха 114 вили без да има обособени вилни зони. Най-много вили има на: "Барковец" - 40, "Ледево" - 29, "Урумконак" - 16, "Ганешкото" и "Матеевското" - 9, "Копито" - 7, "Лозята" - 5, "Пладнището" - 6, "Шарковското" - 1, "Кисикуру" - 1 и на други местности.

Някои от местата, където се построиха вилите придобиха нови названия, макар и изказвани малко с ирония: "Богатово" - това са вилите под язовир "Ледево" на по-заможни хора. "Правец" - там са вилните места на правоимащите от преди промените през 1989 г. "Йорданкино" /Зингилското/ - тук две Йорданкини имат вили и на тяхно име вилното място придоби името. "Вуйчовото" - места, дадени от председателя на ТКЗС на вуйчо си. "Хайдушкото" - вилите над язовира в местността "Ледево".

От преброяването на 4.10.1991 г. във Врабево са регистрирани дворни места 683, в т.ч. застроени - 633 места, жилищни сгради - 689, в т.ч. заселени - 505, временно използвани през лятото - 52, празни жилища - 132, жилища в блока на ММЗ "Чавдар" - 26 броя.

СНИМКИ

между стр. 120 и стр. 121 /мои/

НРАВИ, ОБИЧАИ, ТРАДИЦИИ И ТЕХНИТЕ ОСОБЕНОСТИ ВЪВ ВРАБЕВО

/Из "Записките на Пенчо Далеков"/

Общите празници и традициите, свързани с тях, обичаите, народните хора и песни постепенно обединили дошлите от различни села врабевени и те се почувствали като едно голямо семейство. В строителството на обществени сгради – църква, училище, културен дом, търговски дом и др., те с ентусиазъм са работили, знаейки, че това е за тях.

По отношение на вярата всички врабевени са източно – православни. Това е същата вяра, която са изповядвали техните бащи и деди и която е запазила нашия народ през петвековното робство. Във Врабево не се намерила почва за някои сектантски учения. Християнските празници са празнувани с топлота и искреност, което се е отразявало и в отношенията между хората. Самите празници са били дни на истинска почивка, на веселие, на роднински връзки и гости. Наред с християнските празници са празнувани и някои езически като “Ден на мишките” /Мишин ден/, “Русаля” /цяла неделя на русалките/, “Ден на вълците” /с това смятали да умилостивят тези животни/.

При основните моменти от живота на човека – раждане, женитба и смърт са извършвани някои ритуали, които имат църковен характер – кръщаване в църква на новороденото, с което то става член на църквата; при женитба – венчаване пак в църква и при умиране – опяване пак в църква. Тези ритуали и свързаните с тях обичаи са били много бедни, тъй като такова било икономическото състояние на врабевени. През втората половина на 20 век и особено след 1970 г., когато доходите на врабевени се увеличили, кръщенетата и сватбите ставали по много тържествен начин. Около старите обичаи, които се запазват, се създават нови. Новото е това, че на кръщенета и на сватби се харчели много пари за дарове като израз на по-доброто материално положение на хората. Все още една част от старите хора, когато умирали се носели в църквата да ги опяват, а другите – по-младите, носели в културния дом, където ставало поклонението пред тях. И при едните обаче, и при другите се забелязвало едно надпреварване в

раздаването на кърпи, кърпички и други неща за “бог да прости умрелия”, като израз на добро материално състояние.

Като говорим за населението на Врабецо от края на 19 век и началото на 20 век не може да не споменем някои характерни негови черти. Ето някои от тях:

Поздрави:

Някога, в село всички се поздравявали – познати и непознати. Поздравите били:

- “Добро утро”, “Добър ден”, “Добър вечер” – на тези поздрави отговорът е общ – “Дал бог добро”, който постепенно се изоставил и започнало да се отговаря със същия поздрав.
- При среща поздравът е “Добра среща”, при застигане – “Добра стига”, а като се минава покрай хора, които работят, поздравът е “Помага бог”. И при трите случая отговорът е един – “Дал бог добро”.
- Ако работниците са седнали да се хранят, поздравът е “На здраве” или “Да ви е сладко”, а отговорът е “Благодарим”. /При по-старите хора отговорът бил “Сполай ти”/.
- При посещение в чужд дом поздравите били “Добре дошъл”, “Добре заварил” /Добре нашел/. При напускане на посетения дом се казвало “Ха сбогом” /”Прощавайте”/, а изпращачите казвали “Да ти е просто” или “Много здраве си носи”. В по-ново време поздравът в тези случаи и от двете страни е “Довиждане”.
- Тръгне ли някой на път, пожелават му “На добър път”, “На добър час”. /”Приятно пътуване” и отговор – “Благодаря”/.
- По-стари поздрави са “Сбогом” /С бога да вървиш/ и “Сполай ти” /Благодаря/.

При разни тържествени дни и тържества хората се поздравяват със следните поздрави и пожелания:

- На имен и рожден ден – “Честит имен ден”, “Да живееш още много години”, “Да живееш, да побелееш като Стара планина”.
- На гости и почерпка с вино , ракия и др. – “Заповядайте, пийте на здраве” и отговор – “Ха на здраве” или “Да сме живи и здрави”.
- На сватба – “Честита радост” и отговор – “Да ти се връща”.

Някои по-характерни традиции от миналото на врабевени:

- Сеитбата на житото през есента започвала след Кръстовден – 27.IX. Когато орачът тръгнел първия ден да сее жито, стопанката му замесвала и опичала топла пита, която слагала в торбата за благословия. Преди да тръгне за нивата орачът, се поставяла пред колата жарава – да е здраво и изпечено житото като огъня. На пладне орачът и водачът изяждат половината от питата, а другата половина давали на кравите /воловете/. Започне ли да сее житото, сеячът се прекръствал три пъти и казвал: "- Хайде, Боже, наспори!".
- По жетва: Когато се зажъне житото, първият вързан сноп се побива пред стопанина и му се честити. Снопи се побивали и на други хора, дошли на нивата. Стопанинът и другите, на които се побивали снопове, трябвало да се отплатят като хвърлят пари на постланата на снопа бяла кърпа. Парите са за всички жетвари. Колкото пари се съберат от побитите снопове или се разделят, или се купува нещо за ядене за всички.
- Когато се дожънвало житото, стопанката избирала най-едрите класове за "брада". Обикновено брадата се реже от момиче. Избират се 20 – 30 най-едри класове, връзват се с червен конец, поливат се с малко вода, прекопават се със сърпа и едва тогава класовете се хващат ниско с лявата ръка, а с дясната се отрязват изведнъж. После към тези класове се прибавяло цъфнал равнец и тинтява – да е равно житото. От тези класове се правила "житената брада" и се давала на чорбаджията /когато момите са на "Румъния"/, а когато са в село – на стопанина. За брадата също се плащало. Пак по време на дожънване на житото е било обичай да се коли петел и да се сготви хубава вечеря за жетварите. Хората не се питали "Дожъна ли житото?", а "Кога ще колиш петела?".
- През пролетта царевицата се засявала след като се затопли земята – от 25 април до 15 май. Старите хора казвали: "Като седнеш на земята по гол гъз и не изстинеш – засявай царевицата, не бой се – тя бързо ще поникне". Кочаните /чукурките/ от мамулите за семе се хвърляли на кръстопът, за да се кръстосат мамулите през лятото. Когато се докопавало, мотиките също се кръстосвали, за да се кръстосат мамулите.

Има още много вярвания и обичаи. Например:

- Широко е било разпространено вярването в добри и лоши дни през седмицата. Впрочем, това вярване и днес го има. За лош ден се смятал вторник, в който не се започвала нова работа.
- Лошо число било числото 7, наречено еврейско.

- Имало хора с лоши очи и срещата с тях била много неприятна, защото лошо нещо щяло да се случи. За такива хора казвали: “И в пътя да ги срещнеш, зарар ще имаш”.
- Ако отиваш на работа и те срещне жена с празни менци, празна ще ти е и работата.
- Против лошите очи се противопоставя червения цвят. Затова роди ли се дете, червена шапчица му слагали. Ако се отели теле – на опашката или на главата му се завързвал червен конец – уруки да го не хващат. Въобще, червеният цвят се е смятал за добър цвят, който пази хора и добитък от зло и носи плодородие.

СЪБИТИЯ, КОИТО СА РАЗТЪРСИЛИ СИЛНО СЪЗНАНИЕТО НА ВРАБЕВЕНИ

/Подробно описани от Пенчо Далеков/

Като се позоваваме на разказите на нашите майки, бащи, дядовци и баби, които са живели през турското робство и дочакали Освобождението, най-силно се отразило в тяхното съзнание пристигането на руските войници в селото и бягството на турците.

- Да живееш като роб, да живееш под угрозата, че всеки момент поробителят – турчин може да те нападне, да оскърби честта ти и изведнъж да си видиш свободен, да разбереш, че е дошла свободата, донесена на щиковете на руските богатири - това наистина е голямо събитие. Дълго време след освобождението населението на Врабево е разказвало за донските казаци с големите си коне и дългите пики. Малките врабевенчета слушали тези разкази и техните сърца се изпълвали с любов към русите и с омраза към турците.
- Дълбоко отекнала в сърцата на врабевени и вестта за обявената от Сърбия война на младата ни държава през 1885 г. На фронта заминали много врабевски войници, но трябва да кажем, че нито един от тях не загинал, а всички се върнали като победители.
- Строежът на църквата във Врабево през 1891 г. също било събитие, което за дълго време давало храна за разказите на врабевени и което ги обединявало като едно голямо семейство, тъй като цялото население вземало участие в строежа.
- През 1902 г. кмет на селото бил Калчо Радев, а писар в общината - неговият син Лалю Калчев. семейството на Калчо Радев било от будните семейства за онова време. Първото дете на Калчо било

момиче, което носело името Бона. Още от малка тя се отличавала със своята красота и доброта. Расла на воля красивата Бона като кметова щерка и очите на всички момци от селото били обърнати към нея. А тя колкото растяла още по-хубава ставала. Две дебели плитки се спускали до земята, две черни очи на хубаво бяло лице и една стройна снага карали всеки, който я срещне да се заглежда в нея и да казва: "Това е хубостта на Врабево". Ергените поглеждали към нея и всеки искал жена да му стане, но... никой не смеел сърцето си да и открие, защото не знаел как ще го посрещне.

Научила красивата мома, че я бил харесал друговерец /турчин/, който пуснал слух, че ще я открадне или ще я убие. Уплашила се Бона и заболяла от тежката болест "охтика" /ТВС/, която по това време била неизличима.

Закреяло момичето, залиняло. Хубавото му румено лице станало бледо. Не помогнали нито лекари, нито бабички със своите лекарства и бурени.

Една сутрин църковната камбана известила за смъртта на хубавицата. Цялото село се натъжило, защото неговата любимка не е вече жива. На погребението дошли всички от селото - и млади, и стари. Те оплаквали хубостта на Врабево. Нейните дружки песен за нея стъкмили и на седенки, на беленки и по жетва нея пеели - песента за хубавата Бона. Дълго време, много дълги години жените, пък и мъжете разказвали легендата около смъртта на Бона.

- От 1880 г. до 1895 г. политическото положение в България било много нестабилно. Честото сменяне на правителствата от двете партии - консерватори и либерали довело до вътрешна несигурност. Тук-там из страната започнали да върлуват чети от разбойници, които възползвайки се от лошата администрация, започнали да обират и убиват мирни хора. По нашите места особено се прочули разбойниците с главатари Янко /помак/ и Качамачко /турчин/. Районът им на действие бил от Тетевен до Севлиево. За няколко години извършили стотици обири и убийства. През есента на 1888 г. тази чета била по нашите места - към м. "Копито" и м. "Гюнето". Тук имала верни ятаци, живеещи в колибите на Кюрекчиите.

Главатарят на четата бил на пазар в Севлиево и там узнал, че търговците Спас Керкенезов и Вълчо Топузов докарали и продали много едър и дребен добитък и взели много пари. Веднага, по нарочен човек съобщил на своите хора да чакат в дола, който слиза от "Гюнето" в Дебневското землище. Долът бил обрасъл с гъсти шубраци и

представлявал удобно място за обир. По същия човек той съобщил, че ще минат двама търговци с много пари, да ги нападнат и да ги оберат, а ако се помъчат да бягат - да ги убият. Разбойниците изпълнили заповедта на Яко. Те знаели удобни места в дола и завардили пътя. Тук били спрени много селяни, които се връщали от пазар, но явно било, че това не са очакваните търговци. по едно време се задал конник на бяла кобила, добре облечен. Той стигнал до дола и попитал хората:

"- Защо сте се спрели и кого чакате?"

Задържаните му отговорили, че са спрени и му посочили разбойниците. Той гордо извикал:

"- От тези ли дриплювци и голтаци се страхувате бе?" - ударил кобилата и припнал през тях за Врабево.

Разбойниците скочили, взели пушките си и стреляли по него. Той бил ударен лошо. Политнал и паднал на земята мъртъв. Този човек бил Христо Пенков от Врабево, който също се връщал от пазар. В него обаче имало само 12 лева. Там имало и други врабевени - Дули Стойчев Калчев, Нанко Ив. Нановски, които после разказвали как е станало убийството. От тях разбойниците взели дрехи и обуща.

Големите и богати търговци Спас Керкенезов и Вълчо Топузов се спрели за малко в Дамяново. Когато пушките изгърмели, те се намирали на 300 - 400 м от мястото. Те разбрали, че в дола има разбойници и хукнали да бягат към Бериево. Наблизо пасели бериевската говежда чарда и те се скрили между говедата. Чердарите също се уплашили и подкарали говедата към село. Така двамата търговци, които Яко искал да обере, се спасили. Те престояли 2 - 3 дни в Бериево и тогава се върнали в село. Когато Яко се върнал и разбрал кой е убития, страшно се ядосал, скарал се на своите хора за това, че избързали, а след това всички се изтеглили към "Гюнето" и се скрили в гората.

На мястото на убийството наследниците на Христо Пенков поставили камък, на който е отбелязана годината 1888 г. Това убийство силно развълнувало врабевени. Едни започнали да се безпокоят за своя личен живот, а други - за живота на близките си, които ходели по градовете. Дълго време се коментирало убийството и на обществени места. То било предмет на разговори между врабевени още дълго време.

- През 1910 г. друго събитие потресло съзнанието на хората във Врабево. Този път станало нова убийство - убита била по най-жесток начин жена.

На богатия и влиятелен Данко Матев, дошъл от с. Скандало във Врабево, умряла жената, от която имал двама сина и четири дъщери. Минало доста време и той се оженил втори път - сега за красивата вдовица Йова Ангелова, която имала от първия си мъж две момчета - Христо - 7 годишен и Кръстю - 5 годишен, които били заведени в къщата на Данко Матев. Освен, че била красива, Йова била и доста работна. Всеки ден тя отивала на даймата /колибата/ на м. "Урум конак" да помага на чираците при гледане на добитъка - доила кравите и овцете, а вечер се прибирала в село при мъжа си и при децата си. Наследниците на Данко Матев от първата му жена виждали в лицето на Йова опасен за тях човек, който може де народи други деца на техния баща и с това да се явят нови наследници на имота му и затова решили да я премахнат. Те подкупили чирака /ратая/ Гечо, родом от Къкрина, да намери време и начин и да я убие. Този ратай бил алчен за пари, каквито му били обещани и се обещал да я убие. Жената нищо не подозирала, че я дебне смъртта. тя продължавала да ходи до колибата, помагала на Гечо в работата му и се държала с него най-добре, без да разбере пъклените му замисли.

Една вечер - било през лятото, Йова си тръгнала от колибата, задяната, а в ръката си носела менче с мляко. Когато стигнала на средата на "Кара поле", тя била настигната от Гечо, който извадил голям нож и започнал да и нанася удари. жената започнала да пищи и да се моли, но напразно. Убиецът и нанесъл девет рани, тя паднала, а той избягал. Пътници, които вървели по шосето чули женски писъци, но понеже били далече не могли да предотвратят убийството. Убийците се укрили. Започнало следствие и всичко се разкрило. Истинският убиец Гечо бил заловен и той разкрил цялата история. Съдът осъдил убиеца на смърт, а подбудителите на затвор. Те обаче успели чрез подкуп, като дали много злато, да се отърват и не доизлежали годините на присъдата. Освен това през 1912 г. започнала Балканската война и те били освободени да заминат за фронта.

Това убийство на беззащитната жена, и то по най-зверски начин, разтърсило из основи съзнанието на врабевени, които остро осъждали подбудителите. На пътя, без майчина закрила останали двете и деца, които били прибрани и отгледани от техни роднини.

"- Ние, с брат ми, бяхме много малки, за да разберем какво става с нас. Известно време новият ни "баща" ни купуваше цървули, калпачета и други неща, но после съвсем ни изостави, защото се ожени за трети път." - разказва Христо, по-големия от синовете на Йова.

- Втора сензация за Врабевени било убийството , което извършил Кольо Делипенков. При отделянето от баща си като отделно семейство Кольо получил от баща си една нива в повече. Минало време, Кольо работел нивата и я считал за своя. Един ден обаче баща и син се скарали за нещо и бащата казал:

"- От днес нататък нивата, която ти дадох в повече се я вземам, тъй да знаеш."

Кольо нищо не казал. Дошла пролетта - време за работа. Кольо Делипенков отишъл на нивата си и там заварил баща си като копае. Скарали се баща и син и си наговорили лоши думи. Кольо се ядосал - той бил много нервен човек, което личало и от прякора му - "Дели", т.е. луд, взел мотиката си и с един удар убил баща си. Това убийство също из основи потресло съзнанието на врабевени, които остро осъдили отцеубиеца.

Убиецът бил осъден на дългогодишен затвор. Когато се върнал от там всеки го гледал с възмущение и се страхувал от него. Кольо живял доста години. Омъжил дъщерите си, но често се карал със зетьовите си. Дотегнало най-после на един от тях, при когото живеел и веднъж, когато били за дърва към м. "Барковец", махнал с едно дърво и го убил. Врабевени се отнесли равнодушно към това убийство, тъй като бил убит един отцеубиец и била потвърдена мъдростта "Който води нож, от нож умира."

- Освен убийства в селото ставали и самоубийства, които също са разтърсвали съзнанието на Врабевени. През 1925 г. една от най-личните моми в селото била Гана Боева Ставрева. Хубава, работна и жизнерадостна, тя била обичана от цялото село. Отраснала в многолюдно семейство, била любимка на своите родители, на своите братя и сестри. Очите на ергените били обърнати към нея, но тя вече си имала свой избраник, с когото били се обикнали. Тяхната обич била известна и затова всички очаквали сватба, за да се повеселят и да си поиграят.

Но... тук се намесила хорската завист и злоба, която постигнала целта си като разделила две силно любящи се сърца. Девойката Гана получила писмо, в което и се съобщавало, че нейният любим и изменил и залюбил друга. Чувствителното сърце на прекрасната мома на могла да преживее това и тя решила да сложи край на живота си като поглъща силна отрова. Смъртта сложила край на прекрасния моминski живот. Вестта за смъртта на Гана потресла селото, затова и млади и стари отишли на погребението, за да почетат голямата любов.

Много време врабевени тълкували това самоубийство, като се мъчели да разкрият истинския виновник за него.

- Друго самоубийство станало през 1937 г. На м. "Копито" била намерена в смъртна агония девойката Цона Колева Джаралийска, която след два дена починала. Следствието установило, че тя като слугиня в Плевен се влюбила в Н. М. - студент от Врабево. Последният я излъгал, че отговаря на чувствата и, а после се отказал от нея. Нейното честно сърце не могло да понесе тази гавра, напуснала Плевен, взела сода каустик и си тръгнала за село. Когато стигнала до м. "Копито" и видяла родното си село, което тъй силно обичала, слага край на живота си като поглъща содата. На сутринта намерили агонизиращото тяло на младата и красива 18-годишна Цонка, която след два дена починала.

Погребението и привлякло много хора - предимно млади хора, които дошли да я изпратят и да почетат нейната силна любов. На гроба говорил студентът Данко Василев, който със силни думи заклеймил виновника за смъртта на хубавата Цонка.

И тази смърт била предмет на разговор и обсъждане от врабевени, които най-гневно осъждали поведението на Н. М. - виновника за смъртта на Цонка, който се подиграл с бедното момиче.

Н А С Е Л Е Н И Е

Легенди, преразказвани от поколение на поколение разказват за населението в района на сегашното село Врабево.

Такава е легендата за “Ледево”, което и наброявало 30 – 40 семейства. И сега тази местност на северозапад от с. Врабево носи името “Ледево”. Други легенди са свързани с местностите “Царевец”, “Петров дол”, “Каля черква” и “Царската чешма” са свързани с въстанието на братята Асеновци за освобождение на България от Византийско робство през 1190 г. и може до голяма степен да се дойде до извода, че първите заселници на селото са хора, участвали в тогавашните боеве – “бивши роби”. Баирът, северно от селото и сега носи името “Робово бърдо”. Едно от предположенията за произхода на името на с. Врабево е трансформация на наименованието Робово село - Рабево – Врабево.

През XV век Врабево остава чисто българско село. През XVI век, след потушаването на Първото търновско въстание през 1593 г. голяма част от жителите на Врабево се изселили към Балкана. Предполага се, че те са заселили Ново село и Острец.

Със сигурност се знае, че село Малко Врабево на юг от с. Врабево, в предпланините на Балкана, е заселено с избягали от турците врабевени, които са запазили името на родното си село.

Във всички турски документи от 1430 г. до 1644 г. не се съобщава за наличието на турски семейства в тогавашното с. Врабево. От тук следва, че до тогава селото е било чисто българско. В края на XVII и началото на XVIII век турците започнали прехвърляне на мюсюлманско население от Мала Азия. Колко турци са се заселили тогава в селото няма данни. По разказите на очевидци – българи, като баба Дянковица Пуповска, дядо Йордан Ночев, дядо Христо Ночевски и много други родени и живели дълги години преди по време на робството и дълги години след Освобождението, със своите спомени и разкази за миналото били живата история на с. Врабево за 40 – 50 г. преди Освобождението и още толкова след него. От тях става видно, че преди Освобождението в селото е имало около 280 турски къщи, а българските били само 8, две от които са били на м. Барковиц, а именно – на дядо Йордан Ночев и на брат му Недялко Ночев. Шест български къщи са били в самото село.Те били на дядо Никола Пуповски, дядо Цачо Цачевски, Иван Василев /Караиван/, Цвятко Кънев Добревски /Делицвятко/, Добри Кънев Добревски и Марин Добрев Добревски. Последните двама Добревски, носели прякора “ерлии” – стари местни жители.

Започнала Руско – турската война, в резултат на която много от турците започнали да се изселват. Ето какво разказвал бащата на Спас Пенов Стоянов, който по това време бил 14-годишен чирак при един турчин в съседното село Дамяново /записано от Спас Пенов/:

“Турчинът се изгуби с коня си и два дни го нямаше в къщи. Дойде си вечерта много изплашен и в тревожно състояние каза на кадъната си:

- Приготви за ядене, защото тази вечер няма да си лягаме да спим, с нас е свършено, тази нощ ще бягаме в Турция. Русите са влезли в Севлиево. Ние ходихме да се бием с тях. Бяхме няколко хиляди и тъкмо се канехме да слизаме в града и да ги пъдим от там срещу нас като изскочиха 30 – 40 московци на катани /големи/ коне, ние гърмим по тях, а те с ръце хващат нашите куршуми и ги хвърлят по нас. Ние се изплашихме и започнахме да бягаме. Те като ни нагазиха със шашките /сабите/ си, сякоха ни като краставици.

Още същата вечер, след вечеря започнаха да товарят на колата най-необходимата си покъщина и през нощта потеглиха за Турция.”

Съгласно Берлинския договор на Великите сили, избягалите турци придобили право на имотите си и те започнали да се завръщат в България да живеят и да разполагат с имотите си.

В предавателните актове за преотстъпена недвижима собственост от турци на българи се срещат следните турски имена:

1. Узун Ахмед оглу Хасан
2. Мехмед оглу Хамза
3. Юсеин Мелазин
4. Дервиш оглу Али
5. Агуб Баше оглу
6. Ибрахим Бендерли оглу
7. Дахло оглу Мехмед
8. Баше оглу Мехмед
9. Дараме оглу Ахмед
10. Хюсеин Ходжа
11. Аглико оглу Адраман
12. Мурад Ходжа
13. Кара Молла оглу Али
14. Хюсеин Онбаши
15. Грашно оглу Исмаил

и др.

В тези актове се срещат и следните български имена /като купувачи и общински писари/:

1. Иван Вас. Караиванов
2. Пенчо Лалев Марешки
3. Марин Добрев
4. Архим. Макари Иванов
5. Стоян Найденов
6. Найден Генков
7. Тотю Цонков
8. Димитър Койнов
9. Иван Добрев
10. Илия П. Илиев и др.

През следващите години турците напълно напуснали Врабево. Учителят Стоян Минковски през 1890 г. съобщава на училищната инспекция, че по това време във Врабево има 200 български къщи, 3 цигански и нито една турска къща.

Първото преброяване във Врабево станало през 1881 г., а резултатите са : българи – 967, турци – 290 и цигани - 16, всичко – 1273 човека.

Местностите, в които са се намирали имотите на по-богатите турци и днес носят техните имена: Чантовото, Узунбозалък, Асанкьовото, Курдовото, Урманчовите качки, Исиньолу, Дилишовото, Иньовското и много други места. А семействата – Карахасани, Карамоловци и други, носят прякора на турците, от които са закупили имотите си.

С П Р А В К А
за заселилите се родове в с. Врабево 1879 г. – 1915 г.

I. с. Враца /с. Стефаново/

1. Божковци
2. Борджиите

3. Гърбовци
4. Бояклиите
5. Въляците
6. Джуровци
7. Карабоеви
8. Казанджиите
9. Капуците
10. Койнаците
11. Кеневци
12. Кындевци
13. Ламбовци
14. Маряците
15. Минковци
16. Малчовци
17. Недковци
18. Никовци
19. Папазите
20. Папурковци
21. Поневци
22. Райковци
23. Раян Николов
24. Рожковци
25. Сапунжиите
26. Халваджиите
27. Чомпалите
28. Шарковци
29. Цочовци

II. с. Ново село и Острец /гр. Априлци/

1. Бакалите/Щърбаните
2. Бандарлиите
3. Гинеците
4. Гадювци
5. Джаралиите
6. Доню Венков Донев
7. Зъзровци
8. Илчовци
9. Йочевци
10. Касалиите
11. Карадянковци
12. Ковачите/Дядо Матю
13. Костовци
14. Кокошерите
15. Кръстю Мичев
16. Матеевци
17. Павковци
18. Пицовци
19. Пачниците
20. Пековци
21. Пънковци
22. Петко Матев
23. Радювци/Делипенковци
24. Ребровци
25. Ръдковци/Генковци
26. Толяците
27. Тутеците
28. Цановци

III. с. Видима /гр. Априлци/

1. Калестровци
2. Лютовци
3. Тайнеци

IV. с. Зла река

1. Бериевци
2. Васил Миленски
3. Вълковци
4. Георги Стоев
5. Гетовци
6. Кошутите

7. Кюрчиите
8. Магдалинците
9. Робите
10. Тобовци
11. Цачовци
12. Цочо Сяровски

V. с. Патрешко

1. Аджамовци
2. Даляците
3. Дингилите
4. Кичуците
5. Нановци/Христо, Колю
6. Топузите
7. Тошко Ст. Ковачев
8. Христо Пенков

VI. гр. Троян

1. Карагьозите
2. Керкенезите
3. Радювци/Калчо и Иван

VII. гр. Калофер

1. Пенко Марков Калоферски

VIII. гр. Севлиево

1. Ватеви

IX. с. Колибито /с. Черни осъм/

1. Гачковци
2. Дулевци/Томи Минков
3. Нешковци
4. Мошаците/Агумите
5. Семковци
6. Томевци/Томи Иванов

X. с. Гумошник

1. Джбраилите
2. Деликъневци
4. Куняците
5. Мачковци
6. поп Хр. Калоферски

XI. Дебневски колиби и с. Велчево

1. Кръстювци
2. Ночевци /м. Каменно бърдо/
3. Шолеците
4. Цочо Йонков /м. Каменно бърдо/

XII. с. Млечев

1. Тодор и Илия Недялкови
2. Беню и Васил Йонкови
3. Пею Даскалов

XIII. гр. Панагюрище

1. Георги Панагюрски

XIV. с. Белиш

1. Балювци
2. Ганеците
3. Глушковци
4. Годовци
5. Драшковци
6. Кутровци
7. Ковачите/Илиевци
8. Колю Влашки
9. Катранжиите
10. Миховци
11. Пеювци
12. Рабаджиите
13. Спахиите
14. Тиревци/Босевци

XV. с. Скандало

1. Герасовци
2. Дечковци
3. Лафчиите
4. Мареците
5. Нановци
6. Поневци
7. Ванковци
8. Войковци
9. Зайците
10. Коркините
11. Пею Недялков
12. Петър Кънчев
13. Топалите/Беню и Стою
14. Топузите/Карахасаните
15. Данко Матев
16. Хаджиите

О Б О Б Щ Е Н А С П Р А В К А

на заселените родове в с. Врабево

1879 г. – 1915 г.

№	Населени места	Брой на родовете
1	с. Враца /с. Стефаново/	29 рода
2	с. Ново село и Острец /гр. Априлци/	28 рода
3	с. Видима /гр. Априлци/	3 рода
4	с. Зла река /гр. Априлци/	14 рода
5	с. Патрешко	8 рода
6	гр. Троян	3 рода
7	гр. Калофер	1 рода
8	гр. Севлиево	1 рода
9	с. Колибито /с. Черни осъм/	6 рода
10	с. Гумошник	5 рода
11	Дебневски махали и с. Велчево	4 рода

12	с. Млечево	3 рода
13	гр. Панагюрище	1 рода
14	с. Белиш	14 рода
15	с. Скандало	16 рода
Всичко: от 15 населени места се заселват:		**136 рода**

От горната справка е видно, че след освобождението от турско робство за 35 години във Врабево се заселват 136 рода. Най-много от тях са от гр. Априлци – 45 рода, от с. Стефаново – 29 рода, с. Скандало – 16 рода и с. Белиш – 14 рода. Близко е до истината, че тези родове, завърнали се във Врабецо, са внуци и правнуци на прогонените от родните им места през 17 и 18 век техни дядовци и прадядовци.

С П Р А В К А
за преселените в с. Врабево
1955 г. – 1960 г.

№	година	Глава на домакинството	Членове	Идва от:
1	1955	Марин Ралчев Станевски	4	м. Маргатина
2	1958	Стойчо Ралчев Станевски	3	м. Маргатина
3	1958	Иван Ралчев Станевски	3	м. Маргатина
4	1958	Иван Христов Влашки	5	м. Маргатина
5	1958	Цанко Георгиев Игнатов	4	м. Маргатина
6	1959	Иван Петков Влашки	1	м. Маргатина
7	1958	Велика Стойчева Станевска	1	м. Маргатина
8	1958	Георги и Ралчо Станевски	2	м. Маргатина
9	1958	Иванка Ралчева Станевска	1	м. Маргатина
Всичко:		9 домакинства	24 члена	
10	1957	Минко Колев Тобов	6	м. Тобовска
11	1957	Йонко Петков Тобов	7	м. Тобовска
12	1958	Колю Кънчев Тобов	4	м. Тобовска
13	1958	Марин Кънчев Тобов	4	м. Тобовска
14	1958	Марин Пенков Ников	6	м. Тобовска
15	1958	Марин Минков Тобов	5	м. Тобовска
16	1958	Петко Минков Тобов	5	м. Тобовска
17	1958	Тодор Иванов Кънев	4	м. Тобовска
18	1958	Никола Петков Николов	4	м. Тобовска

19	1958	Стойно Колев Тобов	6	м. Тобовска
20	1958	Петко Колев Тобов	7	м. Тобовска
Всичко:		11 домакинства	58 члена	
21	1956	Найден Йосифов Якимов	7	с. Загражден,
22	1956	Георги Харалампиев Ампов	7	с. Загражден
23	1956	Янко Христов Янков	3	с. Загражден
24	1956	Петър Игнатов Георгиев	1	с. Загражден
25	1956	Димитър Василев	1	с. Загражден
Всичко:		5 домакинства	19 члена	
Общо:		25 домакинства	101 члена	

Причините за изселването от мах. Маргатина и мах. Тобовска в Зла река са намалените възможности за препитание на семействата си и закриването на училищата по места. Семействата от Загражден, Плевенско напускат поради наводненията, които причинява р. Дунав.

Врабево по това време се развива интензивно. ТКЗС предлага работни места. Има училище и детска градина. На изгодни цени се продават къщи и селища.

Заселниците от трите места са изключително работни хора. Стават членове на ТКЗС и са активни кооператори. Закупуват стари къщи, ремонтират ги, строят нови. Спечелват уважението на врабевени.

С П Р А В К А - И З В Л Е Ч Е Н И Е
за родените, умрелите, заселените и изселените в с. Врабево, община Троян за периода 1900 – 2000 г.

година	**родени**	**умрели**	**заселени**	**изселени**	**+ прираст -**	
1900	103	78			+ 25	
1901	88	80			+ 8	
1902	75	57			+ 18	
1903	92	54			+ 38	
1904	84	28			+ 56	
1905	106	31			+ 75	

1906	81	26			+ 55	
1907	75	39			+ 36	
1908	98	38			+ 60	
1909	79	53			+ 26	
1910	101	31			+ 70	
1911	61	28			+ 33	
1912	92	29			+ 53	
1913	35	54				- 19
1914	88	25			+ 63	
1915	70	38			+ 32	
1916	28	61				- 33
1917	16	56				- 40
1918	34	49				- 15
1919	50	29			+ 21	
1920	64	25			+ 39	
1921	67	31			+ 36	
1922	54	30			+ 24	
1923	68	67			+ 1	
1924	61	32			+ 29	
1925	61	53			+ 8	
1926	53	35			+ 18	
1927	45	50				- 5
1928	43	40			+ 3	
1929	46	24	1	12	+ 11	
1930	49	29	4	6	+ 18	
1931	64	28		4	+ 32	
1932	50	31		2	+ 25	
1933	49	31	5	8	+ 15	
1934	58	26	1	9	+ 24	
1935	50	34	3		+ 19	
1936	47	35		3	+ 9	
1937	51	30	5	6	+ 20	
1938	58	32	4	17	+ 13	
1939	50	32	4	15	+ 7	
1940	56	27	16	37	+ 8	
1941	32	29	21	23	+ 1	
1942	32	34	26	22	+ 2	

1943	27	36	7	39		- 41
1944	48	31	6	16	+ 7	
1945	30	24	32	21	+ 17	
1946	39	32	27	47		- 13
1947	20	36	20	25		- 21
1948	38	37	20	35		- 14
1949	44	32	15	25	+ 2	
1950	39	16	8	21	+ 10	
1951	14	23	15	42		- 37
1952	35	36	2	21		- 20
1953	21	27	21	38		- 23
1954	30	13	24	31	+ 10	
1955	23	29	14	49		- 41
1956	30	28	29	94		- 63
1957	22	34	59	42	+ 5	
1958	37	22	9	43		- 19
1959	35	21	108	34	+ 88	
1960	33	35	28	56		- 30
1961	20	24	5	30		- 19
1962	30	34	17	43		- 30
1963	29	32	10	40		- 33
1964	25	22	6	37		- 28
1965	23	25	6	40		- 36
1966	18	19	7	20		- 14
1967	12	30	21	37		- 34
1968	18	24	17	33		- 32
1969	14	35	15	39		- 45
1970	21	24	10	43		- 36
1971	28	32	7	29		- 26
1972	21	42	19	40		- 42
1973	23	39	21	33		- 28
1974	17	26	8	25		- 26
1975	19	32	13	33		- 33
1976	14	37				- 23
1977	10	42				- 32
1978	12	27				- 15
1979	3	32				- 29

1980	9	33				- 24
1981	9	32				- 23
1982	7	25				- 18
1983	9	35				- 26
1984	5	36				- 31
1985	4	39				- 35
1986	7	20				- 13
1987	8	41				- 33
1988	5	39				- 34
1989	5	46				- 41
1990	7	39				- 32
1991	4	35				- 31
1992	7	42				- 35
1993	4	38				- 34
1994	7	35				- 28
1995	10	35				- 25
1996	4	43				- 39
1997	8	28				- 20
1998	6	30				- 24
1999	6	30				- 24
2000	4	36				- 32
20 век:	**3632**	**3416**	**718**	**1354**	**+ 1170**	**- 1590**

20 век: Отрицателен прираст - 420
Най-много родени - през 1905 г. - 106 деца
Най-много починали – през 1901 г. - 80 човека
Най-много заселени – 1959 г. - 108 човека
Най-много изселени - 1956 г. - 94 човека
Най-голям положителен прираст – 1959 г. + 88
Най-голям отрицателен прираст – 1972 г. – 42
Най-малко родени - 1979 г. – 3 деца
Най-малко умрели - 1950 г. – 16 човека
Най-малък положителен прираст – 1941 г. + 1
Най-малък отрицателен прираст - 1927 г. – 16

От горната справка е видно, че за периода 1900 – 1930 и 1975 – 2000 г. няма данни за заселени и изселени понеже липсват в регистрите, а се знае, че най-много заселени във Врабево е

имало от 1880 г. до 1915 г. Населението на Врабево през първите 50 години на 20 век се развивало добре с положителен прираст, а след 1940 – 1950 г. започва срив в прираста на населението. Това се дължи на факта, че много млади семейства се изселват в градовете да търсят препитание. От справката ясно се вижда, че с. Врабецо застарява с бързи темпове. В последните 40 години се отчита всяка година отрицателен прираст, такава е тенденцията в цяла България.

СПРАВКА ЗА СТОЛЕТНИЦИТЕ
на с. Врабево, открити в архивите на кметството и църквата
към 30 юни 2001 г.

1. Тодор Маринов - 1808 г. - 1918 г. - 110 години
2. Петко Дудев - 1807 г. - 06.02.1914 г. - 107 години
3. Васил Христов Заяков - 1837 г. - 14.04.1943 г. - 106 години
4. Къню Стоянов - 1813 г. - 07.03.1918 г. - 105 години
5. Стоян Г. Халваджийски - 1848 г. - 27.09.1953 г. - 105 години
6. Кера Радоева Георгиева - 1808 г. - 18.05.1911 г. - 103 години
7. Стана Кънчова - 1824 г. - 15.11.1924 г. - 100 години
8. Димитър Радоев - 1802 г. - 03.12.1901 г. - 99 години
9. Ана Михайлова Стойкова - 1849 г.-19.11.1948 г.- 99 години
10. Никола Дочев Поневски - 1860 г.-07.03.1959 г.- 99 години
11. Радой Боюклийски - 1837 г. - 07.04.1935 г. - 98 години
12. Рада Печова - 1822 г. - 11.11.1920 г. - 98 години
13. Йонко Цачев - 1834 г. - 08.06.1932 г. - 98 години
14. Герган Гадев Дренски - 1864 г. - 07.08.1962 г. - 98 години
15. Костадин Николов Сяров - 03.06.1886 г.- 26.01.1987 г. - 100 години
16. Рада Коева Карагьозова - 03.10.1901 г. - 09.02.2001 г. - 99 години

ЖИВИ ВРАБЕВЕНИ НАД 90-ГОДИШНА ВЪЗРАСТ
към 30.VI.2001 г.

1. Иван Минков Пъдевски /Калейчанина/ - 24.07.1905 г.
2. Драгна Тодорова Колева - 11.09.1909 г.
3. Елена Димитрова Пенова - 21.10.1909 г.
4. Елена Тодорова Чепкенлиева - 22.05.1910 г.

5. Стана Стойчева Войковска - 17.09.1910 г.
6. Радой Маринов Боюклийски - 27.10.1910 г.
7. Цочо Иванов Йочевски - 18.10.1911 г.
8. Димитра Нинушева Карагьозова - 28.10.1911 г.

С П Р А В К А
за средната възраст на починалите жители на с. Врабево, Община Троян за периода 1950 г. - 1999 г.

период години	починали		средна възраст на починалите /без децата/
	общо	деца до 10 год.	
1950 - 1959	228	6	66.4
1960 - 1969	275	2	73.4
1970 - 1979	330	-	73.6
1980 - 1989	350	-	76.0
1990 - 1999	355	-	77.5
1950 - 1999	**1538**	**8**	**73.2**

ИЗВАДКА
от преброяването през 1975 г. на с. Врабево

N	Наименование		мяр.	Врабево	Маргатина	общо
1	Население общо:		бр.	1858	27	1885
	в т.ч. мъже		бр.	851	14	865
	в т.ч. жени		бр.	1007	13	1020
2	По възраст:					
	до 15 год.	мъже	бр.	162	1	163
		жени	бр.	192	-	192
	от 15 до 54 год.	мъже	бр.	330	3	333
		жени	бр.	409	2	411
	от 55 до 59 год.	мъже	бр.	39	-	39
		жени	бр.	43	1	44
	над 60 год.	мъже	бр.	291	10	301
		жени	бр.	352	10	362
3	По образование:					
	висше и полувисше		бр.	53	-	53
	средно общо и специално		бр.	161	-	161
	ПТУ, основно и начално		бр.	1475	26	1501

	деца до 7 год.	бр.	142	1	143
4	Жилища	бр.	566	25	591
5	Жилищна площ	$м^2$	25340	805	26145
6	Стаи и холове	бр.	1558	39	1597
7	Жил. площ на 1 лице т.7:т.1	$м^2$	14	30	14

И З В А Д К А

от отчета на партийния секретар на с. Врабево Константин Карагьозов на срещата, състояла се на 25.08.1980 г. между представители на ОК на БКП, ОНС - Ловеч, ОК на БКП - Троян, ОНС - Троян, ОПК - Врабево и ръководителите на предприятията от селото

1. Население - 1900 жители
- в т.ч. мъже - 875 жители
- в т.ч. жени - 1025 жители
- до 15 годишна възраст - 374 жители
- в т.ч. мъже - 176 жители
- в т.ч. жени - 198 жители
- от 16 до 54 годишна възраст - 770 жители
- в т.ч. мъже - 350 жители
- в т.ч. жени - 420 жители
- от 55 до 59 годишна възраст - 84 жители
- в т.ч. мъже - 39 жители
- в т.ч. жени - 45 жители
- над 60 годишна възраст - 672 жители
- в т.ч. мъже - 310 жители
- в т.ч. жени - 362 жители

- По големина в окръга от селата Врабево се нарежда на 11-то място, включително Дерманци и Александрово като центрове на селищни системи.
- В Троянската селищна система се нарежда на второ място след с. Орешак.

2. Домакинствата в с. Врабево - 670 бр.

3. По образование населението се разпределя както следва:
- висше и полувисше - 72
- средни и средно спец. - 198
- основно - 1467
- деца до 7 год. възраст - 163

4. Активно население - 809
- в промишлеността - 275
- селско стопанство - 248
- обслужв. сфера и упр-ие - 159
- ученици между 16 и 18 г. - 127

5. Социална политика

Успешно се решават и редица проблеми на социалната политика.

- В средно оздравително училище "Минко Станев Карата" се учат 315 ученици с прием от Северна България.

Училището няколко пъти е реконструирано и разширявано и в момента е обзаведено със съвременни кабинети. Към него има две общежития за 180 ученика с по четири легла в стая. Училището и общежитията се отоплявят с парно. Същото е комплектовано с добри специалисти учители и възпитатели.

- Селската здравна служба разполага с лекар, зъболекар, фелдшер, акушерка, медицинска сестра. Към Средното оздравително училище има отделно фелдшер и рехабилитатор.
- В детските заведения - ясла и детска градина са настанени от една до шест годишна възраст 105 деца, за които се грижат две медицински сестри и две учителки. В момента сме започнали строителство на нова детска градина.
- В селото ни има над 450 частни телефона, над 150 леки коли, над 400 телевизора и много други придобивки.
- Влоговете на населението нараснаха от 924 хил. лв. през 1970 г. на 2600 хил. лв. през 1980 г. - с повече от 2,8 пъти. На домакинство се падат по 4330 лв.

В момента усилията на трудовите колективи са насочени към изпълнение на плана за 1980 г. и седмата петилетка.

Н А С Е Л Е Н И Е

на с. Врабево, община Троян през различните преброявания

Година	Жители
1881	1 273
1895	1 061
1910	1 960
1926	2 162
1934	2 229
1946	2 376

1956	2 221
1975	1 837
1985	1 639
1992	1 321
2001	1 028

С П Е Ц И А Л И С Т И И Д Е Й Ц И,
които с. Врабево е дало на България

ДЕЙЦИ С НАУЧНИ СТЕПЕНИ

1. Проф. Аксиния Добрева Джурова – история на изкуството
2. Проф. Борис Димитров Боев – историк
3. Проф. Марин Добрев Пенков – почвовед
4. Доц. Весела Маринова Михова – математик
5. Доц. Иван Цанков Койнаков – народно творчество
6. Доц. Милко Стоянов Палангурски – историк
7. Доц. инж. Николай Йонков Колев – технически науки
8. Доц. Стефан поп Христов Йоакимов – математик
9. Ст.н.с.II-ра степен Константин Якимов Коев – сел. стопанство
10. Д-р.и.н. Стойно Петков Стойнов – икономист
11. Д-р ф.н. Иван Стефанов Тутеков – философ
12. Д-р п.н. Димитър Боев мареков – педагог
13. Гл. ас. Васил Найденов Венков – биолог
14. Д-р.т.н. инж. Радион Димитров Доков – геолог
15. Д-р.т.н. инж. Никола Николов Шарков -
16. Ст.н.с. инж. Михаил Кънчев Касалийски -
17. Д-р.т.н. инж. Борис Димитров Мареков –
18. Ст.н.с. Михаил Драгнев Тутеков - физик

ИЗКУСТВО

1. Николай Христов Заяков – българска филология – поет
2. Васил Тодоров Вълчев – скулптор

ЮРИСТИ

1. Мария Стойчева Докторова
2. Стефан Христов Доковски
3. Д-р Иван Стефанов Тутеков
4. Марко Матев Данков
5. Марин Михов Пицов

УЧИТЕЛИ

I. Преподавали във Врабево

1. Бориса Минкова Пенова – бълг. филология
2. Васил Цонков Тутеков – начален
3. Гергина Радоева Цолова – начален
4. Димитър Стойчев Дудев – прогимназиален
5. Димитър Боев Мареков - педагогика
6. Иванка Маринова Поневска – прогимназиален
7. Йорданка Христова Джурова – начален
8. Костадина Цанкова Радкова – прогимназиален
9. Лалю Стоянов Топузов – начален
10. Лалю Стоев Топузов – музика
11. Марин Василев Михов – Директор - философ
12. Марин Данчев Христов – начален
13. Найден Иванов Караиванов – прогимназиален
14. Пенко Нанков Толеков – начален
15. Петко Христов Петков – прогимназиален
16. Радой Боев Перчев – начален
17. Радка Мичева Ванева – прогимназиален
18. Румяна Костадинова Карагьозова – прогимназиален
19. Радка Минкова Павлова – прогимназиален
20. Стоян Стоянов Заяков – Директор - гимназия
21. Стефка Станчева Попова – начален
22. Стефана Стойчева Карагьозова – прогимназиален
23. Стефана Трифонова Йочевска – прогимназиален
24. Стефана Атанасова Цочевска – прогимназиален
25. Стефана Костадинова – начален
26. Стефана Иванова Дивитрова - прогимназиален
27. Трифона /Тина/ Христова Далекова – начален
28. Цвятко Радев Топузов – Директор - прогимназиален
29. Цонко Стойчев Тутеков – прогимназиален
30. Цветана Василева Тодорова – начален

II. Преподавали извън Врабево

1. Ангел Колев Ангелов -	математика	Левски
2. Борис Петков Балев -	география	София
3. Бона Николова Марекова -	начален	София
4. Борис Цанков Бакалов -	музика	Ловеч
5. Бона Минкова Папазова -	прогимназия	Ловеч
6. Велика Пенкова Коева -	прогимназия	Троян
7. Велика Минкова Станкова -	физкултура	Ловеч
8. Ваня Димитрова Стойчева -	биология, химия	Шипково
9. Гуна Георгиева Бакърджиева -	руска филология	В. Търново
10.Гергина Мич. Кънчева Дочкова	прогимназия	Ловеч
11.Галина Димитрова Кирова -	прогимназия	Априлци
12.Григор Костадинов Ватев -		
13.Данко Василев Данков -	химия	Варна
14.Драгна Христова Стратева -	прогимназия	Ловеч
15.Димка Кънчева Ангелова -	прогимназия	Ловеч
16.Елена Петрова Чомпалова -	бълг. филология	София
17.Костадина Пенкова Кисьова -	прогимназия	Добродан
18.Кирил Радев Калестровски -	Директ. география	Русе
19.Кръстина Христова Ангелова -	прогимназия	Априлци
20.Лиляна Радоева Боева -		София
21.Минко Найденов Христов -	Директ. математика	Троян
22.Мария Христова Стратева -	прогимназия	Априлци
23.Милка Петрова Мичева -	физкултура	Драгоман
24.Маринка Стоянова Браневска -	прогимназия	с. Батова Добр.
25.Маргарита Петрова Стефанова -	химия, биология	гр. Лозница
26.Макавей Пенчев Мичев -	история	София
27.Мария Димитрова Хаджийска -	руска филология	София
28.Найден Христов Нанков -	Директ.география	Троян
29.Невяна Христова Спахийска -	прогимназия	Априлци
30.Петко Марков Шкембов -	математика	Варна
31.Павел Атанасов Боржуков -	бълг., испан. фил.	София
32.Пею Йонков Пеев -	география	София
33.Пенчо Стойков Далеков -	прогимназия	Дебнево
34.Райна Христова Тошкова -	френска филолог.	София
35.Радион Цвятков Топузов -	физика	София
36.Стефка Маринова Райкова -	прогимназия	Севлиево
37.Стефана Мичева Христова -	прогимназия	Севлиево
38.Стефана Стефанова Пенкова -	прогимназия	Троян
39.Спас Цонков Тутеков -	математика	Пловдив

40.Спас Георгиев Спасов -	бълг. филология	Русе
41.Светла Маркова Балевска -	прогимназия	Лесидрен
42.Стефан Йонков Пеев -	прогимназия	с. Чавдарци
43.Стефка Недялкова Войковска -	прогимназия	
44.Стефка Мичева Стефанова -	прогимназия	Русе
45.Стефка Малчева Станева -	прогимназия	Хасково
46.Татяна Петкова Христова -	физика	Ловеч
47.Тодорка Димитрова Иванжийска	начален	Ловеч
48.Тодор Симеонов Тотев -		Троян
49.Христо Данков Илиев– заслуж. уч-л	физик - Директор	ПМГ - Ловеч
50.Христо Стоянов Джаралийски -	прогимназия	Троян
51.Христо Стоянов Поневски -	математика	Пловдив
52.Христо Давидов Минковски -	философ	

III. Детски учителки

1. Бонка Дулева Пенкова	Врабево
2. Гана Михова Лавчийска	Димитровград
3. Галина Петрова Зъзрова	Димитровград
4. Елена Иванова Данчева	Врабево
5. Елена Цанкова Йочевска	Марково
6. Иванка Петрова Йочевска	Кричим
7. Йорданка Радева Съева	Ловеч
8. Костадина Цанкова Йочевска	Пловдив
9. Мария Маринова Балева	Врабево
10.Милка Цонкова Тутекова	Пловдив
11.Николина Пенкова Казанджиева	Троян
12.Паулина Емилова Папазова	
13.Райна Стоянова Топузова	Троян
14.Татяна Радионова Цочевска	Троян

ИНЖЕНЕРИ

1. Ангел Петров Балевски	строителен
2. Ангел Стоянов Поневски	минен
3. Алексей Любен Дилов	машинен
4. Борис Радоев Боев	архитект
5. Боряна Иванова Пъшева	машинен

6. Боряна Иванова Гачевска — електрончик, информатика
7. Борис Киров Миленски — лесо
8. Васил Михайлов Цанов — химик
9. Васил Петров Заяков — машинен
10. Димитър Иванов Иванджийски — химик
11. Иван Петков Далеков — машинен
12. Иван Найденов Караиванов — машинен
13. Иван Минков Ганеков — лесо
14. Васил Иванов Иванджийски — биотехнологии
15. Марин Димитров Доков — геолог
16. Мирослав Томев Томев — информатика
17. Михаил Стефанов Пицов — минен
18. Матей Стоянов Спасов — минен
19. Минко Димитров Христов — лесо
20. Марта Маринова Пенева — химик
21. Николай Стоянов Дачев — машинен
22. Найден Иванов Нанков — минен
23. Надежда Найденова Варчева — химик
24. Първан Петров Венков — химик
25. Пламен Ненков Радков — електрончик
26. Пено Стоянов Кънев — машинен
27. Румен Радионов Цочевски — машинен
28. Станимир Георгиев Петров — електро
29. Стела Стефанова Чавдарова — химик
30. Стефан Иванов Гачевски — електрончик, информатика
31. Стефана (Цона) Мар. Джаралийска — лесо
32. Спас Стоянов Спасов — минен
33. Свилен Иванов Спасов — строителен
34. Стефан Маринов Бакалов — минен
35. Томи Тодоров Томев — машинен
36. Тодор Томев Томев — радио,телевизия,електроника
37. Цанка Генкова Стефанова — Хранит. вкус. институт -Пловдив

МЕДИЦИНА

I. Хуманни лекари

1. Георги Стоянов Джаралийски — Троян
2. Григор Василев Христов — психиатър — Германия

3.	Детелина Борисова Балева	хирург	Сливен
4.	Илия Гечев Балев	белодроб.,инфекциоз	Троян
5.	Иванка Александрова Дачева	педиатър	Троян
6.	Красимира Стефанова Ватева	анестезиолог	Габрово
7.	Лиляна Марин. Данчева/Енева	вътр. и белодроб.	София
8.	Мария поп Христова Йоакимова	педиатър	София
9.	Мария Дочева Кичукова		Сливен
10.	Мария Христова Маринова		Врабево
11.	Марко Михов Лавчийски	педиатър	Димитровград
12.	Минко Василев Минков	хирург	Плевен
13.	Михаил Петров Чомпалов	лъчеви уврежд.	Пловдив
14.	Найден Иванов Толеков	уролог	В. Търново
15.	Пламен Иванов Ванев	ортопед	Троян
16.	Станимира Николова Гинекова	хирург	Русе
17.	Стефан Василев Радев	вътр. болести	София
18.	Стефка Матева Далекова	ХЕИ	Ловеч
19.	Стоян Нанов Баръмов	вътр.б.-космич.мед.	Плевен
20.	Тодора Николова Гинекова		Добрич
21.	Цвятко Стоянов Джаралийски		Врабево

II. Стоматолози

1.	Велика Радоева Илиева	терапевт	Ловеч
2.	Данко Христов Илиев	ортопед	Ловеч
3.	Минко Стоев Топузов	ординатор	Ловеч
4.	Невяна Ив. Матева - Джонева		София
5.	Стоян Марков Лавчийски		София

III. Зъботехници

1.	Антоанета Тодорова Докторова	Врабево
2.	Марин Илиев Нанков	София

IV. Фармацевти

1.	Минко Лалев Топузов	магистър- фармацевт	София
2.	Мария поп Илиева Иванова	магистър- фармацевт	Ловеч
3.	Кръстина Пенкова Игнатова	магистър- фармацевт	София
4.	Румяна Стаменова Радева	фармацевт	София

5. Анка Илиева Койнакова фармацевт София

V. Ветеринарни лекари

1. Григор Лалев Топузов Троян
2. Стефан Костадинов Ватев
3. Христо Василев Цанов Врабево

VI. Медицински фелдшери

1. Анка Георгиева Станева Велико Търново
2. Виолета Стефанова Минкова Врабево
3. Иванка Кръстева Баръмова Ловеч
4. Милка Михова Давидова Плевен
5. Нинош Стефанов Маринов с. Александрово
6. Павлина Василева Симеонова Горна Оряховица
7. Радион Маринов Спахийски Врабево
8. Радион Маринов Радев Троян
9. Роза Цанкова Балевска Благоевград

VII. Медицински сестри

1. Анка Цонкова Савева Врабево
2. Дона Кънчева Добрева София
3. Добрина Стефанова Казанджиева Троян
4. Драгна Мичева Христова Плевен
5. Гана Маринова Поневска София
6. Елена Димитрова Колева Пловдив
7. Златка Георгиева Шойлекова Ловеч
8. Милка Петрова Лавчийска Ловеч
9. Мария Бочева Иванова Пловдив
10. Мария Петрова Заякова Павликени
11. Маргарита Минкова Ганекова Плевен
12. Николина Петрова Спасова
13. Пенка Христова Минкова Троян
14. Павлина Пеева Георгиева София
15. Павлина Атанасова Петрова Варна
16. Пенка Тодорова Томева /Пенева/ с. Свобода Добрич
17. Пенка Димитрова Гадевска с. Згалево Плевенско

18.Радка Маринова Папуркова Ловеч
19.Райна Цочева Шаркова София
20.Райна Стоянова Иванова
21.Райна Стоянова Поневска Троян
22.Стефана Атанасова Маринова Ловеч
23.Спаска Якимова Коева Благоевград
24.Стефана Стоянова Заякова Пловдив
25.Стефана (Цона) Хр. Далекова Тръстеник
26.Стефка Василева Кънdевска Плевен
27.Стефка Добрева Цанова
28.Тодора Савева Петкова Ловеч
29.Цецка Георгиева Цанкова Ловеч
30.Цветана Николова Йочевска София
31.Цена Петрова Магдалинска Пловдив

VIII. Акушерки

1. Бориса Малчева Станева София
2. Богдана Маринова Пеева София
3. Веса Станева Босева
4. Гергина Николова Тошкова София
5. Евгения Стоянова Заякова София
6. Иванка Петрова Бериевска Ловеч
7. Мария Тодорова Велчева Велчево
8. Неда Стратева Топузова Ловеч
9. Райна Лалева Топузова Габрово
10. Райна Стефанова Илиева София
11. Райна Найденова Караиванова Русе
12. София Радоева Боюклийска Ловеч
13. Стефана Минкова Тошкова София
14. Стефка Генкова Стефанова София
15. Христина Василева Петкова Врабево

IX. Медицински лаборанти

1. Мирослава Петкова Петкова София
2. Райна Тодорова Игнатова Пловдив
3. Стефка Христова Попова Троян
4. Станка Минкова Станкова Троян

5. Тотка Христова Попова — София
6. Стефан Добрев Тотев — Габрово
7. Теодора Нанова Баръмова/Конова — ХЕИ - Ловеч

Х. Ветеринарни техници

1. Мария Иванова Тутекова — Ловеч
2. Димитър Христов Петков — Врабево
3. Петър Стефанов Пенков — Врабецо
4. Станка Борисова Костовска — Врабево

В О Е Н Н И

Офицери преди 9.IX.1944 г.

1. К-н Лалю Стоянов Топузов – участник в Първата световна война
2. Полковник Христо Минков Тошков
3. Подполковник Васил Иванов Добрев
4. Капитан Илия Койнов Койнаков

Офицери след 9.IX.1944 г.

I. Сухопътни войски

1. Армейски генерал Добри Маринов Джуров – Министър на отбраната

2. Полковник Борис Колев Цвятков
3. Полковник Васил Минков Босев
4. Полковник Васил Иванов Вълков
5. Полковник Иван Петров Бериевски
6. Полковник Марин Василев Кошутов
7. Полковник Михаил Драгнев Тутеков
8. Полковник Христо Иванов Хаджийски
9. Полковник Христо Христов Мачев
10. Полковник Стефан Радев Калестровски
11. Полковник д-р Минко Василев Минков
12. Полковник д-р Стефан Василев Радоев
13. Полковник Минко Лалев Топузов – магистър фармацевт
14. Подполковник Иван Маринов Йонков
15. Подполковник Иван Иванов Иванжийски
16. Подполковник Минчо Дочев Пинков
17. Подполковник Минко Маринов Бакалов
18. Подполковник Мичо Цонков Мичев
19. Подполковник Димитър Боев Мареков
20. Майор Иван Христов Връцков
21. Майор д-р Михо Петров Чомпалов
22. Капитан Иван Дамянов Пеевски
23. Капитан Петър Кънев Цвятков
24. Капитан Петър Пенков Йочевски
25. Капитан Петър Спасов Пенов
26. Капитан Иван Димитров Гадевски
27. Капитан Стефан Стоянов Пенов
28. Капитан Найден Христов Нанков
29. Капитан Христо Михов Касалийски
30. Ст. лейтенант Михал Иванов Кръстев
31. Ст. лейтенант Петко Стойков Далеков
32. Ст. лейтенант Илия Иванов Зъзров
33. Лейтенант Стефан Пенков Игнатов
34. Лейтенант Красимир Стефанов Ватев

II. Военно въздушни сили

1. Полковник Георги Цвятков Кънев

2. Полковник Димитър Маринов Кутровски
3. Полковник Иван Маринов Пеев
4. Полковник Стефан Недялков Павлов
5. Полковник Христо Кънев Ганеков
6. Полковник инж. Цвятко Колев Цвятков
7. Капитан Стефан Маринов Бакалов
8. Капитан Марин Йонков Пънков
9. Капитан инж. Марин Василев Зъзров
10. Капитан Христо Спасов Колев

III. Военно морски сили

1. Капитан I ранг Атанас Маринов Йонков
2. Капитан I ранг Пенчо Стойков Далеков
3. Капитан I ранг Тодор Христов Чепкенлиев

IV. Железопътни войски

1. Полковник Ангел Костадинов Ватев
2. Полковник Христо Иванов Касалийски

V. М В Р

1. Полковник Марко Матев Данков
2. Полковник Недялко Димитров Кочев
3. Полковник Петър Пенков Касалийски
4. Полковник Спас Стойков Далеков
5. Полковник Стефан Христов Тутеков
6. Полковник Стоян Йонков Арабаджиев
7. Полковник Стефан Стефанов Станев
8. Полковник Тодор Стоянов Тодоров
9. Полковник Трифон Добрев Трифонов
10. Полковник Тодор Маринов Костовски
11. Полковник Христо Пенков Йонков
12. Подполковник Добромир Савев Дочев
13. Подполковник Петко Благоев Ковачев
14. Майор Михаил Генков Петров
15. Капитан Марин Радев Божков
16. Капитан Стефан Иванов Гачевски

17.Капитан	Георги Панагюрски
18.Капитан	Марин Михов Пицов
19.Капитан	Стефан Радев Божков
20.Капитан	Стойчо Христов Цочевски
21.Капитан	Трифон Станев Минков
22.Капитан	Стефан Радионов Спахийски
23.Капитан	Макавей Пенчев Мичев
24.Капитан	Марин Дамянов Пеевски
25.	Христо Маринов Стратев
26.	Христо Генков Коев
27.	Данчо Стефанов Тутеков

ИКОНОМИКА И ФИНАНСИ

1. Анка Тошкова Христова	финанси
2. Борис Василев Балев	икономика
3. Васил Василев Заяков	финанси
4. Веселина Атанасова Радева	финанси
5. Виолета Иванова Пъшева	икономика
6. Добрина Василева Босева/ Николова	социално дело
7. Данаил Цолов	икономика
8. Евгения Цанк. Топузова/ Маленина	социално дело
9. Иван Костадинов Карагьозов	икономика
10.Илия Терзиев	икономика
11.Красимир Стефанов Янков	финанси
12.Константин Иванов Карагьозов	икономика
13.Колю Петков Колев	икономика
14.Красимир Иванов Иванжийски	икономика и журнал-ка
15.Любен Пеев Георгиев	финанси
16.Милка Христова Добрева	икономика
17.Михаил Димитров Боев	търговия
18.Никола Христов Павков	икономика
19.Никола Дочев Колев	икономика на трансп.
20.Петко Стойков Далеков	счетоводство
21.Петър Дочев Минков	икономика
22.Петко Колев Петков	икономика
23.Райна Стоянова Сапунджиева	счетоводство
24.Стефка Василева Босева	външна търговия
25.Стефан Лалев Топузов	икономика

26.Христо Данчев Христов финанси
27.Цветан Кънчев Цанков икономика
28.Цветан Радев Цочев икономика
29.Цена Петрова Магдалинска счетоводство
30.Ивелина Иванова Стойнова мениджмънт

АГРОНОМИ

1. Боряна Г. Алексан. Чуркова
2. Бонка Никол. Гемеджийска
3. Владимир Рад. Минковски
4. Галина Василева Цанкова
5. Димитър Иванов Попов
6. Димитър Мар. Бояклийски
7. Димитрина Пеева Добрева
8. Константин Якимов Коев
9. Лиляна Цонкова Тутекова
10. Милка Иванова Метева
11. Милка Б. Толекова/Иванова
12. Марин Тодоров Герасов
13. Марко Цанков Балевски
14. Петър Найденов Венков
15. Павлина Ив. Спасова/ Велева
16. Райна Стефанова Станева
17. Райна Доб. Цанкова/ Йовчева
18. Стефан Иванов Чавдаров
19. Христо Маринов Стратев
20. Цветослав Петров Цанков

ЗООИНЖЕНЕРИ

1. Георги Минков Генков
2. Надка Петр. Спасова /Цанова
3. Стефан Минков Бандарлийски
4. Михаил Иванов Ванев

ДРУГИ

1. Павлин Георгиев Кутровски – туризъм
2. Мария Атанасова Божурова – библиография

ДУХОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Духовна академия

1. Иван Стефанов Тутеков
2. Иван Михов Николов
3. Иван Стефанов Чавдаров
4. Илия Христов Ковачев
5. Любомир Трифонов Ковачев
6. Найден Михов Кунеков
7. Пенчо Спасов Далеков
8. Стоян Минковски /Мунчо/
9. Стефан Радионов Спахийски
10. Христо Трифонов Ковачев

11.Христо Любомирав Ковачев

Семинария

1. Васил Ганков Гадев
2. Георги Михов Пицов
3. Димитър Калчев Дудев
4. Добри Маринов Джуров
5. Илия Стефанов Илиев
6. Йоаким Христов Йоакимов
7. Лалю Стоев Топузов
8. Нено /Иван/ Дам. Пеевски
9. Петър Вълчев Топузов
10. Сави Дочев Йонков
11. Стефан Христов Доковски
12. Стефан Христов Йоакимов
13. Станчо Христов Димитров
14. Стефан Христов Калоферски /поп Станчо/
15. Стефан Иванов Цочев /секретар на патриарх Максим/

Богослови

д-р Стефка Матева Далекова

Калугери

1. Дядо Давид /Минковски/ - игумен Троянския манастир – род. 1835 г. Завършил образованието си в Русия.
2. Дядо Макарий – игумен Троянски манастир – род. 1840 г. Завършил образованието си в Русия

Послушници в манастир

1. Спас петров Кънчев
2. Христо Найденов Йовевски
3. Никола Иванов Попов
4. Иван Петков Ковачев

Завършили курсове за свещеници

1. Борис Недин Кошутов
2. Илия Йоакимов Павков
3. Христо Йоакимов Павков
4. Трифон Матев Ковачев
5. Иван Хр. Матеевски /Нейкин/
6. Христо Станчев Димитров
7. Никола Томев Иванов

ПОЛИТЗАТВОРНИЦИ преди 9.IX.1944 г.

Ангел Костадинов Ватев	Плевенски затвор
Васил Минков Босев	Плевенски затвор
Иван Василев Иванжийски	Плевенски затвор
Найден Иванов Бочев	Плевенски затвор
Стефан Василев Кындевски	Плевенски затвор
Стоян Йонков Рабаджийски	Сливенски затвор –съден като военен
Христо Иванов Хаджийски	Плевенски затвор

БАЛАНС
на територията на землището на с. Врабево, Община Троян, 2000 г.

дка

I. Селскостопански фонд /1 – 25/	**28757,819**
1. Полски култури /ниви/	12703,768
2. Овощни насаждения	1927,115
3. Лозя	102,168
4. Ливади	4078,176
5. Наводнена ливада	130,342
6. Изоставени ниви	324,407
7. Мочур, заблатено	97,337
Обработваеми земи /1 – 7/	**19363,313**
8. Пасища	4966,124
9. Мера	1821,645
10. Земи, включени в § 4 от ЗСПЗЗ	415,401
11. Храсти	1248,491
12. Гори върху земеделска земя	171,882
Земеделски земи /1 – 12/	**27986,856**
13.Полски пътища	336,606
14. Каптаж	13,538
15. Помпена станция	8,274
16. Дере	103,941
17. Животновъдна ферма	29,820
18. Стопански двор	121,057
19. Пчелин	11,890
20. Гробище	14,362
21. Др. складови терени	12,469
22. Бензиностанция	7,256
23. Местен път	10,454
24. Лагер	13,664

25. Извън регулация	87,632
II. Държавен горски фонд /26 – 29/	**11873,061**
26. Горски насаждения /гори/	11480,009
27. Ливади	19,993
28. Пасища	16,877
29. Храсти	356,182
III. Фонд "Населени места" /30 – 31/	**779,509**
30. Регулация	712,941
31. Завод, цех, промкомбинат	66,568
IV. Територия на транспорта /32/	**210,783**
32. Път IV клас	210,783
V. Водни течения и водни площи /33 - 34/	**211,839**
33. Язовири	206,514
34. Водохранилище	5,325
Обща площ на територията: I+II+III+IV+V	**41833,011**

ПЕНЧО СПАСОВ ДАЛЕКОВ
/21.06.1904 г. – 15.05.1988 г./

Роден в с. Врабево, "в зноен летен ден на нивата край кръстците" /както пише той/.

Родителите му след освобождението се преселили от с. Патрешко в с. Врабево.

1912 – 1916 – ученик в отделенията в с. Врабево.

1916 – чирак при майстор обущаря Тома минков Дулевски.

1917 – 1920 – ученик в прогимназията с. Врабево.

1920 – приет в Пловдивското духовна семинария. Изключен 1925
г. за критика на религиозните догми. Приет отново в семинарията през 1926 г. и завършва 1927 г.

1927 – 1929 – студент в Учителския институт – Шумен.

1929 – 1959 – учител в с. Дебнево по български език, история, география и нотно пеене. Активен участник в обществения живот на селото – ръководител на мъжки хор, на духовата музика и на курс по Есперанто, самодеец в читалището, негов безплатен секретар и библиотекар.

1934 – 1940 – председател на Потребителна кооперация – с. Дебнево.

1959 – преминава в заслужена пенсия. Вногократно награждаван за учебно – възпитателна работа, за културно – просветна дейност и като председател на комитета за защита на мира.

след 1960 – дългогодишен председател на контролния съвет и работник в ТКЗС – с. Дебнево.

1981 – основател на клуба на пенсионера и ръководител на вокалната група.

В малкото зелено тефтерче, което имахме възможност да прочетем, той пише на 01.10.1984 г.:

“Вече съм на 80 години, но все още работя. Помня латинската поговорка - ”Докато дишам – надявам се” – “Dum spiro – spero”.

В продължение на много години той събира данни за с. Врабево. Среща се и записва спомени от стари хора. Рови се из прашните архиви. С красивия си почерк е изписал шест тетрадки – 900 ръкописни страници, които ползвахме.

К Р А Й